

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

وَ أَكْثَرُوا الشُّعْرَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ

این سبب است بین الارض و السماء

ابعاد شخصیت حضرت مهدی

در ادعیه و زیارات

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ابعاد شخصیت حضرت مهدی عج الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات

نویسنده:

مجتبی معنوی

ناشر چاپی:

بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (علیه السلام)

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۲۰	ابعاد شخصیت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات
۲۰	مشخصات کتاب
۲۰	اشاره
۲۵	فهرست مطالب
۵۲	پیشگفتار
۵۴	مقدمه
۵۴	الف) موضوع نوشتار
۵۴	ب) اهمیت ادعیه و زیارات مهدوی
۵۵	ج) پیشینه مهدویت در ادعیه و زیارات
۵۶	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۵۶	اشاره
۵۷	مقدمه
۵۷	مفهوم لغوی دعا و زیارت
۵۸	تعریف اصطلاحی دعا و زیارت
۵۸	جایگاه و آثار دعا و زیارت در اندیشه اسلامی
۵۸	اشاره
۵۸	دعا، بهترین عبادت
۶۱	آثار دعا
۶۱	الف) خاستگاه ارزشها
۶۶	ب) دفع بلا و قضا
۶۹	اهتمام به دعا در سنت و سیره ائمه علیهم السلام
۷۴	تحلیل نقش ادعیه و زیارات و تأثیر سیاسی اجتماعی متون
۷۴	الف) راهبرد فرهنگی برای انتقال معارف اهل بیت علیهم السلام

۷۶	(ب) تربیت و پرورش روحیه اعتدال اعتقادی در جامعه اسلامی
۷۸	(ج) تعلیم و ترویج معارف دینی
۸۰	دعا و زیارت در عصر غیبت
۸۰	اشاره
۸۰	(الف) ملجأ و پناه، در عصر غیبت
۸۰	اشاره
۸۲	توصیف دوران غیبت
۸۳	(ب) خاستگاه منتظران
۸۶	(ج) تجلی امامت، توجه به مهدویت
۸۹	(د) چگونگی طلب ظهور و ارتباط با مهدویت در عصر غیبت
۹۴	زیارت و دعا از دیدگاه امام مهدی علیه السلام
۹۴	(الف) تعجیل فرج
۹۶	(ب) زیارت؛ توجه به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف
۹۸	(ج) دعا میراث اهل بیت علیهم السلام
۱۰۲	مهدویت در ادعیه و زیارات معصومین علیهم السلام
۱۰۴	نتیجه گیری
۱۰۶	فصل دوم: طبقه بندی ادعیه و زیارات مهدوی
۱۰۶	اشاره
۱۰۷	مقدمه
۱۰۸	ادعیه و زیارات مهدوی در یک نگاه
۱۰۹	چگونگی و کیفیت ورود ادعیه و زیارات در منابع
۱۰۹	اشاره
۱۰۹	صورت اول
۱۰۹	صورت دوم
۱۱۰	یک: ادعیه و زیارات مأثور
۱۱۰	شیوه اول: طبقه بندی براساس ورود در منابع

- ۱۱۰ اشاره
- ۱۱۱ بررسی طبقه اول:
- ۱۱۸ بررسی طبقه دوم
- ۱۲۱ بررسی طبقه سوم
- ۱۲۱ اشاره
- ۱۲۲ بررسی منابع طبقه سوم
- ۱۲۲ ۱. اصول کافی «کلینی»
- ۱۲۳ ۲. الغیبه نعمانی
- ۱۲۴ ۳. کامل الزیارات «ابن قولویه»
- ۱۲۵ ۴. مجموعه کتب صدوق: [کمال الدین، من لایحضره الفقیه، ادعیه الموقوف، زیارات قبورالائمه، المدینه و زیاره قبر النبی].
- ۱۲۶ ۵. المزار «مفید»
- ۱۲۷ ۶ و ۷. الغیبه و مصباح المتعهد «شیخ طوسی»
- ۱۲۸ ۸. الاحتجاج «طبرسی»
- ۱۲۸ ۹. الدعوات «راوندی»
- ۱۲۹ ۱۰. المزار الكبير «ابن المشهدی»
- ۱۳۰ ۱۱. مجموعه کتب سید بن طاوس
- ۱۳۳ بررسی طبقه چهارم (ادعیه و زیارات در جوامع ثانویه روایی)
- ۱۳۳ بحارالانوار
- ۱۳۶ احصا و شمارش ادعیه و زیارات مهدوی
- ۱۳۶ اشاره
- ۱۳۷ ثمره علمی
- ۱۳۷ ادعیه و زیارات مهدوی در: کافی، الغیبه (نعمانی)، کامل الزیارات، کمال الدین، الغیبه (طوسی)
- ۱۳۷ اشاره
- ۱۳۸ ۱. دعای معرفت ۱
- ۱۳۸ ۲. دعای معرفت ۲
- ۱۳۸ ۳. دعای معرفت ۳

۴. دعای معرفت ۴ - - - - - ۱۳۹
۵. دعای غریق - - - - - ۱۳۹
۶. دعای سلامتی امام زمان علیه السلام - - - - - ۱۳۹
۷. صلوات ضراب اصفهانی - - - - - ۱۴۰
۸. زیارت و دعا برای حضرت ضمن تعقیب نماز واجب - - - - - ۱۴۰
۹. دعا برای حضرت مهدی ضمن زیارت امام رضا و حضرت زهرا علیها السلام - - - - - ۱۴۰
۱۰. دعا برای ظهور ضمن عرض تسلیت به عزاداران سیدالشهداء علیه السلام - - - - - ۱۴۱
۱۱. دعا برای ظهور از امام جواد علیه السلام - - - - - ۱۴۱
۱۲. دعایی دیگر برای ظهور از امام جواد علیه السلام - - - - - ۱۴۱
- دعا برای تعجیل ظهور - - - - - ۱۴۱
۱۳. «و عجل فرجهم» - - - - - ۱۴۱
۱۴. «و عجل فرجه» - - - - - ۱۴۲
۱۵. «و فرج عن آل محمد» - - - - - ۱۴۳
۱۶. «من بفرجه فرج» - - - - - ۱۴۳
۱۷. «تعجل بها فرجه» - - - - - ۱۴۳
۱۸. «و عجل فرج ولیک» - - - - - ۱۴۳
۱۹. «و ان تعجل فرج ولیک» - - - - - ۱۴۴
۲۰. «اللهم عجل فرج ولیک» - - - - - ۱۴۵
۲۱. «و عجل فرجنا بالقائم» - - - - - ۱۴۵
۲۲. «و عجل لولیک الفرج» - - - - - ۱۴۵
۲۳. «اللهم عجل الروح و الفرج» - - - - - ۱۴۶
۲۴. «و ان تعجل فرج المنتقم» - - - - - ۱۴۷
۲۵. «و عجل فرج ال محمد» - - - - - ۱۴۷
۲۶. «و عجل فرجی» - - - - - ۱۴۷
۲۷. «عجل الله خروج قائمنا»، «عجل الله فرجه»، «عجل الله لك ما وعدك»، «عجل الله فرجك» - - - - - ۱۴۷
۲۸. «اللهم عجل فرجهم» - - - - - ۱۴۸

۲۹. «اللهم عجل فرجه» ۱۴۸
- ادعیه و زیارات در مصباح المتهدجد شیخ طوسی ۱۴۸
۳۰. دعا به جهت دیدار و تشریف ۱۴۸
۳۱. دعا برای ظهور بعد از نماز ظهر ۱۴۹
۳۲. دعا برای ظهور امام عصر علیه السلام بعد از نماز عصر ۱۴۹
۳۳. دعا برای ظهور ۱۴۹
۳۴. دعای دیگر برای ظهور ۱۵۰
۳۵. قنوت امام حسن عسکری علیه السلام ۱۵۰
۳۶. دعای حریق از امام باقر علیه السلام و مورد تاکید حضرت ولی عصر علیه السلام ۱۵۱
۳۷. دعا برای ظهور ضمن تعقیب نماز ۱۵۱
۳۸. دعا برای حضرت ضمن تعقیب نماز حاجت ۱۵۱
۳۹. دعا برای حضرت در قنوت نماز جمعه و قنوت نماز وتر ۱۵۱
۴۰. دعا برای حضرت بعد از نماز جمعه ۱۵۱
۴۱. دعای امام هشتم علیه السلام برای حضرت مهدی ۱۵۲
۴۲. دعای سمات ۱۵۲
۴۳. دعا برای حضرت مهدی علیه السلام در ساعت دوازدهم ۱۵۲
۴۴. دعای افتتاح ۱۵۲
۴۵. دعا برای حضرت در هر روز ماه مبارک رمضان ۱۵۳
۴۶. دعا برای حضرت در شب اول ماه مبارک رمضان ۱۵۳
۴۷. دعا برای حضرت در موقف حج ۱۵۳
۴۸. دعا برای ظهور در ظهر عاشورا ۱۵۳
۴۹. دعا برای حضرت در شب سوم شعبان ۱۵۴
۵۰. دعا برای حضرت در شب نیمه شعبان ۱۵۴
- ادعیه و زیارات در احتجاج طبرسی ۱۵۴
۵۱. زیارت «آل یس» ۱۵۴
- ادعیه و زیارات در مزار محمد بن المشهدی ۱۵۶

۵۲. زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت حضرت زهرا علیها السلام ۱۵۶
۵۳. زیارتی جامع برای هر یک از ائمه علیه السلام ۱۵۶
۵۴. زیارتی جامع برای هر یک از ائمه علیه السلام ۱۵۶
۵۵. زیارت ندبه برای حضرت صاحب الامر علیه السلام ۱۵۶
۵۶. دعای ندبه ۱۵۸
۵۷. زیارت سرداب ۱۵۸
۵۸. دعای فرج ۱۵۹
۵۹. دعای عهد ۱۵۹
۶۰. دعای عهد دیگر ۱۵۹
۶۱. استغاثه به صاحب الزمان علیه السلام ۱۵۹
۶۰. ادعیه و زیارات مهدوی در «اقبال الاعمال» ۱۶۰
۶۲. دعا برای ظهور در شب ۲۳ ماه رمضان ۱۶۰
۶۳. دعا برای ظهور در روز ۱۳ رمضان ۱۶۰
۶۴. دعا برای ظهور در روز ۱۸ رمضان ۱۶۰
۶۵. دعا برای ظهور در روز ۲۰ رمضان ۱۶۰
۶۶. دعا برای ظهور در جمعه و عید فطر و قربان ۱۶۰
۶۷. دعا برای ظهور ضمن دعا در مسیر نماز عید ۱۶۱
۶۸. دعا برای ظهور ضمن دعا قبل از عید از امام سجاد علیه السلام ۱۶۱
۶۱. ادعیه و زیارات در «جمال الاسبوع» ۱۶۱
۶۹. دعا دوران غیبت ۱۶۱
۷۰. زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه ۱۶۲
۶۲. ادعیه و زیارات مطلقه حضرت مهدی علیه السلام در «مصباح الزائر» ۱۶۲
۷۱. زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت امام حسن عسکری علیه السلام ۱۶۲
- زیارات سرداب مقدس ۱۶۲
۷۲. زیارت اول ۱۶۲
۷۳. زیارت دوم ۱۶۳

- ۱۶۳ زیارت سوم ۷۴.
- ۱۶۳ زیارت چهارم ۷۵.
- ۱۶۳ زیارت پنجم ۷۶.
- ۱۶۳ زیارت ششم از مزار ابن مهدی و متن مشابه آن از شهید اول ۷۷.
- ۱۶۴ زیارت مطلقه هفتم از کتاب عتیق غروی ۷۸.
- ۱۶۴ ادعیه و زیارات مهدوی در مهج الدعوات ۷۹.
- ۱۶۴ دعا برای حضرت مهدی ضمن قنوت امام جواد علیه السلام ۸۰.
- ۱۶۴ دعا برای حضرت مهدی ضمن قنوت امام حسن عسکری علیه السلام ۸۱.
- ۱۶۴ دعای حضرت مهدی علیه السلام برای خویش ضمن قنوت ۸۱.
- ۱۶۵ حجاب حضرت مهدی علیه السلام ۸۲.
- ۱۶۵ دعای یمانی ۸۳.
- ۱۶۵ دعای علوی مصری ۸۴.
- ۱۶۶ دعای عهد ۸۵.
- ۱۶۷ دعای عبرات ۸۶.
- ۱۶۷ المصباح کفعمی ۸۷.
- ۱۶۷ دعای طلب صفات محموده «اللهم ارزقنا توفیق الطاعه» ۸۷.
- ۱۶۸ دعای اختصاصی بحارالانوار ۸۸.
- ۱۶۸ دعای توسل ۸۸.
- ۱۶۸ شیوه دوم: طبقه بندی بر اساس محتوای مهدوی ۸۸.
- ۱۶۸ اشاره ۸۸.
- ۱۶۹ ادعیه و زیارات مختص به حضرت مهدی علیه السلام ۸۹.
- ۱۶۹ اشاره ۸۹.
- ۱۶۹ الف) دعاهای مخصوص حضرت مهدی علیه السلام ۸۹.
- ۱۷۰ ب) زیارات مخصوص حضرت مهدی ۹۰.
- ۱۷۰ ادعیه و زیارات غیر اختصاصی به حضرت مهدی علیه السلام ۹۰.
- ۱۷۰ اشاره ۹۰.

- الف) دعا‌های غیر مختص به مهدویت ۱۷۱
- ب) زیارت غیر اختصاصی به مهدویت ۱۷۲
- سیر ورود ادعیه و زیارت مهدوی در منابع ۱۷۳
- اشاره ۱۷۳
- یادآوری ۱۹۶
- قالب وساختار ادعیه و زیارت ۱۹۸
- اشاره ۱۹۸
- سخنی در تیپ شناسی ادعیه مهدوی ۲۰۰
- اشاره ۲۰۰
- الف) صورت اول: دعا‌های ویژه و خاصه مهدویت ۲۰۱
- ادعیه وارده برای زمان غیبت ۲۰۱
- دعای عهد ۲۰۱
- دعای سلامتی حضرت مهدی ۲۰۱
- دعای شب نیمه شعبان ۲۰۱
- دعای ندبه ۲۰۱
- دعای فرج ۲۰۲
- ادعیه تعجیل فرج ۲۰۲
- ب) صورت دوم: ادعیه مهدوی ضمن دعا‌های دیگر ۲۰۲
- دعا برای حضرت مهدی علیه السلام ضمن تعقیبات نماز ۲۰۲
- دعا برای حضرت مهدی علیه السلام ضمن ادعیه ماه مبارک رمضان ۲۰۳
- دعا برای امام زمان علیه السلام ضمن دعا‌های ماه شعبان ۲۰۳
- دعا برای صاحب الامر علیه السلام ضمن دعا‌های ماه ذی الحجه ۲۰۳
- دعا برای ولی عصر علیه السلام ضمن قنوت اهل بیت علیهم السلام ۲۰۳
- دعا برای حضرت مهدی علیه السلام ضمن دعای توسل ۲۰۳
- استغاثه به حضرت مهدی علیه السلام و حجاب حضرت مهدی علیه السلام ۲۰۴
- تیپ شناسی زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۲۰۴

- ۲۰۴ اشاره
- ۲۰۴ صورت اول: زیارات مخصوص حضرت مهدی علیه السلام
- ۲۰۴ زیارات سرداب مقدس
- ۲۰۴ زیارت حضرت مهدی علیه السلام هنگام رؤیت از امام باقر علیه السلام
- ۲۰۵ زیارات مطلقه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از امام رضا علیه السلام
- ۲۰۵ زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه
- ۲۰۵ صورت دوم: زیارات حضرت مهدی ضمن زیارات اهل بیت علیهم السلام
- ۲۰۵ زیارت مطلقه حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت سایر اهل بیت علیهم السلام
- ۲۰۵ زیارت مطلقه حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارتی جامع برای ائمه علیهم السلام
- ۲۰۵ زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت زهرا علیها السلام
- ۲۰۵ زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت رضا علیه السلام
- ۲۰۵ زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام
- ۲۰۶ تأملی در زیارات مطلقه برای هر یک از ائمه
- ۲۰۷ ادعیه و زیارات وارده در توقیعات و یا صادره از ناحیه مقدسه
- ۲۰۷ اشاره
- ۲۰۷ دسته اول:
- ۲۰۹ دسته دوم:
- ۲۱۰ دسته سوم:
- ۲۱۰ یاد آوری
- ۲۱۱ شیوه سوم: طبقه بندی بر اساس صدور از معصوم علیه السلام
- ۲۱۱ اشاره
- ۲۱۱ ادعیه و زیارات صادره از حضرت علی علیه السلام
- ۲۱۱ ادعیه و زیارات صادره از امام سجاد علیه السلام
- ۲۱۱ ادعیه و زیارات صادره از امام باقر علیه السلام
- ۲۱۲ ادعیه و زیارات صادره از امام صادق علیه السلام
- ۲۱۲ ادعیه و زیارات وارده از امام کاظم علیه السلام

- ۲۱۲ ادعیه و زیارات صادره از امام رضا علیه السلام
- ۲۱۴ ادعیه و زیارات صادره از امام جواد علیه السلام
- ۲۱۴ ادعیه و زیارات صادره از امام هادی علیه السلام
- ۲۱۴ ادعیه و زیارات صادره از امام حسن عسکری علیه السلام
- ۲۱۴ ادعیه و زیارات خاصه صادره از امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف
- ۲۱۴ ۱. دعای معرفت
- ۲۱۵ ۲. دعای فرج «اللهم عظم البلاء»
- ۲۱۵ ۳. دعای طلب صفات محموده «اللهم ارزقنا...»
- ۲۱۵ ۴. دعای افتتاح
- ۲۱۵ ۵. صلوات ضراب اصفهانی
- ۲۱۵ ۶. زیارت آل یس
- ۲۱۶ ۷. زیارت ندبه
- ۲۱۶ ۸. زیارات سرداب
- ۲۱۶ ۹. زیارتی دیگر
- ۲۱۷ جمع بندی و نتیجه گیری
- ۲۱۷ دو. ادعیه و زیارات غیر مأثور
- ۲۱۷ تأملی در ادعیه و زیارات غیر مأثور
- ۲۱۷ اشاره
- ۲۱۸ ادعیه و زیارات الهامی در خواب
- ۲۱۸ اشاره
- ۲۱۸ دعا در دوران غیبت
- ۲۱۸ ادعیه وارده در خاطر مؤلف
- ۲۲۰ ادعیه و زیارات انشایی از ناحیه علما
- ۲۲۰ الف) دعای توسل خواجه نصیر
- ۲۲۰ ب) دعای عدیله
- ۲۲۰ واکاوی ادعیه و زیارات انشایی توسط علما

۲۲۱	سنجش و بررسی اجمالی اعتبار ادعیه و زیارات مهدوی
۲۲۶	نتیجه گیری
۲۲۷	فصل سوم: سیمای وجودی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات
۲۲۷	اشاره
۲۲۸	مقدمه
۲۲۸	۱. ماهیت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات
۲۲۸	الف) نام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هم نام پیامبر است.
۲۲۹	ب) نسب حضرت مهدی علیه السلام
۲۲۹	مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از نسل پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم
۲۳۲	۲. ویژگیهای شخصی حضرت مهدی علیه السلام
۲۳۲	تأملی در تفاوت کنیه، لقب و صفت
۲۳۳	کنیه های امام دوازدهم علیه السلام
۲۳۸	۳. القاب امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف
۲۳۸	اشاره
۲۳۸	۱. حجت
۲۳۹	۲. ولی
۲۳۹	۳. خلف صالح
۲۳۹	۴. موعود
۲۴۰	۵. غائب مستور
۲۴۰	۶. قائم
۲۴۰	۷. منتظر
۲۴۱	۸. مهدی
۲۴۲	شمایل حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف
۲۴۳	صفات امام مهدی علیه السلام
۲۴۳	اشاره
۲۴۵	۱. مؤید و منصور

۲. شبیه انبیاء ۲۴۷
۳. وارث انبیاء ۲۴۹
۴. علیم و حکیم ۲۵۰
۵. مؤتمن ۲۵۲
۶. پناه و یاور مهدی باوران ۲۵۳
۷. وحید فرید ۲۵۳
- خصائص حضرت مهدی در ادعیه و زیارات ۲۵۴
- مقامات معنوی و شئون امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف ۲۵۶
- اشاره ۲۵۶
۱. داعی الله ۲۵۷
۲. باب الله ۲۵۸
۳. سبیل الله ۲۵۹
۴. خلیفه الله ۲۶۰
۵. حجه الله ۲۶۰
۶. تالی کتاب الله ۲۶۱
۷. بقیه الله ۲۶۲
۸. صاحب الزمان ۲۶۳
۹. میثاق الله ۲۶۴
۱۰. وعد الله ۲۶۵
- سخنی در وجه تفکیک شئون از صفات ۲۶۶
- شئون امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات ۲۶۷
- اشاره ۲۶۷
۱. معصوم (عصمت امام دوازدهم در ادعیه و زیارات) ۲۶۸
۲. ولی الله ۲۶۹
۳. ولی الاحکام ۲۷۰
۴. شاهد و ناظر بر اعمال ۲۷۰

۲۷۱	۵. میزان الاعمال
۲۷۴	حضور و غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات
۲۷۴	اول: غیبت در ادعیه و زیارات
۲۷۴	اشاره
۲۷۴	الف) مفهوم غیبت
۲۷۵	ب) حکمت غیبت: امتحان مردم
۲۷۵	ج) مدت غیبت: طولانی
۲۷۶	د) وظیفه منتظر در زمان غیبت
۲۷۶	۱. صبر
۲۷۶	۲. دعا
۲۷۷	توصیف دوران غیبت: زمان شدت دشمنی و فتنه
۲۷۸	دوم: عصر ظهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات
۲۷۸	۱. دوران سرور آل محمد
۲۸۰	۲. از بین رفتن دشمنی
۲۸۱	۳. درخشش امامت
۲۸۲	وقت ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات
۲۸۳	انتخاب و انتصاب الهی حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات
۲۸۵	نتیجه گیری
۲۸۷	فصل چهارم: سیمای عمل کردی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف
۲۸۷	اشاره
۲۸۸	مقدمه
۲۸۸	اول: آثار تکوینی و سیمای عمل کردی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت
۲۸۸	۱. ملجاء، پناه و حافظ نظام آفرینش
۲۹۰	۲. مسئولیت پذیری
۲۹۳	دوم: آثار تشریحی سیمای عمل کردی امام دوازدهم علیه السلام در عصر ظهور
۲۹۳	الف) آثار مشترک نسبت به مؤمنان و مشرکان

۱. اتمام حجت ۲۹۳
۲. هدایت ۲۹۴
- (ب) آثار مختص نسبت به مؤمنان ۲۹۵
- اشاره ۲۹۵
- سیاست های مهدوی در عصر ظهور ۲۹۶
- اول: سیاست های سیاسی _ اجتماعی ۲۹۶
۱. تشکیل دولت ۲۹۶
- اشاره ۲۹۶
- سیاستهای دولت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۲۹۸
- الف) اظهار دین ۲۹۸
- (ب) عزت اسلام، ذلت نفاق ۲۹۹
- (ج) جمع بین امتها ۳۰۰
۲. ظلم ستیزی ۳۰۴
۳. برپایی قسط و عدالت ۳۰۶
۴. حل مشکلات ۳۰۷
۵. عمران و آبادانی ۳۰۸
- دوم: سیاست های اخلاقی _ فرهنگی ۳۱۰
۱. احیای کتاب و سنت ۳۱۰
۲. مبارزه با بدعتها ۳۱۱
۳. الگوسازی ۳۱۳
۴. گسترش معرفت و دانش ۳۱۴
- سوم: سیاست های قضایی ۳۱۵
۱. اقامه حدود ۳۱۵
۲. فصل خصومت ۳۱۷
۳. قاطعیت ۳۱۸
- (ج) آثار مختص نسبت به مشرکان ۳۱۹

۳۱۹ ۱. مبارزه و قیام

۳۲۳ ۲. انتقام

۳۲۴ نتیجه گیری

۳۲۴ نتیجه گیری و جمع بندی نوشتار

۳۲۴ اشاره

۳۲۷ اول: سیمای وجودی

۳۲۸ دوم: سیمای عمل کردی

۳۲۹ سخن آخر

۳۳۰ منابع

۳۳۳ درباره مرکز

ابعاد شخصیت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات

مشخصات کتاب

سرشناسه: معنوی، سیدمجتبی، ۱۳۵۶ -

عنوان و نام پدیدآور: ابعاد شخصیت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات / سیدمجتبی معنوی؛ [برای بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)، مرکز تخصصی امامت و مهدویت].

مشخصات نشر: قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۲۸۰ ص.

شابک: ۷۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۶۲-۷۸-۹

وضعیت فهرست نویسی: فاپا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۷۹] - ۲۸۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: محمدبن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ق. - -- دعاها

موضوع: دعاها

موضوع: زیارتنامه ها

شناسه افزوده: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج). مرکز تخصصی امامت و مهدویت

رده بندی کنگره: BP۲۶۷/۸م/۷۱۶الف ۲ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۷۷۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۸۸۰۷۷

ص: ۱

اشاره

ابعاد شخصیت حضرت مهدی (عج)

در ادعیه و زیارات

ابعاد شخصیت حضرت مهدی (عج) در ادعیه و زیارات

مؤلف: سید مجتبی معنوی

ناشر: انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)

نوبت چاپ: اول / بهار ۹۲

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۶۲-۷۸-۹

شمارگان: هزار نسخه

قیمت: ۷۰۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است.

- قم: انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)، مرکز تخصصی مهدویت / خیابان شهدا / کوچه آمار (۲۲) / بن بست شهید علیان / ص.پ: ۱۱۹ - ۳۷۱۳۵ / همراه: ۰۹۱۰۹۶۷۸۹۱۱ / تلفن: ۷۷۴۹۵۶۵ و ۷۷۳۷۸۰۱ (داخلی ۱۱۷ و ۱۱۶) / ۷۸۴۱۱۳۰ (فروش) / ۷۸۴۱۱۳۱ (مدیریت) / فاکس: ۷۷۳۷۱۶۰ و ۷۷۴۴۲۷۳

- تهران: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج) / تلفن: ۸۸۹۵۹۰۴۹ / فاکس: ۸۸۹۸۱۳۸۹ / ص.پ: ۳۵۵-۱۵۶۵۵

www.mahdi۳۱۳.com -

با قدردانی و تشکر از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته اند:

اعضای محترم شورای کتاب حجج اسلام مجتبی کلباسی، محمدصابر جعفری، مهدی یوسفیان، محمدرضا فؤادیان و آقایان احمد مسعودیان (مدیر داخلی)، احمد سعیدی (ویراستار) عبدال... شریفی (مدیر فروش)، مرتضی دانش طلب (مدیر مالی)، رضا فریدی (صفحه آرا)، عباس فریدی (طراح جلد) و کلیه کسانی که ما را یاری نمودند.

مدیر مسئول انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)

حسین احمدی

کد فایل: ۰۹۲۳۹

ص: ۲

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: ٣

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱۹

مقدمه ۲۱

الف) موضوع نوشتار ۲۱

ب) اهمیت ادعیه و زیارات مهدوی ۲۱

ج) پیشینه مهدویت در ادعیه و زیارات ۲۲

فصل اول: ۲۳

کلیات و مفاهیم ۲۳

مقدمه ۲۴

مفهوم لغوی دعا و زیارت ۲۴

تعریف اصطلاحی دعا و زیارت ۲۵

جایگاه و آثار دعا و زیارت در اندیشه اسلامی ۲۵

دعا، بهترین عبادت ۲۵

آثار دعا ۲۸

الف) خاستگاه ارزشها ۲۸

ب) دفع بلا و قضا ۳۳

اهتمام به دعا در سنت و سیره ائمه علیهم السلام ۳۶

تحلیل نقش ادعیه و زیارات و تأثیر سیاسی اجتماعی متون ۴۱

الف) راهبرد فرهنگی برای انتقال معارف اهل بیت علیهم السلام ۴۱

ب) تربیت و پرورش روحیه اعتدال اعتقادی در جامعه اسلامی ۴۳

ج) تعلیم و ترویج معارف دینی ۴۵

دعا و زیارت در عصر غیبت ۴۶

الف) ملجأ و پناه، در عصر غیبت ۴۶

توصیف دوران غیبت ۴۹

ص: ۵

ب) خاستگاه منتظران ۵۰

ج) تجلی امامت، توجه به مهدویت ۵۳

د) چگونگی طلب ظهور و ارتباط با مهدویت در عصر غیبت ۵۵

زیارت و دعا از دیدگاه امام مهدی علیه السلام ۶۱

الف) تعجیل فرج ۶۱

ب) زیارت؛ توجه به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۶۳

ج) دعا میراث اهل بیت علیهم السلام ۶۴

مهدویت در ادعیه و زیارات معصومین علیهم السلام ۶۸

نتیجه گیری ۷۱

فصل دوم: ۷۳

طبقه بندی ادعیه و زیارات مهدوی ۷۳

ادعیه و زیارات مهدوی در یک نگاه ۷۵

چگونگی و کیفیت ورود ادعیه و زیارات در منابع ۷۶

صورت اول ۷۶

صورت دوم ۷۶

یک: ادعیه و زیارات مأثور ۷۷

شیوه اول: طبقه بندی براساس ورود در منابع ۷۷

بررسی طبقه اول: ۷۸

بررسی طبقه دوم: ۸۰

بررسی طبقه سوم: ۸۲

بررسی منابع طبقه سوم ۸۳

۱. اصول کافی «کلینی» ۸۳

۲. الغیبه نعمانی ۸۴

ص: ۶

۳. کامل الزیارات «ابن قولویه» ۸۵

۴. مجموعه کتب صدوق: [کمال الدین، من لایحضره الفقیه، ادعیه الموقوف، زیارات قبور الائمه، المدینه و زیاره قبر النبی]. ۸۶

۵. المزار «مفید» ۸۷

۶ و ۷. الغیبه و مصباح المتعهد «شیخ طوسی» ۸۸

۸. الاحتجاج «طبرسی» ۸۹

۹. الدعوات «راوندی» ۸۹

۱۰. المزار الکبیر «ابن المشهدی» ۹۰

۱۱. مجموعه کتب سید بن طاوس ۹۱

بررسی طبقه چهارم (ادعیه و زیارات در جوامع ثانویه روایی) ۹۴

بحار الانوار ۹۴

احصا و شمارش ادعیه و زیارات مهدوی ۹۶

ثمره علمی ۹۷

ادعیه و زیارات مهدوی در: کافی، الغیبه (نعمانی)، کامل الزیارات، کمال الدین، الغیبه (طوسی) ۹۷

۱. دعای معرفت ۱۹۸

۲. دعای معرفت ۲۹۸

۳. دعای معرفت ۳۹۸

۴. دعای معرفت ۴۹۹

۵. دعای غریق ۹۹

۶. دعای سلامتی امام زمان علیه السلام ۹۹

۷. صلوات ضراب اصفهانی ۱۰۰

۸. زیارت و دعا برای حضرت ضمن تعقیب نماز واجب ۱۰۰

۹. دعا برای حضرت مهدی ضمن زیارت امام رضا و حضرت زهرا علیها السلام ۱۰۰

۱۰. دعا برای ظهور ضمن عرض تسلیت به عزاداران سیدالشهداء علیه السلام ۱۰۱

ص: ۷

۱۱. دعا برای ظهور از امام جواد علیه السلام ۱۰۱

۱۲. دعایی دیگر برای ظهور از امام جواد علیه السلام ۱۰۱

دعا برای تعجیل ظهور ۱۰۱

۱۳. «و عجل فرجه» ۱۰۱

۱۴. «و عجل فرجه» ۱۰۲

۱۵. «و فرج عن آل محمد» ۱۰۳

۱۶. «من بفرجه فرج» ۱۰۳

۱۷. «تعجل بها فرجه» ۱۰۳

۱۸. «و عجل فرج ولیک» ۱۰۳

۱۹. «و ان تعجل فرج ولیک» ۱۰۳

۲۰. «اللهم عجل فرج ولیک» ۱۰۴

۲۱. «و عجل فرجنا بالقائم» ۱۰۴

۲۲. «و عجل لولیک الفرج» ۱۰۴

۲۳. «اللهم عجل الروح و الفرج» ۱۰۴

۲۴. «و ان تعجل فرج المنتقم» ۱۰۵

۲۵. «و عجل فرج ال محمد» ۱۰۵

۲۶. «و عجل فرجی» ۱۰۵

۲۷. «عجل الله خروج قائمنا»، «عجل الله فرجه»، «عجل الله لك ما وعدك»، «عجل الله فرجك» ۱۰۵

۲۸. «اللهم عجل فرجه» ۱۰۶

۲۹. «اللهم عجل فرجه» ۱۰۶

ادعیه و زیارات در مصباح المتہجد شیخ طوسی ۱۰۶

۳۰. دعا بہ جهت دیدار و تشریف ۱۰۶

۳۱. دعا برای ظہور بعد از نماز ظہر ۱۰۷

۳۲. دعا برای ظہور امام عصر علیہ السلام بعد از نماز عصر ۱۰۷

۳۳. دعا برای ظہور ۱۰۷

۳۴. دعای دیگر برای ظہور ۱۰۸

۳۵. قنوت امام حسن عسکری علیہ السلام ۱۰۸

ص: ۸

۳۶. دعای حریق از امام باقر علیه السلام و مورد تاکید حضرت ولی عصر علیه السلام ۱۰۹

۳۷. دعا برای ظهور ضمن تعقیب نماز ۱۰۹

۳۸. دعا برای حضرت ضمن تعقیب نماز حاجت ۱۰۹

۳۹. دعا برای حضرت در قنوت نماز جمعه و قنوت نماز وتر ۱۰۹

۴۰. دعا برای حضرت بعد از نماز جمعه ۱۰۹

۴۱. دعای امام هشتم علیه السلام برای حضرت مهدی ۱۱۰

۴۲. دعای سمات ۱۱۰

۴۳. دعا برای حضرت مهدی علیه السلام در ساعت دوازدهم ۱۱۰

۴۴. دعای افتتاح ۱۱۰

۴۵. دعا برای حضرت در هر روز ماه مبارک رمضان ۱۱۱

۴۶. دعا برای حضرت در شب اول ماه مبارک رمضان ۱۱۱

۴۷. دعا برای حضرت در موقف حج ۱۱۱

۴۸. دعا برای ظهور در ظهر عاشورا ۱۱۱

۴۹. دعا برای حضرت در شب سوم شعبان ۱۱۲

۵۰. دعا برای حضرت در شب نیمه شعبان ۱۱۲

ادعیه و زیارات در احتجاج طبرسی ۱۱۲

۵۱. زیارت «آل یس» ۱۱۲

ادعیه و زیارات در مزار محمد بن المشهدی ۱۱۴

۵۲. زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت حضرت زهرا علیها السلام ۱۱۴

۵۳. زیارتی جامع برای هر یک از ائمه علیه السلام ۱۱۴

۵۴. زیارتی جامع برای هر یک از ائمه علیه السلام ۱۱۴

۵۵. زیارت ندبه برای حضرت صاحب الامر علیه السلام ۱۱۴

۵۶. دعای ندبه ۱۱۵

۵۷. زیارت سرداب ۱۱۵

۵۸. دعای فرج ۱۱۶

۵۹. دعای عهد ۱۱۶

۶۰. دعای عهد دیگر ۱۱۶

۶۱. استغاثه به صاحب الزمان علیه السلام ۱۱۶

ص: ۹

ادعیه و زیارات مهدوی در «اقبال الاعمال» ۱۱۷

۶۲. دعا برای ظهور در شب ۲۳ ماه رمضان ۱۱۷

۶۳. دعا برای ظهور در روز ۱۳ رمضان ۱۱۷

۶۴. دعا برای ظهور در روز ۱۸ رمضان ۱۱۷

۶۵. دعا برای ظهور در روز ۲۰ رمضان ۱۱۷

۶۶. دعا برای ظهور در جمعه و عید فطر و قربان ۱۱۷

۶۷. دعا برای ظهور ضمن دعا در مسیر نماز عید ۱۱۸

۶۸. دعا برای ظهور ضمن دعا قبل از عید از امام سجاد علیه السلام ۱۱۸

ادعیه و زیارات در «جمال الاسبوع» ۱۱۸

۶۹. دعا دوران غیبت ۱۱۸

۷۰. زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه ۱۱۹

ادعیه و زیارات مطلقه حضرت مهدی علیه السلام در «مصباح الزائر» ۱۱۹

۷۱. زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت امام حسن عسکری علیه السلام ۱۱۹

زیارات سرداب مقدس ۱۱۹

۷۲. زیارت اول ۱۱۹

۷۳. زیارت دوم ۱۲۰

۷۴. زیارت سوم ۱۲۰

۷۵. زیارت چهارم ۱۲۰

۷۶. زیارت پنجم ۱۲۰

۷۷. زیارت ششم از مزار ابن مشهدی و متن مشابه آن از شهید اول ۱۲۰

۷۸. زیارت مطلقه هفتم از کتاب عتیق غروی ۱۲۱

ادعیه و زیارات مهدوی در مهج الدعوات ۱۲۱

۷۹. دعا برای حضرت مهدی ضمن قنوت امام جواد علیه السلام ۱۲۱

۸۰. دعا برای حضرت مهدی ضمن قنوت امام حسن عسکری علیه السلام ۱۲۱

۸۱. دعای حضرت مهدی علیه السلام برای خویش ضمن قنوت ۱۲۱

۸۲. حجاب حضرت مهدی علیه السلام ۱۲۲

۸۳. دعای یمانی ۱۲۲

۸۴. دعای علوی مصری ۱۲۲

ص: ۱۰

۸۵. دعای عهد ۱۲۳

۸۶. دعای عبرات ۱۲۴

المصباح کفعمی ۱۲۴

۸۷. دعای طلب صفات محموده «اللهم ارزقنا توفیق الطاعه» ۱۲۴

دعای اختصاصی بحار الانوار ۱۲۵

۸۸. دعای توسل ۱۲۵

شیوه دوم: طبقه بندی بر اساس محتوای مهدوی ۱۲۵

ادعیه و زیارات مختص به حضرت مهدی علیه السلام ۱۲۶

الف) دعاهای مخصوص حضرت مهدی علیه السلام ۱۲۶

ب) زیارات مخصوص حضرت مهدی ۱۲۷

ادعیه و زیارات غیر اختصاصی به حضرت مهدی علیه السلام ۱۲۷

الف) دعاهای غیر مختص به مهدویت: ۱۲۸

ب) زیارات غیر اختصاصی به مهدویت ۱۲۹

سیر ورود ادعیه و زیارات مهدوی در منابع ۱۳۰

یادآوری ۱۴۵

قالب و ساختار ادعیه و زیارت ۱۴۶

سخنی در تیپ شناسی ادعیه مهدوی ۱۴۷

الف) صورت اول: دعاهای ویژه و خاصه مهدویت ۱۴۸

ادعیه وارده برای زمان غیبت ۱۴۸

دعای عهد ۱۴۸

دعای سلامتی حضرت مهدی ۱۴۸

دعای شب نیمه شعبان ۱۴۸

دعای ندبه ۱۴۸

دعای فرج ۱۴۹

ادعیه تعجیل فرج ۱۴۹

ب) صورت دوم: ادعیه مهدوی ضمن دعاهاى دیگر ۱۴۹

ص: ۱۱

دعا برای حضرت مهدی علیه السلام ضمن تعقیبات نماز ۱۴۹

دعا برای حضرت مهدی علیه السلام ضمن ادعیه ماه مبارک رمضان ۱۵۰

دعا برای امام زمان علیه السلام ضمن دعاهاى ماه شعبان ۱۵۰

دعا برای صاحب الامر علیه السلام ضمن دعاهاى ماه ذی الحجه ۱۵۰

دعا برای ولی عصر علیه السلام ضمن قنوت اهل بیت علیهم السلام ۱۵۰

دعا برای حضرت مهدی علیه السلام ضمن دعای توسل ۱۵۰

استغاثه به حضرت مهدی علیه السلام و حجاب حضرت مهدی علیه السلام ۱۵۱

تیپ شناسی زیارات حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۵۱

صورت اول: زیارات مخصوص حضرت مهدی علیه السلام ۱۵۱

زیارات سرداب مقدس ۱۵۱

زیارت حضرت مهدی علیه السلام هنگام رؤیت از امام باقر علیه السلام ۱۵۱

زیارات مطلقه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از امام رضا علیه السلام ۱۵۲

زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه ۱۵۲

صورت دوم: زیارات حضرت مهدی ضمن زیارات اهل بیت علیهم السلام ۱۵۲

زیارت مطلقه حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت سایر اهل بیت علیهم السلام ۱۵۲

زیارت مطلقه حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارتی جامع برای ائمه علیهم السلام ۱۵۲

زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت زهرا علیها السلام ۱۵۲

زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت رضا علیه السلام ۱۵۲

زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام ۱۵۲

تأملی در زیارات مطلقه برای هر یک از ائمه ۱۵۳

ادعیه و زیارات وارده در توقیعات و یا صادره از ناحیه مقدسه ۱۵۴

دسته اول: ۱۵۴

دسته دوم: ۱۵۶

دسته سوم: ۱۵۷

یاد آوری ۱۵۷

شیوه سوم: طبقه بندی بر اساس صدور از معصوم علیه السلام ۱۵۸

ص: ۱۲

ادعیه و زیارات صادره از حضرت علی ۷۱۵۸

ادعیه و زیارات صادره از امام سجاد علیه السلام ۱۵۸

ادعیه و زیارات صادره از امام باقر علیه السلام ۱۵۸

ادعیه و زیارات صادره از امام صادق علیه السلام ۱۵۹

ادعیه و زیارات وارده از امام کاظم علیه السلام ۱۵۹

ادعیه و زیارات صادره از امام رضا علیه السلام ۱۵۹

ادعیه و زیارات صادره از امام جواد علیه السلام ۱۶۰

ادعیه و زیارات صادره از امام هادی علیه السلام ۱۶۰

ادعیه و زیارات صادره از امام حسن عسکری علیه السلام ۱۶۰

ادعیه و زیارات خاصه صادره از امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۶۰

۱. دعای معرفت ۱۶۰

۲. دعای فرج «اللهم عظم البلاء» ۱۶۱

۳. دعای طلب صفات محموده «اللهم ارزقنا...» ۱۶۱

۴. دعای افتتاح ۱۶۱

۵. صلوات ضراب اصفهانی ۱۶۱

۶. زیارت آل یس ۱۶۱

۷. زیارت ندبه ۱۶۲

۸. زیارات سرداب ۱۶۲

۹. زیارتی دیگر ۱۶۲

جمع بندی و نتیجه گیری ۱۶۳

دو. ادعیه و زیارات غیر مأثور ۱۶۳

تأملی در ادعیه و زیارات غیر مأثور ۱۶۳

ادعیه و زیارات الهامی در خواب ۱۶۴

دعا در دوران غیبت ۱۶۴

ص: ۱۳

ادعیه وارده در خاطر مؤلف ۱۶۴

ادعیه و زیارات انشایی از ناحیه علما ۱۶۶

الف) دعای توسل خواجه نصیر ۱۶۶

ب) دعای عدیله ۱۶۶

واکاوی ادعیه و زیارات انشایی توسط علما ۱۶۶

سنجش و بررسی اجمالی اعتبار ادعیه و زیارات مهدوی ۱۶۷

نتیجه گیری ۱۷۲

فصل سوم: ۱۷۳

سیمای وجودی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات ۱۷۳

مقدمه ۱۷۴

۱. ماهیت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات ۱۷۴

الف) نام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هم نام پیامبر است. ۱۷۴

ب) نسب حضرت مهدی علیه السلام ۱۷۵

مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از نسل پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ۱۷۵

۲. ویژگیهای شخصی حضرت مهدی علیه السلام ۱۷۸

تأملی در تفاوت کنیه، لقب و صفت ۱۷۸

کنیه های امام دوازدهم علیه السلام ۱۷۹

۳. القاب امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۸۴

۱. حجت ۱۸۴

۲. ولی ۱۸۵

٣. خلف صالح ١٨٥

٤. موعود ١٨٥

٥. غائب مستور ١٨٦

٦. قائم ١٨٦

٧. منتظر ١٨٦

٨. مهدي ١٨٧

ص: ١٤

شمايل حضرت مهدي عجل الله تعالى فرجه الشريف ۱۸۸

صفات امام مهدي عليه السلام ۱۸۹

۱. مؤيد و منصور ۱۹۱

۲. شبيه انبياء ۱۹۳

۳. وارث انبياء ۱۹۵

۴. عليم و حكيم ۱۹۶

۵. مؤتمن ۱۹۸

۶. پناه و ياور مهدي باوران ۱۹۹

۷. وحيد فريد ۱۹۹

خصائص حضرت مهدي در ادعیه و زيارت ۲۰۰

مقامات معنوی و شئون امام دوازدهم عجل الله تعالى فرجه الشريف ۲۰۲

۱. داعی الله ۲۰۳

۲. باب الله ۲۰۴

۳. سبيل الله ۲۰۵

۴. خليفه الله ۲۰۶

۵. حجه الله ۲۰۶

۶. تالی کتاب الله ۲۰۷

۷. بقیه الله ۲۰۸

۸. صاحب الزمان ۲۰۹

۹. میثاق الله ۲۱۰

۱۰. وعد الله ۲۱۱

سخنی در وجه تفکیک شئون از صفات ۲۱۲

شئون امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات ۲۱۳

۱. معصوم (عصمت امام دوازدهم در ادعیه و زیارات) ۲۱۴

۲. ولی الله ۲۱۵

۳. ولی الاحکام ۲۱۶

۴. شاهد و ناظر بر اعمال ۲۱۶

۵. میزان الاعمال ۲۱۸

ص: ۱۵

حضور و غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات ۲۲۰

اول: غیبت در ادعیه و زیارات ۲۲۰

الف) مفهوم غیبت ۲۲۰

ب) حکمت غیبت: امتحان مردم ۲۲۱

ج) مدت غیبت: طولانی ۲۲۱

د) وظیفه منتظر در زمان غیبت ۲۲۲

۱. صبر ۲۲۲

۲. دعا ۲۲۳

توصیف دوران غیبت: زمان شدت دشمنی و فتنه ۲۲۳

دوم: عصر ظهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات ۲۲۴

۱. دوران سرور آل محمد ۲۲۴

۲. از بین رفتن دشمنی ۲۲۶

۳. درخشش امامت ۲۲۷

وقت ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات ۲۲۸

انتخاب و انتصاب الهی حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات ۲۲۹

نتیجه گیری ۲۳۱

فصل چهارم: ۲۳۳

سیمای عمل کردی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۲۳۳

مقدمه ۲۳۴

اول: آثار تکوینی و سیمای عمل کردی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت ۲۳۴

۱. ملجاء، پناه و حافظ نظام آفرینش ۲۳۴

۲. مسئولیت پذیری ۲۳۶

دوم: آثار تشریحی سیمای عمل کردی امام دوازدهم علیه السلام در عصر ظهور ۲۳۹

الف) آثار مشترک نسبت به مؤمنان و مشرکان ۲۳۹

۱. اتمام حجت ۲۳۹

ص: ۱۶

۲. هدایت ۲۴۰

ب) آثار مختص نسبت به مؤمنان ۲۴۱

سیاست های مهدوی در عصر ظهور ۲۴۲

اول: سیاست های سیاسی _ اجتماعی ۲۴۲

۱. تشکیل دولت ۲۴۲

سیاستهای دولت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۲۴۴

الف) اظهار دین ۲۴۴

ب) عزت اسلام، ذلت نفاق ۲۴۵

ج) جمع بین امتهای ۲۴۶

۲. ظلم ستیزی ۲۵۰

۳. برپایی قسط و عدالت ۲۵۲

۴. حل مشکلات ۲۵۳

۵. عمران و آبادانی ۲۵۴

دوم: سیاست های اخلاقی _ فرهنگی ۲۵۶

۱. احیای کتاب و سنت ۲۵۶

۲. مبارزه با بدعتها ۲۵۸

۳. الگوسازی ۲۶۰

۴. گسترش معرفت و دانش ۲۶۰

سوم: سیاست های قضایی ۲۶۲

۱. اقامه حدود ۲۶۲

۲. فصل خصومت ۲۶۳

۳. قاطعیت ۲۶۴

ج) آثار مختص نسبت به مشرکان ۲۶۵

۱. مبارزه و قیام ۲۶۵

۲. انتقام ۲۶۹

نتیجه گیری ۲۷۰

ص: ۱۷

نتیجه گیری و جمع بندی نوشتار ۲۷۱

اول: سیمای وجودی ۲۷۳

دوم: سیمای عمل کردی ۲۷۴

سخن آخر ۲۷۵

منابع ۲۷۷

ص: ۱۸

ادعیه و زیارات متعددی در مورد آموزه امامت و مهدویت در معارف اهل بیت علیهم السلام وارد شده است که این پژوهش به بررسی ابعاد شخصیت و شئون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات می پردازد. در این پژوهش پی می بریم، ادعیه و زیارات در اندیشه اسلامی جایگاه ویژه ای دارند و اهتمام به آنها همواره مورد توصیه و تأکید اهل بیت علیهم السلام به ویژه امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف بوده است. توجه و توسل به آنها موجب گسترش معرفت شده، به برقراری ارتباط بهتر با آموزه مهدویت در عصر غیبت و تسریع در امر ظهور می انجامد.

منابع ادعیه و زیارات، جوامع معتبر روایی است که توسط بزرگانی چون کلینی، شیخ طوسی و ... تدوین و تنظیم شده اند و امکان طبقه بندی آنها در این پژوهش فراهم آمده، اعتبار اسناد و استحکام متون متقن آنها به صورت اجمالی احراز گردیده است.

مضمون ادعیه و زیارات مهدوی به تبیین سیمای وجودی و عملکردی امام دوازدهم علیه السلام می پردازد و به جهت ترسیم شخصیت و بیان حالات و ویژگی های شخصی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، نام، کنیه ها، القاب، صفات، خصایص و مقامات معنوی و شئون امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات مورد توجه قرار گرفته است. حضور و غیبت و انتخاب و انتصاب الهی حضرت مهدی علیه السلام نیز در آنها ملاحظه می شود. موضوع دیگر، کارکرد امام دوازدهم علیه السلام است که با مرور ادعیه و زیارت ثابت شده

و بقاء هستی به عنوان اثر تکوینی، از جمله آثار و فواید امام غایب به اثبات می رسد.

تحقق کامل اهداف نظام آفرینش و رشد و سعادت جامعه از دستاوردهای حکومت مهدوی تلقی می گردد. همچنین در می یابیم تشکیل حکومت جهانی با اجرای سیاستهای مهدوی برای برپانمودن عدل و داد و احیای کتاب و سنت در دوران ظهور نسبت به اهل ایمان از جمله اقدامات امام عصر علیه السلام به شمار می آید. نسبت به اهل باطل، مبارزه با ظلم و ستم و انتقام، به عنوان بخشی دیگر از عملکرد امام علیه السلام در عصر ظهور، شناخته شده و به اثبات رسیده است.

ص: ۲۰

الف) موضوع نوشتار

موضوع این پژوهش بررسی ابعاد و شئون حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات است. و در آنها به سیمای وجودی امام دوازدهم علیه السلام شامل ویژگیهای شخصی؛ همانند: نام، نسب، لقب، کنیه، صفت و شأن و ویژگیهای نوعی آن حضرت و همانند سیمای عمل کردی امام عصر علیه السلام از جمله آثار و فواید و کار کرد امام علیه السلام در عصر غیبت و ظهور می پردازد که در احادیث متعددی از اهل بیت علیهم السلام مورد اهتمام قرار گرفته است.

ب) اهمیت ادعیه و زیارات مهدوی

مسئله مهدویت از مسائل اساسی و بنیادی دنیای اسلام است و شناخت آن امام همام در اندیشه اسلامی جدا کننده حق از باطل است. لکن در مسیر کسب معرفت و شناخت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف مشکلاتی قرار گرفته است که مانع از دیدگاه شفاف و روشن به این آموزه گردیده است؛ چرا که دوران حضور اهل بیت علیهم السلام با چالشهای متعددی از طرف مهدی ستیزان روبه رو بوده است.

بنای سیاست دولت عباسی، در امتداد اندیشه شوم اموی، مبنی بر قطع رابطه امام علیه السلام با مردم، موجب افزایش شک و شبهه نسبت به مهدویت شده است؛ از این رو مسأله امامت؛ به ویژه مهدویت با محدودیت های مختلفی رو به رو گردید. به همین جهت، امامیه برای حفظ مواضع خود و صیانت از میراث مهدویت، ناگزیر به اتخاذ راهکارهای معرفت شناختی؛ مانند دعا و زیارت شدند. امتیاز این روش به رغم تفاوت ساختار دعا و زیارت با آیات و روایات، بیان غیر مستقیم معارف شیعی است؛ به خصوص که ترکیب ادبیاتی مناجات گونه آنها، کمتر موجب جلب توجه دشمنان اسلام؛ به خصوص مهدی ستیزان بوده است.

این نوشتار به بیان ابعاد و شئون شخصیتی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و

زیارات مهدوی خواهد پرداخت. چراکه ادعیه و زیارات، یکی از پربرترین منابع مهدویت به شمار می آیند و واکاوی آنها معرفت قابل توجهی نسبت به حضرت مهدی علیه السلام ایجاد می کند و معارف مهدوی زیادی نیز در آنها وجود دارد که ضمن آنها امکان پالایش و پیرایش برخی خرافات و اسرئیلیات در حوزه مهدویت در سایه دعا و زیارت پدید می آید و تصویر روشنی در پاره ای از مبهمات موضوع مهدویت ترسیم می گردد.

علاوه بر این در عصر غیبت کبری، چگونگی ارتباط با آن امام همام ۷ در ادعیه و زیارات، مشخص خواهد شد و شیعیان و شیفتگان حضرت مهدی علیه السلام با تمسک به دعا و زیارت، با این آموزه ارتباط شایسته ای برقرار نموده، از طوفان حوادث آخر الزمان و مدعیان دروغین در امان خواهند بود.

ج) پیشینه مهدویت در ادعیه و زیارات

تاریخچه بحث از ابعاد و شئون حضرت مهدی علیه السلام در شروح ادعیه و زیارات که به صورت پراکنده و غیرجامع تألیف یا تحریر شده اند، به سال (۱۳۰۰ هـ. ق) برمی گردد. مرحوم سید جعفر بن ابی اسحاق علوی دارابی بروجردی کشفی (متوفی ۱۳۷۶ ق) شرح گسترده ای بر دعای رجبیه با عنوان « سنابرق فی شرح البارق من الشرق » نوشته است که هم اکنون نسخه خطی آن در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است.

تفاوت این پژوهش با پژوهشهای گذشته، در نگرش کلی آن به مجموع ادعیه و زیارات مهدوی به جهت ترسیم تصویری مناسب از سیمای وجودی و عملکردی حضرت مهدی علیه السلام است. به همین جهت شرح دعا یا زیارت خاصی مورد توجه قرار نگرفته است؛ چرا که این نوشتار در مقام بیان اهتمام به ادعیه و زیارات مهدوی در اندیشه اسلامی است و در آن تلاش می شود تا ضمن بررسی سیر تطور و طبقه بندی آنها، به ساختار معرفت شناختی آنها در مهدویت دست یابد و روش انتقال معارف مهدویت در آنها را انتظام بخشد.

دعا و زیارت در بین سایر منابع مهدوی، معارف بسیاری را در بر گرفته اند و قابلیت های فراوانی در آنها برای حل مشکلات وجود دارد؛ در سایه آنها می توان ضمن ارتباط با خدا، به شناخت بیشتری از آموزه امامت و مهدویت دست یافت و به ادعیه و زیارات به عنوان پناه مهدی باوران در عصر غیبت تمسک و توسل نمود.

مفهوم لغوی دعا و زیارت

دعا از ماده «دعو» به این معنی آمده است: «الرغبه الى الله تعالى فیما عنده من الخیر و الابتهاال الیه بالسؤال»؛^(۱) دعا درخواست متواضعانه از خداوند متعال برای رسیدن به خیر و نیکی است.

طبق این تعریف، دعا در لغت به معنی خواندن، فراخوان و دعوت است.

ص: ۲۴

۱- تاج العروس، ج ۱۹، ص ۴۰۵، ماده «دعو».

«زیارت» نیز از ماده «زأر» به معنی «صوت الاسد» فی صدره و از ماده «زور» به معنی «زعیم القوم» بوده و از ماده «زیر» به معنی «الدن و الحب» آمده است و در فارسی به معنی دیدار و زیارت اهل قبور است. (۱)

تعریف اصطلاحی دعا و زیارت

مرحوم ابن فهد حلی در تعریف دعا فرموده است: «... طلب الادی للفعول من الاعلی علی وجه الخضوع و الاستکانه؛ (۲) دعا درخواست نیاز از مقام عالی در حال خشوع و خضوع است.

به هر روی بررسی آیات و روایات نشان می دهد: دعا و زیارت، دانشی هماهنگ با آیات و روایات، به جهت انتقال معارف اهل بیت علیهم السلام و ارتباط با خدا، می باشد.

جایگاه و آثار دعا و زیارت در اندیشه اسلامی

اشاره

در این مبحث به نقش و جایگاه دعا و زیارت و نیز آثار آن در زندگی و اندیشه انسان پرداخته می شود.

دعا، بهترین عبادت

ارتباط با خداوند متعال به راهی وثیق و مطمئن و کیفیتی مطلوب نیاز دارد؛ ادعیه و زیارات مسیری هموار برای ارتباط با خدا به شمار

ص: ۲۵

۱- الصحاح، ج ۲، ص ۶۶۶. زأر و ج ۲، ص ۶۷۲. ماده زور؛ تاج العروس، ص ۴۸۸، ماده زیر.

۲- عده الداعی، ص ۹.

می آیند. به جهت اشاره به این مطلب در پاسخ امام صادق علیه السلام به سؤال زراره از تفسیر آیه شریفه: «ان الذین یستکبرون عن عبادتی سیدخلون جهنم داخرین» (۱) آمده است: «هو الدعا و افضل العباده الدعاء، قلت: إن ابراهیم لأواه حلیم، قال: الأواه هو الدعاء» (۲) امام علیه السلام طبق آیه شریفه، کسانی را که کبر ورزیده و از عبادت الهی روی گردان می شوند گرفتار عذاب جهنم شمرده و مراد از این عبادت الهی را دعا می دانند و این بدان معنی است که ادعیه در سایر اعمال عبادی از بهترین و پرفضیلت ترین آنها هستند.

در فرازی دیگر شاخصی از امتیازات حضرت ابراهیم ۷ را برای زراره بیان می کند و «اواه» بودن آن پیامبر خدا را به «الدعاء» یعنی بسیار دعا کننده تفسیر می کند و ذهنیت زراره را نسبت به «الأواه» که معنی گریه و بکاء را از آن برداشت می نموده است، اصلاح می نماید و انس و الفت حضرت ابراهیم با دعا را خاطر نشان می سازد.

سدیر نیز از امام باقر علیه السلام درباره افضل عبادات سؤال می کند و امام علیه السلام می فرماید:

«ما من شی افضل عندالله عزوجل من ان یسأل و یطلب مما عنده و ما احد ابغض الی الله عزوجل لمن یتکبر عن عبادته و لایسال ما عنده»؛ (۳) هیچ چیزی نزد خداوند تبارک و تعالی با

ص: ۲۶

۱- غافر، ۶۰.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۶۶، ح ۱.

۳- کافی، ج ۲، ص ۴۶۶، ح ۲.

فضیلت تر از درخواست آنچه نزد اوست، نمی باشد و مبعوض ترین کس نزد خدا کسی است که کبرورزی کند و خداوند متعال را عبادت نکند و آنچه نزد اوست را طلب نکند.

طبق این روایت، ویژگی خاصی در ادعیه نهفته است که آنها را از سایر عبادات متمایز ساخته و در صدر قرار می دهد و آن ایجاد روحیه انقیاد پذیری و اطاعت پذیری حق تعالی است که انسان را به تکاپو و تلاش برای کسب رضایت خداوند متعال سوق می دهد؛ در نتیجه دعا از افضل عبادات است. در روایت؛ آمده است معاویه بن عمار در مورد فضیلت دعا و تلاوت قرآن به امام صادق علیه السلام می گوید:

رجلان دخلا المسجد جميعا افتتاحا الصلاه في ساعه واحده فتلا هذا من القرآن و كانت تلاوته اكثر من دعائه و دعا هذا و كان دعائه اكثر من تلاوته ثم انصرفا في ساعه واحده، ايهما افضل؟ قال: كل فيه فضل؛ كل حسن. قال: قلت اني قد علمت ان كلاً حسن و ان كلاً في فضل، قال: فقال: الدعاء افضل اما سمعت قول الله «ادعوني استجب لكم ان الذين يستكبرون عن عبادتي سيدخلون جهنم داخرين»^(۱) هي والله افضل، هي والله افضل، هي والله افضل، هي والله افضل، اليس هي العباده اليست اشد، هي والله اشد، هي والله اشد، هي والله اشد؛^(۲) دونفر همزمان وارد مسجد گشته، مشغول نماز شدند، سپس یکی از آنها به قرائت قرآن و دیگری به دعا مشغول شده عمل کدام یک از آنها بهتر است؟ امام

ص: ۲۷

۱- غافر: ۶۰.

۲- مستطرفات السرائر: ص ۵۵۱؛ بحار الانوار، ج ۹۰، ص ۲۹۲، ح ۱۹.

صادق علیه السلام فرمود: هر یک فضیلتی دارد و هر دو نفر نیکو عمل نموده اند. معاویہ بن عمار می گوید: می دانم عمل هر یک به نیکی بوده و دارای فضیلتی است، کدام عمل فضیلت بیشتری دارد؟ حضرت صادق علیه السلام در پاسخ او فرمودند: دعا کردن از قرائت قرآن افضل است. آیا سخن خداوند متعال را نشنیده ای که می فرماید: به یقین کسی که از عبادت من تکبر می ورزد به زودی با ذلت وارد دوزخ می شود. سپس حضرت سه مرتبه فرمودند: به خدا قسم دعا بهتر است.

طبق این حدیث، امام صادق علیه السلام در مورد فضیلت دعا نسبت به تلاوت قرآن در مسجد به معاویہ بن عمار تأکید می کند و دعا را بر خواندن قرآن ترجیح می دهد. بنابر این دعا فضیلت بیشتری نسبت به سایر اعمال عبادی دارد. و می توان گفت به مثابه عبادت خداوند متعال تلقی می شود.

آثار دعا

الف) خاستگاه ارزشها

ادعیه و زیارات، آثار و برکات زیادی دارند و موجب حرکت جامعه به سوی ارزشها و نشانه رفتن خوبیهاست؛ در مورد این آثار ارزنده و چشم گیر در روایات از امام صادق علیه السلام آمده است:

یا میسر ادع و لاتقل ان الامر قد فرغ منه، ان عند الله منزله لاتنال الا بمسأله و لو ان عبداً سد فاه و لم یسأل لم یعط شیئاً، فصل تعط یا میسر انه لیس من باب یقرع الا یوشک ان یفتح لصاحبه؛ (۱) ای میسر:

ص: ۲۸

دعا کن و نگو کار از کار گذشته و آنچه باید بشود صورت می گیرد؛ چرا که نزد خداوند تعالی جایگاهی وجود دارد که تا سؤال و مسألت نکنی به این رتبه و مقام نمی رسی و اگر بنده خدا لب فرو بندد و از خداوند متعال درخواستی نداشته باشد چیزی به او عطا نمی شود! پس از خدا بخواه تا او هم به تو عنایت فرماید. دعا موجب عطایای الهی برای بندگان خواهد شد.

در حدیثی از امام صادق علیه السلام به جهت اشاره به این مطلب آمده است:

ما ابرز عبد یده الی الله العزیز الجبار الا- استحیا الله عز اسمه ان یردها صفرأ حتی یجعل فیها من فضل رحمته ما یشاء...؛(۱)

هنگامی که بنده خدا حاجت خویش را نزد خداوند ابراز نماید پروردگار عالم حیا می کند او را دست خالی رد کند.

در حدیث دیگری آمده است: «من لم یسال الله عزوجل من فضله افتقر؛(۲) انسانی که از فضل خداوند تعالی درخواستی نداشته باشد فقیر می شود.»

مرور روایات نشان می دهد، دعا انسان را به خدا نزدیک می کند و خلاء موجود بین ما و خداوند تعالی را پوشش می دهد؛ چرا که آنچه امکان ارتباط با خدا را مهیا می سازد دعاست.

در روایتی دیگر از امام صادق علیه السلام آمده است: اوحی الله عزوجل الی

ص: ۲۹

۱- کافی، ج ۲، ص ۴۷۱، ح ۲.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۶۶، ح ۴.

آدم عليه السلام... و اما التي بيني و بينك فعليك الدعاء و عليّ الاجابه؛(۱) خدا به حضرت آدم می فرماید: آنچه بین من و توست دعاست که تو در خواست می کنی و من اجابتش را به عهده می گیرم.

دعا موجب ارتباط با خداست و رابطه انسان با خدا را سامان می دهد؛ امام صادق علیه السلام در تأیید این مطلب می فرماید:

عليكم بالدعاء فانكم لا تقرّبون بمثله و لا تتركوا صغيره لصغرها ان تدعوا بها ان صاحب الصغار هو صاحب الكبار؛(۲) دعا کنید که هیچ چیزی مثل دعا شما را به خدا نزدیک نمی کند و خواسته های کوچک خود را به خاطر کوچک بودن آنها ترک نکنید که صاحب درخواستهای کوچک، همان کسی است که در خواست های بزرگ دارد.

به همین لحاظ دعا مقرّبیت بیشتری نسبت به سایر اعمال عبادی، نزد خداوند متعال ایجاد می کند و موجب افزایش ظرفیت انسان می شود؛ چرا که در روایت اشاره شده است: «ان صاحب الصغار هو صاحب الكبار». دعا به رشد و تعالی جامعه می انجامد؛ زیرا از همین موارد جزئی که حکم تار و پود یک رشته عظیم را دارند، رابطه جامعه با خدا قوت می گیرد و انسان مورد محبت خداوند متعال قرار می گیرد. در حدیثی از امام صادق علیه السلام از قول امیرالمؤمنین علیه السلام به جهت اشاره به این مطلب چنین آمده است: «احب الاعمال الى الله عزوجل في الارض

ص: ۳۰

۱- کافی، ج ۲، ص ۱۴۶، ح ۱۳.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۶۷، ح ۶.

الدعاء؛(۱) محبوب ترین اعمال نزد خدا در زمین دعاست.» دعا انسان را در حصر بندگی محض خداوند متعال قرار می دهد و در مسیر عبودیت حضرت حق به حرکت در می آورد و تا رسیدن به مقصد همراهی می نماید؛ از این رو امام صادق علیه السلام فرموده است: «من اعطی الدعاء اعطی الاجابه؛(۲) هر که توفیق دعا به او عطا شود اجابت پروردگار عالم هم به او عطا شده است.»

دعا از منظر اهل بیت علیهم السلام رابط انسان با خداست؛ در قرآن کریم آمده است: «ادعونی استجب لکم»؛(۳) دعا رضایت الهی را به دنبال دارد و بستر رحمت الهی را ایجاد می کند، از این رو امام صادق علیه السلام می فرماید: «الدعاء كهف الاجابه كما ان السحاب كهف المطر»(۴) همان گونه که ابر، زمینه بارش باران است، دعا، زمینه ایجاد ارتباط و اجابت الهی است؛ چرا که حلقه وصل جامعه با خداست و قابلیت قابل جهت برقراری پیوند با خدا را فراهم می آورد؛ زیرا ادعیه و زیارات از جمله میراث حدیثی آل محمد علیهم السلام هستند و این به آن معنی است که همان گونه که میراث حدیثی در قالب گونه های خبری حاوی مصالح و مفاسدی است که خواست خدای تعالی را برای جامعه مطرح می کنند و به تفسیر و تبیین قرآن کریم می پردازند، ادعیه و زیارات نیز با همین خصوصیت

ص: ۳۱

۱- کافی، ج ۲، ص ۴۶۸، ح ۸.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۶۸، ح ۸.

۳- غافر: ۶۰.

۴- کافی، ج ۲، ص ۴۷۱، ح ۱.

بیان معارف اهل بیت علیهم السلام را عهده دار شده اند؛ به خصوص که در ادبیات مناجات گونه آنها، در آن فضای تیره مهدی ستیز، امکان درج معارف مهدوی و اسرار آل محمد علیهم السلام وجود داشته است و دوره ای فشرده اما بسیار غنی از معارف به ویژه مباحث کلامی شیعه امامیه در آنها جای گرفته است.

ارزش و جایگاه دعا تا آنجا پیش می رود که خداوند متعال آن را برای خویش قرار داده است؛ امام هفتم ۷ در این باره می فرماید: «علیکم بالدعا فان الدعاء لله و الطلب الی الله؛ (۱) دعا کنید که دعا برای خداست و طلبیدن از او رواست.»

انس و الفت با دعا، مدیریت انسان را به خدا سپرده، حسن عاقبت را برای او قرار می دهد.

امام باقر علیه السلام نیز می فرماید: «فلا تمل الدعاء فانه من الله عزوجل بمكان؛ (۲) نسبت به دعا ملول نباشید که نزد خداوند متعال جایگاهی دارد.»

بنابر این دعا می تواند جامعه را به سوی ارزشها سوق دهد و رابطه انسان با خداوند متعال و تقرب به او را فراهم آورد و راهبرد جامعه در رسیدن به آرمانها قرار گیرد؛ به ویژه ادعیه و زیارات مهدوی که راهکار مناسبی برای توجه به آموزه مهدویت به شمار می آیند. در همین فصل ضمن بحث از دعا و زیارت در عصر غیبت، به آثار دعا برای امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره بیشتری خواهد شد.

ص: ۳۲

۱- کافی، ج ۲، ص ۴۷۰، ح ۸.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۸۸، ح ۱.

انسان همواره تمام نیروهای خود را به کار گرفته است تا بتواند در سایه آنها حواشی خود را برطرف نماید و در این زمینه پیشرفت‌هایی نیز داشته است که گاه شکوه و عظمت آن، چشم را خیره می‌کند! لکن در عرصه‌های زیادی؛ از جمله معنویت، مسائل روحی، روانی عاطفی، تحمل مشکلات و مصائب ناشی از عوامل طبیعی و مصنوعی و... با خلاءهای جدی مواجه است که تاکنون توانایی پاسخ‌گویی به آنها را نداشته است. تجربه هم نشان می‌دهد این کمبودها با گرایش به مادیات نه تنها جبران نمی‌شود؛ بلکه در مواردی توسعه یافته و به اندازه‌ای می‌رسد که طالب آن گرفتار یأس و ناامیدی می‌شود و لکن این تنها گزینه انتخاب نیست؛ چرا که از دیدگاه اسلام، دعا و زیارت کلید رحمت الهی است و مشکلات را که مانند رشته طنابی به هم پیچیده گشته‌اند، از هم‌و‌آمی تابد و آنها را برطرف می‌نماید. به جهت اشاره به این مطلب در روایتی از امام کاظم علیه السلام آمده است:

حماد بن عثمان قال: سمعته (موسی بن جعفر علیه السلام) يقول: «ان الدعاء یرد القضا، ینقضه کما ینقض السلک و قد ابرم ابراماً؛ (۱) دعا قضای خداوند متعال را از بین می‌برد؛ مانند رشته طناب به هم پیچیده که از هم‌و‌آمی تابد.»

در حدیث دیگری امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «ان الدعاء یرد القضا و قد نزل من السماء و قد ابرم ابراماً؛ (۲) دعا قضای الهی را برطرف می‌کند، هر

ص: ۳۳

۱- کافی، ج ۲، ص ۴۶۹، ح ۱.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۶۹، ح ۳.

چند از آسمان نازل شده و مسلم باشد.»

در حدیث دیگر از حضرت ابوالحسن (موسی بن جعفر) علیه السلام آمده است:

ان الدعاء یرد ما قد قدر و ما لم یقدر. قلت: و ما قد قدر عرفته، فما لم یقدر؟ قال: حتی لایکون؛ (۱) دعا آنچه را مقدر شده و مقدر نشده است را رد می کند. راوی از امام هفتم سؤال می کند دعا چگونه آنچه را مقدر نشده است رد می کند؟ امام به او فرمود: به گونه ای که تقدیری که بنا بود برای انسان مقدر شود با دعاء رقم نمی خورد و تقدیر منفی صورت نمی گیرد.

دعا تقدیر را تغییر می دهد و رحمت واسعة الهی را جلب می کند. امام سجاد علیه السلام با بیانی دیگر می فرماید: «الدعاء یدفع البلاء النازل و ما لم ینزل؛ (۲) دعا بلای نازل شده و بلای غیر نازل را دفع می کند.» به این معنی که دعا مانع از نزول بلا می شود

امام سجاد علیه السلام نیز به جهت اشاره به این مطلب می فرمایند: «قال علی بن الحسین: ان الدعاء و البلاء لیترافقان الی یوم القیامه ان الدعاء لیرد البلاء و قد ابرم ابراماً؛ (۳) طبق این حدیث دعا انسان را در مقابل بلاها تا قیامت بیمه می کند و از عذاب الهی ایمن می دارد.

در حدیث دیگر امام باقر علیه السلام در حالی که به جهت دفع استبعاد

ص: ۳۴

۱- کافی، ج ۲، ص ۴۶۹، ح ۲.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۶۹، ح ۵.

۳- کافی، ج ۲، ص ۴۶۹، ح ۴.

مطلب، انگشتانش را به هم می فشارد، خطاب به زراره از زبان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می فرمایند: «الا ادلک علی شی لم یستثن فیہ رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم؟ قلت: بلی. قال: الدعاء یرد القضاء بعد ما ابرم ابراماً؛^(۱) پیامبر به اصحاب فرمودند آیا شما را به مطلبی راهنمایی کنم که هیچ استثنایی در آن وجود ندارد؟ اصحاب پیامبر گفتند آری. پیامبر فرمود: دعا، قضا و قدر الهی را تغییر می دهد، هر چند محکم و قطعی شده باشد».

طبق بیان امام باقر علیه السلام که از اخبار غیبی خبر دارد و احوالات پیامبر عظیم الشان صلی الله علیه و آله و سلم را نیک می داند، دعا بدون استثناء مشکل گشا است و موجب تغییر تقدیر است؛ لذا اگر کسی توفیق دعا پیدا کند در هر برهه ای از زمان که باشد و مستحق هر گونه قضاء الهی که قرار گرفته باشد، قادر به خلاصی از قضاء خداوند متعال خواهد بود و می تواند با دعا سرنوشت دیگری برای خود اختیار کند و فرجامی نیک را از آن خود سازد.

در روایت دیگری از امام صادق علیه السلام آمده است:

الدعاء یرد القضاء بعد ما ابرم ابراماً فاكثر من الدعاء فانه مفتاح کل رحمه و نجاح کل حاجه و لاینال ما عند الله عزوجل الا بالدعاء و انه لیس باب یكثر قرعه الا یوشک ان یفتح لصاحبه؛^(۲) طبق این روایت، دعا قضاء خداوند متعال را تحت تأثیر قرار می دهد؛ هر چند قطعی شده باشد؛ چرا که کلید رحمت

ص: ۳۵

۱- کافی، ج ۲، ص ۴۷۰، ح ۶.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۷۰، ح ۷.

الهی است و هر نیازمندی که در عرصه های مختلف، گرفتار کمبودهای مادی و به ویژه معنوی باشد، با دعا بر مشکلات خویش غلبه کرده و پیروز خواهد شد و گشایش امرش را تجربه می نماید و دعا تنها دری است که به روی هر که آن را بگوید باز می شود.

دعا حامل مشکلاتی است که علم و صنعت و تکنولوژی در برابر آنها رنگ باخته است و آلام و دردهای ناشی از آن را که تاکنون بر بشریت تاخته است را تسکین می دهد و امراض گوناگون را شفا می بخشد. بنابر این شایسته است به دعا بیش از پیش توجه شود، به همین لحاظ امام صادق علیه السلام می فرماید: «علیک بالدعاء فانه شفاء من کل داء»؛^(۱) دعا شفای هر دردی است.

بنا بر این، دعا جایگاهی بلند و بس رفیع نزد خداوند متعال دارد و راهکاری مناسب و مجرب برای حل مشکلات جامعه به شمار می آید و به همین جهت انس والفت با آن همواره مورد توصیه و تأکید اهل بیت علیهم السلام بوده است.

اهتمام به دعا در سنت و سیره ائمه علیهم السلام

ادعیه و زیارات نزد اهل بیت علیهم السلام از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده، نمود آنها در منش و روش و سیره عملی ایشان موجود است؛ به خصوص وقتی پای مشکلات به میان می آید و بناست مسائل اساسی

ص: ۳۶

۱- کافی، ج ۲، ص ۴۷۰، ح ۱.

دنیای اسلام در آن فضای سیاسی نابه هنجار و جوّ نامساعد مطرح شود. نمونه های زیادی از این اهتمام در منابع تاریخی و روایی مشهود است؛ از جمله شخصیت گرانقدر و عظیم الشان پیامبر اسلام ۶ در هنگام انتصاب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام به ولایت در حماسه غدیر که در شکوه و عظمت با نبوت برابری می کند، در فرازهای متعددی از خطبه غدیریه با دعایی مانند « اللهم وال من والاه»^(۱) دنیای اسلام را در متن واقعه قرار می دهند.

حضرت علی علیه السلام نیز چنان در سیره عملی نسبت به دعا مأنوس است که امام صادق علیه السلام در این رابطه می فرماید: «و کان امیر المؤمنین رجلاً دَعَاءً»^(۲) حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بسیار اهل دعا بود.

مطلب قابل توجه این است که حضرت علی علیه السلام به جهت تشریفات امامت و یا به خاطر ناچاری و محرومیت از موقعیت خویش، دعا را به عنوان سیره خویش گزینش ننموده است؛ بلکه عنایت خاصی به ادعیه در نظر ایشان بوده است که انس و الفت با آن به اندازه ای رسیده است که امام صادق علیه السلام از آن به عنوان سیره حضرتش یاد می کند.

صدور ادعیه از حضرت زهرا و امام حسن مجتبی و امام حسین علیهم السلام به مناسبتهای مختلف؛ از قبیل دعای عرفه سید الشهداء علیه السلام در عرفات، حکایت از اهتمام ایشان به ادعیه و زیارات دارد.^(۳) صحیفه سجاده از

ص: ۳۷

۱- احتجاج، ج ۱، ص ۷۶؛ بحار الانوار، ج ۳۷، ص ۱۳۱، ح ۲۴.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۶۸، ح ۸.

۳- این ادعیه طبق لوح فشرده مکتبه اهل البیت، توسط شیخ جواد قیومی تحت عنوان صحیفه الحسن، صحیفه الحسین، صحیفه الزهرا جمع آوری شده اند و از آنها به عنوان منابع سیره یاد شده است.

امام سجاد علیه السلام به زبور آل محمد شهرت دارد و به عنوان میراث حدیثی آن بزرگوار در بین ادعیه به شمار می آید. امام باقر و امام صادق علیهما السلام نیز برگ زرین دیگری که تحت عنوان صحیفه صادقیه جمع آوری شده است، به سیره اهل بیت علیهم السلام در دعا افزودند.

یونس ابن عبدالرحمن نسبت به سیره امام هشتم علیه السلام روایت می کند: «انه کان یأمر بالدعاء للحجّه ۷»؛ (۱) حضرت رضا امر می کرد که برای حضرت مهدی علیه السلام دعا کنند.

کاوش در سیره اهل بیت علیهم السلام و مشاهده صدور ادعیه و زیارات فراوان مهدوی از ائمه علیهم السلام حاکی از اهتمام به اهل بیت علیهم السلام به ادعیه و زیارات است؛ چراکه دعا علامه بر ایجاد پیوند بین انسان و خدا و تحقق عرفان حقیقی، موجب پرورش انتظار و جهت بخشی به منتظران می شود و نیز در مقابل مدعیان دروغین و دشمنان حق و حقیقت که همواره با ایجاد چالش و وسوسه و شیطنت، خواهان گسست این حلقه وصل هستند، به عنوان سلاحی کاربردی جهت تجهیز در میدان جهاد اکبر نمایان می شود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به جهت اشاره به این مطلب می فرماید:

ص: ۳۸

الا- ادلكم على سلاح ينجيكم من اعدائكم و يدّر ارزاقكم؟ قالوا: بلى، قال: تدعون ربكم بالليل و النهار فان سلاح المؤمن الدعاء؛(۱) آیا مایلید شما را به سلاحی راهنمایی کنم که از دشمنانتان نجات دهد و روزی شما را بیفزاید؟ اصحاب عرضه داشتند: بله! پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: شب و روز دعا کنید که سلاح مؤمن دعاست.

طبق این روایت دعا راهکاری برای مقابله با دشمنان از طرف پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم شناخته شده است؛ بینش پیامبر به این سلاح در میدانی است که ادوات نظامی جواب گوی آن نمی باشد و آن میدان جهاد اکبر است که دشمنانی تنومند و ابرقدرت های ددمنشی چون هوای نفس و شیطان با وسوسه های آن چنانی؛ در آن مبارز می طلبند و شکست در مقابل آنها قطع رابطه با خداست که می تواند گرفتار آن را تا سر حد قنوط و یأس و ناامیدی بکشاند و انسان را از کنار چشمه زلال حیات به کنار سراب تفتیده ممات ببرد.

بنا بر این حفظ ارتباطی که هزاران دشمن کینه توز در پی قطع آن هستند، نیاز به سلاحی دارد که جنس آن از فولاد آب دیده نیست؛ بلکه ماهیتی دارد که مرهم زخم های کهنه کینه است و چسبندگی آن، قلوب از هم پاشیده را در کنار هم جمع می کند و حرارت و سوز و گداز آن، زنگار غفلت را می زداید و سرمای آن، آتش فتنه و کینه و شهوت را خاموش می کند.

ص: ۳۹

در حدیثی به روایت امام صادق علیه السلام از امیر مؤمنان ۷ برای اشاره به این مطلب آمده است: «الدعاء تُرس المؤمن؛ (۱) دعا سپر مؤمن است.» دعا سلاحی است که انبیاء و اولیاء الهی را در اهداف ایشان یاری نموده است. امام رضا علیه السلام نیز در این باره می فرماید: «علیکم بسلاح الانبیاء. فقیل؛ و ما سلاح الانبیاء؟ قال: الدعاء؛ (۲) بر شما باد به سلاح انبیاء؛ از حضرتش سؤال شد سلاح انبیاء چیست؟ فرمودند: دعاست!»

انبیاء علیه السلام با توسل و توجه به دعا به درگاه الهی بر همه مسائل فائق می آمدند و پیروزی نهایی را از آن خود ساختند. دعا راهبردی است که سیر تحول جوامع را به همراه داشته است و با عنایت انبیاء الهی به آن، در طول تاریخ، قلب افراد بسیار زیادی را تسخیر کرده، محبت و مودت الهی را در آن جای داده است؛ امام صادق علیه السلام نیز نسبت به کارکرد گرایبی دعا می فرماید: «الدعاء انفذ من السنان الحديد؛ (۳) دعا از سر نیزه آهنین، نفوذ بیشتری دارد.» دعا در اعماق وجود انسان اثر می گذارد؛ اما سنان فقط در پوست و گوشت انسان کارگر می افتد و بدیهی است که آثار دعا را ندارد.

دعا آثار و برکاتی دارد که می تواند هسته مرکزی ارتباط با خدا و اساس دین قرار گیرد؛ به جهت اشاره به این مطلب در حدیثی نبوی از امام صادق علیه السلام آمده است: «قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: الدعاء سلاح المؤمن وعمود

ص: ۴۰

- ۱- کافی، ج ۲، ص ۴۶۸، ح ۴.
- ۲- کافی، ج ۲، ص ۴۶۸، ح ۵.
- ۳- کافی، ج ۲، ص ۴۶۹، ح ۷.

الدین و نور السماوات و الارض؛ (۱) دعا سلاح مؤمن و ستون دین و نور آسمانها و زمین است.»

در روایتی دیگر از امیر المؤمنین علیه السلام آمده است:

الدعاء مفاتيح النجاح و مقاليد الفلاح و خير الدعاء ما صدر عن صدر نقي و قلب تقى و فى المناجاة سبب النجاه و بالاخلاص يكون الخلاص فاذا اشتد الفرع فالى الله المفزع؛ (۲) دعا رمز پیروزی و کلید رستگاری است و چه نیکوست دعایی که از سینه ای صاف و قلبی پاک صادر شود. در مناجات سبب نجات وجود دارد و اخلاص، خلاصی از مشکلات است، پس اگر مشکلات شدت گرفت باید به خداوند متعال پناه برد.

بنا بر این دعا رمز پیروزی و کلید رستگاری و رمز تسریع ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است؛ به ویژه دعایی که از سینه ای صاف و قلبی پاک برای فرج حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف زمزمه شود. از این رو در این قسمت از پژوهش کار کرد متون ادعیه مورد توجه قرار می گیرد.

تحليل نقش ادعیه و زیارات و تأثیر سیاسی اجتماعی متون

الف) راهبرد فرهنگی برای انتقال معارف اهل بیت علیهم السلام

اهل بیت علیهم السلام بعد از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ورخداد واقعه عاشورا با تدبیری ژرف و نگرشی دقیق در اقدامی عمیق، راهبردی فرهنگی را در قالب

ص: ۴۱

۱- کافی، ج ۲، ص ۴۶۸، ح ۱.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۶۸، ح ۲.

ادعیه و زیارات برای بیداری جامعه پیش گرفتند و با تنظیم برنامه ای فرهنگی و تربیتی به صورت غیر مستقیم، بدون آنکه موجب حساسیت حکومت گردد، دعا و زیارت را در پیش گرفتند. از جمله حضرت زهرا علیها السلام در زیارت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم با گریه های پر شور و اشک های فراوان و با سوز و گدازی که حکایت از عظمت فاجعه و عمق مصیبتی بزرگ و دلخراش می نمود، با استفاده از ادعیه و زیارات، موضع خویش را در مقابل انحطاط اخلاقی امت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم اعلام می نمودند.

حضرت امیر علیه السلام نیز با مناجات خویش در نخلستان های کوفه از مصاحبت و همراهی امت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم کناره گرفته، با سوز و گدازی عارفانه و حکیمانه، نقاب از چهره بنی امیه بر می دارد و زنگار غفلت از قلوب مردم می زداید و چشم امت را بر حقایق می گشاید. امام حسن و امام حسین علیهما السلام چون پدر مظلوم خویش با همین روش به حیات اسلام استمرار می بخشند.

امام سجاد علیه السلام پس از واقعه جانسوز عاشورا و شهادت سید الشهداء علیه السلام در وقتی که می رفت تا خورشید اسلام غروب کند و دین مبین اسلام برای همیشه حتی در مکه و مدینه فراموش شود بامسک به دعا، در حرکتی حکیمانه و بسیار زیرکانه، ضمن موعظه و نصیحت، اقدام به کادر سازی می نماید. این نحوه جهت دهی به جامعه اسلامی در حدی گسترده و عمیق است که بستر گرایش مجدد به امامت و پذیرش ولایت را فراهم آورد و دوست و دشمن را تحت تأثیر قرار داده

است؛ چرا که این تنها گزینه ای بود که در آن دوران تاریک، حضرتش آن را پیش روی خود می دید و بحران معنویت را با آن روش پشت سر نهاد و توانست جامعه از هم پاشیده و متفرق اسلام را بار دیگر گرد هم آورده، باز سازی نماید.

امام صادق علیه السلام نیز با بیان ادعیه ای در خصوص دوران غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف، تفکر شیعه در امامت و مهدویت را ساماندهی می کند؛ در ادامه این حرکت، امام هادی علیه السلام به جهت امام شناسی و کادر سازی و جهت بخشی به شیعیان، به زیارتی همانند زیارت جامعه کبیره می پردازد. بنابر این همان گونه که در سیره اهل بیت علیهم السلام مشاهده می شود، روش راهبردی برای انتقال معارف در قالب دعا و زیارت، مورد عنایت و توجه اهل بیت علیهم السلام بوده است.

(ب) تربیت و پرورش روحیه اعتدال اعتقادی در جامعه اسلامی

رشد و کمال انسان از اهداف بلند آفرینش است. دعا و زیارت برای انجام این منظور مورد توجه اهل بیت علیهم السلام قرار گرفته، مانع از افراط و تفریط در روابط انسان با خویشتن، خداوند متعال و مخلوقات خواهد بود؛ به همین جهت در برخورد با واقعه عاشورا که تحریک احساسات و عواطف سیل مشتاقان را به همراه داشته و دارد، اهل بیت علیهم السلام به جهت پرهیز از خرافات و بیم از گرایش به برخوردی تاریخی [سطحی] و یا عصری و غیر پدیدار شناسی با این حماسه عظیم، به زیارت عاشورا تمسک نمودند. به جهت اشاره به این مطلب، یونس بن ظبیان به امام صادق علیه السلام می گوید: «وانی کثیرا ما اذکر الحسین فای شی»

اقول؟ من بسیاری اوقات از امام حسین علیه السلام یاد می‌کنم! چه بگویم؟ امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: «قل صلی الله علیک یا ابا عبدالله؛ بگو صلوات خداوند بر تو باد؛ ای ابا عبدالله»؛ او در ادامه سؤال می‌کند: «انی ارید ان ازوره، فکیف اقول؟» من قصد زیارت او را دارم، چگونه او را زیارت نموده، چه بگویم؟» در حقیقت، سؤال از برخورد او با این آموزه است؛ امام می‌فرماید: «... ثم تقول السلام علیک یا حجه الله و ابن حجه»؛ (۱) هنگام زیارت امام حسین علیه السلام می‌گویی: سلام بر تو ای حجت خدا و فرزند حجت خدا.»

امام هادی علیه السلام نیز به منظور مقابله با افکار و عقاید پوچ و بی‌اساس افرادی که خود را شیعه پنداشته و در باره امام علیه السلام غلو نموده و برای او مقام الوهیت قائل می‌شدند و گاهی نیز خود را منصوب از طرف امام علیه السلام قلمداد می‌کردند، تبری جسته و برای برخورد صحیح با مسأله امامت به زیارت جامعه با آن معارف بی‌نظیر می‌پردازد و در خصوص حضرت امیر علیه السلام و شبهات جبریون، زیارت غدیریه را با آن شگفتی و عظمت بی‌بدیل مطرح می‌کند و با بهره‌گیری از بار معرفتی آنها، بر اهتمام بصیرت و معرفت جامعه ولایت مدار تأکید می‌کند.

ادعیه و زیارات مهدوی وارده از ائمه علیهم السلام به عنوان نمونه ای دیگر از معارف تربیتی به شمار می‌آیند و در این پژوهش مورد بررسی بیشتر قرار خواهند گرفت. بنابراین تمسک به ادعیه و زیارات، شور و اشتیاق

ص: ۴۴

دوستداران اهل بیت علیهم السلام را به شعور و شناخت حقیقت و افزایش معرفت و بصیرت نسبت به امامت به ویژه مهدویت تبدیل می کند و با آموختن کیفیت تعامل بامهدویت به حفظ و تثبیت اعتقاد به امامت می انجامد؛ چرا که مبارزه با غلو و تقصیر و افراط و تفریط در آنها نشانه رفته است و بر رعایت حدود امامت و پذیرش ولایت در آنها تأکید شده است.

ج) تعلیم و ترویج معارف دینی

امام علیه السلام در عرصه هستی، عهده دار منصب الهی امامت است. او مبین آموزه های شریعت و مفسر کلام وحی است و شخصیت معصوم او یک انسان عادی تلقی نمی شود و تمام حرکات و سکنتات ایشان از دقت و ظرافت خاصی سرچشمه می گیرد و ریشه در اعماق اقیانوس بی کران حکمت دارد؛ در نتیجه امام علیه السلام تمام نیرو و قوای خویش را به کار می گیرد تا جامعه را با آموزه های اسلامی و ارزشی آشنا سازد. برای تحقق این منظور، ادعیه و زیارات از خاستگاه مناسبی برای انتقال معارف اسلامی به شمار می آیند. ادعیه و زیارات در ساختار و تأمین معرفت و اندیشه دینی شیعه، نقش سازنده ای از خود نشان داده اند؛ چرا که اسرار آل محمد علیهم السلام در ادعیه و زیارات جای گرفته است و انس و الفت با آنها موجب روشنگری نسبت به آموزه های دینی خواهد بود. به عنوان نمونه دعای عرفه، در بیان موقعیت امام حسین علیه السلام و یا خطبه

غدیریه (۱) در بیان حقوق امیر المؤمنین علیه السلام تأییدی بر این مطلب خواهد بود و دوره ای فشرده از معارف ناب کلامی به شمار می آیند. در زیارت جامعه کبیره نیز نسبت به اساس امامت، معارف بی شماری وارد شده است.

دعای ندبه نیز به سیر تحول جوامع توسط انبیاء به عنوان محرک تاریخ و زمینه ساز ظهور حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف می پردازد و حرکت روز افزون جامعه به سوی ظهور و پیدایش قابلیت قابل و پیدایش زمینه را نوید می دهد.

در دعای افتتاح، چشم اندازی از دوران حکومت حضرت بازگو می گردد و در زیارت آل یس سیمای حضرت مورد شناخت قرار می گیرد و دعاها و زیارات فراوان دیگر، که با معرفت زایی برای مهدی یاوران و ترسیمی صحیح از مسأله مهدویت، آنها را در مسیر طولانی و پر پیچ و خم تاریخ یاری می نمایند و به تنویر و روشننگری در ظلمات آن می پردازند.

معرفت زایی ادعیه و زیارت نسبت به آموزه امامت و مهدویت به خصوص در عصر غیبت، در بخش قابل توجهی از آنها ملاحظه می گردد؛ به همین روی در این قسمت به پژوهش از دعا و زیارت در عصر غیبت، پرداخته می شود.

ص: ۴۶

۱- خطبه غدیریه نیز متنی هماهنگ با سیاق ادعیه و زیارات دارد، بنابراین از ادعیه به شمار می آید.

اشاره

یکی از آثار مهم دعا و زیارت، نقش و تأثیر آن در دوره غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است که به برخی از موارد آن اشاره می شود:

الف) ملجأ و پناه، در عصر غیبت

اشاره

شیعیان همواره در پناه امام خویش دوران حضور را سپری کردند و هر گونه کمبود و کاستی و ناملايمات و هر گونه مشکل را به کمک و مساعدت و مدیریت ائمه پشت سر نهاده اند. با فرا رسیدن غیبت و احساس غربت، فضایی غمناک و جانکاه پدید آمد. طبیعی است که در این میان در جستجوی پناهگاهی ایمن در مقابل فتن عصر غیبت بر آیند تا در سایه آن، بار دیگر به ساحل امن امامت و کشتی نجات هدایت نائل آیند. در خصوص جایگزینی این ملجاء و پناه، امام حسن عسکری علیه السلام به احمد بن اسحاق فرموده است:

یا احمد بن اسحاق... و الله لیغیبن غیبه لا ینجوا فیها من الهلکه الا- من ثبته الله عزوجل علی القول بامامته و وفقه [فیها] للدعا بتعجیل فرجه؛^(۱) ای احمد ابن اسحاق به خدا قسم در زمان غیبت امام دوازدهم هیچ کس از هلاکت نجات نمی یابد مگر کسی که به امامت او معتقد باشد و برای تعجیل در ظهور او دعا کند.

در حدیثی دیگر از امام صادق علیه السلام درباره پناه بردن به دعا آمده است:

ص: ۴۷

ستصییکم شبهه فتبقون بلا- علم یری و لا امام هدی و لا ینجونها الا من دعا...؛(۱) به زودی به شبهه دچار می شوید سپس بدون علمی که برای شما نشانگر و بدون امامی که راهنمای شما باشد خواهید بود که در این شرایط فقط کسی که دعا کند نجات می یابد.

توصیه و تأکید اهل بیت علیهم السلام بر پناه بردن به دعا، در عصر غیبت حاکی از دیدگاه ژرف و عمیق به ادعیه و زیارات است که در آنها قابلیت نهفته است که می تواند شیعه را در زمان غیبت از حیرت و شبهات و خطرات حفظ نماید. در حدیث دیگری سید بن طاوس می فرماید:

باسنادنا الی محمد بن احمد بن ابراهیم الجعفی المعروف بالصابونی فی جمله حدیث باسناده و ذکر فیہ غیبه المهدی (صلوات الله علیه)، قلت: کیف تصنع شیعتک؟ قال: علیکم بالدعاء و انتظار الفرج.(۲)

با توجه به این احادیث در خصوص دعا و زیارات مهدوی در دوران غیبت، تفقه و کندوکاو در دعا و توسل و توجه به ادعیه و زیارات از جمله راهکارهای مناسبی است که در سختی ها و ناملایمات می تواند پناه ره پویان امامت و مهدویت باشد و می تواند شیعه را از هر گونه افراط و تفریط و غلو و تقصیر حفظ نماید؛ چرا که هماهنگ با آموزه امامت و مهدویت است و استمرار حرکت، در این مسیر را به دنبال

ص: ۴۸

۱- کمال الدین، ص ۳۵۱، ح ۴۰ و ۴۹؛ غیبت نعمانی، ۱۶۱ ح ۴ با اندکی اختلاف [فلا ینجو من تلک الحیره الا من دعا].

۲- مهج الدعوات، ص ۳۳۲-۳۵۹؛ بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۳۳۶، ح ۶.

خواهند داشت.

دعای علوی مصری نیز در این خصوص مؤید مطلب است؛ در حالتی بین خواب و بیداری امام عصر علیه السلام به او می فرماید:

یا بنی خفت فلانا، فقلت: نعم اراد هلا- کی... فقال هلا- دعوت الله ربك و رب آبائك بالادعیه التي دعا بها ما سلف من الانبياء...؛^(۱) ای علوی مصری از چه رو پروردگارت را با دعاهاى انبياء گذشته نمى خوانی و با او مناجات نمى کنی؟

توصیف دوران غیبت

غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف، حقیقتی است که ائمه علیهم السلام از وقوع آن خبر داده بودند؛ اما از آنجا که فضای سیاسی حاکم بر دنیای اسلام، برای توصیف غیبت مناسب نبود و از طرفی سؤالات زیادی در مورد آن وجود داشت؛ ائمه علیهم السلام در پاره ای از ادعیه و زیارات مهدوی به ترسیم و تصویر دوران غیبت پرداختند.

امام صادق علیه السلام به جهت اشاره به این مطلب خطاب به عبدالله بن سنان می فرماید: «ستصیبکم شبهه فتبقون بلا علم و لا امام هدی»؛^(۲) در دوران غیبت با شبهه روبه رو می شوید؛ در حالی که علم و یا امام که شما را راهنمایی کند ندارید.

در دعای دیگر به همین مناسبت ضمن اشاره به وجود شک و شبهه و فتنه در عصر غیبت آمده است:

ص: ۴۹

۱- مهج الدعوات، ص ۳۳۴.

۲- کمال الدین، ص ۳۵۲، ح ۴۹.

و اجعل ذلك منا خالصا من كل شك و شبهه و رياء و سمعه، حتى لا نريد به غيرك و لا نطلب به الا وجهك، اللهم انا نشكو اليك فقد نبينا و غيبه و لبنا و شده الزمان علينا و وقوع الفتن [بنا] و تظاهر الاعداء علينا و كثره عدونا و قله عددنا؛(1) خداوندا ما را از هرگونه شك و رياء و خودنمايي رهايي بخش به گونه اي كه غير از تو را اراده نكنيم و فقط تو را بخواهيم، خداوندا از فقدان پيامبر و غيبت امام عصر و تشديد مشكلات و فتن آخرالزمان و خودنمايي و بسياري دشمنان و كم بودن دوست داران امامت به تو شكايه مي جوييم.

(ب) خاستگاه منتظران

انتظار موعود، يكي از ابعاد بسيار مهم آموزه امامت و مهدويت است كه معني بخشي به آن و شناخت وظائف منتظران، ساز و كار پيچيده اي دارد؛ چرا كه مهدويت، خاستگاه ارزشهاست و كانون احساسات و عواطف و آرمانها به شمار مي آيد. برقراري ارتباطي صحيح با اين آموزه و ساماندهي شور و هيجان جامعه تشنه بصيرت و وحشت زده از بحران هويت و خلأ معنويت، نياز به آرام بخشي از جنس نور براي سالك وادي طور دارد؛ دعا و زيارت مي تواند در اين

ص: ۵۰

۱- كمال الدين، ص ۵۱۴، ح ۴۳؛ مصباح المتهجد، ص ۳۶۶. المتهجد با همين متن: ص ۴۱۴ و با متني مشابه ص ۳۳۶ و ص ۵۸۱ در دعای افتتاح با متني ديگر و اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۱۳۹ با متني ديگر و ج ۱، ص ۱۲۷ و ص ۱۴۳ و جمال الاسبوع، ص ۲۵۷ به عبارتي ديگر و ۳۱۸ مطابق با عبارت كمال الدين و كشف المحججه ۱۷۹ با دعايي متفاوت البته فراز مورد نظر در همه منابع مشترك است.

میان ره توشه منتظران قرار گیرد. به همین جهت در پاسخ به سؤال زراره از وظیفه منتظر در زمان غیبت با اشاره به این مطلب چنین آمده است:

«یا زراره اذا ادركت هذا الزمان فادع بهذا الدعاء: اللهم عرفني نفسك...»^(۱) اگر آن زمان را درک کردی این دعا را بخوان.»

شایان ذکر است وقتی زراره می پرسد: «و ما تأمرني لو ادركت ذلك الزمان؟» اگر من آخرالزمان را درک کردم چه کاری انجام دهم؟ امام در پاسخ وی را در دوران انتظار به دعا توصیه می کند.

ادعیه و زیارات، راهنما و راهگشای منتظران در عصر غیبت به شمار می آیند و می توان با تمسک و توجه به آنها فرهنگی جامع و واحد و یک پارچه را در پویایی انتظار ایجاد نمود و به نوعی هم اندیشی و هم گرایی دست یافت.

یونس بن عبدالرحمان نیز در باب انتظار و اهتمام به ادعیه مهدوی از امام هشتم^۷ نقل می کند:

ان الرضا عليه السلام كان يأمر بالدعاء لصاحب الامر عليه السلام بهذا: اللهم ادفع عن وليك و خليفتك و حجتك على خلقك...»^(۲) امام هشتم اصحاب را به دعا برای امام زمان امر می نمود.

ص: ۵۱

-
- ۱- کافی، ج ۱، ص ۳۳۷، ح ۵ و ج ۱، ص ۳۴۲، ح ۲۹؛ کمال الدین: ص ۳۴۲، ح ۲۴ و ص ۵۱۲، ح ۴۳؛ غیبت نعمانی، ۱۵۱ ح ۱۰۶ و ۱۷۰ ح ۱۰۶ فصل ۳؛ غیبت شیخ طوسی: ۳۳۳ ح ۲۷۹؛ مهج الدعوات، ص ۳۵۹ با متنی متفاوت.
 - ۲- جمال الاسبوع، ص ۳۰۷_۵۰۷.

شایان ذکر است جلالت شأن «زراره و یونس بن عبدالرحمن» حاکی از توجه عمیق ایشان به آموزه امامت و مهدویت است و سؤال ایشان نمی تواند از روی جهل به مسأله باشد؛ بنابراین سؤال ایشان از دیدگاه معصومین علیه السلام در دوران غیبت و زمان انتظار مهدی علیه السلام است؛ به همین لحاظ به نظر می آید امام علیه السلام دعا را ره توشه مهدی باوران معرفی می کند و امر به انس و الفت به ادعیه می نماید و به نوع دعا و چگونگی طرح و پی گیری امامت و مهدویت می پردازد و از تکیه گاهی وثیق و مطمئن خبر می دهد که می توان با عنایت به آنها، به اندیشه راه بردی و کاربردی مهدویت توجه کرد.

بنابراین توجه به امام دوازدهم علیه السلام در عصر غیبت به مناسبت های مختلف؛ مانند اعیاد شعبانیه، در سایه ادعیه و زیارات نیز همواره مورد توصیه و تأکید معصومین عجل الله تعالی فرجه الشریف بوده است. به عنوان نمونه امام حسن عسکری علیه السلام در توقیعی به قاسم بن علاء همدانی به مناسبت سوم شعبان می فرماید: «و ادع فیہ بهذا الدعاء اللهم انی اسالک بحق المولود فی هذا الیوم...»؛^(۱) در شب سوم شعبان این گونه دعا کن.

امام باقر علیه السلام نیز به روایت ابو یحیی، در خصوص نیمه شعبان می فرماید: «هی افضل لیلہ بعد لیلہ القدر... فاجتهدوا فی الدعاء و الثناء علی الله؛^(۲) در شب نیمه شعبان که بهترین شب بعد از شب قدر است، بسیار برای دعا و ثناء الهی تلاش کن.»

ص: ۵۲

۱- مصباح المتہجد، ص ۸۲۶.

۲- مصباح المتہجد، ص ۸۳۱.

امام رضا علیه السلام هم به علی بن حسن بن فضال به مناسبت نیمه شعبان می فرماید: «و اکثر فیها من ذکر الله تعالی و من الاستغفار و الدعاء؛(۱) در شب نیمه شعبان بسیار دعا کن و از خداوند متعال طلب مغفرت نما.»

تعلیم ادعیه به این مناسبت و سایر مناسبات مهدوی، گواه دیگری بر توصیه و تأکید اهل بیت علیهم السلام در توسل به ادعیه و زیارات است. تعلیم دعای خضر توسط حضرت امیر علیه السلام به کمیل(۲) و دعای دیگری که امام صادق علیه السلام به مناسبت نیمه شعبان به اسماعیل هاشمی می آموزد،(۳) نمونه دیگری برای کیفیت تعامل با آموزه امامت و مهدویت است.

بنا بر این دعا و زیارت در عصر غیبت، قابلیت و ظرفیت جامعه را در استقبال و پذیرش امامت پرورش می دهد و به ساماندهی ارتباط منتظران با امام خویش می انجامد. و تثبیت اعتقاد به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف را در پی خواهد داشت.

ج) تجلی امامت، توجه به مهدویت

ترسیم و تصویر مقامات معنوی و ابعاد و شئون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در زیارات مخصوص آن حضرت آمده است و امام شناسی ادعیه و زیارات در پاره ای از موارد از دقت و ظرافت بیشتری نسبت به روایات برخوردار است؛ به خصوص در شناخت اوصاف و ویژگی های امام

ص: ۵۳

۱- مصباح المتعجل، ص ۸۳۸.

۲- مصباح المتعجل، ص ۸۴۴.

۳- مصباح المتعجل، ص ۸۴۳.

دوازدهم ۴ زیاراتی مانند زیارت آل یس و زیارت ندبه، جلب توجه می نمایند. شایان ذکر است زیارت ندبه غیر از دعای ندبه است و از جمله زیارات مخصوص حضرت مهدی علیه السلام در سرداب مقدس به شمار می آید و متن آن شبیه متن زیارت آل یس می باشد. به همین روی در توقیعی که از ناحیه مقدسه برای محمد بن عبدالله بن جعفر الحمیری صادر شده، چنین آمده است: « اذا اردتم التوجه بنا الى الله و الينا فقولوا كما قال الله تعالى: سلام على آل یس». (۱)

شایان ذکر است در زیارات فوق به جلوه های ویژه الهی حضرت مهدی علیه السلام پرداخته می شود و با بحث از امامت خاصه، شخصیت امام دوازدهم علیه السلام معرفی می گردد.

در زیارات سرداب که از دیگر زیارات مخصوص حضرت مهدی علیه السلام می باشد نیز آمده است:

سلام الله و برکاته و تحياته على مولاي صاحب الزمان، صاحب الضياء و النور و الدين المأثور و اللواء المشهور و الكتاب المنشور؛ (۲) سلام و برکات و درود خدا بر مولای ما صاحب الزمان، همان صاحب نور درخشان و دین استوار و ریشه دار، همان صاحب پرچمی که برافراشته می گردد، همان صاحب کتابی که منتشر می گردد.

ص: ۵۴

۱- الاحتجاج، ج ۲، ص ۴۹۳ که به زیارت آل یس معروف است؛ المزار الکبیر، ص ۵۶۶ با متنی متفاوت که به زیارت ندبه معروف است و مصباح الزائر، ص ۴۲۸.

۲- مصباح الزائر، ۴۱۹؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۳ ح ۲.

در زیارت دیگر سرداب نیز از شخصیت حضرت این گونه تجلیل می شود: «السلام علی الحق الجدید و العالم الذی علمه لایبید، السلام علی محیی المؤمنین...»^(۱) سلام بر آن حق که تجدید می شود و سلام بر آن عالمی که علم او پایان نمی یابد.»

در زیارت سوم سرداب نیز آمده است:

السلام علی ولی الله وابن اولیائه، السلام علی المدخر لکرامه الله و بوار اعدائه، السلام علی النور الذی اراد اهل الکفر اطفائه...^(۲) سلام بر ولی خدا و فرزند اولیاء خدا، سلام بر ذخیره الهی که کرامت خدای را نشان خواهد داد و دشمنان را از بین خواهد برد، سلام بر آن نوری که اهل کفر و عناد می خواستند آن را خاموش نمایند؛ اما هرگز به خاموش کردن آن موفق نشدند.

این زیارات با معرفی شخصیت امام دوازدهم علیه السلام و بیان سیمای وجودی و عمل کردی آن حضرت، در مقام تبیین چهره واقعی از امام دوازدهم علیه السلام مورد استفاده قرار می گیرند و می توان از آنها به عنوان معیار سنجش امامت در مقابل مدعیان و متمهیدیان استفاده کرد و حتی برای هماهنگی با آموزه امامت و مهدویت در میدان عمل از آنها کمک گرفت و در گسترش معرفت به امامت حضرت مهدی علیه السلام به آنها

ص: ۵۵

۱- مصباح الزائر، ص ۴۴۱؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۱.

۲- مصباح الزائر، ص ۴۴۴؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۲؛ المزار، ص ۲۰۳ با متنی متفاوت و مصباح کفعمی، ص ۴۹۵ با اندکی اختلاف.

د) چگونگی طلب ظهور و ارتباط با مهدویت در عصر غیبت

چگونگی طلب ظهور و ارتباط با مهدویت در ادعیه و زیارات مهدوی، از ناحیه ائمه علیهم السلام مورد توجه قرار گرفته است؛ به همین جهت امام رضا علیه السلام از ابن مقاتل سؤال می کند:

ای شیء تقولون فی قنوت صلاه الجمعه؟ قال: قلت ما تقول الناس. قال: لا تقل كما يقولون، و لكن قل:... (۱) در قنوت نماز جمعه چه می گویند؟ ابن مقاتل پاسخ می دهد: هر آنچه مردم می گویند. امام هشتم علیه السلام به او فرمود: از گفتن آنچه نوع مردم می گویند بپرهیزید.

سپس توجه ابن مقاتل را ضمن دعایی که به او می آموزد، به امام زمان معطوف می دارد.

طبق این حدیث امام هشتم علیه السلام ابتدا به ابن مقاتل جهت راه می آموزد که مهدی باوران در دوران غیبت و در حالت انتظار، مانند دیگران نیستند و شایسته است از هر گونه عوام زدگی و سطحی نگری پرهیز نمایند و هماهنگ با آموزه امامت و مهدویت حرکت کرده، رفتار خود را در سایه این آموزه ارزش گذاری و راستی آزمایی نمایند. سپس حضرت رضا علیه السلام به کیفیت تعامل با این آموزه می پردازد و دعا برای حضرت مهدی علیه السلام را به او می آموزد تا با عنایت به آن با مهدویت هماهنگ گردد.

ص: ۵۶

امام صادق علیه السلام نیز در خصوص چگونگی دعا در زمان غیبت به عبدالله بن سنان دعایی می آموزد و می فرماید: بگو:

یا الله یا رحمن یا رحیم یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی دینک. محمد بن سنان می گوید من گفتم: یا الله یا رحمن یا رحیم یا مقلب القلوب و الابصار... امام صادق فرمود: ان الله عزو جل مقلب القلوب و الابصار و لکن قل كما اقول لك: یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی دینک. (۱)

بررسی این حدیث نشان می دهد کیفیت دعا برای حضرت امام مهدی علیه السلام و طلب ظهور او بسیار مهم است؛ چرا که امام علیه السلام اجازه نمی دهد که در دعای غریق، حتی یک واژه که آن هم منافاتی با دعا ندارد، به متن دعا اضافه شود! تا چه رسد به اذکار و اوراد بی پایه و اساس و غیر مأثور و یا ادعیه و زیارات منشأ و بر گرفته از ذوق و سلیقه شخصی که برخی افراد بدون شناخت و آگاهی اقدام به نشر و ترویج آنها می نمایند؛ در نتیجه با تأکید بر اصل دعایی که به محمد بن سنان تعلیم داده است خاطر نشان می سازد در دوران غیبت چه بگوید و چگونه بگوید.

امام باقر علیه السلام نیز درباره کیفیت زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به جابر می فرماید: «... فمن بقى منكم حتى يراه فليقل حين يراه: السلام عليكم يا اهل بيت الرحمة...» (۲) هر یک از شما که در زمان مهدی زنده باشد، وقتی او

ص: ۵۷

۱- کمال الدین و تمام النعمه: ص ۳۵۱، ح ۵۰.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۶۵۳، ح ۱۸.

را می بیند به او بگوید: السلام علیکم یا اهل بیت الرحمه...».

یکی از مشایخ محمد بن علی بن بابویه نیز می گوید: در عالم رؤیا کسی به من فرمود: حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را این گونه زیارت کن: «سلام الله الكامل التام...»^(۱).

تعلیم ادعیه و زیارات دیگر که در احصاء و شمارش ادعیه به آنها اشاره می شود، گواه دیگری بر آموزش کیفیت دعا برای ظهور امام دوازدهم علیه السلام از طرف ائمه علیهم السلام است.^(۲)

در حدیثی دیگر در چگونگی دعا در عصر غیبت، محمد بن احمد بن ابراهیم الجعفی از امام علیه السلام سؤال می کند:

کیف تصنع شیعتهک؟ قال: علیکم بالدعاء و انتظار الفرج و انه سیدو لکم علم فاذا بدا لکم فاحمدوا الله و تمسکوا بما بدا لکم. قلت: فما ندعوا به؟ قال: تقول: اللهم انت عرفتنی نفسک و عرفتنی رسولک و عرفتنی ملائکتک بینک و عرفتنی و ولاء امرک؛^(۳) شیعیان شما در عصر غیبت چگونه عمل کنند؟ امام فرمود: بر شما لازم است در عصر غیبت دعا نموده و منتظر فرج باشید که به زودی نشانه و هدایتی برای شما خواهد رسید. پس شکر خدا نموده و به آن راهنما

ص: ۵۸

۱- بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۲۴۵، ش ۸.

۲- کافی، ج ۲، ص ۵۷۰، ح ۶ و ص ۵۸۳ از امام صادق... (وعجل فرجهم)؛ مصباح المتهجد، (وعجل فرج آل محمد) ص ۵۳ و ص ۷۸۳ (وعجل فرجهم) مصباح المتهجد: ص ۴۱۴ و ۶۱ (وعجل فرجه) و (عجل الله فرجه) و ۲۲۶ و ۲۵۷ و ۲۶۵ و ۲۸۴ و ۳۶۸ و ۳۸۷ و ۵۵۱ و ۵۵۸ (و ان تعجل فرج ولیک)؛ ۱۴۰ و کمال الدین و تمام النعمه، ص ۵۱۳ و ۳۳۵ ی.

۳- مهج الدعوات، ص ۳۹۵؛ بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۳۳۶.

«موعود آخرالزمان» تمسک جوئید. راوی از امام سؤال می کند چگونه دعا کنیم؟ که حضرت به او می فرماید: بگو خداوندا معرفت خود و رسالت و ملائکه ات و ولی امرت را به من عطا کن.

البته در چگونگی دعا برای ظهور، سیمای عمل کردی حضرت نیز طلب می شود که در فصل چهارم خواهد آمد.

در ادعیه مهدوی به وظایف شیعه در عصر غیبت هم چنین اشاره شده است:

فصبرنی علی ذلک حتی لا- احب تعجیل ما اُخرت و لا- تأخیر ما عجلت و لا- اکشف عما سترته و لا- ابحت عما کتمته و لا انازعک فی تدبیرک و لا- اقول لم و کیف و ما بال ولی الامر و لا یظهر و قد امتلثت الارض من الجور و افوض اموری کلها الیک. (۱)

شایسته است منتظران در غیبت حکیمانه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف صبور بوده و از هر گونه شتاب زدگی و تجسس در امر امامت و مهدویت و دگر اندیشی و بهانه تراشی به بهانه ظلم و جور روزگار پرهیزند و ظهور حضرت را به خدا واگذار نمایند.

مطلب دیگر در ادعیه و زیارات معصومین علیهم السلام چگونگی بیان خواسته های منتظرین، از امام خویش است. در این خصوص، در فرازهای متعددی، پیروزی و سلامتی حضرت چنین طلب می شود:

ص: ۵۹

اللهم اعز نصره و مد في عمره و زين الارض بطول بقائه، اللهم اكفه بغى الحاسدين و اعذه من شر الكائدين و ادحر عنه اراده الظالمين؛(۱) خداوندا پیروزی امام زمان را با عزت همراه کن و عمر او را طولانی قرار ده و زمین را با ماندگاری او زیبایی بخش، خداوندا کینه افراد حسود و شر حيله گران و ظالمان را از وی دور کن.

اللهم انصر و انتصر به اوليائك و اوليائه و شيعة و انصاره و اجعلنا منهم، اللهم اعذه من كل باغ و طاغ...؛(۲) خداوندا امام زمان را یاری کن و دوستان و اولیاء خود را و دوستان و یاران او را یاری کن و ما را از یاران او قرار ده و او را از شر افراد سرکش و طغیان گر در امان بدار.

اللهم اعذه من شر كل باغ و طاغ و من شر جميع خلقك و احفظه من بين يديه و من خلفه و عن يمينه...؛(۳) خداوندا امام زمان را از شر افراد طغیان گر و شر جميع خلق در امان دار و او را از هر جانب محفوظ بدار.

اللهم صل عليه و قرب بعبده و انجز وعده و اوف عهده و اكشف عن باسه حجاب الغيبه و اظهر بظهوره صحائف المحنه و قدم امامه الرعب و ثبت به القلب...؛(۴) خداوندا بر امام زمان درود فرست و وعده ظهور او را نزدیک و قطعی بدار و عهدش را

ص: ۶۰

۱- غیبت طوسی، ص ۲۷۹، ح ۲۳۸.

۲- الاحتجاج، ج ۲، ص ۳۱۸.

۳- مصباح المهتجد، ص ۴۰۵ و ۵۸۱ و ۱۵۹ به شکلی دیگر.

۴- بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۲.

پایداری بخش و حجاب غیبت را از او برطرف کن که با ظهور او رنجامه ها از بین برود و ترس ریخته شود و دل آرام گیرد؛ قلب ثبات و پایداری یابد.

اللهم صل علیه صلاه تظهر بها حجته و توضح بها بهجته و ترفع بها درجته و تؤید بها سلطانه و تعظم بها برهانه و تشرف بها مکانه و تعلی بها بنیانه و تعز بها نصره و ترفع بها قدره...؛ [\(۱\)](#) خداوندا بر او آن گونه مورد فرست که حجت بودن او ظاهر شود و بهجت و سرور به دست او وضوح یابد و درجاتش و حکومتش تأیید گردد و برهان او عظمت پیدا کند و جایگاهش شرافت یابد و بنیانش علو پیدا کند و یارانش به برکت او عزیز شوند و منزلتی رفیع یابد.

بنا بر این عنایت به ادعیه و زیارات موجب رویارویی هر چه بهتر با آموزه امامت و مهدویت می گردد و فرهنگی شایسته و کادری زینده برای زمان غیبت فراهم می آورد.

زیارت و دعا از دیدگاه امام مهدی علیه السلام

الف) تعجیل فرج

دعا و زیارت از منظر امام دوازدهم علیه السلام فرج و گشایش مهدی باوران است؛ کلینی در این باره می فرماید:

حدثنا محمد بن عصام الكلینی رضی الله عنه قال: حدثنا محمد بن یعقوب الكلینی عن اسحاق بن یعقوب قال سألت محمد بن عثمان

ص: ۶۱

العمری (رضی الله عنه) ان یوصل لی کتابا قد سألت فیہ عن مسائل اشکلت علی فوردت فی التوقیع بخط مولانا صاحب الزمان: ۷... و اکثروا الدعاء بتعجیل الفرج فان ذلک فرجکم و السلام علیک یا اسحاق بن یعقوب و علی من اتبع الهدی؛ (۱)

طبق این توقیع که از ناحیه مقدسه صادر شده است، حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف پس از پاسخ به سؤالات می فرمایند:

فاغلقوا ابواب السؤال عما لا یعنیکم و لا تتکلفوا علم ما قد کفیتکم؛ (۲) از سؤال در مورد آنچه به شما ارتباط ندارد بپرهیزید و خود را در به دست آوردن آنچه از شما بازداشته شده است، به زحمت نیندازید.

تأکید بر عدم سؤال از غیبت و علت آن، از آن جهت است که فضایی برای بیان دلیل اصلی غیبت به صورت کامل آماده نبوده است. به همین لحاظ امام علیه السلام پاسخ نداده و دعا را راهکار تسریع در امر فرج برمی شمارد و بر آن توصیه و تأکید می نماید که دعا برای فرج حضرتش گشایش امر ماست. اگرچه دعای منتظران نمی تواند مستلزم ظهور قطعی حضرت مهدی علیه السلام باشد ولیکن به جهت ایجاد معنویت و نورانیت و معرفت زایی برای جامعه، نوعی بهداشت روانی را به همراه دارد و مشکلات زیادی را در دوران غیبت، حل می نماید.

تحلیل چگونگی فرج به پژوهشی مستقل و دقیق نیاز دارد ولیکن به

ص: ۶۲

-
- ۱- کمال الدین، ص ۴۸۵، ح ۴؛ غیبت طوسی، ص ۲۹۲، ح ۲۴۷.
 - ۲- کمال الدین و تمام النعمه، ص ۴۸۵، ح ۴؛ غیبت طوسی، ص ۲۹۲، ح ۲۴۷.

تناسب بضاعت ناچیز علمی نویسنده می توان در مورد آن گفت: انس والفت با دعا و زیارات مهدوی، موجب تفکر و تعمق در فلسفه وجودی امامت و لزوم وجود او در همه زمان ها خواهد شد که این خود می تواند منشأ پویایی فکری و حیات سیاسی اجتماعی جامعه مهدی باور قرار گیرد؛ به همین لحاظ جامعه به جهت هماهنگی با امام خویش، به تلاش و تکاپو برای رسیدن به زمینه ظهور ترغیب خواهد شد که خاستگاه آن در ادعیه و زیارات نهفته است و بینش آن را می توان در آیات و روایات جستجو نمود و این مطلب به معنی درهم تنیدگی آیات و روایات و ادعیه و زیارات مهدویت برای نشان دادن کارکرد گرایبی مسأله مهدویت است.

(ب) زیارت؛ توجه به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

احمد بن ابراهیم درباره اشتیاق خود جهت تشرف به محضر حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف می گوید: «شکوت الی ابی جعفر محمد بن عثمان شوقی الی رویه مولانا۷ فقال لی: مع الشوق تشتهی ان تراه؟ فقلت له: نعم. فقال لی: شکر الله لك شوقك و اراک وجهك فی سر و عافیه، لا- تلمس یا ابا عبدالله ان تراه، فان ایام الغیبه تشتاقت الیه و لا تسأل الاجتماع معه انھا عزائم الله و التسلیم لها اولی و لكن توجه الیه بالزیاره»؛^(۱) از عدم امکان رؤیت امام زمان به خاطر اشتیاق زیادی که به آن داشتم به محمد بن عثمان عمری نائب امام زمان

ص: ۶۳

۱- المزار الکبیر، ص ۵۸۵؛ الاحتجاج، ص ۲۰، ح ۳۱۵... اذا اردتم التوجه بنا الی الله و الینا فقولوا کما قال الله: سلام علی آل یس؛ بحار الانوار، ج ۹۱، ص ۳۶، ح ۲۳.

شکایت بردم، او به من فرمود: آیا خیلی مشتاق هستی امام زمان را ببینی؟ به او گفتم آری که او در پاسخ گفت: خداوند شور و اشتیاق تو را سپاس می نهد و امید است چهره نورانی او در شرایطی ایمن و آسان به تو نشان داده شود و لکن بر این خواسته خود اصرار مکن که ایام غیبت فرا رسیده است و امکان اجتماع و ملاقات با او میسر نیست که این امر مشیت و خواست خداوند متعال است و برای تو بهتر است تسلیم او باشی و چنانچه قصد توجه به او را داری زیارت او را بخوان. که به نظر می رسد زیارت آل یس مراد است.

آنچه حائز اهمیت است اینکه محمد بن عثمان از طرف خود چنین توصیه ای به احمد بن ابراهیم ندارد؛ و با آن سوز و گداز و شوق و اشتیاقی که برای دیدار حضرت از او مشاهده می کند، در پاسخ او به عنوان وکیل خاص، با آن شأن و منزلت که حامل منویات امام علیه السلام در آن دوران است؛ توجه به زیارت را پیشنهاد می کند. در نتیجه فقط در خصوص مورد سؤال پاسخ نمی دهد؛ بلکه در مقام بیان حکم کلی برای منتظران مشتاق رویت امام علیه السلام پاسخ می دهد و زیارت را توجه به حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف برمی شمارد. بنابراین با توجه به اینکه شیعیان همواره مشتاق ارتباط تنگاتنگ با اهل بیت علیهم السلام بوده اند وائمه علیهم السلام نیز در پی این ارتباط بوده اند؛ پس از وقوع غیبت کبری، ادعیه و زیارات، راهکاری مناسب به جهت ارتباط با آموزه امامت و مهدویت شناخته می شود.

شایان ذکر است؛ ائمه علیهم السلام از راههای متعدد ارتباطی با ایشان؛ از قبیل

کشف و شهود، رمل و جفر و... خبر داشتند؛ امّا از همه آنها چشم پوشیده و ادعیه و زیارات را توصیه می نمایند و این به معنی آن است که ادعیه و زیارات از صحیح ترین و وثیق ترین راههای ارتباطی با اهل بیت علیهم السلام به ویژه، مهدی آل محمد علیهم السلام در دوران غیبت کبری است.

ج) دعا میراث اهل بیت علیهم السلام

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن ملاقات با عده ای، در اثناء مناسک حج فرمودند:

أندرون ما كان يقول ابو عبدالله عليه السلام في دعاء الاحاح؟ قلنا: و ما كان يقول؟ قال: كان يقول: اللهم اني اسالك باسمك الذي به تقوم السماء...! (۱) آیا می دانید امام صادق علیه السلام در دعای الاحاح چه می فرمود؟ آنها در پاسخ گفتند: چه می فرمود؟ که حضرت دعای الاحاح را به آنها می آموزد.

از این حدیث، تعامل امام علیه السلام با این میراث ماندگار معلوم می شود. تذکر در اثناء حج، حاکی از اهتمام امام علیه السلام، به این دعا است؛ از این رو آن را برای موالیان خود قرائت می کند. در نتیجه، این گونه موارد شهادتی بر عنایت حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف به میراث آباء خویش است و ایشان نیز مانند اهل بیت علیهم السلام آن را حفظ نمودند.

همچنین توقعاتی که در، درخواست دعا از حضرتش وارد شده است گواه دیگری بر عنایت به دعا در سیره ایشان است؛ از جمله این

ص: ۶۵

توقع که در آن آمده است:

و کتب هارون بن موسی بن الفرات فی اشیاء و خط بالقلم بغير مداد یسأل الدعاء لابنی اخیه و کانا محبوسین، فورد علیه جواب کتابه و فیه دعاء للمحبوسین باسمهما؛^(۱) هارون بن موسی بن فرات در مورد مسائلی با خطی که به ظاهر دیده و خوانده نمی شود، از امام درخواست دعا برای دو بردارزاده محبوس خود در زندان می نماید که در جواب او پاسخی با اشاره به نام افراد محبوس شده صادر می شود.

در همین باب توقیعات دیگری در خصوص دعاهاى درخواستی به جهت تولد فرزند، برای والدین و... وارد شده است که نشان از تبلور خاص ادعیه در سیره حضرت صاحب الامر علیه السلام دارد.^(۲)

نمونه دیگر حفظ این میراث، تعامل محمد بن عثمان عمری با ادعیه و زیارات است؛ احمد بن محمد بن عباس در این خصوص می گوید: «حسن بن احمد بن محمد بن عمر بن صباح قزوینی و محمد بن احمد بن عبدالرحمن بغدادی می گویند:

لما مضى سيدنا الشيخ ابو جعفر محمد بن عثمان بن سعيد العمرى (ره) و فرغ من امره جلس الشيخ ابوالقاسم الحسين بن روح بن ابى بحر (ره) فى دار الماضى فاخرج اليه ذكاء الخادم الابيض مدرجا و عكازا و حقه خشب مدهونه فاخذ العكاز فجعلها فى حجره على فخذيته و اخذ المدرج بيمينه و الحقه بشماله فقال الورثه: فى هذا المدرج ذكر ودائع

ص: ۶۶

۱- کمال الدین و تمام النعمه، ص ۴۹۴، ح ۱۸.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۴۸۲، باب ۴۵.

فشره فاذا هی ادعیه و قنوت موالینا الائمه من آل محمد؛^(۱) پس از اینکه محمد بن عثمان بن سعید عمری در گذشت و حسین بن روح بن ابی بحر به جای او نشست، ذکاء خادم بسته پیچیده ای را همراه با عصایی که در چوب آن مطالبی جاسازی شده بود در اختیار او قرار داد؛ حسین بن روح، بسته را در دامان خویش نهاده و آن را گشوده و اجزایش را به هم متصل نمود. سپس به همراهان خود گفت در این بسته میراث و امانتی است: پس آن را گشود در این هنگام محتوی بسته که ادعیه و ذکرها و اهل بیت علیهم السلام بود، پدیدار شد.

مرحوم صدوق نیز درباره اهتمام به حفظ این میراث می فرماید:

حدثنا محمد بن الحسن بن احمد الولید (رضی الله عنه) قال:

حدثنا محمد بن الحسن الصفار و سعد بن عبدالله و عبدالله بن جعفر الحمیری جمیعا عن محمد بن الحسین بن ابی الخطاب عن علی بن النعمان عن فضیل بن عثمان عن ابی عبیده قال: قلت لابی عبدالله: ... فقال: ... ان منزله الامام اعظم مما یذهب الیه سالم^(۲) و الناس اجمعون و انه لن یهلك منا امام قط الا ترک من بعده من یعلم مثل علمه و یسیر مثل سیرته و یدعوا الی مثل الذی دعا الیه و انه لم یمنع الله عزوجل ما اعطی داود ان اعطی سلیمان افضل منه.^(۳)

ص: ۶۷

۱- مهج الدعوات، ص ۶۵؛ بحارالانوار، ج ۸۲، ص ۲۱۱. توضیح بیشتر این متن در فصل دوم خواهد آمد

۲- سالم بن ابی حفصه از مخالفین امامت است.

۳- کمال الدین، ص ۲۲۹، ح ۲۷.

امام صادق می فرماید: ... جایگاه امام از آنچه سالم بن ابی حفصه و مردم می پندارند بالاتر می باشد و هیچ امامی از دنیا نمی رود مگر اینکه امام بعد از او همانند علم او را دارد و مثل او رفتار خواهد کرد و مردم را به آنچه امام قبل او دعوت می نمود فرا می خواند و خداوند به داود چیزی عطا ننموده مگر اینکه به سلیمان بهتر از او را داده است؛ یعنی امام بعد با کمال و شکوه بیشتر از امام قبل خواهد بود؛ چرا که میراث امام قبلی زمینه بهتری برای امام بعد فراهم می آورد.

طبق این روایت، امام صادق علیه السلام می فرماید: هر امامی که به شهادت می رسد به یقین امام بعد از او در علم همانند اوست و به مانند او رفتار خواهد کرد. هرچند این روایت در خصوص سیره حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف نیست؛ لکن با توجه به اینکه از ساز و کار امامت و قوانین حاکم بر امامت خبر می دهد، می تواند برای اثبات مطلب مفید باشد؛ چرا که با بیانی شفاف می فرماید: هرگز امامی از ما به شهادت نمی رسد مگر اینکه امام بعد از او با همان توان مندی و روش و منش و سیره و میراث او خواهد آمد. بنابراین هر چند شرایط خاص به ما اجازه نمی دهد تا نمود سیره مهدوی در رابطه با ادعیه و زیارات را نظاره گر باشیم، اما به یقین آن امام همام نیز مانند سایر ائمه علیهم السلام قبل از خود به حفظ ادعیه و زیارات اهتمام می ورزیدند؛ به خصوص که طبق قرینه ای که در این روایت آمده است: «انه لم يمنع الله عزوجل ما اعطى داود ان اعطى سليمان افضل منه» ممکن است در سیره امام دوازدهم علیه السلام به عنوان آخرین امام محرک تاریخ، ادعیه و زیارات از اهمیت بیشتری

مهدویت در ادعیه و زیارات معصومین علیهم السلام

متون ادعیه و زیارات مهدوی با روشی نظام مند و کادرساز، معرفت ما را نسبت به امام دوازدهم علیه السلام افزایش می دهند و از چگونگی بحث از مهدویت توسط اهل بیت علیهم السلام در قالب دعا و زیارت آگاه می کنند. از این رو کندوکاو در آنها به نوع تعامل و توجه با آموزه امامت و مهدویت و کیفیت تعامل با ابعاد مختلف مسأله می پردازد؛ چرا که بدون عنایت به دعا و زیارت، حرکت در مسیر امامت و مهدویت کیفیت مطلوبی نخواهد داشت؛ به خصوص در زمان غیبت کبری که با وجود مدعیان و متمهدیان و شکل گیری فرق انحرافی، حیرت ناشی از غیبت دو چندان می شود؛ در نتیجه برای سلامتی از هر گونه لغزش و انحراف، شایسته است به محورهای بحث از مهدویت در ادعیه و زیارات معصومین علیهم السلام توجه شود و هماهنگ با آنها فرهنگی جامع در برخورد با آموزه امامت و مهدویت در ابعاد مختلف پدید آید.

در این بخش از پژوهش مشخص خواهد شد که می توان با تمسک به ادعیه و زیارات، معارف مهدوی را یافته واز آنها به عنوان دانش مکمل در کنار سایر معارف مهدوی استفاده کرد؛ از این رو نمونه هایی از سیمای حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات ارائه می شود.

در دعای ندبه درخصوص نسب حضرت مهدی آمده است:

«وصل علی محمد جده و رسولک السید الاکبر وعلی ابیه السید

چنانچه این سؤال مطرح شود که امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از نسل امام حسن علیه السلام است و یا از نسل امام حسین علیه السلام خواهد بود؟ پاسخ آن استمرار امامت، از نسل سید الشهداء است.

در دعای شب سوم شعبان این گونه آمده است:

اللهم انى اسئلك بحق المولود فى هذا اليوم الموعود بشهادته قبل استهلاله وولادته... ان الائمة من نسله؛ (۲) خداوندا به حق مولود سوم شعبان که وعده شهادت او قبل از ولادتش داده شده است و ائمه از نسل او خواهند بود به تو توسل می جویم.

نسبت به ولادت و غیبت حضرت نیز در ادعیه شب نیمه شعبان آمده است: «...الغائب المستور جل مولده و کرم محتده» (۳) امام زمان غائب پوشیده و نهان از مردم است و وجود او گرامی است. به خاطر اصالت خانوادگی آن حضرت.

درباره معنی غیبت نیز آمده است: «الذی سترته عن خلقک» (۴) به رغم اشاره به سیمای وجودی به سیمای عمل کردی نیز اشاره شده است؛ همان گونه که در دعای افتتاح در باره سیاست حضرت مهدی در تشکیل دولت و دستاوردهای آن آمده است:

ص: ۷۰

۱- المزار الكبير، ص ۵۸۳ .

۲- مصباح المتعجب، ج ۲، ۸۲۶ .

۳- المزار الكبير، ص ۴۱۰ .

۴- مصباح المتعجب، ص ۴۱۲ .

اللهم انا نرغب اليك في دوله كريمه تعز بها الاسلام واهله وتذل بها النفاق واهله؛(۱) خداوندا ما مشتاق دولت كريمه اى هستيم كه در آن اسلام عزت مى يابد و نفاق و اهل آن ذلت و خواری خواهند كشيد.

احياى كتاب وسنت نيز از جمله اقدامات حضرت مهدي عليه السلام خواهد بود.

در ادعيه آمده است: «اللهم صل على وليك المحيي سنتك...».(۲)

در فراز ديگر آمده است:

واصلح به ما بدل من حكمك وغير من سنتك حتى يعود دينك به وعلى يديه غصا جديدا صحيحا لا عوج فيه ولا بدعه معه؛(۳) خداوندا بر ولى تو كه دين تو را تجديد خواهد كرد درود فرست و آنچه از حكم و سنت تو تغيير يافته است را به دست او اصلاح فرما، به گونه اى كه دين تو به دست او باز گردد و توسعه يابد بدون اينكه بدعت و كج انديشى در آن باشد.

نتيجه گيرى

ظهور امام دوازدهم عليه السلام آرزوى همه منتظران است. انتظارى به حق و سازنده مى تواند راهى به سوى ظهور باشد. در روايتى از امام سجاد عليه السلام آمده است: «انتظار الفرج من اعظم الفرج»(۴) انتظار فرج موجب

ص: ۷۱

۱- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۱۳۸، فصل ۱۵ .

۲- مصباح المتهجد، ص ۴۰۸ .

۳- مصباح المتهجد، ص ۴۱۰ .

۴- كمال الدين، ص ۳۲۰، ح ۲.

بیشترین گشایش در امور خواهد شد. به یقین این انتظار در مقام عمل نتیجه بخش خواهد بود. در بین وظایف منتظران بر کثرت دعا برای ظهور همواره تأکید شده است..حضرت مهدی علیه السلام به جهت اشاره به این واقعیت می فرماید: «واکثروا الدعاء بتعجيل الفرج».(۱)

مرور ادعیه و زیارات نشان می دهد حجم قابل توجهی از معارف مهدوی در آنها وجود دارد و بستر پژوهش و جستار از آموزه امامت و مهدویت به جهت تبیین ابعاد و شئون حضرت مهدی علیه السلام در آنها وجود دارد و سیمای وجودی و عملکردی حضرت می تواند در آنها مورد بررسی قرار گیرد.

بنابراین انس و الفت با ادعیه و زیارات می تواند ضمن آموختن کیفیت ارتباط با مسأله مهدویت؛ در عصر غیبت، ره توشه مهدی باوران قرار گیرد و توسل و توجه به آنها، معارف مهدوی را در جامعه نهادینه نموده و کادری زیننده دوران ظهور به وجود آورد و منتظران را از حالت ایستا و منفعل، به حالتی فعال و در حال حرکت در آورده، در مسیر امامت و مهدویت قرار داده و بستر ظهور را فراهم آورد.

ص: ۷۲

فصل دوم: طبقه بندی ادعیه و زیارات مهدوی

اشاره

ص: ۷۳

غناى متون دعا و زيارت نشان مى دهد اين متون مى تواند هماهنگ با آيات و روايات به تبين آموزه امامت و مهدويت بپردازد. ادعيه و زيارت در منابع معتبر روايي به دو صورت وارد شده اند:

اول. منابعى كه مجموع كتاب به دعا و زيارت اختصاص يافته است؛ مانند «صحيحه سجديه» كه تا كنون حفظ گرديده است.

دوم. منابعى كه مجموع كتاب به دعا و زيارت اختصاص ندارد و به ادعيه و زيارت، ضمن احاديث و روايات وارده در جوامع روايي؛ مانند كافى و الغيبه و كمال الدين و... پرداخته شده است. مجموع ادعيه و زيارت در اين دسته، از سه بخش تشكيل شده است:

الف) مناجات با خدا؛ به رغم ارزش بسيار زياد آنها اشاره اى در پاسخ به شبهات مهدوى در اين گونه معارف يافت نمى شود و استفاده از آنها در باب اخلاق و عبادات خواهد بود.

ب) تاريخ انبياء و اولياء؛ در پاره اى از موارد به صورت پراكنده در اين دسته از ادعيه و زيارت مسائلى مربوط ويا مرتبط با مهدويت يافت مى شود كه به تناسب موضوعات مهدوى از آنها استفاده مى گردد.

ج) کلام و آموزه های اعتقادی که به بیان مسائل بنیادی و اندیشه های راهبردی دینی می پردازند و دغدغه آنها پاسخ به شبهات و مجهولات به ویژه در باب امامت و مهدویت است.

از آنجا که معارف مهدوی درین مجموع ادعیه و زیارات قرار گرفته است، در این فصل ناگزیر پژوهشی از آنها انجام خواهد شد تا زمینه شناسایی و احصاء آنها میسر گردد و امکان طبقه بندی آنها فراهم آید.

ادعیه و زیارات مهدوی در یک نگاه

ادعیه و زیارات مهدوی در مجموعه های مشابهی مانند صحیفه مهدیه براساس ورود به مناسبت های مختلف سال، جمع آوری شده اند. از این رو معیار و روش مفیدی در طبقه بندی آنها وجود ندارد. از طرفی در کنار ادعیه و زیارات مأثوره، ادعیه و زیارات مرسومه مشاهده می شود که ذوق و سلیقه و یا انشاء و خواب و کشف و شهود، اساس شکل گیری آنهاست و به رغم تفاوت آنها با ادعیه و زیارات مأثوره، به عنوان دعا یا زیارتی مسلم پذیرفته شده اند و ممکن است در آینده تغییرات بیشتری توسط عده دیگری ایجاد شود و به جهت تحریف و تصحیف و غفلت از آنها بار معرفتی دعا و زیارت در غبار بدعت و زنگار غفلت مدفون شود. به همین دلیل این پژوهش در حرکتی روشمند به طبقه بندی ادعیه و زیارات مهدوی می پردازد تا مأثور و صحیح و معتبر، از غیر مأثور و ضعیف بازشناسی شود و زمینه بررسی میزان اعتبار آنها فراهم آید و ضمن دعا شناسی مهدویت، دریچه دیگری از معرفت نسبت به این آموزه گشوده گردد.

اشاره

رهیافت ما به ادعیه و زیارات در منابع روایی به دو صورت تصور می شود:

صورت اول

مجموعه ای از ادعیه و زیارات در موضوعات مختلف به نقل از امام معصوم به صورت مشخص در قالب کتاب یا صحیفه وارد شده است و تا امروز به شکلی منسجم و تدوین یافته به عنوان میراث ائمه علیهم السلام ثبت و ضبط شده است و طبقه روات و اسناد و نسخه های آن برای ما مشخص است؛ مانند صحیفه سجادیه که تمام دعاهای آن توسط امام سجاد علیه السلام انشاء شده است و ره توشه منتظران در عصر غیبت قرار گرفته و تاکنون حفظ گردیده است.

صورت دوم

ادعیه و زیاراتی که به مناسبت های مختلف به شکل پراکنده و غیر مجتمع از ائمه علیهم السلام صادر شده اند و در کتب حدیثی ضمن موضوعات دیگر و یا به صورت جداگانه و مستقل مطرح شده اند و برای شناخت آنها منابع روایی، مورد پژوهش واقع می شوند. در این قسمت از پژوهش به طبقه بندی ادعیه و زیارات متأثر بر اساس سیر زمان مند در منابع مربوطه، و نیز ورود از معصوم و محتوای مهدوی پرداخته خواهد شد. و این شیوه کاشف از اصالت و اعتبار بسیار زیاد متون ادعیه و زیارات است.

اشاره

فایده علمی طبقه بندی به این شیوه، شناخت منابع اولیه ادعیه و زیارات است که در سایه آن، امکان احصاء و شمارش ادعیه و زیارات به صورت مستند فراهم می گردد و کیفیت اتصال و صدور آنها به معصوم کشف خواهد شد.

معیار ما در طبقه بندی ادعیه و زیارات سیر زمان مند آن ها می باشد که بر این اساس، مجموعه مشتمل بر ادعیه و زیارات از زمان معصومین علیهم السلام جمع آوری و تدوین شده است؛ هر چند از تعداد بسیار زیاد آنها امروزه اثری جز نام باقی نمانده است؛ لکن حجم قابل توجهی از ادعیه و زیارات در جوامع حدیثی و کتب دعا و مزار موجود است. از آنجا که این آثار از نسخه ها و منابع اولیه استنساخ شده اند و در زمان دیگری تدوین و تنظیم گردیده اند، مرور آنها می تواند نوعی طبقه بندی به شمار آید. امتیاز این شیوه کشف حلقه اتصال متن به معصوم^۷ است و در سایه این روش، احصاء ادعیه و زیارات مهدوی نیز ممکن می شود. با اتکاء بر این روش، چهار طبقه در ادعیه و زیارات مهدوی تصور می شود که مورد بررسی قرار خواهند گرفت:

طبقه اول: ادعیه و زیارات قبل از غیبت صغری تا زمان (۲۶۰ ق). این طبقه به دست ما نرسیده است.

طبقه دوم: ادعیه و زیارات قبل از غیبت کبری و بعد از غیبت صغری که از زمان (۲۶۰-۳۲۹ ق) نگارش یافته اند.

طبقه سوم: ادعیه و زیارات بعد از غیبت کبری در جوامع اولیه حدیثی از سال (۳۲۹-۱۱۱۱ق) که در کتب حدیثی گرد آوری شده اند.

طبقه چهارم: ادعیه و زیارات بعد از غیبت کبری در جوامع ثانویه حدیثی از سال (۱۱۱۱ق) که تا زمان معاصر جمع آوری شده اند. این طبقه بعد از واکاوی منابع طبقه سوم مورد بررسی قرار می گیرد.

بررسی طبقه اول:

طبقه اول ادعیه و زیارات شامل سیزده کتاب در ادعیه و دوازده کتاب در زیارات است؛ اما متأسفانه از این گنجینه ارزشمند، اثری در منابع و مآخذ دعا و زیارات به جای نمانده است و میزان آگاهی از آنها در حد نام مؤلف و مؤلف است که با مراجعه به کتب رجال میسر می گردد. بنابراین طبقه اول منابع ادعیه و زیارات فقط تا سال (۲۶۰ق) موجود بوده است. این کتابها عبارتند از:

صحیفه سجاده علی بن الحسین علیه السلام به روایت نجم الدین، بهاء الشرف (۱)

کتاب الدعاء

ابراهیم بن سلیمان بن عبدالله

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۸ ش ۲۰

کتاب الدعاء

اسماعیل بن موسی بن جعفر

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۲۶ / ۴۸

کتاب الدعاء

الحسین بن سعید الاهوازی

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۳۷ / ۵۸

کتاب الدعاء

احمد بن محمد بن خالد

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۸۳/۷۶

ص: ۷۸

۱- جهت آشنایی بیشتر با سند صحیفه سجادیه، بحار الانوار، ج ۱۰۷، ص ۴۳ معرفی می گردد.

كتاب الدعاء

عبدالعزیز بن یحی

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۶۴۰/۲۴۰

كتاب الدعاء

علی بن مهزیار الاهوازی

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۶۶۴/۲۵۳

كتاب الدعاء

علی بن الحسن بن علی

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۶۷۶/۲۵۷

كتاب الدعاء

محمد بن اوربمه

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۸۹۱/۳۲۹

كتاب الدعاء

محمد بن عباس بن عیسی

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۹۱۶/۳۴۱

كتاب الدعاء

محمد بن احمد بن يحيى

رك: احمد بن على النجاشى، رجال

٩٣٩/٣٤٧

كتاب الدعاء

محمد بن عبدالله بن محمد

رك: احمد بن على النجاشى، رجال

١٠٥٩/٣٩٥/١٠٥٩

كتاب الدعاء

محمد بن وهبان

رك: احمد بن على النجاشى، رجال

٣٩٦/١٠٦٠

كتاب الدعاء

هارون بن مسلم

رك: احمد بن على النجاشى، رجال

٤٣٨/١١٨٠

كتاب المزار

ابراهيم بن محمد بن معروف

رك: احمد بن على النجاشى، رجال

١٩/٢٣

كتاب المزار

الحسن بن احمد بن زيديه القمي

رك: احمد بن علي النجاشي، رجال

٦٢/١٤٥

كتاب المزار

داوود بن كثير

رك: احمد بن علي النجاشي، رجال

١٥٦/٤١٠

كتاب المزار

عبدالله بن عبدالرحمن

رك: احمد بن علي النجاشي، رجال

٢١٧/٥٦٦

كتاب المزار

عبدالله بن حماد الانصاري

رك: احمد بن علي النجاشي، رجال

٢١٧/٥٦٨

كتاب المزار

علي بن اسباط

رك: احمد بن علي النجاشي، رجال

٢٥٢/٦٦٣

كتاب المزار

علي بن مهزيار الالهوازي

رك: احمد بن علي النجاشي، رجال

٢٥٣/٦٦٤

كتاب المزار

محمد بن اوربمه

رك: احمد بن علي النجاشي، رجال

٣٢٩/٨٩١

كتاب المزار

محمد بن احمد بن يحيى

رك: احمد بن علي النجاشي، رجال

٣٤٧/٩٣٩

كتاب المزار

محمد بن مسعود

رك: احمد بن علي النجاشي، رجال

٣٥٥/٩٤٤

كتاب المزار

محمد بن هبان

رك: احمد بن علي النجاشي، رجال

٣٩٦/١٠٦٠

كتاب المزار

يونس بن علي القطان

رك: احمد بن علي النجاشي، رجال

٤٤٨/١٢٠٩

ص: ٧٩

کتاب الدعاء

حمید بن زیاد متوفی ۳۱۰

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۳۲ش ۳۳۹

کتاب الدعاء

سعد بن عبدالله متوفی ۳۰۱

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۷۷/۴۶۷

کتاب الدعاء

محمد بن سلیمان متوفی ۳۰۱

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۳۴۷/۹۳۷

کتاب الدعاء

محمد بن الحسن بن فروخ متوفی ۲۷۰

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۳۵۴/۹۴۸

مجموعه ای از ادعیه؛ این اثر در اختیار ابابکر احمد بن محمد بن عثمان البغدادی بوده است که محمد بن ابی قره با سندش از آن چنین یاد می کند:

حدثنی ابوالغنائم محمد بن محمد بن محمد بن عبدالله الحسنی، قال: اخبرنا ابو عمرو محمد بن محمد بن نصر السکونی رضی الله عنه قال: سالت ابابکر احمد بن محمد بن عثمان البغدادی رحمه الله ان یرج الی ادعیه شهر رمضان التي کان عمه ابو جعفر

محمد بن عثمان بن سعید العمری رضی الله عنه و ارضاه یدعوا بها فاخرج الی دفتر مجلدا باحمر فנסخت منه ادعیه کثیره. (۱)
محمد بن نصر سکونی می گوید: از ابابکر احمد بن محمد بن عثمان بغدادی برادرزاده محمد بن عثمان بن سعید عمری
دعاهای ماه مبارک رمضان را درخواست نمودم که او دفتری با جلد قرمز را در اختیار من قرار داد که دعاهای زیادی از آن
استنساخ نمودم.

سید بن طاوس دعای افتتاح و بعضی ادعیه دیگر را از این اثر نقل می کند که به همین لحاظ می توان نتیجه گرفت این
مجموعه به دست ایشان رسیده است.

ص: ۸۰

۱- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۱۳۸، فصل ۱۵.

طبقه دوم ادعیه و زیارات از سال (۲۶۰-۳۲۹ ق) شامل چهار کتاب و یک دفتر مشتمل بر تعدادی از ادعیه و دو کتاب زیارت است. شایان ذکر است از این منابع به صورت مستقل صیانت و حفاظت نشده است و نسخه های اصلی آنها از بین رفته است و جستار از اصل این آثار تلاشی بی نتیجه خواهد بود؛ لکن با توجه به نقل سید بن طاوس از این منابع و رهیافت و اسناد سید به آنها معلوم می شود نسخ اصلی آنها تا سال (۶۶۴ ق) موجود بوده است و به رؤیت سید بن طاوس رسیده است. مرحوم ابن طاوس به جهت اشاره به این مطلب، تصریح می کند دعای افتتاح را از دفتر «ابابکر احمد بن محمد بن عثمان البغدادی» برادر زاده عثمان بن سعید عمری نقل می کند و از آنجا که ایشان سند دعا را نقل می کند و می فرماید ادعیه کثیری از این دفتر استنساخ کرده است، استفاده می شود نسخه اصلی دفتر نزد ایشان موجود بوده است؛ همان طور که نسخه اصلی کتاب محمد بن الحسن الفروخ الصفار به رؤیت سید بن طاوس رسیده است. سید در اشاره به این مطلب می فرماید: «روینا ذلک، استغفار کل یوم من شعبان، باسنادنا الی محمد بن الحسن الصفار من کتاب فضل الدعاء باسناده».^(۱) بنابراین کتب طبقه دوم تا سال ۶۶۴ ه. ق موجود بوده است و از آن زمان

تاکنون در ضمن کتب سید بن طاوس قرار گرفته اند و می توان آنها را در بین آثار ایشان در دعا و زیارت ملاحظه نمود.

بررسی طبقه سوم

اشاره

تدوین جوامع اولیه روایی برای اولین بار در سال (۳۲۰ هـ.ق) صورت گرفته است. مرحوم کلینی در آن زمان احادیث فراوانی در موضوعات مختلف را گردآوری و کافی شریف را تدوین نموده است. شایان ذکر است در طبقه اول و دوم و قبل از سال (۳۲۰ ق) کتب روایی، جامع موضوعات حدیثی به نظر نمی آیند و در هر کتاب، موضوعی خاص مطرح شده است و منابع موجود حاوی همه موضوعات نیستند؛ اما پس از شکل گیری منابع اولیه روایی که همان جوامع حدیثی هستند، پس از (۳۲۰ - ۶۶۴ ق) ادعیه و زیارات مهدوی نیز در بین مضامین آنها مورد حفظ و صیانت قرار گرفته است. از این رو در این بخش از پژوهش، علاوه بر بررسی طبقه سوم به منبع شناسی آن پرداخته خواهد شد؛ چرا که میزان وثاقت و اعتبار منابع فعلی ادعیه و زیارات، در سایه بررسی منابع، معین و مشخص می گردد.

بنابراین مراد از منابع و جوامع اولیه حدیثی، کتب موجودی است که برای اولین بار بعد از سال (۳۱۰ ق) دعا یا زیارتی در باب امامت و مهدویت در آنها وارد شده است و بررسی آنها امکان شناخت ادعیه اختصاصی و غیر اختصاصی به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را فراهم می نماید.

این کتب به ترتیب زمان از کافی تا مزار محمد بن مهدی را شامل می شوند و به دو دسته تقسیم می شوند:

دسته اول کتب حدیثی و دسته دوم کتب دعا و زیارت را در بر گرفته اند.

بررسی منابع طبقه سوم

۱. اصول کافی «کلینی»

تألیف محمد بن یعقوب بن اسحاق ابوجعفر الکلینی (متوفی ۳۲۰ ق) او از محدثان دوران غیبت صغری است، وی شخصیتی بی نظیر در بین علماء امامیه است و کتاب او از بهترین کتب شیعه به شمار می آید. (۱)

مرحوم کلینی جلد دوم کافی را با شصت باب به کتاب الدعاء اختصاص می دهد. (۲) این کتاب در فصل اول پژوهش به تناسب ابواب مختلف آن مورد استفاده قرار گرفته است. علاوه بر این، در «کتاب الحجّه، باب فی الغیبه» (۳) و در «کتاب الصیام، باب الدعاء فی العشر الاواخر من شهر رمضان» و در «کتاب الجهاد در باب دهم» از جلد اول، کافی بعضی ادعیه مهدوی را نقل می کند (۴).

ص: ۸۳

-
- ۱- جهت شناخت بیشتر مرحوم کلینی منابع زیر معرفی می گردد: رجال نجاشی، ص ۳۷۷ ش ۱۰۲۶؛ فهرست طوسی، ص ۲۱۰، ش ۶۰۲؛ کشف المحجّه، ۱۵۹؛ مراه العقول، ج ۱۰، ص ۳؛ تصحیح الاعتقاد، ص ۷۰.
 - ۲- رک: کافی، ج ۲، ص ۴۶۶، کتاب الدعاء.
 - ۳- کافی، ج ۱، ص ۳۳۷، ح ۵ و ص ۳۴۲، ح ۲۹: کتاب الحجّه، باب الغیبه: دعاء معرفت و ج ۴، ص ۱۶۲ کتاب الصیام باب الدعاء فی العشر الاواخر من شهر رمضان: دعا برای ظهور حضرت مهدی. البته به این دعا در ضمن ادعیه دیگر نیز اشاره شده.
 - ۴- کافی، ج ۲، ص ۵۷۰، ح ۶ کتاب الدعاء، باب الحرز و العوده و ج ۲، ص ۵۸۳، ح ۱۸، کتاب الدعاء، باب الحرز العوده و ج ۵، ص ۳۳، ح ۴، کتاب الجهاد، باب ۱۰.

تألیف محمد بن ابراهیم بن جعفر، ابو عبدالله الکاتب النعمانی المعروف بابن زینب، که کاتب مرحوم کلینی بوده است و شخصیتی بس با عظمت دارد. از ویژگی های اثر ایشان، نقل روایات منحصر به فرد در دفاع از آموزه امامت و مهدویت در پاسخ مخالفین است. (۱)

«غیبت نعمانی» بیست و شش باب دارد که هیچ یک از آنها اختصاص به ادعیه و زیارات ندارد؛ اما ایشان به مناسبت به دو مورد از ادعیه مهدوی اشاره می کند:

مورد اول: دعای معرفت، که آن را به صورت مختصر نقل می کند. (۲)

مورد دوم: دعای غریق که حدیثی در تأکید و توصیه به آن نقل می کند و به متن دعا نمی پردازد. البته با توجه به سیاق روایت، متن این دعا از روایات دیگر در سایر منابع قابل تشخیص است. (۳) بنابراین ادعیه مهدوی در غیبت نعمانی به همین دو مورد محدود می شود.

ص: ۸۴

۱- برای شناخت بهتر مرحوم نعمانی منابع زیر معرفی می گردد: رجال نجاشی، ص ۳۸۳، ش ۱۰۴۳ و امل الامل، ج ۲، ۲۳۲، ش ۶۹۱.

۲- غیبت نعمانی، ص ۱۷۰، ح ۶، باب ۱۰- «ماروی فی غیبه الامام المنتظر»، فصل ۳، دعای معرفت.

۳- غیبت نعمانی، ص ۱۶۱، ح ۴، باب ۱۰ «ماروی فی غیبه الامام المنتظر» فصل ۲ تأکید بر دعای غریق.

۳. کامل الزیارات «ابن قولویه»

تألیف جعفر بن محمد بن موسی بن قولویه، ابو القاسم از بزرگانی است که وثاقت او مورد تأیید علمای امامیه است و در بین مردم نیز از او به نیکی و بزرگواری یاد می شده است. (۱) اثر گران سنگ ایشان در ترغیب به دعا و زیارت معصومین علیهم السلام و بیان ثواب آنها می پردازد.

مرحوم ابن قولویه در «کامل الزیارات» با صد و هشت باب به کیفیت زیارت اهل بیت علیهم السلام می پردازد، که به آداب و اماکن زیارتی و چگونگی ورود و خروج از آنها اشاره می کند. هر چند اثر ایشان به زیارت آل محمد علیهم السلام مربوط می شود؛ ولی محور بحث، زیارت سید الشهداء علیه السلام است.

زیارات مهدوی در کامل الزیارات وارد نشده است و ایشان فقط در دو مورد به مناسبت و ضمن زیارات دیگر، به فرازهای مهدوی اشاره می کند:

الف: زیارت عاشورا (۲)

ب: زیارت امام هشتم (۳) که ضمن فصل های آینده به آنها اشاره می شود.

ص: ۸۵

۱- جهت آشنایی بیشتر با ابن قولویه منابع زیر معرفی می گردد: رجال نجاشی، ص ۱۲۳، ش ۳۱۸؛ فهرست طوسی، ص ۹۲، ش ۱۴۱؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۲۳.

۲- کامل الزیارات، ص ۳۲۵، ح ۹، ب ۷۱ جهت عرض تسلیت به عزاداران: ... مع ولیه الامام المهدی من ال محمد ۹ .

۳- کامل الزیارات، ص ۵۱۷، ح ۲، ب ۱۰۲ ضمن زیارت امام رضا علیه السلام ... اللهم صل علی حجتک و ولیک القائم فی خلقک ...

۴. مجموعه کتب صدوق: [کمال الدین، من لایحضره الفقیه، ادعیه الموقف، زیارات قبور الائمه، المدینه و زیاره قبر النبی].

تألیف محمد بن علی بن الحسین بن موسی بن بابویه القمی ابوجعفر معروف به شیخ صدوق رضوان الله تعالی علیه؛ که متوفای (۳۸۱ق) است و از علمای جلیل القدر شیعه به شمار می آید.

شایان ذکر است مرحوم شیخ صدوق کتابی به نام «مدینه العلم» داشته است که امروزه اثری از آن نیست. (۱)

«کمال الدین» با پنجاه و هشت باب از جمله آثار مهدوی ایشان با محوریت غیبت انبیاء علیهم السلام است و شباهت های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به انبیاء گذشته در آن مورد بررسی قرار گرفته است. مرحوم صدوق در باب ۳۳ و ۳۴ و ۴۵ آن ادعیه مهدوی را نقل می کند. (۲)

شایان ذکر است در بعضی موارد که مربوط به دعا می باشد قرائت راوی توسط حضرت تصحیح می شود. در برخی موارد نیز دعا از حضرت درخواست می شود. در کتاب «من لایحضره الفقیه» نیز به مواردی از ادعیه از جمله دعاهای ماه رمضان می پردازد که ارتباطی به مهدویت ندارند؛ هر

ص: ۸۶

۱- جهت آشنایی بیشتر شیخ صدوق به منابع زیر مراجعه گردد: رجال نجاشی، ص ۳۸۸، ش ۱۰۴۹؛ فهرست طوسی، ص ۲۳۸، ش ۷۱۰.

۲- کمال الدین، ص ۳۴۲، ح ۲۴، باب ۳۳، دعای معرفت و ص ۳۴۸، ح ۴۰، باب ۳۳، دعای غریق و ص ۳۵۱، ح ۴۹، باب ۳۳، دعای غریق و ص ۴۷۰، ح ۲۴، باب ۴۳، دعای الحاح - تصحیح دعا و ص ۴۹۴، ح ۱۸، باب ۴۵، دعای محبوسین - درخواست دعا و ص ۵۱۲، ح ۴۳، باب ۴۵ دعای معرفت.

چند ایشان زیارات ائمه علیهم السلام را نقل می کند که زیارت جامعه برای هر یک از ائمه از اهم آنهاست؛ ولی زیارت خاصی برای امام دوازدهم علیه السلام نقل نمی کند و فقط ضمن زیارات سه مورد فرازمهدوی وجود دارد. (۱) که در فصل دوم و سوم پژوهش به آنها اشاره می شود.

۵. المزار «مفید»

تألیف محمد بن محمد بن نعمان معروف به شیخ مفید که به فطانت و زیرکی در بین علمای امامیه مشهور است و در سال (۴۱۳ق) وفات یافت. از آثار مهدوی ایشان چهار رساله در غیبت باقی مانده است که به بررسی شبهات و پاسخ به آنها می پردازد. (۲) شیخ مفید اثر خاصی در ادعیه ندارد و دعای خاصی از ایشان نقل نشده است ولیکن در باب زیارات «کتاب المزار» گنجینه ارزشمند ایشان برای شیعه به شمار می آید که کتاب ایشان در دو بخش تدوین شده است:

بخش اول: در اهتمام به اماکن مقدسه و فضیلت زیارات آنها است و در ضمن آنها به زیارت ائمه علیهم السلام در مناسبت هایی؛ مانند نیمه شعبان تشویق می کند که مشتمل بر شصت و هفت باب است و بعضی از

ص: ۸۷

۱- کمال الدین، من لا- یحضره الفقیه: ج ۲، ص ۶۱۰ ح ۳۲۱۳ زیارت جامعه کبیره و ج ۱، ص ۳۲۷ دعا برای ظهور و ج ۲، ص ۵۷۴ ضمن زیارت حضرت زهرا و ج ۲، ص ۴۰۶ ضمن زیارت حضرت رضا.

۲- جهت آشنایی بیشتر با شیخ مفید منابع زیر معرفی می گردد: رجال نجاشی، ۳۹۹ ش ۱۰۶۷؛ الفهرست طوسی، ص ۲۳۸ ش ۷۱۱.

ادعیه را در آن ذکر می کند؛ مانند دعای عرفه که بعضی از فرازهای آن مهدوی است.^(۱)

بخش دوم: در بیان زیارات مختصر اهل بیت علیهم السلام است که مشتمل بر بیست و نه باب است؛ لکن ایشان زیارت خاصی برای حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف بیان نمی کند.

۶ و ۷. الغیبه و مصباح المتهدجد «شیخ طوسی»

تألیف محمد بن حسن الطوسی معروف به شیخ طوسی متوفای (۴۶۰ق). عظمت شیخ الطائفه و جایگاه نوشته های او نیازی به توضیح ندارد و به جرأت می توان گفت کم تر کسی از موقعیت اجتماعی ایشان در بین علماء امامیه برخوردار بوده است. «کتاب الغیبه» با هشت فصل، اثر ویژه مهدوی ایشان است که در فصل سوم و پنجم آن تعدادی محدود، از ادعیه مهدویت را نقل می کند.^(۲) بنابراین ادعیه آن به سه مورد محدود می شود.

«مصباح المتهدجد» از جمله آثار وزین شیخ طوسی در ادعیه و زیارات است و بخش اعظم آن به آنها اختصاص یافته است. این اثر بعد از غیبت کبری اولین کتاب جامع در دعا و زیارت به شمار می آید و تعداد زیادی از ادعیه مهدوی در آن موجود است. شایان ذکر است

ص: ۸۸

۱- المزار مفید، ص ۱۶۳ «و فرج عن ال محمد و...»

۲- غیبت طوسی، ص ۲۵۹، ح ۲۲۷، فصل ۳، دعای الحاح. و ص ۲۲۷، ح ۲۳۸، فصل ۳، صلوات ضراب اصفهانی و ص ۳۳۳، ح ۲۷۹، فصل ۵.

ملاک و معیار شیخ طوسی در «مصباح المتهدج» برای نقل دعا، مناسبت های ایام سال است. به لحاظ این کتاب، اهمیت ادعیه و زیارات آن به صورت مستقل احصاء می شود که در همین بخش خواهد آمد.

۸. الاحتجاج «طبرسی»

تألیف احمد بن علی بن ابی طالب الطبرسی، کنیه اش ابومنصور (متوفای ۵۴۸ ق). او فاضلی فقیه و محدث است و در احتجاج با شرح حال روات و محدثین، احتجاج ائمه علیهم السلام در مناسبت های مختلف را بیان می کند. ایشان کتاب خاصی در دعا ندارد. (۱) مرحوم طبرسی در جلد دوم «الاحتجاج» ضمن شرح حال محمد بن عبدالله بن الحسین بن جامع بن مالک الحمیری، به زیارت خاص «آل یس» برای امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره می کند که از ناحیه مقدسه در ضمن توقیعی به محمد بن عبدالله جعفر الحمیری صادر شده است. (۲)

۹. الدعوات «راوندی»

تألیف سعید بن هبه الله الراوندی؛ سید بن طاوس از او به عنوان الشیخ العالم یاد می کند. این بزرگوار کتاب دعوات را در چهار باب تنظیم نموده است که باب اول آن با چهار فصل در فضیلت دعا و کیفیت آن و اصرار بر دعا و استجابت دعا تدوین شده است و برخی

ص: ۸۹

۱- جهت شناخت بیشتر طبرسی به کتاب امل الامل، ج ۲، ص ۱۷، ش ۳۶.

۲- الاحتجاج، ج ۲، ص ۳۱۵.

از ادعیه را نقل کرده است که اختصاصی به مهدویت ندارند.^(۱)

۱۰. المزار الكبير «ابن المشهدی»

تألیف محمد بن جعفر المشهدی معروف به ابن مشهدی. در شخصیت او اختلاف است، شیخ حر عاملی می فرماید: «کان فاضلاً محدثاً صدوقاً له کتب یروی عن شاذان بن جبرئیل»^(۲) و عجیب است که این ستایش فقط از ناحیه شیخ حر عاملی است و دیگران نه تنها او را ترجمه و تمجید نمی کنند؛ بلکه بعضی مانند مرحوم خویی ایشان را مجهول می داند و تألیف او را نمی پذیرد.^(۳) و الله العالم.

کتاب مزار ابن مشهدی دارای هشت قسمت است و هر قسمتی چند باب در ادعیه و زیارات و فضایل اماکن مقدسه دارد. ایشان در قسمت چهارم، ضمن باب شانزدهم به مناسبت ماه شعبان و در قسمت پنجم، ضمن باب نهم در زیارت حضرت صاحب الامر^۴ به ذکر زیارت و دعای ندبه می پردازد و همچنین در قسمت هشتم، ضمن باب چهارم، زیارت و دعای عهد حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را بیان می کند.^(۴)

ص: ۹۰

۱- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۵۸ و کشف المحجبه، ص ۳۰.

۲- امل الامل، ج ۲، ص ۲۵۳، ش ۷۴۷.

۳- معجم الرجال، ج ۱، ص ۵۱.

۴- المزار الكبير، ص ۴۱۰، دعاء لصاحب الزمان، باب ۱۶، قسمت ۴ و ص ۵۶۶، زیاره مولانا الخلف، باب ۹، قسمت ۵ و ص ۵۳۷

و ۶۶۲، مایزار به مولانا صاحب الزمان، باب ۴ قسمت ۸ و ص ۶۶۳، عهد مامور به در زمان غیبت، باب ۴، قسمت ۸.

سید رضی الدین ابوالقاسم علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن أحمد بن محمد بن احمد بن محمد بن محمد بن طاوس الحسینی درباره آثار خویش در ادعیه و زیارات می فرماید:

... انا مرتب ذلك بالله جل جلاله في عدة مجلدات يحتسب ما ارجوه من المهمات و التتمات: المجلد الاول و الثاني: اسميه كتاب «فلاح السائل في عمل يوم و ليله» و هو مجلدان و المجلد الثالث: اسمه كتاب «زهرة الربيع في ادعیه الاسابيع» و المجلد الرابع: اسمه كتاب «جمال الاسبوع بكمال العمل المشروع» و المجلد الخامس: اسمه كتاب «الدروع الواقية من الاخطار فيما يعمل مثله كل شهر على التكرار» و المجلد السادس: اسمه كتاب «المضمار للسباق و اللحاق بصوم شهر اطلاق الأرزاق و عتاق الاعناق» و المجلد السابع: اسمه كتاب «الاقبال بالاعمال الحسنه» فيما نذكره مما يعمل ميقاتا واحدا كل سنه و المجلد العاشر: اسمه كتاب «السعادات بالعبادات التي ليس لها وقت معلوم في الروايات بل وقتها بحسب الحداثا المقتضيه و الادوات المتعلقة بها. (۱)

شایان ذکر است «مهج الدعوات» و «مصباح الزائر» نیز از جمله تألیفات سید بن طاوس به شمار می آید.

سید بن طاوس (متوفای ۶۶۴ ق) و در بین علمای امامیه به زهد و عبادت و فقاہت مشهور است و میزان وثاقت و جلالت و عظمت شأن

ص: ۹۱

۱- فلاح السائل، ص ۷، کتاب «المجتبی من الدعاء» نیز ضمن کتاب مهج الدعوات موجود است. شایان ذکر است ادعیه و زیارات فلاح السائل ضمن سایر منابع ذکر می شوند.

ایشان زبان زد خاص و عام است. او دارای مقام نقابت علویان بوده و مرحوم شیخ الطائفه جد مادری وی می باشد. (۱)

مجموعه کتب سید بن طاوس در ادعیه و زیارات از چند جهت اهمیت ویژه ای دارد:

الف) انگیزه سید بن طاوس از تألیف این کتاب ها، تکمیل «مصباح المجتهد» شیخ طوسی است، از این رو بسیاری از ادعیه و زیارات مصباح المجتهد را با ذکر سند و ارائه طریق به شیخ الطائفه نقل می کند و در حقیقت مجموعه شیخ طوسی در ادعیه را تحقیق می کند.

ب) تألیف مجموعه ای از ادعیه و زیارات با استفاده از منابع زیادی که در اختیارش بوده است. مرحوم سید درباره کثرت منابع و مآخذ ادعیه و زیارات نزد ایشان می فرماید: «فان خزانه کتبنا فی هذه الاوقات اکثر من سبعین مجلدا فی الدعوات». (۲)

ج) بیان منابع و ذکر اسناد و طرق ایشان به گذشتگان و احیاء آن اسناد.

د) مجموعه سید در ادعیه و زیارات، به دلیل بازآفرینی آثار گذشته در این باب از جوامع ثانویه دعا و زیارت به شمار می آیند.

مرحوم سید بن طاوس در مجموعه خویش، ادعیه و زیارات مهدوی را در آثار متعدد خویش نقل می کند؛ از جمله در «جمال الاسبوع» که

ص: ۹۲

۱- جهت آشنایی بیشتر با سید بن طاوس منابع زیر معرفی می گردد: امل الامل، ج ۲، ص ۲۰۵ و بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱۰۴ و ۲۰۶ و ۲۰۸ و ۲۵/۲۰۳.

۲- مهج الدعوات ۴۱۱؛ البته در کشف المحججه لثمره المهجه می فرماید: شصت منبع از ادعیه و زیارات نزد ایشان بوده است.

دارای چهل و هفت فصل است، در فصل چهل و هفتم به دعا برای حضرت صاحب الامر ۴ از امام هشتم ۷ و دعایی در زمان غیبت می پردازد. (۱)

در جلد اول «اقبال الاعمال» که دارای سی و هفت باب است در باب های ۷، ۱۷، ۲۱ و ۳۷ ضمن ادعیه شبهای ماه مبارک رمضان در فصل اول و چهارم و بیست و یکم ادعیه ای در باب مهدویت می آورد. (۲)

در کتاب «فلاح السائل» با نقل دعای الحاح از حضرت مهدی و دعای امام صادق و کاظم علیهم السلام برای حضرت ادعیه ای نقل می کند. (۳)

در کتاب «مهج الدعوات» با ذکر قنوت حضرت و دعای علوی مصری و دعای غریق و دعای عهد، ادعیه مهدوی را یاد آور می شود. (۴) و در کتاب «مصباح الزائر» نیز با ذکر زیارات سرداب و دعای عهد در فصل هفده، ادعیه مهدوی را بیان می کند. (۵)

ادعیه و زیارات موجود در این منابع، پس از بررسی طبقه چهارم به صورت مستند مورد احصاء و شمارش قرار خواهند گرفت.

ص: ۹۳

۱- جمال الاسبوع، ص ۳۰۱ و ۳۰۷ و ۳۱۰ و ۳۱۵ فصل ۴۷.

۲- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۱۹۹، باب ۷، فصل ۲۶ و ج ۱، ص ۲۸۷، باب ۱۷، فصل ۱ و ج ۱، ص ۳۱۰، باب ۲۱، فصل ۱، و ج ۱، ص ۴۷۷، باب ۳۷، فصل ۴.

۳- فلاح السائل، ص ۱۷۰، دعا للمهدی و ۱۸۱ دعای الحاح و ۱۹۹ دعاء للمولانا المهدی.

۴- مهج الدعوات، ص ۹۰، قنوت حضرت و ۳۳۶ دعاء علوی مصری ۳۵۱- دعا برای قضاء حوائج، ۳۹۶، دعای غریق و ۳۹۸، دعای عهد.

۵- مصباح الزائر، فصل ۱۷، ص ۴۱۸.

بحارالانوار

تألیف محمد باقر مجلسی، متوفای (۱۱۱۱ ق) او محقق مدقق و معروف به علامه مجلسی است و در بین محدثان و متکلمان و فقهای امامیه، از همه محاسن و فضایل بهره مند است. ایشان یگانه عصر خویش و فرزانه روزگار بوده است و نیاز به توصیف و تعریف و تمجید ندارد.

«بحارالانوار» مرحوم علامه، ویژگی های زیادی دارد که به صورت گذرا می توان به آنها چنین اشاره کرد:

الف) بازشناسی نسخ اصلی و جامع و صحیح، از نسخ ناقص و محرف و مندرس؛ زیرا مرحوم علامه مجلسی نسخه شناسی متبحر و پژوهشگری نخبه بوده است. (۱)

ب) دارای فهرست و طرح تفصیلی و بیان ریز مجموعه و زیر گونه.

ج) تبویب و تنظیم موضوعات اصلی و فرعی.

د) استفاده از آیات شریفه قرآن کریم به تناسب موضوعات مختلف.

ه) بیان و واکاوی و تحلیل روایات مشکل و پیچیده.

و) نقل و بررسی روایات متعارض.

ز) ذکر اسناد و منابع و مصادری که مجموعه بحارالانوار از آنها

ص: ۹۴

۱- جهت آگاهی بیشتر از مطلب به توضیحات محمد باقر بهبودی و علامه شعرانی از محققین بحارالانوار مراجعه می شود.

[رک: بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۳۷۰ و ح ۵۳، ص ۳]

گردآوری شده است.

ح) حفظ میراث گذشته و بازنویسی مجدد و چینش نوین جوامع روایی.

با توجه به جامعیت «بحار الانوار» در روایات و احیاء برخی آثار گذشته، می توان دریافت مجموعه این اثر گران سنگ، از جوامع ثانویه روایی است و اثر مرحوم علامه مجلسی تنها رهیافت محققین و پژوهشگران علوم حدیث به بعضی از کتب حدیثی گذشته بوده و میراث ماندگار روایی تلقی می گردد.

کاوش و بررسی کتاب بحار الانوار نشان می دهد، ادعیه در جلد نود این اثر، تحت عنوان «الجزء الثانی من المجلد التاسع عشر فی ذکر الادعیه و الاذکار» ذکر شده اند.^(۱) زیارات نیز در جلد نود و هفت آورده شده اند.

مرحوم علامه در این باره می فرماید:

«اما بعد فهذا هو المجلد الثانی و العشرون من کتاب بحار الانوار الکاشف للأستار عن وجوه الزیارات النبوی و الأئمه الاطهار».^(۲)

ادعیه و زیارات مهدوی به مناسبتهای مختلف در ابواب متعددی از بحار الانوار موجود است که جهت شناسایی آنها می توان به مجلدات ذیل مراجعه کرد.^(۳)

ص: ۹۵

۱- بحار الانوار، ج ۹۰، ص ۱۴۸.

۲- بحار الانوار، ج ۹۷، ص ۱۰۱.

۳- بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۴۶، باب ۲۱، ح ۷۰ و ج ۵۲، ص ۱۴۶، باب ۲۱، ح ۷۳، دعائه الذی یقرء فی زمن الغیبه، کمال الدین و ج ۵۳، ۱۷۱، باب ۳۱، ح ۵، زیاره مولانا المنتظر و ج ۵۳، ص ۱۷۸، ب ۳۱، ح ۸، فی دعایدهی به فی زمن الغیبه، احتجاج و ج ۵۳، ص ۱۲۲، ب ۳۱، دعا عبرات و صفحات ۲۲۵ و ۲۲۶ و ۲۳۰ با سه دعای درخواستی از حضرت، کتب از سید بن طاوس. و ج ۵۳، ص ۳۲۵، ب ۳۱، فی ان المداومه علی العباده و الاخلاص فی النیه اربعین یوما یستعد المؤمن للتشرف بلقایه و الادعیه الوارده. و ج ۸۲، ص ۲۱۱، ب ۳۳، فی القنوتات المرویه عن اهل البیت علیهم السلام از مهج الدعوات و ج ۸۳، ص ۶۱، ح ۱، ب ۳۸، الدعاء الذی من قرئه بعد کل فریضه یری صاحب العصر، از مجالس المفید. و ج ۸۳، ص ۸۰، ح ۸، ب ۴۰، الدعاء لمولانا المهدی بعد صلاه العصر، از فلاح السائل. و ج ۸۳، ص ۱۶۵، ش ۴۴، ب ۴۳، دعا الحریق، مصباح کفعمی و ج ۸۳، ص ۲۷۱، ش ۴۰، ب ۴۵، دعای عشرات، فلاح السائل. و ج ۸۳، ص ۳۵۴، ب ۴۵، دعا ساعت دوازدهم برای حضرت. و ج ۹۱، ص ۲، ش ۴، باب ۲۸، کیفیه السلام علی الأئمه علیهم السلام و ج ۹۱، ص ۴۲، ش ۲۵، ب ۲۸، دعای عهد و ج ۹۱، ص ۷۸، ش ۱، ب ۳۰، الصلاه علی ولی المنتظر و ج ۹۱، ص ۳۶۵، ش ۱ و ص ۳۷۸، ب ۵۰، حرز و دعای صاحب الزمان از مهج الدعوات و ج ۹۲، ص ۳۲۶، ب ۱۱۵، ما ینبغی ان یدعی به فی زمان الغیبه و ص ۳۷۸، دعای معرفت و غریق از کمال الدین. و ج ۹۲، ص ۲۴، ب ۱۰۷، ش ۳۱، دعای یمانی از مهج الدعوات و ج ۹۲، ص ۲۶۶، ب ۱۰۷، ش ۳۴، دعای علوی مصری و ج ۹۵، ص ۳۹۲، ب ۲۳

الدعا الذي خرج من الناحية المقدسة برای ماه رجب و ج ٩٥، ص ٤٠٨، ب ٣٠ عمل ليله النصف من شعبان. و ج ٩٨، ص ٩٣، ب ١٣ زیارته ٧ فی النصف من شعبان البته زیارت مربوط به سیدالشهداء است. و ج ٩٩، ص ٨١، ب ٧ فی زیاره الامام المستتر عن الابصار با ٦ زیارت و دعای عهد و ندبه.

اشاره

ادعیه و زیارات متعددی در مورد امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در کتب معتبر موجود است. این بخش از پژوهش با توجه به سیر زمان مند و ترتیب ورود در منابع به احصاء آنها می پردازد. شایان ذکر است به جهت اختصار به ذکر نام و سند و ابتدای آنها بسنده می شود. بنابر این در صورت نیاز به متن کامل دعا و زیارت مراجعه به مجموعه هایی که

در این زمینه گرد آوری شده اند، توصیه می گردد. از محتوای آنها نیز در فصل سوم و چهارم برای بیان سیمای وجودی و عمل کردی امام دوازدهم علیه السلام بهره گیری خواهد شد.

نمره علمی

هدف از انجام این کار، بازشناسی ادعیه و زیارات اختصاصی و اصلی مهدویت از عمومی و فرعی است که زمینه دعاشناسی مهدویت را به وجود می آورد و علاوه بر موضوع شناختی ادعیه و زیارات، مستند آنها از غیر مستند، و منشأ از غیر منشأ شناخته خواهد شد و امکان بررسی اجمالی اعتبار آنها نیز فراهم می گردد که به جهت فایده علمی این روش، توفیقی برای بیان ادعیه و زیارات به ترتیب ورود از معصوم علیه السلام حاصل نمی شود؛ به خصوص که اتصال تمام ادعیه و زیارات و انتساب آنها به معصوم ۷ احراز نمی شود و این گونه استقراء در مقام عمل تداوم نخواهد داشت هر چند در شیوه سوم طبقه بندی به آن روش نیز پرداخته خواهد شد. بنابراین ناگزیر به مرور سیر زمان مند ادعیه و زیارات، شمارش آنها آغاز می گردد.

ادعیه و زیارات مهدوی در: کافی، الغیبه (نعمانی)، کامل الزیارات، کمال الدین، الغیبه (طوسی)

اشاره

نکته قابل توجه اینکه به لحاظ شمارش ادعیه در این قسمت از پژوهش فقط به آنها اشاره می شود و دعا یا زیارت ترجمه نمی شود.

۱. دعای معرفت ۱

نام گذاری این دعا به معرفت از سوی علماء ممکن است به جهت تأکید آن بر معرفت شناسی نسبت به خدا و اهل بیت به ویژه امام زمان باشد.

«عن الصادق علیه السلام: اللهم عرفنی نفسک، فانک ان لم تعرفنی رسولک لم اعرف حجتک».(۱)

۲. دعای معرفت ۲

«عن الصادق علیه السلام: اللهم عرفنی نفسک... فانک ان لم تعرفنی نیبک لم اعرفه قط».(۲)

۳. دعای معرفت ۳

«عن مولانا المهدی علیه السلام: اللهم عرفنی نفسک... اللهم لاتمتنی میتة جاهلیه...».(۳)

ص: ۹۸

۱- کافی، ج ۱، ص ۳۳۷، ح ۵، باب فی الغیبه: علی بن ابراهیم عن الحسن بن موسی الخشاب عن عبدالله بن موسی عن عبدالله بن بکیر عن زاره قال سمعت ابا عبدالله علیه السلام غیبت نعمانی، ۱۷ ح ۶ باب ۱۰ فصل ۳. حدثنا محمد بن همام قال حدثنا جعفر بن محمد بن مالک قال حدثنا عباد بن یعقوب عن یحیی بن یعلی عن زراره...، کمال الدین، ص ۳۴۲، ح ۲۴، باب ۳۳. حدثنا احمد بن محمد بن یحیی العطار قال حدثنا سعد بن عبدالله عن احمد بن محمد بن عیسی عن عثمان بن عیسی الکلابی عن خالد بن نجیح عن زراره... و غیبت شیخ طوسی، ص ۳۳۳، ح ۲۹۷، فصل ۵... روى سعد بن عبدالله عن جماعه من اصحابنا عن عثمان بن عیسی عن خالد بن نجیح عن زراره بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۴۶، ح ۷۰، ب ۲۲، ج ۹۲، ص ۳۲۶، ح ۲، ب ۱۱۵.

۲- کافی، ج ۱، ص ۳۴۲، ح ۲۹، باب فی الغیبه - الحسين بن احمد عن احمد بن هلال قال حدثنا عثمان بن عیسی عن خالد بن نجیح عن زراره...، جمال الاسبوع، ص ۳۱۴ و ۴۷.

۳- رک: محمد بن علی الصدوق، کمال الدین، ص ۵۱۲، ح ۴۳، ب ۴۵ حدثنا ابو محمد الحسين بن احمد المکتب قال حدثنا ابو علی بن همام بهذا الدعاء و ذکر ان الشيخ العمري املأه عليه و رك امالی الصدوق، ص ۴۷۴، ش ۶۳۹/۱۸ بسیار مختصر؛ مصباح المتعجد، ص ۴۱۱، ش ۱۴۶/۵۳۶ و ماروی عن ابی عمرو بن سعید العمري قال اخبرنا جماعه عن ابی محمد هارون بن موسی التلعکبری ان ابا علی محمد بن همام اخبره بهذا الدعاء؛ جمال الاسبوع، ص ۳۱۵، فصل ۴۷. و الشيخ محمد باقر المجلسی: بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱۸۷، ح ۱۸، ب ۳۰ و ج ۹۲، ص ۳۲۷، ح ۳، ب ۱۱۵ و ج ۹۹، ص ۸۹، ب ۶.

۴. دعای معرفت ۴

« من مولانا المهدی علیه السلام: اللهم انت عرفتنی نفسک».(۱)

۵. دعای غریق

نام گذاری این دعا از سوی معصوم به این نام می تواند اشاره به نوعی سردرگمی در عصر غیبت باشد که با توسل به این دعا برطرف می شود.

«عن الصادق علیه السلام: یا الله یا رحمن یا رحیم یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی دینک».(۲)

۶. دعای سلامتی امام زمان علیه السلام

«عن الصالحین ۷: اللهم کن لولیک الحجه بن الحسن...».(۳)

ص: ۹۹

۱- مهج الدعوات، ص ۳۹۶ باسنادنا الی محمد بن احمد بن ابراهیم الجعفی؛ بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۳۳۶، ح ۶، باب ۱۱۵.
۲- کمال الدین، ص ۳۵۱، ح ۴۹ و بهذا الاسناد عن محمد بن مسعود قال وجدت بخط جبرئیل بن احمد حدثنی العییدی محمد بن عیسی عن یونس بن عبدالرحمن عن عبدالله بن سنان قال قال ابو عبدالله...؛ کافی، ج ۲، ص ۲۶۹، ح ۱۴ و ج ۲، ص ۵۶۱، ح ۱۵ و ج ۸، ص ۱۳۸، ح ۱۰۸ تاکید بر دعا بدون ذکر دعا؛ غیبت نعمانی، ص ۱۶۱، ح ۴، باب ۱۰، فصل ۲ بدون دعا؛ مهج الدعوات، ص ۳۹۶؛ مصباح المتهدج، ص ۳۶۵ باضافات و بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۴۸، ح ۷۳، باب ۲۱ و ج ۹۲، ص ۱۲۶، ح ۱، باب ۱۱۵.

۳- کافی، ج ۴، ص ۱۶۲، ح ۳ باب الدعای فی العشر الاواخر من شهر رمضان محمد بن عیسی باسناده عن الصالحین ۷؛ مصباح المتهدج، ص ۶۳۰؛ المزار الکبیر، ص ۶۱۱، مصباح کنعمی، ص ۵۸۶؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۱۹۱، فصل ۲۶؛ فلاح السائل، ص ۴۶؛ بحار الانوار، ج ۹۴، ص ۳۹۴، باب ۲ و ح ۸۶، ص ۳۴۰، باب ۴.

«عن مولانا الحجه عليه السلام: بسم الله الرحمن الرحيم، اللهم صل على محمد سيد المرسلين و خاتم النبيين...» (۱).

۸. زیارت و دعا برای حضرت ضمن تعقیب نماز واجب

«عن الباقر عليه السلام: السلام عليكم يا اهل بيت الرحمه... السلام عليك يا بقيه الله في ارضه» (۲).

۹. دعا برای حضرت مهدی ضمن زیارت امام رضا و حضرت زهرا عليها السلام

«عن بعضهم عليه السلام:... اللهم صل على حجتك و وليك و القائم في خلقك» (۳).

ص: ۱۰۰

۱- غیبت طوسی، ص ۲۷۷، ح ۲۳۸، فصل ۳، عنه عن ابی الحسین. محمد بن جعفر الاسدی قال حدثنی الحسین بن محمد بن عامر الاشعری القمی قال حدثنی یعقوب یوسف الضراب الغسانی و مصباح المتهدج، ص ۴۰۶، ش ۶۹۰، ص ۶۶ و ص ۶۶۷، ب ۶؛ المصباح، ص ۵۴۶؛ جمال الاسبوع، ص ۳۰۴، فصل ۴۷، بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۲۰، ح ۱۴، باب ۱۸ و ج ۹۱، ص ۸۱، ح ۲، ب ۳۰.

۲- کمال الدین، ص ۶۵۳، ح ۱۸ و بهذا الاسناد و عن محمد بن سنان عن عمرو بن شمر عن جابر عن ابی جعفر علیه السلام؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۶، ح ۵ و ج ۵۲، ص ۳۱۷، ح ۱۶.

۳- کامل الزیارات، ۵۱۷، ح ۲ (۸۰۱) ضمن زیارت امام رضا علیه السلام؛ عیون اخبار الرضا، ج ۱، ص ۳۰۱؛ من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۶۰۴؛ المزار الکبیر، ص ۶۵۰؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۴۶.

۱۰. دعا برای ظهور ضمن عرض تسلیت به عزاداران سیدالشهداء علیه السلام

«من الباقر علیه السلام: عظم الله اجورنا بمصابنا بالحسین علیه السلام... مع ولیه الامام المهدی».(۱)

۱۱. دعا برای ظهور از امام جواد علیه السلام

«عن الجواد علیه السلام: اللهم ولیک الحجه فاحفظه من بین یدیہ و من خلفه و عن یمینہ و عن شمالہ».(۲)

۱۲. دعایی دیگر برای ظهور از امام جواد علیه السلام

«و صل علی الحجه القائم بن الحسن بن علی اللهم احی به العدل و امت به الجور و زین ببقائه الارض».(۳)

دعا برای تعجیل ظهور

۱۳. «و عجل فرجهم»

این دعا با الفاظ بسیار متعددی وارده شده است که به آنها اشاره

ص: ۱۰۱

۱- رک: جعفر بن محمد بن قولویه، کامل الزیارات، ص ۳۲۵، ح ۹ (۵۵۶): حدیثی حکیم بن داود بن حکیم و غیره عن محمد بن موسی الهمدانی عن محمد بن خالد الطیالسی عن سیف بن عمیره و صالح بن عقبه جمیعا عن علقمه بن محمد الحضرمی و محمد بن اسماعیل عن صالح بن عقبه عن مالک الجهنی عن ابی جعفر الباقر. شایان ذکر است این متن برای عرض تسلیت به جهت روز عاشورا است و به مناسبت احصاء ادعیه مهدوی از کامل الزیارات، ضمن زیارت مطلقه حضرت مهدی علیه السلام اشاره شد.

۲- کافی، ج ۲، ص ۵۴۸، ح ۶ باسناده عن محمد بن الفرغ قال کتب الی ابوجعفر الرضا محمد بن علی الصدوق؛ من لا یحضره الفقیه، ج ۱، ص ۳۲۷، ح ۹۶۰؛ بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۴۲، ح ۵۲، ب ۳۸.

۳- من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۵۷۴، ش ۳۱۵۸؛ المزار ابن المشهدی، ص ۸۲، ب ۳، قسم ۲؛ بحار الانوار ۹، ج ۷، ص ۱۹۷، ح ۱۳، ب ۵ ضمن زیارت حضرت زهرا(س).

می گردد:

الف. کافی: ج ۲، ص ۵۷۰ و ص ۵۸۳؛

ب. مصباح المتهجد: ص ۲۵۷، ۲۶۶، ۵۵۸، ۵۵۱، ۳۷۸، ۳۶۸، ۲۸۴، ۲۶۵ و ۲۵۶؛

ج. دعوات راوندی: ص ۱۲۸؛

د. اقبال الاعمال: ج ۱، ص ۳۱۴ و ص ۳۲۱ و ج ۳؛ ص ۶۹؛

هـ. جمال الاسبوع: ص ۱۲۱، ۱۸۱، ۲۶۱ و ۲۷۷؛

و. المصباح کفعمی: ص ۶۴، ۶۵، ۱۳۳، ۴۲۱، ۵۷۱ و ۵۶۸؛

ز. بحار الانوار: ج ۸۲، ص ۲۶۹ و ۲۷۰؛ ج ۸۳، ص ۷۷؛ ج ۸۶، ص ۲۸۹؛ ص ۳۴۱، ۳۳۱، ۳۵۳ و ۳۶۳؛ ج ۸۷، ص ۶۵، ۹۱ و ۲۱۶؛ ج ۹۲، ص ۱۴۵؛ ج ۹۵، ص ۱۲۳ و ص ۱۲۸؛ ج ۹۸، ص ۳۱۲؛ ج ۹۹، ص ۱۵۹ و ۹۹ ص ۳۱۶.

۱۴. «و عجل فرجه»

الف) مصباح المتهجد: ص ۶۱؛

ب) المزار ابن مشهدی: ص ۵۳۷ و ۶۶۵؛

ج) اقبال الاعمال: ج ۱، ص ۲۱۵؛

د) المصباح کفعمی: ص ۳۲ و ۵۵۱؛

ه) بحار الانوار: ج ۵۳، ص ۹۶، ج ۸۳، ص ۶۱؛ ج ۸۳، ص ۶۲ و ۲۸۵؛ ج ۹۱، ص ۴۲؛ ج ۹۵، ص ۱۱۰ و ج ۹۹، ص ۱۱۲.

ص: ۱۰۲

١٥. «و فرج عن آل محمد»

الف) مصباح المتعجب: ص ٦٩٧؛

ب) المزار المفيد: ص ١٣٦؛

ج) اقبال الاعمال: ج ٢، ص ١١٠؛

د) المصباح كغمى: ص ٦٧٠؛

ه) بحار الانوار: ج ٩٥، ص ٢٣٤.

١٦. «من بفرجه فرج»

الف) اقبال الاعمال: ج ١، ص ٣٦٨؛

ب) بحار الانوار: ج ٩٥، ص ١٥٨.

١٧. «تعجل بها فرجه»

الف) كامل الزيارات: ص ٥١٧؛

ب) عيون اخبار الرضا: ج ١، ص ٣٠١؛

ج) من لا يحضره الفقيه: ج ٢، ص ٦٠٤؛

د) المزار ابن المشهدى: ج ٦٥؛

ه) بحار الانوار: ج ٩٩، ص ٤٦.

١٨. «و عجل فرج وليك»

الف) المزار ابن المشهدى: ص ٥٤٣ و ٥٥٤؛

ب) بحار الانوار: ج ٩٩، ص ١١.

١٩. «وان تعجل فرج وليك»

الف) مصباح المتعجد: ص ١٤٠؛

ص: ١٠٣

ب) المصباح كفعمى: ص ٥١؛

ج) بحار الانوار: ج ٨٤، ص ٢٤٥.

٢٠. «اللهم عجل فرج وليك»

الف) كامل الزيارات: ص ٥٢١؛

ب) من لا يحضره الفقيه: ج ٢، ص ٦٠٧؛

ج) المزار ابن المشهدى: ص ٥٥٣ و ص ٥٥٤؛

د) المزار الشهيد الاول: ص ٢٠٢؛

ه) المصباح كفعمى: ص ٤٩٤؛

و) بحار الانوار: ج ٩٩، ص ٧٤.

٢١. «و عجل فرجنا بالقائم»

الف) اقبال الاعمال: ج ٣، ص ٦٨؛

ب) بحار الانوار: ج ٩٨، ص ٣١١ و ج ٩٩ ص ٢٢٦ «وعجل فرجنا به».

٢٢. «و عجل لوليک الفرّج»

الف) مصباح المتهجد: ص ٥٨؛

ب) الدعوات الراوندى: ص ١٣٤؛

ج) فلاح السائل: ص ١٦٨؛

د) المصباح كفعمى: ص ٢٤؛

ه) بحار الانوار: ج ٨٣، ص ٧.

٢٣. «اللهم عجل الروح و الفرج»

الف) اقبال الاعمال: ج٢، ص ١٢٦.

ص: ١٠٤

ب) بحار الانوار: ج ٢٧، ص ١٢١؛ ج ٦٥، ص ٣٨؛ ج ٨٥، ص ٩٨؛ ج ٩٢، ص ٣٠٥ و ج ٩٥، ص ٢٤٥.

٢٤. «وان تعجل فرج المنتقم»

الف) مصباح المتعجل: ص ٧٤؛

ب) جمال الاسبوع: ص ٢٠٠؛

ج) المصباح كفعمي: ص ٣٤؛

د) بحار الانوار: ج ٨٣، ص ٨١.

٢٥. «وعجل فرج ال محمد»

الف) مصباح المتعجل: ص ٥٣، ص ٦٧٠ و ص ٧٨٣؛

ب) المزار ابن المشهدى: ص ٤٧٥؛

ج) بحار الانوار: ج ٨٣، ص ٤٥؛ ج ٨٧، ص ٦٥؛ ج ٩١، ص ٢٦٦ و ج ٩٨، ص ٣٠٥.

٢٦. «وعجل فرجى»

الف) المصباح كفعمي: ص ٨٠ و ص ٢١٩؛

ب) بحار الانوار: ج ٨٣، ص ١٧٦ و ج ٩١، ص ٣٧٨.

٢٧. «عجل الله خروج قائمنا»، «عجل الله فرجه»، «عجل الله لك ما وعدك»، «عجل الله فرجك»

الف) الكافي: ج ٥، ص ٣٣، ح ٤؛

ب) غيبت، الطوسي: ص ٢٩٣، ح ٢٤٨ و ص ٢٩٨، ح ٢٥٣؛

ج) المزار ابن المشهدى: ص ٦٦١؛

ص: ١٠٥

د) جمال الاسبوع: ٤١ « عجل الله لك ما وعدك »؛

ه) المزار الشهيد الاول: ص ٢١٣؛

و) بحار الانوار: ج ٣٦، ص ٣٠٦ خروج قائمنا؛ ج ٥٢، ص ١٤٣؛ ج ٩٩، ص ٩٨، ج ٧٥، ص ٣٣٩ عجل الله فرجك وج ٩٩، ص ٢١٦ « عجل الله لك ما وعدك ».

٢٨. «اللهم عجل فرجه»

الف) المزار ابن المشهدى: ص ٥٦٣؛

ب) بحار الانوار: ج ٩٩، ص ١٨٢.

٢٩. «اللهم عجل فرجه»

الف) كمال الدين و تمام النعمه: ص ٥١٣؛

ب) جمال الاسبوع: ص ٣١٧؛

ج) المزار ابن المشهدى: ص ١٠٧؛

د) المصباح الكفعمى: ص ٧٢٠؛

ه) بحار الانوار: ج ٥٣، ص ١٨٨؛ ج ٩٢، ص ٣٢٨؛ ج ٩٩، ص ٩٠ و ص ١٩٤.

ادعيه و زيارت در مصباح المتعهد شيخ طوسى

٣٠. دعا به جهت ديدار و تشرف

«اللهم صل على محمد و آل محمد، اللهم ان الصادق الامين قال انك قلت ما ترددت فى شى انا فاعله... [شيخ طوسى: و روى ان من دعا بهذا... [عاش حتى

ص: ١٠٦

۳۱. دعا برای ظهور بعد از نماز ظهر

«یا ای سامع کل صوت...».(۲)

۳۲. دعا برای ظهور امام عصر علیه السلام بعد از نماز عصر

«انت الله...».(۳)

۳۳. دعا برای ظهور

و يستحب ان يدعوا هاتين الركعتين «اللهم انى اسالك و لم يسال مثلك انت موضع مساله السائلين...».(۴)

ص: ۱۰۷

۱- مصباح المتعجل، ص ۵۸، ش ۹۰/۶۳؛ دعوات رواندی، ص ۱۳۴؛ المصباح كفعمی، ص ۲۴؛ بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۷، ح ۱۵.

۲- بحار الانوار، ص ۶۰، ش ۹۶/۶۹؛ فلاح السائل، ص ۱۷۰ ابو محمد و هبان الدنبلی عن ابی علی محمد ابن الحسن بن محمد بن جمهور العمی عن ابیه عن ابیه محمد بن جمهور عن احمد بن الحسين السكری عن عباد بن محمد المدائنی قال دخلت علی ابی عبدالله علیه السلام بالمدينه حين فرغ من مكتوبه الظهر و قدرفع يديه الى السماء و هو يقول: ... و المصباح كفعمی، ص ۳۲.

۳- بحار الانوار، ص ۷۳، ش ۱۱۹/۹۲؛ فلاح السائل، ص ۱۹۹ محمد بن بشير الازدی قال حدثنا احمد بن عمر بن موسى الكاتب قال حدثنا الحسن بن محمد بن جمهور القمی عن ابیه محمد بن جمهور عن يحيى بن الفضل النوفلی قال دخلت علی ابی الحسن موسى بن جعفر ۷ ببغداد حين فرغ من صلاه العصر فرفع يديه الى السماء و سمعته يقول... و المصباح كفعمی، ص ۳۲ و ۳۴؛ بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۸۰، ح ۸.

۴- بحار الانوار، ص ۱۳۹، ش ۲۲۷/۲۳ و مصباح الكفعمی: ج ۵۱؛ بحار الانوار، ج ۸۴، ص ۲۴۵، ح ۵۵.

ثم تقول عقيب ذلك: «يا رب انت الله ما شئت من امر يكون فصل على محمد و ال محمد واجعل لى فيما تشاء...» (۱).

۳۵. قنوت امام حسن عسکری عليه السلام

«الحمد لله شكراً لنعمائه و استدعاء لمزيدة و استجلاباً لرزقه و استخلاصاً له و به دون غيره...» (۲).

ص: ۱۰۸

-
- ۱- بحار الانوار، ص ۱۴۵، ش ۲۲۳/۲۹؛ بحار الانوار، ج ۸۴، ۲۵۰، ح ۵۷.
- ۲- بحار الانوار، ص ۱۵۶، ش ۲۵۰/۴۶؛ جمال الاسبوع، ص ۲۰۰؛ مهج الدعوات، ص ۸۵؛ بحار الانوار: ج ۸۲، ص ۳۲۹، ب ۳۳.
- شایان ذکر است مرحوم شیخ طوسی سند قنوتات اهل بیت علیهم السلام را در مصباح المتهجد نقل نکرده؛ ولی مرحوم سیدعلی بن موسی الطاوس در کتاب مهج الدعوات به صورت کلی در مورد آن ها می فرماید: وجدت فی الاصل الذی نقلت منه هذه القنوتات ما هذا لفظه مماياتی ذکره بغير اسناد ثم وجدت بعد سطر هذه القنوتات اسنادها و کتاب عمل رجب و شعبان و شهر رمضان تألیف احمد بن عیاش رحمه الله فقال: حدثنی ابوالطیب الحسن بن احمد بن محمد بن عماد ابن عبدالله بن الصباح القزوينی و ابوالصباح محمد بن احمد بن محمد بن عبدالرحمن البغدادی الکاتبان قالوا جرى بحضره شيخنا فقيه العصابة ذکر مولانا ابی محمد الحسن... فقال لما رضى سيدنا الشيخ ابو جعفر محمد بن عثمان ففرغ من امره جلس الشيخ ابوالقاسم الحسين بن روح بن ابی بحر... فاخرج اليه ذكاء الخادم الابيض مدرجا و عكازا و حقه خشب مدهونه فاخذ العكاز فجعلها فی حجره على فخذه و اخذ المدرج بيمينه و الحقه بشماله فقال لورثته فی هذا المدرج ذکر و ودایع فنشره فاذا هی ادعيه و قنوت موالينا الاثمه من آل محمد صلى الله عليه و آله وسلم. جهت ملاحظه این مطلب به آدرس ذیل مراجعه شود: مهج الدعوات، ص ۶۵؛ بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۲۱۱.

۳۶. دعای حریق از امام باقر علیه السلام و مورد تاکید حضرت ولی عصر علیه السلام

«اللهم انی اصبحت اشهدک و کفی بک شهیداً».(۱)

۳۷. دعا برای ظهور ضمن تعقیب نماز

«عن الکاظم علیه السلام: یا من لا تخفی علیه اللغات... اللهم صل علی... الداعی الیک باذنک القائم بامرک».(۲)

۳۸. دعا برای حضرت ضمن تعقیب نماز حاجت

«عن الصادق علیه السلام: اللهم انی اسالک حسن الظن... و اتقرب الیک بالبقیه الباقی... خاتم الاوصیاء».(۳)

۳۹. دعا برای حضرت در قنوت نماز جمعه و قنوت نماز وتر

«عن الباقر علیه السلام: اللهم تم نورک... اللهم انا نشکو الیک فقد نبینا و غیبه ولینا».(۴)

۴۰. دعا برای حضرت بعد از نماز جمعه

«عن علی بن الحسین علیه السلام: اللهم اشتر من نفسی... تملأ به الارض عدلاً و قسطاً کما

ص: ۱۰۹

۱- بحار الانوار، ص ۲۲۰، ش ۳۲/۷۰؛ مصباح کفعمی، ص ۷۲؛ بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۲۰۴، ح ۳۸ عن کتاب العتیق الغروی: قال ابو محمد عبدالله بن محمد المروزی: حدثنی عماره بن زید قال حدثنی عبدالله بن العلاء عن جعفر بن محمد الصادق یقول قال کنت مع ابی محمد بن علی بن الحسین...

۲- بحار الانوار، ص ۳۱۰ ضمن ش ۴۱۷/۲۹؛ جمال الاسبوع، ص ۱۸۶، ف ۳۰؛ بحار الانوار، ج ۸۸ ص ۱۹۸ ضمن ح ۳، ب ۱۲.

۳- مصباح المتعجد، ص ۳۲۸ ضمن ش ۴۳۶/۴۰۱؛ بحار الانوار، ج ۸۷ ص ۳۲، ب ۵.

۴- مصباح المتعجد، ص ۳۶۶، ش ۴۹۲/۱۰۳؛ امالی صدوق، ص ۴۷۴، ش ۶۳۹/۱۸؛ من لا یحضره الفقیه، ج ۱، ص ۴۸۷، ش

۱۴۰۴؛ امالی طوسی، ۴۳۲، ش: ۹۷/۲۸؛ جمال الاسبوع، ۲۵۷، ف ۳۴؛ بحار الانوار، ج ۸۴ ص ۱۹۸، ح ۶، ب ۱۸ و ج ۸۶

ص ۱۹۰، ح ۲۹، ب ۳.

ملئت ظلماً و جوراً». (۱)

۴۱. دعای امام هشتم علیه السلام برای حضرت مهدی

«عن علی بن موسی الرضا علیه السلام: اللهم اذفع عن ولیک و خلیفتک و حجتک علی خلقک و لسانک المعبر عنک...». (۲)

۴۲. دعای سمات

«عن العمری (ره): اللهم انی اسالک باسمک العظیم الاعظم الاعز الاجل الاکرم...». (۳)

۴۳. دعا برای حضرت مهدی علیه السلام در ساعت دوازدهم

«یا من توحد بنفسه... اسالک بحق الخلف الصالح علیه السلام...». (۴)

۴۴. دعای افتتاح

«عن ناحیه المقدسه: اللهم انی افتتح الثناء بحمدک... اللهم صل علی ولی امرک

ص: ۱۱۰

-
- ۱- مصباح المتهدجد، ص ۳۷۵ ش ۵۰۲/۱۱۲؛ جمال الاسبوع، ص ۲۶۷، ب ۳۴؛ بحار الانوار، ج ۸۷، ص ۶۸، ح ۱۲، ب ۷.
 - ۲- مصباح المتهدجد، ص ۴۰۹ ش ۵۳۹/۱۴۵؛ جمال الاسبوع، ص ۳۱۰، ف ۴۷؛ بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۳۳۳، ح ۵، ب ۱۱۵ و ج ۹۹، ص ۱۱۲، ب ۷ از کتاب عتیق غروی تحت عنوان دعای عهد با متنی متفاوت. این نام از سوی معصوم برده شده و ممکن است به لحاظ نجات از آتش باشد.
 - ۳- مصباح المتهدجد، ص ۴۱۶ ش ۵۳۸/۱۴۸؛ جمال الاسبوع، ص ۳۲۱؛ بحار الانوار، ج ۸۷، ص ۹۷، ح ۱۲، ب ۸.
 - ۴- مصباح المتهدجد، ص ۵۲۷ ش ۶۰۱/۵۶؛ المصباح کفعمی، ص ۱۴۶؛ بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۳۵۴، ب ۴۶، ادعیه الساعات.

۴۵. دعا برای حضرت در هر روز ماه مبارک رمضان

«عن علی بن الحسین: اللهم هذا شهر انزلت فيه القرآن... اسالك ان تنصر وصی محمد و خلیفه محمد».(۲)

۴۶. دعا برای حضرت در شب اول ماه مبارک رمضان

«ان الله و ملائکته یصلون علی النبی و اله... اللهم صل علی الخلف من بعده».(۳)

۴۷. دعا برای حضرت در موقف حج

«عن علی بن الحسین: اللهم انت الله رب العالمین... و فرج عن ال محمد واجعلهم ائمه یتهدون بالحق...».(۴)

۴۸. دعا برای ظهور در ظهر عاشورا

«عن الصادق: اللهم عذب الفجره... و عدالله الذین آمنوا منکم و عملوا الصالحات

ص: ۱۱۱

۱- مصباح المتهدج، ص ۵۷۷ ش ۹۰/۶۶؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۱۳۸ محمد بن ابی قره باسناد قال حدثنی ابوالغنائم محمد بن محمد بن محمد بن محمد بن عبدالله الحسنی قال اخبرنا ابو عمرو محمد بن محمد بن نصر السکونی قال سالت ابابکر احمد بن محمد بن عثمان بن سعید العمری رضی الله عنه و ارضا ان یدعوبها فاخرج الی دفتر مجلدا باحمد فנסخت منه ادعیه کثیره و کان من جملتها... افتتح.

۲- مصباح المتهدج، ص ۶۱۴، ش ۶۹۶/۷۲؛ مصباح کفعمی، ص ۶۲۲؛ بحار الانوار، ج ۴۲، ص ۲۵۲ و ج ۹۵، ص ۱۰۴، ب ۶.

۳- مصباح المتهدج، ص ۶۲۲ ش ۶۹۹/۷۵؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۲۱۵، ف ۶؛ المصباح کفعمی، ص ۶۳۰؛ بحار الانوار، ج ۹۵، ص ۱۱۰، ب ۶.

۴- مصباح المتهدج، ص ۶۹۷ ش: ۷۷۱/۴۰، المزار مفید، ص ۱۶۳؛ اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۱۱۰، ف ۲۲؛ مصباح کفعمی، ص ۶۷۰؛ بحار الانوار، ج ۹۵، ص ۲۳۴، ب ۲.

ليستخلفنهم في الارض» (١).

٤٩. دعا برای حضرت در شب سوم شعبان

«عن ناحيه المقدسه: خرج الى القاسم بن العلاء الهمداني وكييل ابى محمد: ٧ ان مولانا الحسين عليه السلام ولد يوم الخميس لثلاث خلون من شعبان فصمه و ادع فيه بهذا الدعاء: اللهم انى اسالك بحق الموعود فى هذا اليوم... ان الائمہ من نسله و الشفاء فى تربته و الفوز معه فى اوبته و الاوصياء من عترته بعد قائمهم و غيبته...» (٢).

٥٠. دعا برای حضرت در شب نیمه شعبان

«اللهم بحق ليلتنا و مولودها و حجتك و موعودها التي قرنت الى فضلها فضلك...» (٣).

ادعیه و زیارات در احتجاج طبرسی

٥١. زیارت «آل یس»

محمد بن جعفر الحمیری می گوید: خرج التوفیع من الناحیه المقدسه حرسها الله بعد المسائل: بسم الله الرحمن الرحيم لا لامره تعقلون و لا من اولیائه تقبلون، حکمه

ص: ١١٢

١- مصباح المتهدج، ص ٧٨٣ ش ٥٨٣/٣؛ المزار ابن المشهدی، ص ٤٧٧؛ اقبال الاعمال، ج ٣، ص ٦٨، ف ١٣؛ بحار الانوار، ج ٩٨، ص ٣٠٦، ح ٤، ب ٢٤.

٢- مصباح المتهدج، ص ٨٢٦ ش ٨٨٦/١؛ المزار ابن المشهدی، ص ٣٩٨؛ اقبال الاعمال، ج ٣، ص ٣٠٣، ف ١٦؛ مصباح کفعمی، ص ٥٤٣؛ بحار الانوار، ج ٥٣، ص ٩٥، ح ١٠٧، ب ٢٧؛ بحار الانوار، ج ٩٨، ص ٣٤٣، ح ١، ب ٢٨.

٣- مصباح المتهدج، ص ٨٤٢ ش ٢٠٣/ ٩٠٨، المزار ابن المشهدی، ص ٤١٠، ب ١٦؛ المصباح کفعمی، ص ٥٤٥؛ اقبال الاعمال، ج ٣، ص ٣٣٠، ف ٥١. شایان ذکر است ادعیه ماه رجب از ناحیه مقدسه فراز مهدوی ندارد.

بالغه فما تغن النذر عن قوم لا يؤمنون؛ السلام علينا و على عباد الله الصالحين، فاذا اردتم التوجه بنا الى الله تعالى و الينا فقولوا كما قال الله تعالى: سلام على ال يس، السلام عليك يا داعى الله و ربانى آياته...»(۱).

لازم به ذكر است مرحوم طبرسى براى اين زيارت و ساير اخبارى كه در احتجاج آورده است، سند را نقل نمى كند و لكن بايد توجه داشت كه اين به معنى عدم اعتبار اين اخبار نيست؛ چرا كه ايشان در مقدمه احتجاج مى فرمايد: «... و لا نأتى فى اكثر ما نورد من الاخبار باسناده اما لوجود الاجماع عليه او موافقه لما دلت العقول اليه او لاشتهاره فى السير و الكتب بين المخالف و المؤلف الا ما اورده عن ابى محمد الحسن العسكرى»؛(۲) سند بسيارى از اخبار و روايات موجود در احتجاج ذكر نمى شود چرا كه برخى از آنها اجماعى و بعضى از ضروريات معقول و بديهى مقبول و پاره اى از آنها بين موافقين و مخالفين مذهب خاصه از شهرت روايى برخوردارند.

بنابراين سند زيارت «آل يس» از نظر ايشان نياز بيان است و گويا در آن روز متن آن مورد اجماع و يا مشهور و مقبول بوده است گذشته از اين موافق، عقل و مؤيد به نقل است.

ص: ۱۱۳

۱- الاحتجاج، ج ۲، ص ۳۱۵؛ بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱۷۱، ح ۵، ب ۳۱ و ح ۹۱، ص ۲، ح ۴، ب ۲۸.

۲- احتجاج، ج ۱، ص ۷.

۵۲. زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت حضرت زهرا علیها السلام

« و صل علی الحججه القائم بن الحسن بن علی، اللهم احی به العدل و امت به الجور و زین ببقائه الارض. » (۱)

۵۳. زیارتی جامع برای هر یک از ائمه علیه السلام

«السلام علی الامام العالم الغائب عن الابصار و الحاضر فی الامصار. » (۲)

۵۴. زیارتی جامع برای هر یک از ائمه علیه السلام

«والحججه بن الحسن صاحب العصر و الزمان وصی الاوصیاء و بقیه الانبیاء. » (۳)

۵۵. زیارت ندبه برای حضرت صاحب الامر علیه السلام

«عن ناحیه المقدسه: السلام علی آل یس، ذلک هو الفضل المبین و الله ذوالفضل العظیم لمن یراه صراطه المستقیم، قد اتاکم الله یا آل یس خلافته و علم مجاری امره فیما قضاه. » (۴)

ص: ۱۱۴

-
- ۱- المزار الکبیر، ص ۸۲، ب ۳، قسم ۲ که نقل آن از من لایحضره الفقیه گذشت.
 - ۲- المزار الکبیر، ص ۱۰۷، ب ۱۲، قسم ۲؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۹۳، ب ۸.
 - ۳- المزار الکبیر، ص ۵۶۱، ب ۸، قسم ۵؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۸۱، ب ۸ زیارت ۷. مرحوم علامه می فرماید: قال السید (ره) هی مرویه عن ابی الحسن الثالث صلوات الله علیه تستأذن بما قدمناه فی زیاره صاحب الامر علیه السلام .
 - ۴- المزار الکبیر، ص ۵۶۶، ب ۹، قسم ۵: حدثنا الشیخ الاجل الفقیه العالم ابو محمد عربی بن مسافر العبادی رضی الله عنه قراءه علیه بداره بالحله السیفیه فی شهر ربیع الاول سنه ثلاث و سبعین و خمسمائه و حدثنی الشیخ العفیف ابوالبقاء هبه الله بن نماء بن علی بن حمدون رحمه الله قراءه ایضا بالحله السیفیه قالا جمیعا حدثنا الشیخ الامین ابو عبدالله الحسین بن احمد بن محمد بن علی بن طحال المقداری رحمه الله بمشهد مولانا امیر المؤمنین... قال حدثنا الشیخ الاجل السید المفید ابوعلی الحسن بن محمد الطوسی قال حدثنا السید السعید الوالد ابو جعفر محمد بن الحسن الطوسی عن محمد بن اسماعیل عن محمد بن اشناس البزار قال اخبرنا ابوالحسین محمد بن احمد بن یحیی القمی قال حدثنا محمد بن علی بن زنجویه القمی قال حدثنا ابو جعفر محمد بن عبدالله بن جعفر الحمیری قال قال ابوعلی الحسن بن اشناس و اخبرنا ابوالفضل محمد بن عبدالله الشیبانی ان اباجعفر محمد بن

عبدالله بن جعفر الحميرى اخبره و اجاز له جميع مارواه انه خرج اليه من الناحيه المقدسه حرسها الله بعد المسائل و الصلاه و التوجه... نیز مصباح الزائر، ص ۴۳۰، ف ۱۷؛ بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱۷۴، ح ۶، ب ۳۰ و ج ۹۹، ص ۹۵، ب ۷ بدون ذکر زیارت.

این زیارت با متنی متمایز از دعای ندبه، مضمونی شبیه دعای ندبه دارد و از جمله زیارات سرداب مقدس به شمار می آید.

۵۶. دعای ندبه

« قال محمد بن ابی قره: نقلت من کتاب ابی جعفر محمد بن الحسین البروفری رضی الله عنه هذا الدعاء و ذکر فيه انه الدعاء لصاحب الزمان... الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا محمد نبيه و آله و سلم تسليمًا». (۱)

۵۷. زیارت سرداب

«السلام عليك يا خليفة الله و خليفة آبائه المهديين، السلام عليك يا وصي الاوصياء الماضين». (۲)

ص: ۱۱۵

-
- ۱- مصباح الزائر، ص ۵۷۳، ب ۹؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۵۰۴، ف ۳۰؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۴، ب ۷.
 - ۲- مصباح الزائر، ص ۵۸۶، ح ۴، ب ۹؛ مصباح الزائر ۲۲۸؛ المزار للشهيد الاول، ص ۲۰۸، ف ۸؛ المصباح كفعمی، ص ۴۹۷؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۱۶، ب ۷ و ج ۹۹، ص ۱۰۱، ب ۷ با اختلاف متن.

در ادامه به پنج زیارت دیگر در مورد سرداب مقدس اشاره خواهد شد.

۵۸. دعای فرج

«اللهم عظم البلاء و برح الخفاء و انكشف الغطاء و ضاقت الارض و منعت السماء». (۱)

۵۹. دعای عهد

«اللهم بلغ مولای صاحب الزمان صلوات الله علیه عن جميع المؤمنین و المؤمنات». (۲)

۶۰. دعای عهد دیگر

«اللهم رب نور العظیم و رب الكرسي الرفیع و رب البحر المسجور». (۳)

۶۱. استغاثه به صاحب الزمان علیه السلام

«سلام الله الكامل التام الشامل العام و صلواته و برکاته القائمہ التامہ». (۴)

ص: ۱۱۶

-
- ۱- المزار، ص ۵۹۱، ب ۹، جمال الاسبوع، ص ۱۸۱، ف ۳۰؛ المزار الشهيد الاول، ص ۲۱۰، ف ۸؛ المصباح کفعمی، ص ۱۷۶؛ بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۲۷۵، ب ۳۱ و ج ۸۸، ص ۱۹۰، ب ۶ و ج ۹۹، ص ۲۰، ب ۱ و ص ۱۱۹، ب ۷.
- ۲- المزار، ص ۶۶۲، ب ۴؛ مصباح الزائر، ۴۵۴، ف ۱۷؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۱۰، ب ۷؛ بحار الانوار ۸۳/۶۱، ب ۳۸ از ابن عبدالباقی یا متنی دیگر.
- ۳- المزار، ص ۶۶۳، ب ۵؛ مصباح الزائر، ۴۵۵؛ المصباح کفعمی، ص ۵۸۶؛ بحار الانوار، ۵۳، ص ۹۵، ح ۱۱۱، ب ۲۷ و ج ۹۱، ص ۴۲، ح ۲۵، ب ۲۸.
- ۴- المزار، ص ۶۷۰، ب ۷؛ مصباح الزائر، ص ۴۳۵؛ بحار الانوار، ج ۹۱، ص ۳۱ ضمن ح ۲۱، ب ۲۸ عن قبس المصباح و ۹۸/۳۷۳ ح ۱۶ ب ۳۲ عن المزار و ۹۹/۹۷ ب ۷ عن مصباح الزائر، ۹۹/۲۴۶ ح ۸ ب ۹ عن قبس المصباح باختلاف متن.

۶۲. دعا برای ظهور در شب ۲۳ ماه رمضان

« اللهم کن لولیک» (۱).

۶۳. دعا برای ظهور در روز ۱۳ رمضان

«اللهم انی ادینک... و اذفع عن ولیک و خلیفتک و لسانک و القائم بقسطک و المعظم لحرمتک» (۲).

۶۴. دعا برای ظهور در روز ۱۸ رمضان

«اللهم ان الظلمه کفروا بکتابک... و ان مولانا و سیدنا صاحب الزمان، الهادی المهدی» (۳).

۶۵. دعا برای ظهور در روز ۲۰ رمضان

«اللهم انی اسالک باسمک المخزون... و ان تجعلنی ممن تنتصر به لدینک و تقاتل به عدوک» (۴).

۶۶. دعا برای ظهور در جمعه و عید فطر و قربان

«اللهم من تهباً فی هذا الیوم... اللهم افتح له فتحا یسیرا و انصره نصراً عزیزاً» (۵).

ص: ۱۱۷

۱- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۱۹۱ فصل ۲۶ که قبلاً گذشت.

۲- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۲۸۷ ف ب ۱۷۱؛ بحار الانوار، ج ۹۵، ص ۳۷.

۳- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۳۱۰ ف ۱ ب ۲۱؛ بحار الانوار، ج ۹۵، ص ۴۹.

۴- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۳۵۴، ف ۱، ب ۲۴؛ بحار الانوار، ج ۹۵، ص ۵۱؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۳۶۸، ف ۱، باب ۲۵ که ضمن دعا برای تعجیل فرج گذشت.

۵- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۴۷۵، ف ۴، ب ۳۷؛ بحار الانوار، ج ۸۸، ص ۵.

۶۷. دعا برای ظهور ضمن دعا در مسیر نماز عید

«اللهم صل على وليك المنتظر امرک، المنتظر لفرج اولیائک، اللهم اشعب به الصدع».(۱)

۶۸. دعا برای ظهور ضمن دعا قبل از عید از امام سجاد علیه السلام

«... و اعنی اللهم علی جهاد عدوک فی سبیلک مع ولیک...».(۲)

ادعیه و زیارات در «جمال الاسبوع»

۶۹. دعا دوران غیبت

این دعا به طریق معتبر از ناحیه امام هشتم علیه السلام وارد شده و بر خواندن آن در عصر غیبت تأکید شده است.

عن یونس بن عبدالرحمن ان الرضا علیه السلام کان یأمر بالدعاء لصاحب الامر بهذا: اللهم ادفع عن ولیک و خلیفتک و حجتک علی خلقک و لسانک المعبر عنک باذنک».(۳)

ص: ۱۱۸

۱- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۴۸۵ ف ۱۲ ب ۳۷؛ بحار الانوار، ج ۸۸، ص ۱۷.

۲- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۴۹۲ ف ۱۶ ب ۳۷؛ المصباح کفعمی، ص ۶۷۴؛ بحار الانوار، ج ۹۵، ص ۲۴۵؛ اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۱۲۶، ف ۲۲؛ بحار الانوار، ج ۸۵، ص ۲۴۵ که ضمن دعا برای تعجیل فرج گذشت.

۳- جمال الاسبوع، ص ۳۰۷ که ضمن ادعیه مصباح المتهجد گذشت و اینجا به دلیل ذکر سند متعرض آن شدیم. «حدثنی الجماعه الذین قدمت ذکرهم فی عده مواضع من هذا الكتاب باسناد هم لی جدی ابی جعفر الطوسی تلقاه الله جل جلاله بالامان و الرضوان یوم الحساب قال اخبرنا ابن ابی الجید عن محمد بن الحسن بن سعید بن عبدالله و الحمیری و علی بن ابراهیم و الصفار کلهم عن ابراهیم بن هاشم عن اسماعیل مولد و صالح بن السندي عن یونس بن عبدالرحمن و رواه جدی ابوجعفر الطوسی فیما یرویه عن یونس بن عبدالرحمن بعده طرق ترکت ذکرها کراهیه للاطاله فی هذاالمکان یروی.

۷۰. زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه

«السلام عليك يا حجه الله في ارضه، السلام عليك يا عين الله في خلقه».(۱)

ادعیه و زیارات مطلقه حضرت مهدی علیه السلام در «مصباح الزائر»

۷۱. زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت امام حسن عسکری علیه السلام

«... اتوسل اليك يا رب باماننا و محقق زماننا، اليوم الموعود و الشاهد المشهود و النور الازهر».(۲)

زیارات سرداب مقدس

۷۲. زیارت اول

قال السيد علي بن طاوس نورالله مرقدہ: اذا فرغت من زياره العسكريين فامض الى السرداب المقدس و قف على بابه و قل: الهی انی قد وقفت علی باب بیت من بیوت نبیک(۳) وقتی از زیارت امام هادی و امام حسن عسکری فارغ شدی به سوی سرداب مقدس برو و بایست و بگو: خداوندا من بر در یکی از خانه های پیامبر تو ایستاده ام و به حضرت سلام بده: «... سلام الله و برکاته و تحياته و صلواته علی مولای صاحب الزمان صاحب الضیاء و النور»(۴)

ص: ۱۱۹

-
- ۱- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۴۱، ف ۳؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۲۱۵، ب ۹.
 - ۲- مصباح الزائر، ص ۴۱۲، فصل ۱۷؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۶۹، ح ۸، ب ۶.
 - ۳- مصباح الزائر، ص ۴۱۸، فصل ۱۷.
 - ۴- مصباح الزائر، ص ۴۱۹، ف ۱۷؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۳، ح ۲، ب ۷.

۷۳. زیارت دوم

« سلام الله الكامل التام، الشامل العام، و صلواته و برکاته الدائمه على حجه الله». (۱)

۷۴. زیارت سوم

«السلام عليك يا خليفه الله في ارضه و خليفه رسوله و آباءه الاثمه المعصومين المهديين». (۲)

۷۵. زیارت چهارم

«السلام على الحق الجديد و العالم الذي علمه لا يبید، السلام على محیی المؤمنین». (۳)

۷۶. زیارت پنجم

«الله اكبر الله اكبر، لا اله الا الله و الله اكبر و لله الحمد، الحمد لله الذي هدانا لهذا و عرفنا اوليائه». (۴)

۷۷. زیارت ششم از مزار ابن مشهدی و متن مشابه آن از شهید اول

«السلام عليك يا خليفه الله و خليفه آباءه المهديين، السلام عليك يا وصي الاوصياء الماضين». (۵)

ص: ۱۲۰

۱- مصباح الزائر، ص ۴۳۵، ف ۱۷؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۹۷ و ۹۸.

۲- مصباح الزائر، ص ۴۳۷، ف ۱۷؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۲۴۵، ح ۸، ب ۷ از قبس المصباح با اندکی اختلاف.

۳- مصباح الزائر، ص ۴۴۱، ف ۱۷؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۱، ب ۷.

۴- مصباح الزائر، ص ۴۴۴، ف ۱۷، بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۲، ب ۷.

۵- المزار الشهيد، ص ۲۰۳ که متن آن متمایز از سایر متون است؛ المصباح کفعمی، ص ۴۹۵ باختلاف متن؛ المزار الكبير،

ص ۵۸۶، ح ۴، ب ۹؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۱۶، ب ۷ عنه و ص ۱۰۱، ب ۷ از عتیق غروی.

«السلام علیک یا حجه الله فی عبادہ و خلیفہ فی بلادہ و نورہ فی سمائہ و ارضہ...» (۱)

ادعیه و زیارات مهدوی در مهج الدعوات

۷۹. دعا برای حضرت مهدی ضمن قنوت امام جواد علیه السلام

«اللهم انت الاول بلا اولیه معدوده... و للامام المنتظر القائم بالقسط تابعین...» (۲)

۸۰. دعا برای حضرت مهدی ضمن قنوت امام حسن عسکری علیه السلام

« الحمد لله شکر النعمائه... اللهم و اظهر به الحق و اصبح به فی غسق الظلم و بهم الحیره، اللهم و احی به القلوب الميته...» (۳)

۸۱. دعای حضرت مهدی علیه السلام برای خویش ضمن قنوت

«اللهم مالک الملک... یا من لا یخلف المیعاد و انجز لی ما وعدتنی و اجمع لی اصحابی و صبرهم...» (۴)

ص: ۱۲۱

۱- بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۲۲۷، ب ۹. شایان ذکر است مرحوم علامه مجلسی سند زیارات را در بحار الانوار، ج ۹۹، ۹۸ به ج ۹۹، ص ۲۲۷، ح ۱، ب ۱۰ ارجاع می دهند.

۲- مهج الدعوات، ص ۸۰؛ بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۲۲۵، ب ۳۳.

۳- مهج الدعوات، ص ۸۵ و بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۲۲۹، ب ۳۳؛ این دعا قبلا مورد اشاره قرار گرفته است.

۴- مهج الدعوات، ص ۹۰؛ بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۲۳۳.

۸۲. حجاب حضرت مهدی علیه السلام

۸۲. حجاب حضرت مهدی علیه السلام (۱)

«اللهم احجبنى عن عيون اعدائى واجمع بينى و بين اوليائى و انجز لى ما وعدتنى و اخفظنى فى غيبتى» (۲)

۸۳. دعای یمانی

۸۳. دعای یمانی (۳)

این دعا از امیرالمؤمنین علیه السلام است و امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف قرائت آن را برای قاری، تصحیح می کند. (۴)

۸۴. دعای علوی مصری

۸۴. دعای علوی مصری (۵)

این دعا را حضرت به علوی مصری می آموزد که برای حل مشکلات

ص: ۱۲۲

۱- شایان ذکر است با توجه به شباهت لحن و آهنگ متن حجب و حرز ائمه با ادعیه [۱] و زیارات، حجب اهل بیت نیز دعا محسوب می گردد.

۲- مهج الدعوات، ص ۳۶۰؛ المصباح کفعمی، ص ۲۰۹؛ بحار الانوار، ج ۹۱، ص ۳۷۸.

۳- دعاء یمانی از حضرت علی علیه السلام صادر شده است و حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف آن را تکمیل می کند و فراز مهدوی ندارد.

۴- مهج الدعوات، ص ۱۳۷ و ۱۴۷ با سندی دیگر [حدثنا الشریف ابو الحسن زید بن جعفر العلوی المحمدی...]; بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۲۴۰، ح ۳۱. و ج ۹۲، ص ۲۴۶، ح ۳۲.

۵- دعا علوی مصری توسط حضرت ولی عصر ارواحنا فداه به او تعلیم می شود: ابوالحسن علی بن حماد المصری قال اخبرنی ابو عبدالله الحسین بن محمد العلوی قال حدثنی محمد بن علی العلوی الحسینی المصری قال اصابنی غم شدید... فقصدت مشهد ساداتی و آبائی صلوات الله علیهم بالحائر... و اتضرع لیلا و نهارا فترائی لی قائم الزمان و ولی الرحمن علیه و علی آبائه افضل التحیه و السلام فاتاننی و أنا بین النائم و الیقضان... فقال لی هلا دعوت الله... فقال لی... و ادع بهذا الدعاء... رب من ذا الذی دعاک فلم تجبه؟

سید بن طاووس سند دیگری برای دعای علوی مصری به این شرح ذکر کرده است:

احمد بن محمد العلوی العریضی عن محمد بن علی العلوی الحسینی ... (۲)

۸۵. دعای عهد

دعای عهد به چهار صورت وارد شده است که در این قسمت از پژوهش به یکی از انواع غیر مشهور آن اشاره می شود:

حدثنا محمد بن علی بن دقاق القمی ابو جعفر قال حدثنا ابوالحسن محمد بن احمد بن علی بن الحسن بن شاذان القمی قال حدثنا ابو جعفر محمد بن علی بن بابویه القمی عن ابيه عن عبدالله بن جعفر عن العباس بن معروف عن عبدالسلام بن سالم قال حدثنا محمد بن سنان عن یونس بن ظبیان عن جابر بن یزید الجحفی قال: قال ابو جعفر «علیه السلام»: «... اللهم یا اله الالهه یا واحد یا احد یا آخر الاخرین یا قاهر

ص: ۱۲۳

۱- مهج الدعوات، ص ۳۳۶: «اخبرنا ابو عبدالله الحسین بن ابراهیم بن علی القمی المعروف بابن الخياط عن هارون بن موسى التلعكبري عن عبدالواحد بن عبدالله بن یونس الموصلی عن علی بن محمد بن احمد العلوی عن عبدالرحمن بن علی بن زیاد قال قال عبدالله بن عباس و عبدالله بن جعفر... قال مولانا امیر المؤمنین... و كتب له «اليماني» هذا الدعاء و هو: بسم الله الرحمن الرحيم اللهم انت الله الملك الحق الذي لا اله الا انت» و من ذا الذي سالك فلم تعطه؟ و من ذا الذي ناجاك فخبثته؟...» (بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۲۶۶، ح ۳۴).

۲- مهج الدعوات، ص ۳۵۰؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۰۷، ح ۲۳.

۸۶. دعای عبرات

این دعا توصیه امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف به سید رضی الدین است. وی کتابی در ادعیه و زیارات به نام «منهاج الصلاح» دارد: «حدثنی صدیقی و المواخی لی محمد بن محمد القاضی الاوی... اللهم انی اسالک یا راحم العبرات و یا کاشف الكربات، انت الذی تقشع سحاب المحن و قد امست اثقالا...».(۲)

المصباح کفعمی

۸۷. دعای طلب صفات محموده «اللهم ارزقنا توفیق الطاعه»

الفصل التاسع و العشرون فی ادعیه ماثوره و فضائلها المشهوره و لیس لها اسماء تعرف بها مذکوره و هی فی مظانها فی کتب علمائنا مزبوره و فی دفاترهم مسطوره فمن ذلک دعاء مروی عن المهدي علیه السلام: «اللهم ارزقنا توفیق الطاعه و بعد

ص: ۱۲۴

۱- مهج الدعوات، ص ۳۹۷ بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۳۳۷، ح ۸.

۲- مهج الدعوات، ص ۴۰۳؛ بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۲۲۱، بدون متن و ج ۹۲، ص ۳۷۷، ح ۲۸. متن دعا در ج ۹۲، ص ۳۸۱. به نظر می آید این دعا همان دعایی باشد که مرحوم شیخ طوسی به مناسبت دهه ی اول ذی الحجه به روایت ابو حمزه ثمالی از امام صادق علیه السلام نقل می کند؛ مصباح المتعجد، ص ۶۷۳ و اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۴۵. یادآوری: هر چند اختلاف متن آن زیاد است؛ ولی دو قرینه وجود دارد: ۱- علامه حلی دعا را از امام صادق می داند ۲- سید بن طاوس می فرماید: و رایت هذا الدعای فی نسخه عتیقه قد اصاب بعضها بلل و فیه زیاده و نقصان... و یمکن ان یکون هذا الدعای کان موجود فی الکتب و ما کان اخی الرضا الاوی يعرف موضعه.

۸۸. دعای توسل

« اللهم انی اسالک و اتوجه الیک بنبیک نبی الرحمه... یا وصی الحسن و الخلف الحجه ایها القائم المنتظر...» (۲).

شیوه دوم: طبقه بندی بر اساس محتوای مهدوی

اشاره

فائده علمی: ثمره علمی این شیوه، دعا شناسی مهدویت خواهد بود؛ به گونه ای که در پی آن معلوم خواهد شد دعاها و زیاراتی که به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و یا آموزه مهدویت اختصاص دارند کدام است و ادعیه و زیاراتی که فرازی مهدوی در آنها قرار دارد کدام است.

لازم به ذکر است به منابع و مستندات ادعیه و زیاراتی که در این شیوه مورد اشاره قرار می گیرند در شیوه اول طبقه بندی پرداخته شده است و نیازی به تکرار مجدد آنها نمی باشد.

ص: ۱۲۵

۱- المصباح کفعمی، ص ۲۸۰، ف ۲۹.

۲- بحارالانوار، ج ۹۹، ص ۲۴۹، ح ۸، ب ۷ اقول وجدت فی نسخه قدیمه من مولفات بعض اصحابنا ما هذا لفظه: هذا الدعاء رواه محمد بن بابویه (ره) عن الأئمة علیهم السلام؛ بحارالانوار، ج ۹۹، ص ۲۴۹، ح ۹، ب ۷ عن الكتاب العتیق الغروی روی مثله الا انه روی فی الكل بصیغه المتکلم وحده و زاد فی آخره: یا سادتی وموالی انی توجهت بکم ائمتی وعدتی لیوم فقری و حاجتی الی الله.

اشاره

مراد از این گونه دعا و زیارت، ادعیه و زیاراتی است که مجموع محتوای آنها به موضوع امامت و مهدویت و یا پدیده های مرتبط با آن می پردازد.

الف) دعاهای مخصوص حضرت مهدی علیه السلام

اول: دعای معرفت «اللهم عرفنی نفسک» که با چهار محتوا و به صورت مختصر و مفصل موجود است و به مناسبت دوران غیبت وارد شده است.

دوم: دعای غریق «یا الله یا رحمن...» با محتوایی مورد وفاق و با روایات زیادی در تأکید بر آن موجود است.

سوم: دعای سلامتی حضرت مهدی علیه السلام «اللهم کن لولیک» با محتوایی مورد اتفاق موجود است. خواندن این دعا در شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان توصیه شده است.

چهارم: دعای عهد با چهار صورت متفاوت به صورت مختصر و مفصل موجود است و خواندن آنها به زمان خاصی اختصاص ندارد؛ هر چند به انس والفت با آنها در زمان غیبت توصیه شده است.

پنجم: دعای ندبه که متن مشهور آن منحصر به مزار کبیر است؛ ولکن فرازهای متعددی از آن در مجموعه کتب سید بن طاوس به صورت پراکنده مشاهده می شود و در اعیاد اربعه بزرگ اسلامی خوانده می شود.

ششم: دعای فرج که محتوا آن با «اللهم عظم البلاء» آغاز می شود و

در منابع مهدوی بدون تفاوت متن موجود است.

هفتم: دعا برای تعجیل فرج که قریب به بیست صورت آن در منابع مهدوی وارد شده است.

هشتم: دعای شب نیمه شعبان که با مضمونی مورد وفاق، در منابع متعدد مهدوی موجود است.

(ب) زیارات مخصوص حضرت مهدی

اول: زیارت آل یس که از ناحیه مقدسه برای توجه و توسل به امام عصر علیه السلام رسیده است و به وقت خاصی اختصاص ندارد.

دوم: زیارت ندبه که ابتدای آن شبیه زیارت آل یس است؛ ولی با محتوایی متفاوت از ناحیه مقدسه رسیده است و در هنگام زیارت سرداب شریف خوانده می شود.

سوم: زیارت سرداب که با محتوایی متفاوت، تعداد آنها به شش زیارت می رسد.

چهارم: زیارت مطلقه که با محتوایی متفاوت، تعداد آنها به چهار زیارت می رسد؛ هر چند یک زیارت در بعضی منابع برای روز جمعه است و لکن خواندن آنها به زمان و مکان خاصی مقید نشده است.

ادعیه و زیارات غیر اختصاصی به حضرت مهدی علیه السلام

اشاره

مراد از این قبیل دعا و زیارت، ادعیه و زیارتی است که ضمن زیارات سایر معصومین علیهم السلام و یا در بین ادعیه غیر مرتبط با مهدویت؛ فرازهایی مرتبط با آموزه امامت و مهدویت در آنها یافت می شود.

ص: ۱۲۷

دعای افتتاح: این دعا به مناسبت شبهای ماه مبارک رمضان وارد شده است و فرازهایی مهدوی در توصیف دوران غیبت دارد.

دعای سمات: این دعا از ناحیه مقدسه توسط جناب عمری و کیل امام عصر علیه السلام صادر شده و به تاریخ انبیاء می پردازد.

دعای یمانی: اصل این دعا از حضرت علی علیه السلام است و حضرت مهدی علیه السلام اشتباهات قاری را تصحیح می کند.

دعای عبرات: این دعا توصیه امام عصر علیه السلام به سید رضی الدین در سختی ها و مشکلات است.

دعای توسل: برای طلب یاری از اهل بیت علیهم السلام است که با توسل به امام عصر علیه السلام خاتمه می یابد.

دعای علوی مصری: این دعا تعلیم حضرت صاحب الامر علیه السلام به علوی مصر در رؤیاست.

دعای الحاح: این دعا از امام صادق علیه السلام است و حضرت مهدی علیه السلام کیفیت آن را در ایام حج به ابونعیم انصاری و همراهان می آموزد.

دعا برای ظهور: قریب به بیست مورد با مضامین متفاوت و ادعیه به مناسبت های مختلف به درخواست ظهور می پردازد و متداول ترین مضمون آن «وعجل فرجهم» است.

دعا برای حضرت مهدی علیه السلام: قریب به دوازده مورد از ادعیه با سیاق و ادبیات مختلف به دعا برای حضرت مهدی علیه السلام به صورت کلی و به نوعی طلب ظهور اشاره دارد.

دعا برای تشریف: مواردی از دعاها به صورت پراکنده و محدود به جهت تشریف به محضر ولی عصر علیه السلام وارد شده است.

قنوت ائمه علیهم السلام: در قنوت امام حسن عسکری علیه السلام و امام جواد علیه السلام دعا برای حضرت مهدی علیه السلام در فرازهایی وجود دارد.

دعا در دوران غیبت: مضمون آن به دوران غیبت و توصیف این امر می پردازد.

دعای حریق: این دعا از ناحیه حضرت ولی عصر علیه السلام برای تکمیل دعای امام سجاد علیه السلام وارد شده است.

(ب) زیارات غیر اختصاصی به مهدویت

زیارت حضرت زهرا علیها السلام و حضرت رضا علیه السلام از جمله زیاراتی هستند که فرازهایی در آنها به زیارت حضرت مهدی اختصاص یافته است.

صلوات ضراب اصفهانی: این صلوات از ناحیه مقدسه صادر شده و با صلوات و درود بر امام عصر علیه السلام ختم می شود.

استغاثه به امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف: متن آن هماهنگ با سایر ادعیه و برای توجه و توسل به امام عصر علیه السلام است.

حجاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف: در خواست تحقق وعده الهی برای حضرت مهدی علیه السلام محوری است که به آن در حجاب حضرت پرداخته می شود.

لازم به ذکر است این پژوهش به ابعاد و شئون حضرت مهدی علیه السلام می پردازد و به همین جهت توفیقی برای احصا و شمارش ادعیه و زیارات خارج از این موضوع نیست؛ بلکه در موسوعه ادعیه و زیارات به آنها پرداخته می شود. بنابراین فقط ادعیه و زیارات بیان گر موضوع

این کتاب، احصاء و گردآوری شده و مورد کاوش نسبت به سیمای وجودی و عمل کردی امام دوازدهم علیه السلام قرار خواهند گرفت.

سیر ورود ادعیه و زیارات مهدوی در منابع

اشاره

نمودار پیش رو به سیر زمان مند ادعیه و زیارات مهدوی در منابع مهدویت پرداخته است:

سایر منابع

بحارالانوار

مجموعه سید بن طاووس

مصباح المتعجد

الغیبه، الطوسی

کمال الدین و تمام النعمه

الغیبه، نعمانی

اصول کافی

دعا و زیارت

۲۲ باب ۵۲/۱۴۶/۷۰

۱۱۵ باب ۹۲/۳۲۶/۲

۵ ف ۳۳۳/۲۷۹

۳۳ باب ۳۴۲/۲۴

۱۷۰/۶ باب ۱۰ فصل ۳

١/٣٣٧/٥ باب فى الغيبه

معرفة ١

جمال الاسبوع: ٣١٤ فصل ٤٧

١/٣٤٢/٢٩، باب فى الغيبه

معرفة ٢

ص: ١٣٠

٣٠ باب ٥٣/١٨٧/١٨

١١٥ باب ٩٢/٣٢٧/٣

و ٩٩/٨٩ باب ٦

جمال الاسبوع: ٣١٥ فصل ٤٧

٥٣٦/١٤٦، ش ٤١١

٥١٢/٤٣ باب ٤٥ و امالي ٤٧٤ ش ٦٣٩/١٨

معرفة ٣

١١٥ باب ٩٢/٣٣٦/٦

مهج الدعوات ٣٩٦

معرفة ٤

١٣ باب ٢٢٢/١

بدون نام

٢١ باب ٥٢/١٤٨/٧٣

١١٥ باب ٩٢/١٢٦/١

مهج الدعوات ٣٩٦

٣٦٥ ش ٤٩١/١٠٢ با اضافات

٣٥١/٤٩ باب ٣٣ و ٣٤٨/٤٠ باب ٣٣ بدون دعا

١٦١/٤ باب ١٠ فصل ٢ بدون دعا

٢/٢٩٦/١٤ و ٢/٥٦١/١٥ و ٨/١٣٨/١٠٣ بدون دعا

غريق

المزار الكبير: ٦١١ و المصباح كفعمى: ٥٨٦

٩٤/٣٩٤ باب ٢

٨٦/٣٤٠ باب ٤

٩٩/٣١٤

اقبال الاعمال/١٩١ فصل ٢٦ و فلاح السائل ٤٦

٧٠٩/٨٥ ش ٦٣٠

٤/١٦٢/٣ ب الدعاء فى العشر الاواخر من شهر رمضان

برای ظهور «اللهم كن لوليک الصالحين

المزار الكبير: ٦٦٣ باب ٥ و المصباح كفعمى ٥٥٠

٥٣/٦٥/١١١ باب ٢٧

٩١/٤٢/٢٥ باب ٢٨

مصباح الزائر، ٤٥٥

دعای عهد ١ - چهل روز می خوانند

المزار الكبير: ٦٦٢ باب ٤

٩٩/١١٠ باب ٧ و

٨٣/٦١ باب ٣٨

مصباح الزائر، ٤٥٤

عهد ٢ - اللهم بلغ

٩٢/٣٣٧/٨ باب ١١٥

مهج الدعوات ٣٩٨

عهد ۳

ص: ۱۳۲

٩٩/١١٢ باب ٧ از عتيق غروي

عهد ٤ اللهم يا اله الهه

المزار الكبير ٤١٠ باب ١٦ و المصباح الكفعمي ٥٤٥

اقبال الاعمال ٣/٣٣٠ فصل ١٥

٨٤٢ ش ٩٠٨/٢٠٣

دعاى شب نيمه شعبان

المزار الكبير: ٥٧٣ باب ٩

٩٩/١٠٤ باب ٧

اقبال الاعمال ١/٥٠٤ ف ١٨

دعاى ندبه

المزار الكبير: ٥٩١ باب ٩ و المزار الشهيد الاول: ٢١٠ فصل ٨ و المصباح الكفعمي: ١٧٦

٥٣/٢٧٥ باب ٣١

و ٨٨/١٩٠ باب ٦

و ٩٩/٢٠٠ باب ١

و ٩٩/١١٩ باب ٧

جمال الاسبوع: ١٨١ فصل ٣٠ و مصباح الزائر: ٢٠٢

دعاى فرج: اللهم عظم البلاء

المصباح الكفعمي ٥٧٨

٩٩/١١٩ باب ٧

٢٤/١٦٦ باب ٤٧ بدون دعا

اقبال الاعمال ١/١٣٨ فصل ١٤

٥٧٧ ش ٦٩٠/٦٦

دعا افتتاح

ص: ١٣٣

الاحتجاج، الطبرسي ٢/٣١٦

٥/١٧١/٥٣ باب ٣١، ٤/١٢/٩١ باب ٢٨، ٨١/٩٩ بدون زيارت

زيارت آل يس

المزالكبير ٥٦١ باب ٨

٩٩/١٨١ باب ٨ زيارت ٧

زيارت مطلقه حضرت

المزالكبير ٥٦٦ باب ٩

٦/١٧٤/٥٣ باب ٣٠ بدون زيارت

٩١/٣٧ باب ٢٨

٩٩/٩٢ باب ٧

مصباح الزائر: ٤٣٠

زيارت ندبه

٩٩/٨٤ باب ٧

٩٩/٩٧ و ٩٨/٢٤٥ باب ٧

مصباح الزائر ٤١٩، ٤٣٥، ٤٣٧

سرداب ١ و ٢ و ٣

المزار الشهيد الاول: ٢٠٨، ف ٨

المزار ابن المشهدي ٥٨٦ والمصباح كفعمي ٤٩٧

٩٩/١١٦ باب ٧

مصباح الزائر، ٤٤١

سرداب ٤

١٠١/٩٩ و ١٠٢ باب ٧

مصباح الزائر، ٤٤٥

سرداب ٥ و ٦

ص: ١٣٤

بحار الانوار ۹۹/۲۱۶، از عتیق غروی

زیارت مطلقه حضرت ۲

المزار کبیر ۶۷۷ باب ۶ و المصباح الکفعمی ۵۴۶

۱۴/۲۰/۵۲ باب ۱۸

۲/۸۱/۹۱ باب ۳۰

جمال الاسبوع: ۳۰۴ فصل ۴۷

۴۰۶ ش ۵۳۴/۱۴۴

۲۷۷ ح ۲۳۸ فصل ۳

صلوات ضراب اصفهانی

سایر منابع

مجموعه سید بن طاووس

منابع از سال ۳۲۰ الی ۵۴۸

بحار الانوار

دعا، زیارت

کمال الدین و تمام النعمه، ۶۵۳ ح ۱۸

۵۱/۳۶ ح ۶ و ۳۱۷/۵۲ ح ۱۶

زیارت مطلقه حضرت مهدی: السلام علیک یا بقیه الله

کامل ال زیارات: ۵۱۷ ح ۲ [۸۰۱] و عیون اخبار الرضا ۱/۳۰ و من لا یحضره ۲/۶۰۴

زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت حضرت رضا

ص: ۱۳۵

المزار ابن المشهدى ٤٨٠ المزار الشهيد اول ١٨٠ و المصباح كفعمى ٤٨٣

مصباح الزائر ١٤٥ و اقبال الاعمال ٣/٧٣

كامل الزيارات ٣٢٥ ح ٩ [٥٥٦]

٩٨/٢٩١

سلام بر مهدى ضمن عرض تسليت ايام عاشورا

عن ناحيه المقدسه بدون فراز مهدوى

كامل الزيارات ٣٢٩ مصباح المتهدجد ٧٧٣

زيارت عاشورا

دعوات راوندى: ١٣٤ و المصباح الكفعمى ٢٤

مصباح المتهدجد ٥٨ ش ٩٠/٦٩

١٥ ح ٧/٨٣

دعا براى تشرف

المصباح الكفعمى ٣٢

فلاح السائل ١٧٠

مصباح المتهدجد ٦٠ ش ٩٦/٦٩

٨ ح ٨٣/٨٠

دعا براى ظهور ١

ص: ١٣٦

المصباح الكفعمی ۳۴

فلاح السائل ۹۹

مصباح المتهدجد ۷۳ ش ۱۱۹/۹۲

دعا برای ظهور ۲

المصباح الكفعمی ۵۱

مصباح المتهدجد ۱۳۹ ش ۲۲۷/۲۳

۸۴/۲۴۵ ح ۵۵

دعا برای ظهور ۳

مصباح متهدجد ۱۴۵ ش ۲۲۳/۲۹

۸۴ / ۲۵۰ ح ۵۷

دعا برای ظهور ۴

جمال الاسبوع ۱۸۶ ف ۳۰

مصباح المتهدجد ۳۱۰ ش ۴۱۷/۲۹

۱۹۸ / ۸۸ ح ۳ ب ۱۲

دعا برای ظهور ۵

المزار ابن المشهدی ۴۷۷

اقبال الاعمال ۳/۶۸ ف ۱۳

مصباح المتهدجد ۷۸۳ ش ۸۵۳/۸

۹۸/۳۰۶ ح ۴ ب ۲۴

دعا برای ظهور ۶

المزار ابن المشهدى ٦١١ و المصباح الكفعمى ٥٨٦

اقبال الاعمال ١/١٩١ ف ٢٦

اصول كافى ٤/١٦٢ ح ٣ و مصباح المتهدجد ٦٣٠ ش ٧٠٩/٨٥

١٨٦ / ٣٤٠ ب ٤ و ٣٩٤ / ٩٤ ب ٢

دعا براى ظهور ٧

ص: ١٣٧

اقبال الاعمال ۱/۲۸۷ ب ۱۷ و ۳۱۰ ب ۲۱ و ۳۵۴ ب ۲۴ و ۳۶۸ ب ۲۵ و ۴۷۶ ب ۳۷ و ۴۸۵ ب ۳۷ و ۴۹۲ ب ۳۷ و ۲/۱۲۶

بحار الانوار ۹۵/۳۷ و ۹۵/۴۹ و ۹۵/۵۱ و ۹۵/۱۵۸ و ۸۸/۵ و ۸۸/۱۷ و ۹۵/۲۴۵ و ۹۸/۳۷۴ ح ۱۶ تحت عنوان زیارت جامع ائمه از
بعید

دعا برای ظهور ۸ الی ۱۵

مصباح المتعجد ۳۲۸ ش ۴۳۶/۴۸

۸۷/۳۲ ب ۵

دعا برای حضرت: ۱. ضمن تعقیبی نماز حاجت

جمال الاسبوع ۲۵۷ ب ۳۴

مصباح المتعجد ۳۶۶ ش ۴۹۲/۱۰۳ و امالی الصدوق: ۴۷۴ و من لایحضر ۱/۴۸۷ و امالی الطوسی ۴۳۲ ش ۹۷۱/۲۶

۸۴/۱۹۸ ح ۶ ب ۱۸ و ۸۶/۱۹۰ ح ۲۹ ب ۳

دعا برای حضرت: ۲. در قنوت جمعه

ص: ۱۳۸

جمال الاسبوع ۲۶۷ ب ۳۴ و ۳۱۰ ف ۴۷

مصباح المتهجد ۳۷۵ ش ۵۰۳/۱۱۲ و ۴۰۹ ش ۵۳۵/۱۴۵

۹۲/۳۳۳ ح ۵ ب ۱۱۵ و ۹۹/۱۱۲ ب ۷ از کتاب عتیق غروی تحت عنوان دعای عهد با متنی متفاوت

دعا برای حضرت: ۳ و ۴. بعد از ظهر جمعه

المصباح الکفعمی: ۱۴۶

مصباح المتهجد ۵۱۷ ش ۶۰۱/۵۶

۴۶ ب ۸۳/۳۵۴

دعا برای حضرت: ۵. هنگام اصفر شمس

المصباح الکفعمی ۶۲۲

مصباح المتهجد ۶۱۴ ش ۶۹۶/۷۲

۴۲/۲۵۲ و ۱۰۴/۹۵ ب ۶

دعا برای حضرت: ۶. در هر روز ماه رمضان

المصباح الکفعمی ۶۳۰ و المزار المفید ۱۶۳

اقبال الاعمال ۱/۲۱۵ ف ۶ و ۲/۱۱۰ ف ۲۲

مصباح المتهجد ۶۲۲ ش ۶۹۹/۷۵ و امام سجاد در موقف برای حضرت مهدی و مصباح المتهجد ۶۹۷ ش ۷۷۱/۴۰

۹۵/۱۱۰ ب ۶ و ۹۵/۲۳۴ ب ۲

۷ و ۸. دعا روز اول ماه رمضان و دعای امام سجاد در موقف برای حرت مهدی

ص: ۱۳۹

المزار ابن المشهدى ٣٩٨ و ٤١٠ و المصباح الكفعمى ٥٤٣ و ٥٤٥

اقبال الاعمال ٣/٣٠٣ ف ١٦ و ٣٣٠ ف ٥١

مصباح المتجهد ٨٢٦ ش ٨٨٦/١ و مصباح المتجهد ٨٤٢ ش ٢٠٣/٩٠٨

٥٣/٩٥ ح ١٠٧ ب ٢٧ و ٩٨/٣٤٧ ح ١ ب ٢٨

٩ و ١٠ در سوم و نیمه شعبان

کافی ٢/٥٤٨ ح ٦ و من لایحضر ١/٣٢٧ ح ٩٦٠

٨٣/٤٢ ح ٥٢ ب ٣٨

١١ بعد صلاه الفجر

المصباح الكفعمى ٧٢

مصباح المتجهد ٢٢٠ ش ٣٢/٧٠

٢٠٤/٩٢ ح ٣٨ از عتیق غروی

دعای حریق

جمال الاسبوع ٣٢١

مصباح المتجهد ٤١٦ ش ٥٣٨/١٤٨

٩٧/٨٧ ح ١٢ ب ١٢

دعای سمات

اقبال الاعمال ١/١٣٨

مصباح المتجهد ٥٧٧ ش ٦٦/٩٠

دعای افتتاح

مهج الدعوات ١٣٧ و ١٤٧

۱۹۲ / ۲۴۰ ح ۳۱ و ۲۴۶ ح ۳۲

دعای یمانی

ص: ۱۴۰

مهج الدعوات ۳۳۶ و ۳۵۰

۲۳/۹۲ / ۲۶۶ ح ۳۴ و ۳۰۷/۵۱ ح ۲۳

دعای علوی مصری

۲۴۹/۹۹ ح ۸ ب ۷ من مولفات بعض اصحابنا و ۹۹/۲۴۹ ح ۹ ب ۷ از عتیق غروی

دعای توسل

المصباح الکفعمی ۲۸۰ ف ۲۹

مهج الدعوات ۴۲۵

دعای طلب صفات محموه: اللهم ارزقنا توفیق الطاعه

مهج الدعوات ۸۰

۲۲۵/۸۲ ب ۳۳

قنوت امام جواد علیه السلام

مهج الدعوات ۸۵ و جمال الاسبوع ۲۰۰

مصباح المتهدجد ۱۵۶ ش ۴۶/۲۵۰

۲۲۹/۸۲ ب ۳۳

قنوت امام حسن عسکری علیه السلام

مهج الدعوات ۹۰

۲۳۳/۸۲

قنوت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

ص: ۱۴۱

المصباح الكفعمی ۲۰۹

مهج الدعوات ۳۶۰

۳۷۸ / ۹۱

حجاب حضرت مهدی عجل الله تعالى فرجه الشريف

المزار ابن المشهدی ۶۷۰ ب ۷

مصباح الزائر ۴۳۵

۳۱ / ۹۱ ح ۲۱ ب ۲۸ از قبس المصباح و ۳۷۳ / ۹۸ ح ۱۶ ب ۳۲ از مزار ۹۷ / ۹۹ ب ۷ از مصباح الزائر و ۲۴۶ / ۹۹ ح ۸ ب ۹ از قبس

المصباح

استغاثه به امام عصر ۴

جمال الاسبوع ۴۱ ف ۳

۲۱۵ // ۹۹ ب ۹

زیارت مطلقه حضرت مهدی در روز جمعه

جمال الاسبوع ۳۰۷ ف ۴۷

مصباح المتهدجد ۴۰۹ ش ۵۳۵ / ۱۴۵

۳۳۳ / ۹۲ ح ۵ ب ۱۱۵ از جمال الاسبوع و ۹۹ / ۱۱۲ ب ۷ از عتیق غروی تحت عنوان دعای عهد

دعای دوران غیبت ۱

ص: ۱۴۲

مهج الدعوات ۳۹۶ و ۴۰۰

۳۳۶/۹۲ ح ۷

دعای دوران غیبت ۲

مفاتیح الجنان ۱۵۵

مهج الدعوات ۴۰۳

۳۷۷/۹۲

دعای عدیله و دعای عبرات به توصیه حضرت

المزار ابن المشهدی ۸۲

من لایحضر ۲/۵۷۴

۱۹۷/۹۷ ب ۵

زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت حضرت زهرا

۶۹/۹۹ ب ۶

زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت امام حسن عسکری علیه السلام

المزار ابن المشهدی ۱۰۷

۱۹۳/۹۹ ب ۸

زیارت جامع برای هر یک از ائمه با سلام بر هر یک

ص: ۱۴۳

المزار ابن المشهدی ۵۶۱

۹۹/۱۸۱ ب ۸ زیارت ۷

زیارت جامع برای هر یک از ائمه

جمال الاسبوع ۴۱ ف ۳

۹۹/۲۱۵ ب ۹

زیارت حضرت مهدی در روز جمعه

المصباح الکفعمی ۲۰۹

مهج الدعوات ۹۰ و ۳۶۰

۹۲/۲۳۳ و ۹۱/۳۷۸

قنوت و حجاب حضرت مهدی

دعا برای تعجیل فرج که قریب به بیست شماره در آن متصور است و بعد از ادعیه و زیارات منابع طبقه دوم قرار گرفت.

* یادآوری: جهت درج آدرس کامل در جدول ناگزیر از «/» به جای «ج» و «ص» برای اشاره به جلد و صفحه استفاده شده است.

ص: ۱۴۴

ادعیه و زیارات بر اساس ورود در منابع اولیه و صدور از معصوم علیه السلام طبقه بندی شده اند، از این رو فهرستی از کتب ادعیه و زیارات مهدوی از زمان غیبت صغری تاکنون ارائه می گردد:

۱. صحیفه سجادیه

۲. الکافی، کلینی

۳. الغیبه، نعمانی

۴. کامل الزیارات، ابن قولویه

۵. کمال الدین و تمام النعمه، شیخ صدوق

۶. من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق

۷. ثواب الاعمال، شیخ صدوق

۸. دلائل الامامه، طبری

۹. المزار، شیخ مفید

۱۰. الغیبه، شیخ طوسی

۱۱. مصباح المتعجل، شیخ طوسی

۱۲. الاحتجاج، طبرسی

۱۳. الدعوات، راوندی

۱۴. المزار، ابن مشهدی

۱۵. اقبال الاعمال، ابن طاوس

۱۶. جمال الاسبوع، ابن طاوس

۱۷. مصباح الزائر، ابن طاوس

۱. مهج الدعوات، ابن طاوس

۲. فلاح السائل، ابن طاوس

۳. المزار، شهید اول

۴. عده الداعی، ابن فهد

۵. المصباح، کفعمی

۶. بلد الامین، کفعمی

۷. بحار الانوار، علامه مجلسی

۸. مفاتیح الفلاح، شیخ بهایی

۹. مفاتیح الجنان، شیخ عباس قمی

۱۰. الغدیر، علامه امینی

۱۱. صحیفه مهدیه، مجتهدی

۱۲. مکیال المکارم، اصفهانی

۱۳. صحیفه صادقیه، قرشی

۱۴. صحیفه مهدیه، قیومی

۱۵. موسوعه زیارات، موسسه امام هادی علیه السلام

قالب و ساختار ادعیه و زیارت

اشاره

ادعیه و زیارات، بخش قابل توجهی از مسأله امامت و مهدویت را به تناسب موضوعات مختلف در بر گرفته است و به همین جهت از تنوع خاصی نیز برخوردارند. به رغم ورود بعضی از آنها به صورت خاص دعا یا زیارت، برخی دیگر در قالب توقیع یا تعقیب و یا حجاب و حرز و یا استغاثه و امثال آن از معصومین علیهم السلام صادر شده است و هر یک از این

موارد، شکل و صورت خاصی از دعا و زیارت نیز محسوب می گردد.

در این قسمت از پژوهش ضمن شناخت تیپ های دعا و زیارت به طبقه بندی آنها بر اساس صدور از معصوم نیز پرداخته می شود؛ هر چند همان طور که در ابتدای فصل دوم اشاره شد، توفیقی برای طبقه بندی تمام ادعیه و زیارات مهدوی بر اساس صدور از معصوم وجود ندارد. چرا که صدور همه موارد ادعیه و زیارات از معصوم معین نشده است و یا اگر هم مشخص گردیده، به جهت حذف سند در برخی منابع؛ مانند کتاب «المزار ابن المشهدی» صدور دعا یا زیارت از معصوم در پاره ای از موارد، با ابهام و اجمال مواجه است. لازم به ذکر است با توجه به ارائه مستندات ادعیه و زیارات ضمن احصا و شمارش آنها، در این قسمت از پژوهش به ذکر نام آنها بسنده می شود.

سخنی در تیپ شناسی ادعیه مهدوی

اشاره

دعاهای مهدوی به دو صورت در مورد امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف وارد شده اند و به ابعاد و شئون حضرت پرداخته اند:

صورت اول: موادی که مجموع دعای وارده در مورد حضرت مهدی علیه السلام و یا موضوعات مربوط به مسأله امامت و مهدویت است. صورت دوم:

مواردی که فرازهایی از دعا مربوط به امامت و مهدویت است؛ هر چند مجموع دعا به مسأله دیگری می پردازد.

ص: ۱۴۷

ادعیه وارده برای زمان غیبت

دعاهایی از امام صادق علیه السلام همانند دعای معرفت و دعای غریق و دعای عهد که بر خواندن آن در دوران غیبت تاکید شده است؛ دعایی از امام هشتم علیه السلام که به یونس بن عبدالرحمن تعلیم فرمودند و نیز دعایی که سید بن طاوس در کتاب مهج الدعوات به مناسب ایام غیبت ولی عصر علیه السلام ذکر می کند؛ برای زمان غیبت امام دوازدهم علیه السلام وارد شده اند.

دعای عهد

مجموع دعاهای عهد با مضامین متفاوتی که دارند از جمله دعاهای خاص حضرت مهدی علیه السلام به شمار می آیند.

دعای سلامتی حضرت مهدی

دعا برای سلامتی حضرت مهدی علیه السلام با اندکی اختلاف در مضامین وارد در آن نیز از ادعیه خاص حضرت است.

دعای شب نیمه شعبان

دعا برای حضرت در شب نیمه شعبان به حضرت مهدی علیه السلام اختصاص دارد و به ابعاد و شئون حضرت می پردازد.

دعای ندبه

دعای ندبه با موضوعات متعدد مهدوی از جمله دعاهای ویژه امامت

و مهدویت است.

دعای فرج

دعای فرج نیز از جمله دعاهای خاص مهدوی به شمار می آید که می توان گفت به استغاثه منتظر به امام عصر علیه السلام در زمان غیبت اشاره دارد.

ادعیه تعجیل فرج

دعا برای تعجیل فرج حضرت مهدی علیه السلام هرچند ممکن است ضمن دعای دیگری باشد؛ ولی به دلیل اهمیت توجه به موضوعیت خاص تعجیل فرج حضرت مهدی علیه السلام؛ با ادبیات متعددی و قریب به بیست مضمون از جمله دعاهای خاص مهدوی است.

ب) صورت دوم: ادعیه مهدوی ضمن دعاهای دیگر

دعا برای حضرت مهدی علیه السلام ضمن تعقیبات نماز

فرازهای مهدوی این دعاها ضمن تعقیبات نماز صبح و ظهر و عصر و نماز حاجت قرار گرفته است. دعا برای حضرت، هنگام اصرار(۱) شمس و بعد از سعی در مناسک حج را نیز می توان در این تیپ دعا قرار داد.

ص: ۱۴۹

۱- بلند شدن آفتاب، تمام شدن قرص خورشید.

دعا برای حضرت مهدی علیه السلام ضمن ادعیه ماه مبارک رمضان

فرازهای متعددی از ادعیه ماه مبارک رمضان به امامت و مهدویت اختصاص یافته است که دعای اول و سیزدهم و هجدهم و بیستم تا بیست و سوم و دعای هر روز ماه مبارک رمضان و دعای افتتاح از جمله آنهاست. دعای عید فطر و دعا در مسیر نماز و قبل از نماز عید فطر و قربان نیز در این زمره می گنجد.

دعا برای امام زمان علیه السلام ضمن دعاهای ماه شعبان

دعاهای مهدوی ماه شعبان به صورت خاص و عام به مناسبت سوم و نیمه شعبان وارد شده اند. شایان ذکر است دعای کمیل برای نیمه شعبان هم وارد شده است؛ ولی به مهدویت نمی پردازد.

دعا برای صاحب الامر علیه السلام ضمن دعاهای ماه ذی الحجه

فرازهای دعاهای مهدوی در دعای عرفه و دعای موقف از علی بن الحسین علیه السلام قرار گرفته است.

دعا برای ولی عصر علیه السلام ضمن قنوت اهل بیت علیهم السلام

قنوت امام جواد و امام حسن عسکری و حضرت مهدی علیهم السلام به فرازهایی در مورد امامت و مهدویت پرداخته اند. همچنین امام رضا علیه السلام در قنوت نماز جمعه به فرازهای مهدوی اشاره می کند.

دعا برای حضرت مهدی علیه السلام ضمن دعای توسل

دعای توسل در توجه به اهل بیت علیهم السلام وارد شده است که در پایان آن توجه و توسل به امام عصر علیه السلام صورت می گیرد؛ همان گونه که در

صلوات ضراب اصفهانی نیز این سیر مشاهده می شود. از این رو شایسته است این صلوات در این نوع از ادعیه قرار گیرد.

استغاثه به حضرت مهدی علیه السلام و حجاب حضرت مهدی علیه السلام

حجاب و حرز و استغاثه هماهنگ با ادعیه و زیارات به ابعاد امامت و مهدویت اشاره دارند.

تیپ شناسی زیارات حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

اشاره

زیارات حضرت مهدی علیه السلام به دو صورت در منابع حدیثی وارد شده اند:

صورت اول: زیارات وارده در خصوص حضرت مهدی علیه السلام است که فقط به زیارت ایشان می پردازد.

صورت دوم: زیارات حضرت مهدی علیه السلام که ضمن زیارات سایر معصومین علیهم السلام صورت می گیرد.

صورت اول: زیارات مخصوص حضرت مهدی علیه السلام

زیارات سرداب مقدس

سرداب مقدس دارای شش زیارت، ویژه امام دوازدهم علیه السلام است که هر یک با مضمونی متمایز از دیگری، به بیان سیمای وجودی و عمل کردی حضرت مهدی علیه السلام می پردازد.

زیارت حضرت مهدی علیه السلام هنگام رؤیت از امام باقر علیه السلام

زیارت امام مهدی علیه السلام هنگام رؤیت آن حضرت، بسیار مختصر است و محدود به سلام بر حضرت می شود و در آن آمده است: «السلام علیک

زیارات مطلقه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از امام رضا علیه السلام

زیارت حضرت مهدی علیه السلام طبق توضیح سید بن طاووس از امام رضا علیه السلام مخصوص امام دوازدهم علیه السلام صادر شده است.

زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه

این زیارت به نظر می آید از امام هادی علیه السلام صادر شده است و به مناسبت روز جمعه برای حضرت مهدی علیه السلام است.

صورت دوم: زیارات حضرت مهدی ضمن زیارات اهل بیت علیهم السلام

زیارت مطلقه حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت سایر اهل بیت علیهم السلام

زیارت حضرت مهدی علیه السلام در پایان زیارات اهل بیت علیهم السلام صورت می گیرد.

زیارت مطلقه حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارتی جامع برای ائمه علیهم السلام

زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت زهرا علیها السلام

زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت رضا علیه السلام

زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام

زیارت حضرت مهدی علیه السلام در انتهای این زیارات مورد عنایت و توجه قرار می گیرد. همچنین در زیارت عاشورا از امام باقر علیه السلام به روایت علقمه بن محمد الحضرمی، فرازهایی در مورد مهدویت وجود دارد و می توان حضرت مهدی علیه السلام را با آنها زیارت کرد.

زیاراتی مانند زیارت جامعه کبیره و زیارت رجبیه برای زیارت هر یک از ائمه ۷ وارد شده اند و لکن به رغم مطلقه بودن آنها، شامل زیارات امام عصر علیه السلام نمی شوند؛ زیرا این زیارات برای زیارت هر یک از ائمه علیه السلام در کنار مزار و مشاهد شریف ایشان وارد شده اند؛ چرا که وقتی موسی بن عمران نخعی از امام هادی علیه السلام درخواست تعلیم زیارتی کامل و جامع برای زیارت هر یک از ائمه می نماید؛ امام هادی علیه السلام در پاسخ او می فرماید:

إذا صرت إلى الباب فقف و اشهد الشهادتين و انت على غسل فاذا دخلت و رایت القبر فقف... ثم أذن من القبر و كبر الله اربعین مره تمام مأه تکبیره، ثم قل: السلام علیکم یا اهل بیت النبوه... (۱)؛ هنگامی که با غسل زیارت به حرم رسیدی، در آستانه درب حرم ایستاده، شهادتین بر زبان جاری می کنی و وارد حرم می شوی و آنگاه که قبر مطهر را دیدی، ایستاده و اذن ورود

ص: ۱۵۳

۱- عیون اخبار الرضا، ج ۱، ص ۳۰۵، ح ۱، ب ۶۸؛ من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۶۰۹؛ المزار ابن المشهدی، ص ۵۲۴، ب ۱، قسم ۵؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۲۷، ح ۴: حدثنا علی بن احمد بن محمد بن عمران الدقاق و محمد بن احمد السنانی و علی بن عبدالوراق و الحسین بن ابراهیم بن احمد بن هشام المکتب قالو احدثنا محمد بن اسماعیل المکی البرمکی قال حدثنا موسی بن عمران النخعی قال قلت لعلی بن محمد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن طالب علیهم السلام علمنی یا بن رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم قولاً اقوله بلیغاً كاملاً اذا زرت واحدا منکم.

می طلبی و تکبیر می گویی؛ سپس بر اهل بیت پیامبر علیهم السلام سلام می نمایی.

زیارت رجبیه نیز شامل زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نمی شود؛ زیرا حسین بن روح نوبختی درباره آن می فرماید: «ای المشاهد کنت بحضرتها فی رجب تقول: الحمد لله الذی اشهدنا مشهد اولیائه...»^(۱) مشاهد هر یک از ائمه را در ماه رجب زیارت نمودی، چنین می گویی...

ادعیه و زیارات وارده در توقیعات و یا صادره از ناحیه مقدسه

اشاره

ادعیه و زیارات صادره از ناحیه مقدسه و یا وارده در توقیعات به سه دسته تقسیم می شوند:

دسته اول:

ادعیه و زیارات وارده در توقیعات و یا صادره از ناحیه مقدسه متعلق به سایر معصومین علیهم السلام که امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف آنها را تصحیح و یا تکمیل و در مواردی هم بیان می فرماید و به رغم بازخوانی آنها توسط حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف فرازی مهدوی و یا بیان گر مهدویت در آنها وجود ندارد. این دعاها به ترتیب صدور از معصوم عبارتند از:

۱. دعای عظیم الشان از امام علی علیه السلام که محمد بن عثمان عمری آن را نقل و بر آن تأکید می کند.

ص: ۱۵۴

۱- مصباح المجتهد، ص ۸۲۱، ش ۸۸۵؛ المزار ابن المشهدی، ص ۲۰۳؛ اقبال الاعمال، ج ۳، ص ۱۸۳؛ بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۹۴، ح ۱۰۶، رویناها باسنادنا الی جدی ابی جعفر الطوسی فیما ذکره عن ابن عیاش قال حدثنا خیر بن عبدالله عن مولانا.

۲. دعای یمانی از امام علی علیه السلام که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اشتباهات امیراسحاق استر آبادی را هنگام قرائت آن تصحیح می کند.

شایان ذکر است دعای کمیل از حضرت علی علیه السلام برای شب نیمه شعبان وارد شده است.

۳. دعای حریق از امام سجاد علیه السلام که حضرت مهدی علیه السلام آن را تکمیل می کند.

۴. دعای سمات از امام باقر علیه السلام که محمد بن عثمان العمری آن را نقل و بر اهتمام به آن تاکید می کند.

۵. دعای الحاح از امام صادق علیه السلام که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در مناسک حج، کیفیت آن را برای ابونعیم انصاری بیان می کند.

۷. دعای عبرات از امام صادق علیه السلام که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آن را برای حل مشکلات به سید رضی الدین توصیه می کند.

۸. ادعیه ماه رجب.

۹. ادعیه ماه شعبان؛ توقیعاتی توسط محمد بن عثمان و حسین بن روح نوبختی از نواب خاص حضرت ولی عصر علیه السلام در خصوص آنها به ویژه روزهای سوم این دو ماه صادر شده است و آنها را ابن عیاش و محمد بن عبدالله تستری و قاسم بن علاء همدانی روایت می کنند و در بین آنها فقط دعای روز سوم شعبان فرازهایی مربوط به مهدویت دارد. (۱)

ص: ۱۵۵

۱۰. دعاهای قنوت نماز اهل بیت علیهم السلام که آنها را احمد بن محمد بن عثمان البغدادی، برادر زاده محمد بن عثمان بن سعید العمری (ره) از مجموعه ای که عموی ایشان در اختیارش قرار می دهد، نقل می کند.

لازم به ذکر است ادعیه دیگری هم وجود دارند که از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف روایت شده اند و لکن به جهت اینکه به ابعاد و شئون حضرت نمی پردازند از آنها ذکری نخواهد شد. به خصوص که منابع آنها از میزان اعتبار لازم برخوردار نیست. (۱)

دسته دوم:

ادعیه و زیاراتی که از ناحیه مقدسه برای زیارت سایر معصومین علیهم السلام و یا مناسبت خاص وارد شده است و به امامت و مهدویت نمی پردازند؛ مانند زیارت رجبیه که به رغم صدور آن از ناحیه مقدسه، به جهت زیارت مشاهد هر یک از ائمه علیهم السلام وارد شده است و توضیح آن ضمن زیارات مطلقه برای هر یک از ائمه علیهم السلام گذشت.

زیارت عاشورا نیز که در آن به نام شهداء واقعه کربلا- اشاره می شود؛ به رغم صدور آن از ناحیه مقدسه برای زیارت سیدالشهدا ارتباطی به امامت و مهدویت ندارد. (۲)

ص: ۱۵۶

-
- ۱- جهت آشنایی با آنها به صحیفه ی مهدیه سید مرتضی مجتهدی باب ششم مراجعه شود.
 - ۲- اقبال الاعمال، ج ۳، ص ۷۳، ب ۲، فصل ۱۴: فیما نذکره من زیاره الشهداء فی یوم عاشورا رویناها باسنادنا الی جدی محمد بن حسن الطوسی (ره)، قال حدثنا الشیخ ابو عبدالله محمد بن احمد بن احمد بن عیاش قال حدثنی الشیخ الصالح ابومنصور بن عبدالمنعم بن النعمان البغدادی (ره) قال خرج من الناحیه المقدسه سنه اثین و خمسین و مائین علی ید الشیخ محمد بن غالب الاصفهانی حین وفاه ابی (ره) و کنت حدیث السن و کتبت استأذن فی زیاره مولای ابی عبدالله علیه السلام و زیاره الشهداء (ره) فخرج الی منه...

زیارت ناحیه مقدسه برای زیارت سیدالشهداء علیه السلام در روز عاشورا از ناحیه مقدسه صادر شده است و حضرت مهدی علیه السلام در آن می فرماید: «فلئن اخرتنی الدهور و عافنی عن نصرک المقذور ولم اکن لمن حاربک محاربا و لمن نصب لک العداوه مناصبا فلانذبک صباحا و مساء و لایکین علیک بدل الدموع دما حسره علیک و تاسفا علی ما دهاک و تلهفا حق اموت بلوعه المصاب و غصه الاکتیاب»؛^(۱) اگر زمانه مرا به تأخیر انداخت و فرصتی برای یاری ات پیدا نکردم و نبودم تا با دشمنان مبارزه و مقابله کنم، هر صبح و شام برایت ندبه و ناله می کنم و به جای اشک برایت خون گریه می کنم و از داغ جانسوز و مصیبت جانکاهت تأسف می خورم و آه حسرت می کشم.

دسته سوم:

ادعیه و زیارات صادر از امام دوازدهم علیه السلام که ضمن طبقه بندی ادعیه و زیارات بر اساس صدور از معصومین علیهم السلام در همین فصل به آنها اشاره خواهد شد.

یاد آوری

همان گونه که پژوهش معارف مهدویت و بررسی مسأله نشان

ص: ۱۵۷

۱- المزار مشهدی، ص ۴۹۶، ب ۱۸، قسم ۴، خرج من الناحیه المقدسه الی احد الابواب؛ بحار الانوار، ج ۹۸، ص ۳۱۷، ب ۲۴، زیارت ۸ از مفید.

می دهد، صدور ادعیه و زیارات از ناحیه مقدسه مستلزم صدور از امام دوازدهم علیه السلام نیست و ممکن است دعا یا زیارت از امام دیگری صادر شده باشد و حضرت مهدی علیه السلام آن را تصحیح و یا تکمیل نماید و یا مورد توصیه و تاکید قرار دهد.

شیوه سوم: طبقه بندی بر اساس صدور از معصوم علیه السلام

اشاره

فایده علمی: ثمره علمی طبقه بندی به این شیوه، شناسایی میزان صدور ادعیه از اهل بیت علیهم السلام و باز شناسی ادعیه و زیارات مأثور مهدوی از غیر مأثور است. علاوه بر آن سبب صدور دعا یا زیارت نیز شناخته می شود.

ادعیه و زیارات صادره از حضرت علی علیه السلام

دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن توصیف امام دوازدهم علیه السلام

ادعیه و زیارات صادره از امام سجاد علیه السلام

۱. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در هر روز ماه مبارک رمضان؛

۲. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بعد از ظهر جمعه؛

۳. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در موقف حج؛

۴. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در روز عرفه.

ادعیه و زیارات صادره از امام باقر علیه السلام

۱. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن تعقیب نماز؛

۲. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن عرض تسلیت به مناسبت روز

عاشورا و پرداختن به مهدویت در روز عاشورا؛

۳. زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هنگام رؤیت آن حضرت؛

۴. دعای عهد «اللهم یا اله الالهه...».

ادعیه و زیارات صادره از امام صادق علیه السلام

۱. دعای معرفت به صورت مختصر و مفصل؛

۲. دعای غریق؛

۳. دعای عهد که چهل روز خوانده می شود؛

۴. دعا برای ظهور بعد از نماز ظهر؛

۵. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن تعقیب نماز حاجت؛

۶. دعا برای ظهور در ظهر عاشورا؛

۷. زیارت جامع ائمه علیهم السلام از راه دور.

ادعیه و زیارات وارده از امام کاظم علیه السلام

۱. دعا برای ظهور، بعد از نماز عصر؛

۲. دعا برای ظهور، ضمن تعقیب نماز.

ادعیه و زیارات صادره از امام رضا علیه السلام

۱. زیارت مطلقه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف؛

۲. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در زمان غیبت؛

۳. دعای شب نیمه شعبان؛

۴. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در قنوت نماز جمعه؛

۵. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بعد از ظهر جمعه؛

۶. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در زمان غیبت.

ادعیه و زیارات صادره از امام جواد علیه السلام

۱. دعا برای حضرت مهدی ضمن تعقیب نماز صبح؛

۲. قنوت امام جواد علیه السلام .

ادعیه و زیارات صادره از امام هادی علیه السلام

۱. زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه؛

۲. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن تعقیب نماز صبح؛

۳. قنوت امام جواد علیه السلام .

ادعیه و زیارات صادره از امام حسن عسکری علیه السلام

۱. قنوت امام حسن عسکری علیه السلام .

شایان ذکر است مواردی وجود دارد که به صدور دعا از امام خاصی اشاره نشده است؛ از جمله:

۱. دعایی مهدوی عن الصالحین؛۷

۲. دعای سلامتی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف؛

۳. زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از برخی از امامان؛

۴. زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت رضا علیه السلام .

ادعیه و زیارات خاصه صادره از امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف

۱. دعای معرفت

ابوعلی همام می فرماید: جناب عمری، نایب خاص امام علیه السلام دعای

معرفت را برای او املاء نموده است. سید بن طاوس هم آن را با متنی مختصر از ناحیه مقدسه نقل می کند.

۲. دعای فرج «اللهم عظم البلاء»

۳. دعای طلب صفات محموده «اللهم ارزقنا...»

مرحوم کفعمی در مصباح می فرماید: حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف این دعا را به شخص محبوس در زندان تعلیم نموده است. همچنین ایشان دعای طلب صفات محموده (اللهم ارزقنا توفيق الطاعة) را مروی از امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف می داند.

۴. دعای افتتاح

احمد بن محمد بن عثمان البغدادی، دعای افتتاح را از مجموعه ای که عموی ایشان، محمد بن عثمان بن سعید العمری در اختیار او قرار می دهد، نقل می کند.

۵. صلوات ضراب اصفهانی

یعقوب بن یوسف، معروف به ضراب، این صلوات را از توفیق حضرت، به قاسم بن علاء آذربایجان روایت می کند.

۶. زیارت آل یس

زیارت فوق از ناحیه مقدسه صادر شده است و به جهت توجه به امام عصر علیه السلام مورد توصیه و تأکید قرار گرفته است.

۷. زیارت ندبه

محمد بن عبدالله بن جعفر الحمیدی برای توجه به امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف به دو زیارت فوق الذکر اشاره می کند که از ناحیه مقدسه صادر شده اند و با مضامینی متفاوت از یکدیگر، به بیان سیمای وجودی و عمل کردی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می پردازند.

۸. زیارات سرداب

سرداب به مکان زندگی امام زمان اطلاق می شود که هم اکنون در سامرا به عنوان سرداب غیبت امام دوازدهم علیه السلام مشهور است علت این مطلب این است که امام زمان آخرین بار در آن مکان دیده شده است.

۹. زیارتی دیگر

بعضی مشایخ محمد بن علی بن بابویه زیارتی را نقل می کند که مضمون آن بسیار قریب به مضمون زیارات سرداب است. (۱)

ص: ۱۶۲

۱- ۱. بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۲۴۵، ش ۸، قبس المصباح، سمعت الشيخ ابا عبدالله الحسين بن الحسن بن بابويه رضي الله عنه بالري سنة اربعين و اربعمائة يروي عن عمه ابي جعفر محمد بن علي ابن بابويه رحمه الله قال حدثني بعض مشايخ القميين قال... فمنت و انا به مغموم فرايت في النوم رجلا- حسن الوجه حسن اللباس طيب الرايحه خلته بعض مشايخنا القميين الذين كنت اقرأ عليهم... فابتداني و قال ارجع فيما انت بسيله الى الله و استعن بصاحب الزمان ۷ و اتخذه لك مفزعا فانه نعم المعين و هو عصمه اوليائه المؤمنين ثم اخذ بيده اليمنى و قال زره و سلم عليه و رسله ان يشفع لك الى الله تعالي في حاجتك فقلت له علمني كيف اقول ... فتنفس الصعداء و قال... و قل سلام الله الكامل... به نظر می آید این زیارت تعلیم حضرت صاحب الامر ۴ است و الله العالم.

بررسی منابع مهدویت نشان می دهد قریب به صد مورد دعا و زیارت بدون تکرار با مضامینی مطابق آیات و روایات در مورد امام دوازدهم علیه السلام از اهل بیت علیهم السلام صادر شده است و صدور مستمر و توجه مداوم ائمه علیهم السلام به آنها حاکی از اهتمام اهل بیت علیهم السلام به این آموزه در قالب ادعیه و زیارات است.

درنگی در سایر ادعیه و زیارات موجب جستار کامل تری در وادی معرفت خواهد بود. و تثبیت بیشتری از اعتقاد به مهدویت در جامعه منتظران به ارمغان می آورد.

دو. ادعیه و زیارات غیر مأثور

تأملی در ادعیه و زیارات غیر مأثور

اشاره

مراد از ادعیه و زیارات غیر مأثور، ادعیه و زیاراتی است که در روایات اهل بیت علیهم السلام مورد اشاره قرار نگرفته اند و از ناحیه بزرگان امامیه به آنها پرداخته شده است. توجه به این مطلب لازم است که این حالت برخاسته از حالت التجاء و التماس علما است و این امر به معنی انشاء دعا از سوی آنها نیست؛ بلکه می تواند به نوعی خواسته و دغدغه ایشان که برگرفته از دعا و زیارات است را بیان نماید. به جهت تقریب به ذهن می توان دعای علما برای امام زمان را مثال زد

که به زبان فارسی می گویند: «خداوندا فرج امام زمان را برسان» که این دعا ریشه در روایات دارد و استفاده از این گونه دعا برای امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به خاطر انس و الفت با دعاست و... برای بعضی بزرگان مانند سید بن طاووس و یا خواجه نصیر طوسی روی داده است.

ادعیه و زیارات الهامی در خواب

اشاره

برخی از ادعیه و زیاراتی که در خواب دیده شده اند از این قرار هستند:

دعا در دوران غیبت

سید بن طاووس در اشاره به ادعیه و زیارت الهامی در خواب می فرماید:

و رایت انا فی المنام من یعلمنی دعاء یصلح لایام الغیبه و هذه الفاظه: « یا من فضل آل ابراهیم و آل اسرائیل علی العالمین باختیاره و اظهر فی ملکوت السمات و الارض عزه اقتداره و اودع محمد صلی الله علیه و اله و اهل بینه غرائب اسراره، صل علی محمد و اله و اجعلنی من اعوان حجتک علی عبادک و انصاره»؛ (۱) من در خواب، شخصی را دیدم که دعایی را برای زمان غیبت به من می آموزد و سپس دعای فوق را ذکر می کند.

ادعیه وارده در خاطر مؤلف

[ادعیه و زیاراتی که به ذهن مؤلف خطور نموده] و یا به نوعی بر

ص: ۱۶۴

۱- مهج الدعوات، ص ۳۹۶؛ بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۳۳۶، ح ۷.

همان گونه که در ابتدای بحث اشاره شد، جاری شدن بعضی الفاظ دعا بر زبان بزرگان به جهت حالت التجاء و انس و الفت آنها با دعا و زیارت است که به نوعی دغدغه و فهم خود از ادعیه و زیارات را بیان می کنند و این امر ریشه در توجه ایشان به دعا دارد. مرحوم سید تحت عنوان «دعوات للمؤلف» نیز می فرماید: من الفاظ دعوات جرت فی خاطری فی الخلوات (از الفاظی که در هنگام تنهایی به ذهن مولف خطور کرده است)؛ چند دعا ذکر می کند؛ از جمله: «اللهم ان هذا الذی یخاطبک منی هو العقل الذی لم یزل موافقا لکم فی اقبالکم علی و اعراضکم عنی».^(۱)

شایان ذکر است، آداب دعا و زیارت اقتضا می کند منتظران، به ویژه در مسأله مهدویت به ادعیه مأثور تمسک نمایند؛ هرچند انشاء ادعیه ای اندک از سوی بزرگانی چون سید بن طاووس صورت گرفته است و لکن نمی توان به استناد به آن به این شیوه توسل پیدا کرد؛ به خصوص در زمان معاصر که ممکن است روزنه ای برای برخورد ناصواب با مسأله مهدویت صورت گیرد. به همین روی ضمن آرزوی بخشش و مغفرت گذشتگان از علما، از عموم منتظران انتظار می رود توجه و توسل خویش را به ادعیه و زیارات وارده از معصومین علیهم السلام معطوف دارند.

ص: ۱۶۵

الف) دعای توسل خواجه نصیر

بسم الله الرحمن الرحيم... اللهم صل و سلم و زد و بارک علی النبی الامی و... الغیبه الالهیه القائم بالحق و الداعی الی الصدق کلمه الله و امان الله و حجه الله الغالب بامرالله. (۱)

ب) دعای عدیله

این دعا طبق اشاره مرحوم آغابزرگ از فرازهای ادعیه و زیارات اهل بیت اخذ شده است و در قالب این الفاظ از اهل بیت وارد نشده است. به هر روی در آن آمده است:

«شهدالله انه لا-اله الا-هو... ثم الحجه الخلف القائم المنتظر المهدي المرجی الذی ببقائه بقیت الدنیا و بیمنه رزق الوری و بوجوده ثبتت الارض و السماء». (۲)

واکاوی ادعیه و زیارات انشایی توسط علما

مراد از این نوع دعا و زیارت، بکارگیری الفاظی با آهنگ دعا و زیارت با ادبیات غیر روایی و غیر صادره از معصوم است. جستار در ادعیه و

ص: ۱۶۶

۱- مهج الدعوات، ص ۴۲۵؛ مصباح کفعمی، ص ۷۱۶.

۲- الذریعه، ج ۹، ص ۱۹۲، ش ۷۵۸ دعاء العدیله المبدو بآیه الشهاده... انشاء بعض العلماء قد شرح فیہ العقائد الحقه مع الاقرار بها و التصدیق بحقیقتها و فصل فیہ ما اجمل ذکره فی دعاء الوصیه و العهد الذی رواه الكلینی فی الکافی و اوله (اللهم فاطر السموات)... و ضمنه بعض فقرات دعاء الاعتقاد المروی فی مهج الدعوات الذی رواه علی بن مهزیار من موسی بن جعفر فدعا العدیله المشهور لم یکن بعین هذه الالفاظ المرتبه المركبه كذلك مأثورا و لا فی کتب جمله الاحایث علی هذا النهج مسطورا ولكن فقراته مأخوذه من الادعیه.

زیارات نشان می دهد دعای توسل خواجه نصیر طوسی و دعای عدیله توسط علماء انشاء شده است؛ همچنین زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف که در موارد ترسناک خوانده می شود نمی تواند ماثور باشد؛ چرا که فرازهای آن مانند «السلام علیک یا جاده الله، السلام علیک یا قطب العالم، السلام علیک یا امام المسیح» در هیچ روایت و یا دعا و زیارتی وارد نشده است؛ هر چند بعضی فرازهای آن مانند دعای عدیله از ادعیه دیگر گرفته شده است. (۱)

به همین لحاظ توسل به حضرت مهدی علیه السلام در آنها صورت نمی پذیرد و شایسته است منتظران به ادعیه و زیارات معصومین علیهم السلام توجه نموده و توسل از طریق آنها را در هر صورت انتخاب نمایند.

سنجش و بررسی اجمالی اعتبار ادعیه و زیارات مهدوی

بررسی ادعیه و زیارات در منابع اولیه مهدویت و طبقه بندی آنها نشان می دهد روش و منش علماء سلف بر نقل بی کم و کاست احادیث و روایات و اتصال آنها به معصوم است؛ به گونه ای که به رسم امانت داری حتی در ترویج و تبلیغ و نشر احادیث، در نظریات خود از عین الفاظ روایی استفاده می کنند و به رغم صدور فتوا به حفظ ساختار روایی اهتمام می ورزند. از این رو هنگام نقل در مواردی که انشاء یا املاء و یا خواب و امثال آن مورد استفاده قرار گیرد، به تناسب متن نسبت به آن تذکر داده و توضیحات لازم را ارائه

ص: ۱۶۷

می دهند.^(۱) به رغم این اهتمام، به جهت حفظ میراث حدیثی در دوران غیبت اجازه نقل حدیث برای ناقل حدیث را لازم می دانند؛ چرا که احادیث اهل بیت علیهم السلام در سایه این روش از دسّ و تزویر و یا هر گونه تحریف و تصحیف و زیاده و نقصان و هر نوع خطر احتمالی دیگر محافظت می گردد. علاوه بر این در این حرکت روش مند و خرد ورز لازم است، اسناد روایت به شیخ اجازه و فردی که مجاز به نقل روایت است مشخص باشد و طریق و حلقه اتصال و ارتباط ایشان به معصوم معین گردد.

بنابراین متون ادعیه و زیارات به عنوان یک میراث حدیثی محفوظ و صیانت شده، در اختیار ما قرار گرفته اند. از این رو دعا و زیارتی که مستندات و منابع آن مشخص است، مشکلی برای پذیرش ندارند و با بررسی سند آنها که خود پژوهش مستقلی می طلبد می توان از آنها دفاع کرد؛ به خصوص که در برخی از آنها مانند دعاهای معرفت، ندبه و عهد و دعا برای سلامتی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف مستندی صحیح ملاحظه می شود.^(۲) تواتر معنوی ادعیه تعجیل فرج نیز صحت و قوت آنها را تأمین می کند. روش و منش محدثانی مانند کلینی، نعمانی، صدوق و طوسی در آثار ایشان هم حاکی از گرد آوری متون صحیح روایی است؛ بنابراین ادعیه و زیارات در این منابع؛ اعتبار لازم، جهت قبول

ص: ۱۶۸

۱- بحار الانوار، ج ۱، ص ۴۶، و لو کان فی المتن اختلاف مغیر للمعنی نبینه.

۲- سند ادعیه مذکور در فصلنامه تخصصی انتظار موعود، ج ۱، ص ۲۵۱ و ج ۱۸، ص ۲۵۹ و شرح دعای عهد هرنندی توسط محققین، صحیح ارزیابی شده است.

لازم به ذکر است که در این میان ادعیه و زیاراتی هستند که حتی در منابع اولیه نیز سندی متصل به معصوم برای آنها ذکر نمی شود که در مقابل این دسته از ادعیه و زیارات باید گفت با توجه به سوختن دارالعلم و آتش زدن کتابخانه های شاپور اردشیر وزیر آل بویه و شیخ طوسی توسط حنابله بغداد و کتابخانه سید مرتضی و فاطمیون توسط مغولان در قرن پنجم و ششم، چه بسا اکثر نسخ اصلی و یا پشتیبان ادعیه و زیارات از بین رفته باشد^(۱) و در دوران بعد بر اساس نسخ پراکنده و مندرس دیگر که در اطراف و اکناف و یا در محفوظات علما وجود داشته است متون فعلی بازیابی و بازنویسی شده باشد.

و بخشی دیگر توسط بعضی علما بازسازی شده و اسناد آن بازشناسی شده است. از این قبیل می توان به کتبی از سید بن طاوس؛ چون اقبال الاعمال، جمال الاسبوع، مصباح الزائر و مهج الدعوات اشاره کرد که با طرق و اسناد خود به جدش، شیخ طوسی، ادعیه و زیارات غیر مستند در مصباح المجتهد را به صورت مستند گرد آوری و تدوین می نماید و به دفاع از ادعیه و زیارات می پردازد. ممکن است بخشی از ادعیه و زیارات در کتبی باشد که آن روز مشهور و معروف و مقبول و معتبر بوده است؛ به گونه ای که مؤلف به جهت شهرت، به ذکر دعا و زیارت، بدون سند بسنده نموده است؛

ص: ۱۶۹

۱- ر ک: المنتظم، ذیل حوادث؛ اعیان الشیعه، ج ۹، ص ۱۵۹.

چنان که طبرسی در احتجاج به این مطلب اشاره کرده و می فرماید:

ولاناتی فی اکثر ما نوردہ من الاخبار باسناده اما لوجود الاجماع علیہ او موافقتہ لما دلت العقول الیہ او لاشتهارہ فی السیر و الکتب...؛^(۱) در بیشتر موارد اسناد اخباری که نقل می شود آورده نشده است دلیل عدم نقل اسناد اخبار به خاطر اجماعی بودن مطلب و یا معقول بودن و یا مشهور بودن آن در سیره و کتب مؤلفین است.

مؤلف مزار کبیر نیز می فرماید: « فانی قد جمعت فی کتابی هذا من فنون الزیارات... مما اتصلت به من ثقاه الرواه السادات».^(۲)

از این گذشته عمل مشهور فقهاء در برخورد و تعامل با متون ادعیه و زیارات که تا امروز در توجهات و توسلات ایشان به اهل بیت علیهم السلام دیده می شود، نشان گر تلقی علماء از متون ادعیه و زیارات به قبول است و این غیر از قول به جبران ضعف سند ادعیه و زیارات است؛ چرا که اگر عمل مشهور حدسی باشد برای فقیه کار آمد نیست و ضعف سند را جبران نمی کند و اگر حسی باشد به معنی وجود قرینه و یا دلیلی نزد مشهور فقها برای پذیرش این متون است که در این صورت نیز از باب رجوع به خبره و اخبار و گواه عدلین بر مطلب، مورد استقبال قرار می گیرد و درمی یابیم مستندی نزد ایشان بوده است که به جهت گذشت زمان و گسست حلقات ارتباطی بین علوم، به دست ما

ص: ۱۷۰

۱- الاحتجاج، ج ۱، ص ۷.

۲- المزار، ص ۲۷.

در نتیجه مشکلی برای پذیرش ادعیه مستند وجود ندارد و برای دفاع از ادعیه و زیاراتی که سند مخدوش و یا ضعیفی دارند می توان به سیره متشرعه و یا قوت متن آنها تسمک کرد؛ همان گونه که یکی از محققین با اتخاذ این مبنا و عمل به این راه کار می فرماید: «استدرکنا علی المصنف طاب ثراه کثیرا من الطعون علی الخلفاء الثلاثة بمصادرهما العامیه بعد ان قوینا المتن بما رایناه مناسبا»^(۱).

از این رو بهره گیری از این شیوه در ادعیه و زیارات استبعادی ندارد؛ به خصوص که توسل و توجه به اهل بیت علیهم السلام در طول دوران غیبت با این ادعیه و زیارات بدون هیچ گونه تشکیکی؛ از ناحیه بزرگان همواره ره توشه منتظران و نجوای شیفتگان ظهور حضرتش قرار گرفته است.

ادعیه و زیاراتی که رهیافتی به آنها جز خواب و رؤیا و یا کشف و شهود وجود ندارد قابل پذیرش نبوده و مستند قوی برای پذیرش آنها وجود ندارد. برخی زیارات نیز که از ناحیه عوام خوانده می شود مستند معتمدی ندارند. به جهت اشاره به نمونه ای از آنها می توان در جملات ذیل دقت نمود: «السلام علیک یا صاحب العصر و الزمان و یا خلیفه الرحمن و یا شریک القرآن الغوث و الامان من جور الزمان عجل الله تعالی فرجک و سهل الله مخرجک و رحمه الله و برکاته».

ص: ۱۷۱

هر چند فراهای این زیارت در بین ادعیه مهدوی موجود است ولی دعا یا زیارتی به این مضمون وارد نشده است و دلیل معتبری بر پذیرش آن و امثال آن وجود ندارد. و بهتر است منتظران نیز از آنان بپرهیزند و از طریق ادعیه وارد شده از ناحیه معصومین علیهم السلام به امام عصر علیه السلام توجه و توسل جویند.

نتیجه گیری

سیر ورود ادعیه و زیارات در منابع معتبر روایی نشان می دهد آنها نیز از جمله معارف حدیثی و میراث روایی اهل بیت علیهم السلام به شمار می آیند. مضمون آنها معارفی بس ژرف و عمیق در حوزه کلام و اعتقادات؛ به خصوص آموزه امامت و مهدویت می پردازد که به صورت مستند، توسط محدثان بزرگ شیعه تهیه، تنظیم و تدوین شده اند.

نگاهی کلی به ادعیه و زیارات نشان می دهد، محتوای آنها هماهنگ با آیات و مطابق با روایات به روشی خاص، ویژگی های شخصی و نوعی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را تبیین و توصیف می کنند. بنابراین فصل مستقلی در پژوهش برای بیان سیمای وجودی و عمل کردی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات قرار می گیرد.

فصل سوم: سیمای وجودی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات

اشاره

ص: ۱۷۳

شناخت ابعاد و شئون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به عنوان انسان کامل، موجب ارتباطی وثیق و مطمئن با این آموزه در عصر غیبت خواهد شد؛ چرا که موعود در اندیشه اسلامی دارای چهره ای معین و ماهیتی مشخص می باشد. جستار در ادعیه و زیارات نشان می دهد می توان در سایه متون غنی و قوی آنها آموزه امامت و مهدویت به ویژه شخصیت امام دوازدهم علیه السلام را تبیین کرد و چهره ای نیکو از این مسأله ترسیم نمود. در این قسمت از پژوهش تلاش خواهد شد سیمای وجودی حضرت در ادعیه و زیارات مورد واکاوی قرار گیرد.

۱. ماهیت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات

الف) نام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هم نام پیامبر است.

نام امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات حضرت، همان نام پیامبر

اعظم صلی الله علیه و آله و سلم است. در ادعیه و زیارات وارد شده است: «اللهم فاضهر لی ولیک و ابن بنت نبیک المسمی باسم نبیک»^(۱).

در بعضی از ادعیه انشایی نیز این مضمون وارد شده است: «فاظهر اللهم لنا ولیک و ابن ولیک و ابن بنت نبیک المسمی باسم رسولک صلی الله علیه و آله و سلم»^(۲). بنابر این حضرت، هم نام پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است. به جهت اشاره به این مطلب در دعای شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان آمده است: «اللهم کن لولیک القائم بامرک الحجه، محمد بن الحسن المهدی علیه السلام»؛ بنابراین دعا، نام وجود مبارک حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف «محمد» است^(۳).

ب) نسب حضرت مهدی علیه السلام

مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از نسل پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در امتداد سلسله جلیله امامت به عنوان آخرین امام در بیت امام عسکری علیه السلام متولد شد. طبق آنچه در روایات وارد شده و در تاریخ مورد تأیید قرار گرفته است، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از نسل پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات مهمی همانند زیارت آل یس و دعای ندبه آمده است: «سلام علی آل یس»^(۴) به نظر همه کارشناسان و صاحب نظران تفسیر، مراد از «یس» پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله و سلم

ص: ۱۷۵

۱- المزار، ص ۶۶۵.

۲- بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۲۸۵.

۳- اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۱۹۱.

۴- ۱۰. الاحتجاج، ج ۲، ص ۳۱۶؛ المزار، ص ۷۵۲.

است؛ همان گونه که از این زیارات استفاده می شود نسب امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می رسد.

در دعای بعد از ظهر روز جمعه، هم از امام باقر علیه السلام در خصوص نسب حضرت آمده است «اللهم اشتر منی نفسی الموقوفه علیک المحبوه لامرک بالجنه مع معصوم من عتره نبیک صلی الله علیه و آله و سلم» طبق این دعا نیز امام عصر علیه السلام از عترت پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم است. (۱)

عترت از ماده «عتر» به معنی حلقه اتصال جدایی ناپذیر است و این فراز گویای این واقعیت است که تصور مهدویت بدون توجه به خاندان وحی و بیت امامت معنی نخواهد داشت؛ چرا که مهدویت بدون ایشان، به نوعی گرایش به انحراف و مدعیان دروغین است.

در دعای ندبه درباره نسب امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف آمده است: «این ابن النبی المصطفی و ابن علی المرتضی و ابن خدیجه الغراء و ابن فاطمه الکبری» در ادامه به صورت شفاف می فرماید: «و صل علی محمد جده و رسولک السید الاکبر و علی ابیه سید الاصغر و جدته الصدیقه الکبری فاطمه بنت محمد». (۲)

بنابر این همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از نسل پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله و سلم است. ایشان فرزند علی و فاطمه زهرا علیها السلام و در میان فرزندان ایشان از نسل سید الشهداء علیه السلام است. همان گونه که در دعای شب سوم شعبان در اشاره به این حقیقت می فرماید:

«اللهم انی اسئلك بحق المولود فی هذا الیوم الموعود بشهادته قبل

ص: ۱۷۶

۱- مصباح المتعجد، ص ۳۷۵، ش ۵۰۲، ۱۱۲.

۲- المزار، صص ۵۸۳-۵۷۹.

استهلاله و ولادته بکته السماء و من فيها والارض و من عليها و لا يطاء لابتها قتيل العبره و سيد الاسره الممدود بالنصره يوم
الکره المعوض من قتله ان الائمه من نسله و الشفاء فی تربته»^(۱).

طبق این دعا دیگر توجیهی برای مهدویت از نسل امام حسن مجتبی علیه السلام باقی نمی ماند! و این همان دانش افزایی ادعیه
و زیارات است.^(۲)

آنچه در ادامه می توان گفت و از ادعیه و زیارات بر می آید بنوت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف برای امام
عسکری علیه السلام است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات به جهت اشاره به این مطلب آمده است:

«سلام الله و برکاته و تحياته على مولای صاحب الزمان... و خلف الحسن الامام المومتم و القائم المعتمد»^(۳).

در دعای دیگری آمده است: «وصل على ولی الحسن وصيه و وارثه»^(۴).

بنابراین در خصوص نسب حضرت در ادعیه و زیارات می توان چنین نتیجه گرفت که امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه
الشریف فرزند امام حسن عسکری علیه السلام است و

ص: ۱۷۷

۱- مصباح المتعجد، ص ۸۲۶.

۲- دلیل این که چرا بعد از سید الشهداء امام بعدی در ادعیه و زیارات به عنوان حامل نسل امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه
الشریف وارد نشده، خارج از این پژوهش است. و با وجود بیان سلسله امامت و روایات و تاریخ، خللی به این بحث وارد نمی
آید؛ به خصوص که ادعیه و زیارات دانش مکمل و متمم روایات است و طبیعی است که به بعضی از موارد اشاره ای نداشته
باشد، شاید هم به دست ما نرسیده است.

۳- مصباح الزائر، ص ۴۱۹؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۴.

۴- مصباح الزائر، ص ۴۴۱؛ بحار انوار، ج ۹۹، ص ۱۰۲.

این سلسله منتهی به سید الشهداء، امیر المؤمنین و فاطمه زهرا و سر سلسله آن خاتم انبیاء است، بنابراین حضرت مهدی علیه السلام از سادات بنی هاشم و حسینی است و فرزند امام حسن عسکری علیه السلام می باشد.

۲. ویژگیهای شخصی حضرت مهدی علیه السلام

تأملی در تفاوت کنیه، لقب و صفت

ادعیه و زیارات مملو است از کنیه و القاب و صفاتی که هر یک به نوعی بیان گر شخصیت امام دوازدهم علیه السلام هستند؛ به رغم وجوه مشترکی که بین آنها وجود دارد، در پاره ای از موارد تفاوتهایی بین آنها دیده می شود. هر چند هر یک از آنها فرق اساسی با دیگری ندارد و همه آنها در راستای بیان شخصیت حضرت مهدی علیه السلام هستند؛ لکن به جهت تبیین بهتر ابعاد مسأله به تفاوتهایی ضمن توضیح آنها اشاره می شود.

کنیه: استفاده از کنیه در زبان عرب برای تعریف و یا برای تعظیم است، هرچند، گاه برای تحقیرشخص نیز مورد استفاده قرار می گیرد. به نظر می آید با توجه به فضای مهدی ستیزی زمان امام دوازدهم علیه السلام کنایه، گزینه مناسبی برای معرفی مسأله امامت و مهدویت باشد؛ به خصوص که می تواند به صورت غیر مستقیم، عظمت آن حضرت را نیز برای اهلش بیان نماید.

لقب: لقب بر مسمای مشهور و فراگیر اطلاق می شود. القاب حضرت مهدی علیه السلام از تحقق کامل اهداف خلقت و کار کرد امامت به دست امام

دوازدهم خبر می دهند؛ چرا که با اقدامات آن حضرت، تمام ارزشها در جامعه مشهور و معروف و نهادینه و فراگیر خواهد شد.

صفت: صفت در مقام تمجید و نکو داشت و بزرگداشت استفاده می شود، در حقیقت صفات بیان گر حالات نیکوی امام هستند. بنا بر این، صفات نمی توانند همانند القاب به اقدامات فراگیر حضرت پردازند و از کنایه نمی توان انتظار داشت به مثابه صفات، تصویر روشنی از امام ترسیم نمایند؛ هر چند در تمام آنها به بزرگی از آن امام همام یاد می شود. (۱)

کنیه های امام دوازدهم علیه السلام

سیاست شوم عباسیان مبنی بر قطع رابطه امام علیه السلام با مردم موجب شد، بخشی از زندگی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف به دوران اختفا و پنهان زیستی اختصاص یابد. به همین لحاظ بیت امامت ناگیر به اتخاذ روشی غیر مستقیم برای معرفی چهره موعود بر آمد که از مزایای آن، عدم جلب توجه دستگاه خلافت عباسی نسبت به تبیین ویژگی های شخصی امام دوازدهم علیه السلام می باشد.

ساختار کنیه نزد عرب شامل کلماتی می شود که در ابتدای آنها واژه «اب، ام، ابن، بنت» قرار می گیرد. (۲) بنابراین معیار، کنیه های امام دوازدهم علیه السلام در ادعیه و زیارات در این قالب شناخته شده اند. مرور

ص: ۱۷۹

۱- الفروق اللغویه، صفحات ۴۵۸ و ۳۴۵ و ۵۲.

۲- تاج العروس، ج ۲۰، ص ۱۳۴.

ساختار ادبیات عرب نشان می دهد «کنایه» راهکار مناسبی برای شناسایی معارف این آموزه به شمار می آید و می تواند رسالت تبیینی مناسب از این مسأله را بر عهده گیرد؛ چرا که شیوه ویژه ای در انتقال معارف به مخاطب در این ساختار لحاظ شده است. به همین روی، استفاده از «کنایه» به این امر مهم اختصاص یافت.

بررسی «کنایه» نشان می دهد استفاده از این واژه برای تعریف و تبیین مکنی است و همان هدفی رانشانه می رود که اسم آن را نسبت به مسمی اثبات می کند؛ با این تفاوت که «کنایه» برای تعظیم و گاه نیز برای تحقیر به کار می رود. تحقیقات نشان می دهد «کنایه» همیشه مأثور نیست و در پاره ای از موارد غیر مأثور است؛ به عنوان نمونه می توان به کنیه «ابا صالح» برای امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره کرد که در منابع روایی وارد نشده است و این امر موجب اختلال در بیان سیمای مکنی نمی شود؛ هر چند «کنایه» وارده در احادیث و ادعیه و زیارات، قدرت بسیار زیادی در تبیین ویژگی های شخصی مکنی دارند؛ چرا که از زاویه ای دقیق و عمیق به آموزه مورد نظر پرداخته اند. به جهت اشاره به آنها در مسأله مهدویت در ادعیه و زیارات فرازهایی آمده است که به آنها ضمن مطلب اشاره خواهد شد.

کاوش فضای سیاسی حاکم بر آموزه امامت و مهدویت نشان می دهد دشمنان هرگز قادر به مبارزه صریح و آشکار با این مسأله نشدند و جامعه اسلامی نیز چنین ستیزشی را تحت هیچ شرایطی تحمل نمی نمود؛ از این رو دشمنان در پی تخریب این مسأله بر آمدند و در پی

تخریب و ستیزش امامت و مهدویت فتنه‌ها بر افروختند تا بتوانند در سایه آن از عظمت و ابهت مهدویت بکاهند. به جهت اشاره به این مطلب در حدیثی نبوی آمده است «بابی ابن خیره الاماء ابن النویه الطیبه الفم المنتجبه الرحم ویلهم لعن الله الاعیس و ذر صاحب الفتنه لعن الله الاعیس» (۱).

ساختار کنایی موجود در دعا و زیارت می‌تواند به خوبی با سیاه‌نمایی مهدی‌ستیزان مبارزه نماید؛ چرا که ادبیات آن اگر چه از سوی عرب گناه برای تحقیر مورد به کار برده می‌شود ولیکن کنایه همواره در مقام تعظیم شخص مورد استفاده قرار گرفته است و می‌تواند در مسأله مهدویت بر شکوه هر چه بیشتر آموزه مهدویت و اهمیت آن در اندیشه اسلامی به عنوان اندیشه راهبردی تأکید نماید و ساختار آنها موجب می‌شود به عنوان یک مسأله اساسی و بنیادین از سوی جامعه مورد استقبال قرار گیرد.

بررسی کنیه‌های امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف چنین می‌نماید که استفاده از «کنایه» در ادعیه و زیارات به جهت یادآوری ابهت و شکوه هر چه بیشتر مهدویت و جایگاه رفیع آن حضرت ۷ در اندیشه اسلامی است. در باره راز تعدد آنها نیز می‌توان به این مطلب اشاره نمود که مجد و عظمت حضرت به اندازه‌ای است که بیان ویژگی‌های شخصی آن حضرت نیاز به استفاده از کنیه‌های متعددی دارد تا امکان ترسیم ویژگی‌های شخصی امام عصر علیه السلام در سایه آنها پدید آید. به همین لحاظ

ص: ۱۸۱

در این قسمت از پژوهش به ویژگیهای شخصی حضرت در آنها به ترتیب ذیل به صورت کلی اشاره می شود:

الف) نسب امام زمان علیه السلام: به جهت اشاره به آن در ادعیه آمده است «این ابن النبی المصطفی وابن علی المرتضی و ابن خدیجه الغراء و ابن فاطمه الکبری»؛^(۱) حضرت مهدی علیه السلام از خاندان پیامبری است که برگزیده خداوند متعال است و ذریه او در وصیش علی مرتضی قرار گرفته است. او فرزند خدیجه کبری و فاطمه زهرا است، او فرزند بهترین بندگان مقرب خدا و نیکان روزگار است.

ب) تبارشناسی امام زمان علیه السلام: حضرت مهدی علیه السلام فرزند افرادی بخشنده و فداکار و کریم و وفادار است. اجداد طاهرین آن حضرت، همگی پاک و مطهر و معصومند؛ بنابراین هرگز شخصی قادر نخواهد بود با تظاهر به تشریفات بیت امامت جایگزین آن امام همام گردد. برای بیان این منظور در ادعیه آمده است:

بابی انت و امی و نفسی لك الوقاء و الحمی، یابن الساده المقربین، یابن النجباء الاکرمین، یابن الهداه المهدیین، یا بن الخیره المهدیین، یا بن الغطارفه الانجبین، یا بن الاطائب المطهرین، یا بن الخضارمه المنتجبین، یابن القماقمه الاکرمین.^(۲)

ج) سیمای پدیدارشناسی مهدی علیه السلام: رسالت کئیه، ترسیم تصویری شفاف و گویا از مکنی است. از آنجا که کئیه های امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در مقام

ص: ۱۸۲

۱- المزار الکبیر، ص ۵۸۰.

۲- المزار الکبیر، ص ۵۸۰.

بیان ویژگی های شخصی حضرت وارد شده اند، در آنها به حقایق پرداخته می شود که ماهیت و شخصیت آن امام را مورد شناخت قرار دهد. به همین روی طبق محتوای آنها امام عصر علیه السلام چون ماه تابان و چراغ فروزان و ستاره ای درخشان، راه مستقیم را به جویندگان حقیقت نشان می دهد و همانند نشانه ای گویا، راهنمای جامعه به شمار می آید؛ به ویژه که حضرت مهدی علیه السلام از تبار صاحبان دانش و سنتهای پسندیده است به جهت اشاره به این مطلب، در ادعیه مهدوی آمده است:

يابن البدور المنيره، يابن السرج المضيئه، يابن الشهب الثاقبه، يابن الانجم الزاهره، يابن السبل الواضحه، يابن الاعلام اللائحه، يابن العلوم الكامله، يابن السنن المشهوره، يا بن المعالم المأثوره، يابن المعجزات الموجوده، يابن الدلائل المشهوره، يابن الصراط المستقيم، يابن النبء العظيم، يابن من هو في ام الكتاب لدى الله على حكيم، يابن الآيات البينات، يابن الدلائل الظاهرات، يابن البراهين الواضحات الباهرات يابن الحجج البالغات. (۱)

د) انسان کامل: مهدویت، استمرار نبوت و ختم ولایت است؛ چرا که او دارای تمام فضایل اخلاقی و کمالات انسانی است. به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه آمده است: يابن النعم السابغات، يابن طه و المحكمات، يابن يس و الذاريات، يابن الطور و العاديات، يابن من دني فتدلي (۲).

ص: ۱۸۳

۱- المزار الكبير، ص ۵۸۰.

۲- المزار الكبير، ص ۵۸۰.

او عصاره نبوت و ثمره ولایت و مستجمع همه کمالات است. به گونه ای که حضور او در نظام آفرینش، تداعی بخش حضور دو باره پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله، علی مرتضی، فاطمه زهرا، وائمه هدی علیهم السلام و همه ی خوبان است؛ چرا که او انسان کامل است و می تواند الگوی مجسم کمالات آرمانی جامعه قرار گیرد.

۳. القاب امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف

اشاره

القاب گوناگونی برای امام عصر علیه السلام در ادعیه و زیارات وارد شده است. به رغم تکریم و تمجید از امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف با زبان کنایی، القاب نیز بیان گر شخصیت جهانی و ابعاد فراگیر حضرت مهدی علیه السلام هستند و به معرفی غیر مستقیم ایشان می پردازند. در این قسمت از پژوهش به القاب حضرت اشاره خواهد شد:

۱. حجت

این لقب را می توان در دعایی که در دوران غیبت توصیه شده است یافت نمود که متن آنان چنین است: «اللهم عرفنی حجتک فانک ان لم تعرفنی حجتک ضللت عن دینی»^(۱).

طبق این فراز، امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف حجت خداوند متعال را در عصر ظهور در سرتاسر مجموعه هستی تمام خواهد نمود.

ص: ۱۸۴

۱- کافی، ج ۱، ص ۳۳۷؛ الاحتجاج، ج ۲، ص ۳۱۷ بامتنی متفاوت.

۲. ولی

این لقب به ضمیمه القاب دیگر نیز در دعایی که به مناسبت غیبت، مورد توصیه قرار گرفته، وارد شده است و به ولایت عالم گیر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بر همگان اشاره دارد. در ادعیه آمده است:

«و امرک ينتظر و انت العالم غیر معلم بالوقت الذی فیہ صلاح امر ولیک».

موارد دیگر

۱. رضیتک یا مولای اماماً و هادياً و لياً و مرشداً

۲. أنت الولوی الذی لا تدافع

۳. زیارت آل یاس

۳. خلف صالح

لقب «خلف صالح» به جهت اصلاح جامعه جهانی در عصر ظهور نوید می دهد. در ادعیه چنین آمده است: «و صل علی الخلف الصالح الهادی المهدی».^(۱)

۴. موعود

لقب موعود، تحقق وعده الهی آمدن موعود را بشارت می دهد. در دعای شب نیمه شعبان در مورد آن چنین وارد شده است: «اللهم بحق لیلتنا و مولودها و حجتک و موعودها».^(۲)

ص: ۱۸۵

۱- غیبت طوسی، ص ۲۷۹.

۲- مصباح المتعجد، ص ۸۴۲.

۵. غائب مستور

این لقب در ادامه فرازهای دعای قبلی موجود است و به آن چنین اشاره می شود: «... نورک المتألق و ضیاوک المشرق و العلم النور فی طخیاء الدیجوز الغائب المستور جلّ مولده و کرم محتده».(۱)

البته در بعضی ادعیه فقط به لقب «غائب» اشاره شده و چنین آمده است: «و الغائب فی خلقک».(۲)

۶. قائم

در خصوص لقب قائم که از القاب مشهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف است، ادعیه و زیارات زیادی وجود دارند که نهضت فراگیر مهدوی را یاد آوری می نمایند؛ برای اشاره به این لقب در ادعیه مهدوی آمده است: «اللهم وصل علی ولی امرک القائم المؤمل و العدل المنتظر»؛(۳)

«اللهم بلغ مولانا الامام الهادی المهدی القائم بامر الله»؛(۴) «اللهم کن لولیک القائم بامرک».(۵)

۷. منتظر

انتظار حضرت مهدی، پیشینه ای طولانی دارد و از دیر زمان، انبیاء

ص: ۱۸۶

۱- مصباح المتهدج، ص ۸۴۲.

۲- بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۲.

۳- مصباح المتهدج، ص ۵۸۰؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۲ با القائم بامرک.

۴- المزار الکبیر، ص ۶۶۴؛ بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۲۸۵.

۵- اقبال الاعمال، ص ۱۹۱.

و اولیاء علیه السلام به امید آمدنش روزگار سپری کرده اند. ادعیه و زیارات در بیان این حقیقت به لقب منتظر چنین اشاره می کنند: «اللهم وصل علی ولی امرک القائم المومل و العدل المنتظر»؛^(۱)

«... و اتقرب الیک بالامام المنتظر المهدی».^(۲)

۸. مهدی

این لقب مشهور، در ادعیه و زیارات زیادی وارد شده است و هدایت گسترده جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را خاطر نشان می سازد و در ضمن ادعیه ای که به مناسبت القاب دیگر به آنها اشاره شد، مورد توجه قرار گرفت. به همین جهت فقط به ذکر آدرس آنها اکتفا می شود.^(۳)

مرور مسأله مهدویت نشان می دهد کارکرد گرایی این آموزه، اختصاص به جامعه اسلامی ندارد و رسالت امام دوازدهم امری فراملیتی است و دامنه آن به ممالک اسلامی محدود نخواهد شد. به جهت اشاره به این مطلب در زیارت امام دوازدهم علیه السلام آمده است: «السلام علی مهدی الامم و جامع الکلم». تحلیل و بررسی القاب امام دوازدهم حکایت از جهانی بودن این آموزه دارد، به همین روی ادعیه و زیارات در مقام تبیین چهره ای کارکرد گرا در عرصه جهانی از موعود بر آمده و بر وابستگی نجات و رهایش جامعه از مشکلات به حرکت در

ص: ۱۸۷

۱- مصباح المتعجب، ص ۵۸۰.

۲- بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۳۳۸.

۳- بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۳۳۸؛ کمال الدین، ص ۵۱۳ و رک: غیبت طوسی، ص ۲۷۹؛ المزار الکبیر، ص ۶۶۴.

سایه موعود تأکید می نمایند و عامل اصلی نجات بخشی موعود باوران، شخص حقیقی موعود بر می شمارند. بنابر این رسالت القاب، تأکید بر کارکردگرایی فراگیر موعود در اندیشه اسلامی است، به نظر می آید این اندیشه در مقابل اندیشه منجی گرایان و مدعیان دروغین مقاومت نموده و بیان گر سیر تحول جوامع در آینده جهان به سوی موعود باوری می باشند.

شمایل حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

شمایل حضرت مهدی در ادعیه و زیارات، نمود چندانی ندارد؛ چراکه در ادعیه و زیارات، چهره آرای از امام دوازدهم صورت نمی گیرد؛ ولیکن با نگاهی گذرا می توان شمایل حضرتش را در ادعیه و زیارات در فراز زیر ارزیابی نمود و به دور نمایی از آن دست یافت. در دعای عهد به جهت اشاره به آن آمده است: «اللهم ارنی الطلعه الرشیده و الغره الحمیده».^(۱)

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف چهره ای زیبا و درخشان دارد. نگاه به آن حضرت، چشم را می نوازد و موجب ازدیاد شور و نشاط در بینندگان آن سیمای نورانی خواهد شد. به رغم معنی مذکور، این فراز می تواند اشاره به عصر طلایی ظهور با حضور نگین آفرینش در جامعه باشد که بر زیبایی جهان با رونمایی از چهره آفتاب می افزاید؛ هر چند قبول معنی اول نیز دور از واقعیت نیست.

ص: ۱۸۸

حضور انسان کامل در هر عصر و برای هر نسل، سنتی الهی و قانونی حاکم بر نظام آفرینش به شمار می آید؛ چراکه «لو بقیت الارض بغير امام لساخت» (۱) حضور انبیاء الهی در طول تاریخ به لحاظ این سنت الهی است. به همین روی پس از ختم نبوت و پایان رسالت، امامت استمرار رسالت شناخته شده است. مرور صفات امام در ادعیه و زیارات نشان می دهد تفاوت صفت با کنیه در نگرش جزئی آن به موصوف با رویکرد تمجید و ستایش است؛ به گونه ای که برای مخاطب، امکان ترسیم تصویری مناسب از موصوف فراهم می آید.

صفات امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات مهدوی در مقام توضیح و تبیین انسان کامل از ائمه علیهم السلام صادر شده اند و بیانگر نکاتی چون شباهت های حضرت مهدی علیه السلام به انبیاء گذشته و نظیر آن می باشند. این در حالی است که کنیه به ترسیم تصویری برابر مسمی با رویکرد تعظیم و گاه برای تحقیر به صورت کلی می پردازد و به بیان ابعاد شخصیت مسمی نمی پردازد.

تفاوت صفت با لقب در این است که صفت دامنه مشخص و محدودی را برای موصوف تعیین می کند؛ به عنوان نمونه وقتی در دعاء امام عصر علیه السلام به عنوان کشتی نجات توصیف می شود، نجات برای افرادی اتفاق خواهد افتاد که به امام زمان علیه السلام گرایش پیدا کنند؛ لکن

ص: ۱۸۹

لقب به بیان ابعاد فراگیر، همانند قیام می پردازد.

بررسی ساختار صفت نشان می دهد، توسعه بیان آن خصوصیت و شأن را نیز در بر می گیرد؛ هر چند می توان از تحلیل آن نتیجه گرفت که تفاوت صفت با شأن در این است که صفت به بیان ابعاد مشترک موصوف با همتای مشترک آن می پردازد و موضوع آن بررسی وجوه مشترک بین امام علیه السلام و شخصیتی برابر او، نظیر پیامبر صلی الله علیه و آله است ولکن شأن به جایگاه اختصاصی امام علیه السلام و علو مرتبه او می پردازد؛ به گونه ای که هیچ گزینه دیگری غیر از امام را بر نمی تابد.

در تفاوت صفت با خصوصیت نیز می توان گفت: خصایص به بیان وصف اختصاصی و ویژه به موصوف می پردازند و در صورت عدم لحاظ این مطلب، خود وصفی از موصوف به شمار می آیند(۱). از این رو در این قسمت از نوشتار به صورت مستقل به صفات اشاره می شود.

صفات امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات را می توان به دو دسته تقسیم کرد:

دسته اول: اوصاف وجودی حضرت مهدی علیه السلام که در این قسمت از پژوهش به تناسب سیمای وجودی امام عصر علیه السلام از منظر ادعیه و زیارات به آنها اشاره می شود.

دسته دوم: اوصاف عمل کردی حضرت مهدی علیه السلام که به آنها در فصل بعدی این نوشتار به مناسبت بحث از سیمای عمل کردی امام عصر

ص: ۱۹۰

۱- فروق اللغه ابو هلال، صص ۵۲ و ۳۴۵ و ۴۵۸.

پرداخته خواهد شد.

شایان ذکر است، به رغم تبیین شخصیت امام دوازدهم علیه السلام، در ادعیه و زیارات با استفاده از کنیه ها و القاب، صفات امام دوازدهم علیه السلام نیز به صورت شفاف تر و برجسته تر و با روی کرد ستایش و بزرگداشت، بیان گر ابعاد، حالات و شئون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هستند و به نکوداشت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از زبان معصومین علیهم السلام می پردازند. از این رو در این قسمت از پژوهش به صورت مستقل به آنها اشاره می شود.

۱. مؤید و منصور

در ادعیه و زیارات متعددی از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به عنوان امامی مؤید و منصور از جانب خداوند متعال یاد می شود؛ در زیارت عاشورا به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «فاسأل الله الذی اکرم مقامک و اکرمنی بک ان یرزقنی طلب ثارک مع امام منصور من اهل بیت محمد صلی الله علیه و آله و سلم».^(۱)

طبق آنچه در ادعیه و زیارات آمده است و اهل بیت علیهم السلام تعلیم مهدی باوران فرموده اند، نصرت و پیروزی خداوند متعال از آن مهدی آل محمد علیهم السلام است. و اهل ایمان با توجه به تحقق این وعده الهی برای امام دوازدهم علیه السلام آن را از خداوند متعال طلب می کنند.

در فرازهای بسیاری از ادعیه و زیارات به این صفت اشاره شده است؛ از جمله در دعا برای سلامتی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آمده است: «اللهم ولیک فلان فاحفظه من بین یدیه و من خلفه و عن یمینه و عن شماله و من

ص: ۱۹۱

در زیارت حضرت نیز آمده است: «السلام علیک یا محفوظا بالله».(۲) در فرازی دیگر آمده است: «اللهم انی انشدک بایوائک علی نفسک لاولیائک لتظفرنهم بعدوک وعدوهم ان تصلی علی محمد».(۳) و همچنین در دعا برای حضرت در شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان چنین وارد شده است: «اللهم کن لولیک فلان بن فلان فی هذه الساعه و فی کل ساعه ولیا و حافظا و ناصرا و دلیلا و قاعدا و عوناً».(۴)

در دعا برای تعجیل فرج نیز آمده است: «اللهم عجل فرجه و ایده بالنصر و انصر ناصریه و اخذل خاذلیه».(۵)

در فراز دیگری این گونه وارد شده است: «اللهم و الداعی الیک و القائم بالقسط من عبادک الفقیر الی رحمتک و المحتاج الی معونتک... فاشدد اللهم ازره بنصرک».(۶)

در دعای دیگری آمده است: «اللهم وصل علی ولی امرک القائم المؤمل و العدل المنتظر احففه بملائکتک المقربین و ایده بروح القدس یا رب العالمین».(۷)

ص: ۱۹۲

۱- کافی، ج ۲، ص ۵۴۸؛ جمال الاسبوع، ص ۳۰۸ با اندکی اختلاف؛ کافی، ج ۴، ص ۱۶۲ با اندکی اختلاف (دعا برای سلامتی امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف)

۲- المزار، ص ۵۶۹.

۳- کافی، ج ۳، ص ۳۲۵.

۴- کافی، ج ۴، ص ۱۶۲؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۱۹۱ با اندکی اختلاف.

۵- کمال الدین، ص ۵۱۳.

۶- مصباح المتعجد، ص ۱۵۹ و ۱۶۰.

۷- مصباح المتعجد، ص ۵۸۰.

به جهت اشاره به این صفت همچنین آمده است:

اللهم و عجل فرج آل محمد و اجعل صلواتك عليه و عليهم و استنقذهم من ایدی المنافقین المضلین و الکفره الجاحدین و افتح لهم فتحا سیرا و اتح لهم روحا و فرجا قریبا و اجعل لهم من لدنک علی عدوک و عدوهم سلطانا نصیرا. (۱)

در فراز دیگری آمده است: «والله ناصره و مویده اذا آن میعاده و الملائکه امداده». (۲)

در فراز دیگری می یابیم: «وایده بالنصر و انصره بالرعب». (۳)

در فراز دیگری به جهت اشاره به این صفت آمده است: «السلام علیک ایها المنصور علی من اعتدی». (۴)

طبق ادعیه و زیارات وارده، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از جانب خداوند متعال یاری می شود و بر همه مشکلات فائق می آید و بر دشمنان پیروز می شود.

۲. شبیه انبیاء

تبیین شخصیت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در آن فضای سیاسی تعقیب گریز و مهدی ستیز، امری بس سخت و دشوار به نظر می آمد که پیامدهای ناگواری به دنبال داشت؛ لکن امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف زمانی متولد شد که

ص: ۱۹۳

۱- مصباح المتهدجد، ص ۷۸۳.

۲- مصباح المتهدجد، ص ۸۴۲.

۳- جمال الاسبوع، ص ۳۰۸.

۴- بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۶.

باورهای مذهبی به جهت حضور انبیاء و اولیاء علیهم السلام در طول تاریخ بر اساس زندگی ایشان شکل گرفته و استحکام یافته بود و مردم شناخت اجمالی از شخصیت آنها داشتند و کم و بیش به تبادل و تکامل اطلاعات در خصوص پیغمبران الهی می پرداختند. بنابراین با توجه به امامت و مهدویت در ادامه حرکت انبیاء و امامت اولیاء، زمینه توصیف غیر مستقیم حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف فراهم آمد و تشبیه حرکات و سکنات و ابعاد و شئون حضرتش به انبیاء میسر گردید؛ از این رو اهل بیت علیهم السلام از این بستر برای گسترش معرفت نسبت به مهدویت از ادعیه و زیارات بهره گرفتند و بدون تحریک دشمنان، به بیان سیمای وجودی امام زمان علیه السلام پرداختند. در نتیجه درباره شباهت های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به انبیاء در ادعیه و زیارات چنین آمده است:

اللهم صل علی حجتک فی ارضک... المرتقب الخائف و الولی الناصح سفینه النجاه و علم الهدی و نور الابصار و خیر من تقمص و ارتدی و مجلی العمی الذی یملاً الارض قسطاً و عدلاً. (۱)

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف همانند حضرت موسی علیه السلام مخفیانه متولد شد و دارای دو غیبت است که یکی از آنها طولانی تر از دیگری است. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز نظیر حضرت موسی علیه السلام به دلیل خوف از امت و اختلافات درون گروهی و برون گروهی که همواره دشمنان به آن دامن می زدند، ناگزیر به غیبت شد و پیروان و شیعیان او رنجهای زیادی را تحمل کردند، تا زمانی که زمینه ظهور فراهم گردد و روزگار

ص: ۱۹۴

رهایی برسد و دشمنان حضرت مهدی علیه السلام در زمین فرو روند؛ همان گونه که دشمنان موسی گرفتار شدند. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف همانند حضرت نوح علیه السلام عمری طولانی دارد. نوح پیامبر ۷ کشتی نجات ساخت و موجب رهایش جامعه از هلاکت و نجات از عذاب الهی گردید؛ همان گونه که حضرت مهدی علیه السلام کشتی نجات امت پیامبر و حتی پیروان ادیان است. به همین روی، هرگونه مقابله و ستیز با آن موجب هلاکت خواهد بود.

از دیگر سو جامعه برای درک حقیقت و نیل به سعادت ناگزیر به گرایش به امام دوازدهم علیه السلام خواهد بود؛ چرا که آینده روشن و روزگار رهایی از آن مهدی آل محمد علیهم السلام است؛ همان گونه که گشایش و فرج برای حضرت نوح علیه السلام اتفاق افتاد.

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بهترین گزینه ای است که می تواند همانند و هماهنگ با همه انبیاء گذشته علیهم السلام مردم را هدایت کند و بر بینش و بصیرت مردم بیفزاید؛ چرا که او شبیه ترین مردم به انبیاء است و می تواند مانند آنها حرکت کند و با ضلالت و گمراهی مبارزه نماید. امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف تنها کسی است که عدالت و برابری و مساوات را در تمام زمین بر پا می کند و آن را از ظلم و ستم پاک می نماید.

۳. وارث انبیاء

مسأله مهدویت در ادامه نبوت و امامت است. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ولایت بر جامعه و هدایت مردم، وارث انبیاء و اوصیاء گذشته است و راه ایشان را ادامه خواهند داد. در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است:

«و انت يا حجه الله و بقیته کمال نعمته و وارث انبیائه و خلفائه ما بلغنا من دهرنا».(۱)

در فزای دیگر آمده است: «السلام علی مفرج الكربات... و المنتهی الیه موارث الانبیاء و لدیه موجود آثار الاوصیاء».(۲)

طبق آنچه در ادعیه و زیارات آمده است، به رغم وراثت امام دوازدهم علیه السلام نسبت به میراث معنوی پیغمبران گذشته؛ میراث علمی ایشان نیز در اختیار مهدی آل محمد علیهم السلام قرار می گیرد. در این خصوص در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است: «السلام علیک یا وارث علوم النیین».(۳)

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف به همراه ذخائر جمیع انبیاء الهی، به خصوص گنجینه علوم ایشان ظاهر می شوند و تمام ویژگیهای انبیاء و اوصیاء و ابزار و ادوات رسالت و امامت به ایشان به ارث می رسد.

۴. علیم و حکیم

عقل و خرد در عصر ظهور به اوج رشد و کمال می رسد. حضرت مهدی علیه السلام آگاه ترین مردم است و دارای شخصیتی علیم و حکیم است. در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است:

انت الحکیم الذی لا- تجهله الحمیه، مجاهدتک فی الله ذات مشیه الله و مقارعتک فی الله ذات انتقال الله و صبرک فی الله ذو اناالله و شکرک

ص: ۱۹۶

۱- المزار الکبیر، ۵۶۸. در ص ۵۹۰ نیز آمده است: «السلام علی وارث الانبیاء».

۲- مصباح الزائر، ص ۴۱۹؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۴.

۳- مصباح کفعمی، ص ۴۹۵.

سیاست شوم بنی عباس مبنی بر قطع رابطه امام با مردم، موجب توقف عده ای در مقابل امامت و مهدویت شد؛ به گونه ای که به بازگشت ایشان به دوران جاهلیت انجامید و ممکن است مخالفت آنها با امامت و مهدویت تا عصر ظهور نیز ادامه یابد؛ به رغم این ستیزش ها حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نه تنها اجازه بازسازی و بازیابی دوران جاهلیت و تعصب و عصبیت نمی دهند و در عمل انجام شده قرار نمی گیرند؛ بلکه در اقدامی حکیمانه به مبارزه با ایشان بر می خیزد و تمام تلاش و کوشش خود را به کار می گیرد تا خواست خداوند متعال مورد پذیرش واقع شود و با سرکوب کردن دشمنان و ایجاد توجه و تنبه در ایشان، آنها را در مسیر یکتا پرستی قرار دهد. امام دوازدهم علیه السلام با صبر و استقامت، اقدام به تلاش برای بازگشت ایشان به سوی خدا می نماید و به شکرانه و سپاس از خداوند متعال برای ترویج خداواری و بهره مندی از رحمت واسعہ الہی، می پردازد و هرگز اقدامی، دور از شأن امامت نخواهد داشت؛ چرا که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خزانه دار همه علوم است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «وانک خازن کل علم و فاتق کل رتق». (۲)

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف موضوعات پیچیده علمی را بررسی و رموز آنها را باز گشایی می نماید. تمام علوم اولین و آخرین در اختیار مهدی آل

ص: ۱۹۷

۱- المزار الکبیر، ص ۵۶۹.

۲- المزار الکبیر، ۵۸۷.

محمد عجل الله تعالى فرجه الشريف است. با ظهور آن حضرت، ابواب تمام علوم هستی گشایش می یابد؛ همان گونه که در زیارات آمده است «سلام الله و برکاته و تحياته و صلواته علی مولای صاحب الزمان... و عیبه علمه» (۱).

در فرازی دیگر از ادعیه وارد شده است: «السلام علیک یا معدن العلوم النبویه» (۲).

بنابراین گنجینه تمام علوم و معارف نظام آفرینش در اختیار امام دوازدهم عجل الله تعالى فرجه الشریف است. از این رو در عصر ظهور، انفجار علوم رخ خواهد داد و انقلاب علمی امام عصر علیه السلام باعث رشد و تکامل می شود و امام علیه السلام، راهنما و الگو قرار می گیرد؛ همان گونه که خداوند متعال او را راهنما قرار داده و در زیارات آمده است: «السلام علیک ایها العلم المنصوب و العلم المصبوب» (۳).

با توجه به احاطه و اشراف حضرت مهدی علیه السلام بر علوم و معارف الهی خداوند متعال او را برای امر و نهی و مدیریت جامعه و حکومت جهانی منصوب نموده است تا با آن دانش وسیع، جایگزین ستمبل های غیر الهی شود و کانون توجه به خدای یکتا گردد.

۵. مؤتمن

حضرت مهدی عجل الله تعالى فرجه الشریف ساحل امنی است که کشتی ایمان و سکنه مؤمن

ص: ۱۹۸

۱- مصباح الزائر، ص ۴۱۹؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۴.

۲- المزار الکبیر، ص ۵۸۶.

۳- احتجاج، ص ۳۱۶؛ المزار الکبیر، ص ۵۶۸.

آن می توانند در آن پهلو گرفته، برای برپایی قسط و عدالت و رسیدن به سعادت و نیل به قله عبودیت و رشد و کمال و معنویت به او اعتماد نمایند؛ همان گونه که در زیارت سرداب آمده است: «سلام الله و برکاته و تحياته و صلواته علی مولای صاحب الزمان... الامام المومنین و القائم المعتمد».(۱)

امامت و مهدویت، تنها راه سعادت است که می شود از آن به حق و حقیقت کامل دست یافت.

۶. پناه و یاور مهدی باوران

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پناه و یاور مهدی باوران است، در ادعیه و زیارات آمده است: «و الکهف والعضد و عماد الاسلام و رکن الانام»:(۲) در دوران غیبت که از هر طرف و در هر لحظه، امواج خروشان فتنه و شبهات از راه می رسد و بر حیرت ناشی از غیبت می افزاید، عنایت به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به عنوان یاور و پناه مهدی باوران، ما را از کج تابه و انحراف مصون می دارد؛ چرا که حصن حصین ولایت، دژی مستحکم و پناهگاهی امن در برابر آفات و آسیب های فرهنگی و اعتقادی است.

۷. وحید فرید

توجه و تمسک به امامت و مهدویت، تنها راه سعادت بشریت و نجات از مشکلات جامعه بشری است. رشد و تکامل و هدایت و تحقق

ص: ۱۹۹

۱- مصباح الزائر، ص ۴۱۹؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۴.

۲- مصباح الزائر، ص ۴۱۹

همه آرمانها و نکوداشت تمام ارزشها با ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف معنی خواهد شد؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام عليك ايها الامام الفريد» (۱).

با حضور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف بهترین دوران زندگی بشر شکل می گیرد؛ چرا که امامت و مهدویت، درخشش خورشید ولایت است و عصر ظهور مهدی آل محمد عليهم السلام تجلی عبادت و اطاعت است. همان گونه که عدد یک، سر آغار سایر اعداد قرار می گیرد، امام عصر علیه السلام نیز پس از غیبتی طولانی، آغازگر دورانی جدید و نویدبخش زندگی خواهد بود. با دمیدن صبح امید وارث انبیاء عليهم السلام و خاتم اولیاء علیه السلام به کامل ترین و بهترین شکل به مدیریت مدینه فاضله می پردازد. او تنها کسی است که تلاش انبیاء گذشته از آدم تا خاتم صلی الله علیه و آله و سلم را به ثمر می رساند؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام عليك ايها الامام الوحيد و القائم الرشيد، السلام عليك ايها الامام الفريد» (۲).

امام دوازدهم دردانه خداوند متعال و یگانه عصر ظهور و فرزانه روزگار است، بنابراین در توصیف شخصیت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات درمی یابیم او بی نظیر است.

خصائص حضرت مهدی در ادعیه و زیارات

خصایص و ویژگی های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات، ایشان را

ص: ۲۰۰

۱- مصباح الزائر، ص ۴۲۱؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۶. با اندکی اختلاف بین نسخه بحار الانوار و نسخه مرجع (مصباح الزائر) [السلام عليك ايها الامام الوحيد].

۲- مصباح الزائر، ص ۴۲۱

در دو مورد از سایر انبیاء و اولیاء الهی علیهم السلام ممتاز می نماید:

اول: به لحاظ خاتم الاوصیاء بودن حضرت مهدی علیه السلام که در ادعیه به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «اللهم فصل علی خاتمهم (۱) و قائمهم المستور عن عوالمهم».

در فراز دیگری آمده است: «السلام علیک یا خاتم الاوصیاء» (۲).

برابر ادعیه، امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف، تنها شخصی است که مقام خاتمیت اوصیاء ۷ را دارد و بعد از او امام دیگری به مقام امامت نمی رسد.

دوم: به لحاظ حکومت جهانی؛ حضرت مهدی علیه السلام مردم را به خداوند متعال دعوت می کند و در حرکتی نهادینه، حکومتی الهی تشکیل می دهد. امتیاز این حکومت، فرامنطقه ای بودن آن است. در ادعیه مهدوی آمده است:

«... وانه الهادی المهدي... و تجمع له ملك المملكات كلها قریبها وبعیدها و عزیزها و ذلیلها حتی یجری حکمه علی کل حکم و تغلب بحقه کل باطل» (۳).

طبق این فراز و آنچه در ادامه اشاره می شود، تشکیل حکومت یکپارچه جهانی با آن گستردگی و وسعت دامنه از امتیازات ویژه امام عصر علیه السلام است و اهداف نظام آفرینش در آن به صورت کامل تحقق خواهد یافت.

ص: ۲۰۱

۱- مصباح المتهدجد، ص ۸۴۳.

۲- مصباح الزائر، ص ۴۲۱ و بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۵.

۳- مصباح المتهدجد، ص ۴۱۰.

جایگاه امام معصوم از آموزه های مهم تفکر اسلامی است. در روایات مختلف که در مجامع شیعه و سنی نقل شده است، معرفت به امام، جدا کننده اسلام و جاهلیت دانسته شده است. این پژوهش می کوشد، ضمن تبیین سیمای وجودی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف به مقامات معنوی و شئون ایشان از منظر ادعیه و زیارات مهدوی اشاره کند. به رغم اشاره به این جایگاه در اوصاف والقباب، به جهت اهمیت آن در این قسمت از پژوهش به صورت مستقل مورد واکاوی قرار می گیرد.

بررسی ساختار صفت نشان می دهد، بیان ادبیات آن توسعه قابل توجهی دارد و مقام و شأن را نیز در بر می گیرد. به همین روی شأن نیز از صفات می باشد؛ لکن همان گونه که اشاره شد به جهت اهتمام به آن در لسان معصومین علیهم السلام به صورت مستقل مورد اشاره قرار خواهند گرفت؛ چراکه جایگاه امام معصوم علیه السلام از آموزه های مهم تفکر اسلامی است.

در روایات مختلف که در جوامع روایی نقل شده است، امامت در مرتبه ای بالاتر از نبوت دانسته شده است. در روایتی از امام رضا علیه السلام برای اشاره به این مطلب آمده است: «ان الامام مخصص الله عز وجل بها ابراهیم الخلیل علیه السلام بعد النبوه و الخله مرتبه ثالثه و فضيله شرفه بها فاشار بها ذكره فقال اني جاعلك للناس اماما»؛^(۱)

ص: ۲۰۲

امامت مرتبه ای است که خداوند متعال بعد از مقام نبوت و خلیل الرحمن بودن در مرحله سوم به حضرت ابراهیم علیه السلام عنایت نمود و به او شرافت بخشیده سپس به او خطاب کرد من تو را برای مردم امام قرار دادم.

این پژوهش می کوشد، ضمن تبیین ویژگی های شخصی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف به مقامات معنوی و شئون ایشان از منظر ادعیه و زیارات مهدوی اشاره کند. مراد از مقام معنوی، جایگاه رفیع امام علیه السلام نزد خداوند متعال است و رابطه امام معصوم علیه السلام با خدا و قرآن کریم و انبیاء الهی مورد توجه قرار می گیرد؛ به گونه ای که هیچ گزینه دیگری غیر از امام علیه السلام را بر نمی تابد. به این مقامات می توان تحت عناوین ذیل اشاره نمود:

۱. داعی الله

اتفاق مهم عصر ظهور، سؤالی است که فرضیه های متعددی از جمله حکومت، برپایی عدالت و... می تواند پاسخ آن باشد. واکاوی ادعیه و زیارات نشان می دهد، رخ داد مهم عصر ظهور، دعوت به خداوند متعال است. دعوتی که دعوت به همه خوبیهاست و حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در عصر ظهور آن را هدف گذاری می نماید و تربیت الهی را براساس آن در جامعه نهادینه می کند. هر چند دعوت مردم به سوی خداوند متعال می تواند از جمله سیمای عمل کردی امام عصر باشد؛ لکن توجه به این مطلب لازم است که فراخوان گسترده و جهانی بشریت، به سوی خدا از مقامات و شئون امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف است؛ همان

گونه که در زیارت آل یس آمده است: «السلام علیک یا داعی الله و ربانی آیاته» (۱).

آنچه در ادامه می توان به آن اشاره کرد اجابت دعوت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

در ادعیه و زیارات در اشاره به این مطلب آمده است: «السلام علیک ایها المنتظر المجاب» (۲).

۲. باب الله

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نشان گر راه های ارتباطی با خداوند متعال است و مهدویت دروازه همه معارف الهی است و مسیری شایسته برای ورود به ساحت قدس الهی می باشد و توجه به آن برای رسیدن به خدا ضرورتی گریز ناپذیر است؛ چرا که موجب پدید آمدن ارتباطی وثیق با خالق یکتا می گردد. کسب معرفت الهی و درجات روحانی، فقط از باب مهدویت امکان دارد و امام عصر علیه السلام باب الله است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیک یا باب الله و دیان دینه» (۳).

در دعای ندبه نیز آمده است: «این باب الله الذی منه یوتی» (۴) توجه به مهدویت، درمان بحران هویت و معنویت، به خصوص در زمان کنونی است و تأسی به آموزه مهدویت و الگوگیری از امام عصر علیه السلام راه مناسبی

ص: ۲۰۴

۱- احتجاج، ج ۲، ص ۳۱۶؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۷.

۲- مصباح الزائر، ص ۴۲۲.

۳- احتجاج، ج ۲، ص ۳۱۶.

۴- المزار الکبیر، ص ۵۷۸.

برای مبارزه با متمه‌دیان و مدعیان دروغین است و توجه به آن موجب رویارویی با عرفان ناب اسلامی و رهایی از عرفان‌های کاذب و انحرافی نو ظهور است. حرکت در مسیر امامت و مهدویت، به منزله حرکت در بزرگراه عبادت و رسیدن به سعادت است؛ بلکه تنها راه است؛ همان گونه که در زیارت حضرت آمده است: «السلام علیک یا باب الله الذی لا یؤتی الا منه».(۱)

۳. سبیل الله

توجه به مهدویت، توجه به حقیقت است و هرگونه انحراف و انحطاط از آن موجب هلاکت خواهد شد. در زیارات مهدوی آمده است: «السلام علیک یا سبیل الله الذی من سلک غیره هلك».(۲)

ولایت مداری امام دوازدهم علیه السلام راهی الهی است و راه ایشان راه خداست. مهدویت به عرفان و معرفت، معنی می بخشد و هرگونه گسست از آن، شکست محسوب می گردد و همان گونه که تاریخ شهادت می دهد نتیجه ای جز نابودی و هلاکت نخواهد داشت؛ چرا که گریز از مهدویت، درنگ در دنیا و غفلت از آخرت است.

عنایت به آموزه امامت و مهدویت، دریچه ای از حیات ابدی به روی انسان می گشاید؛ در زیارات مهدوی آمده است: «السلام علیک یا ناظر

ص: ۲۰۵

۱- المزار الکبیر، ص ۵۸۶.

۲- المزار الکبیر، ص ۵۸۶.

امام دوازدهم علیه السلام با توجه و نظر در این دو مقام بهشتی، بصیرت را پیش روی مهدی باوران قرار می دهد؛ از این رو آخرت طلبی و کسب مقام بهشتی در این آموزه معنی پیدا می کند.

۴. خلیفه الله

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف جانشین خدای متعال است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است:

«السلام علیک یا خلیفه الله و ناصر حقه» (۲)

تمام اولیاء و انبیاء علیهم السلام خلیفه خداوند متعال هستند؛ ولی اتصاف امام عصر علیه السلام به این مقام به دلیل به ثمر نشستن تلاش و کوشش جانشینان خداوند متعال است؛ چرا که در عصر ظهور، امامت و خلافت، جانشین بر حق خداوند متعال در تمام دنیا به مرحله ظهور می رسد و از تمام ظرفیت ها استفاده می شود و هدف نهایی خداوند متعال از قرار دادن خلیفه در زمین به صورت کامل تحقق می یابد.

۵. حجه الله

زمین هرگز بدون حجت باقی نمی ماند. در روایات متعددی آمده است: اگر زمین لحظه ای از حجت خالی باشد اهلش را در کام خود فرو می برد. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف حجت خداوند متعال است. در ادعیه و

ص: ۲۰۶

۱- المزار الکبیر، ص ۵۸۷.

۲- المزار الکبیر، ص ۵۶۹.

زیارات آمده است: «السلام عليك يا حجه الله و دليل ارادته».(۱)

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف راهنمای مردم است و ایشان را به سوی خدا دعوت می کند و در مسیر عبودیت قرار می دهد و با برهان قاطع و دلیل روشن و پاسخ به شبهات، حجت را بر خلق تمام می کند؛ چرا که سخنان خداوند بر زبان او جاری می شود. در ادعیه آمده است: «و حجتک و لسانک المعبر عنک الناطق بحکمتک».(۲)

مردم در پرتو نور امام علیه السلام که هرگز به خاموشی نمی گراید، هدایت می شوند؛ همان گونه که در ادعیه وارد شده است: «السلام عليك يا نورالله و يا حجه الله التي لا تخفى».(۳)

۶. تالی کتاب الله

مقام و جایگاه امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات هماهنگ و برابر با قرآن کریم است. در زیارات مهدوی به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «السلام عليك يا تالی کتاب الله و ترجمانه».(۴)

قرآن بیان گر هر شیء و همه امور است. امام علیه السلام نیز مانند قرآن همه حقایق و معارف را بیان می کند؛ چرا که اوست که قرآن را تلاوت می کند و می تواند با قرائت صحیح از قرآن در معنای ژرف و عمیق آن رسوخ نماید. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ترجمان وحی است و کلام الهی را به بهترین وجه

ص: ۲۰۷

۱- احتجاج، ج ۲، ص ۳۱۶.

۲- المزار الکبیر، ص ۵۸۷.

۳- جمال الاسبوع، ص ۳۰۷ و ۳۱۱.

۴- احتجاج، ج ۲، ص ۳۱۶.

ممکن تبیین و تفسیر می کند و گنجینه علوم قرآنی را استخراج می نماید و با هدایت مردم، حجت را بر ایشان تمام خواهد کرد.

۷. بقیه الله

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف برای تحقق هدف الهی خداوند از آفرینش، غایب از نظر باقی مانده است. مهدی ستیزی گروههای مختلف، باعث شد امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف ناگزیر به تغییر راه های ارتباطی شود و برای احیای کتاب و سنت الهی باقی بماند و به عنوان آخرین ذخیره الهی، در ادامه حرکت انبیاء و اولیاء ؑ ساکنان کشتی نجات را به دست گیرد؛ در نتیجه از تمام ستیزش ها و چالش ها مصون خواهد ماند و تلاش بی وقفه انبیاء و اولیاء ؑ علیهم السلام برای ظهور، نتیجه خواهد داد. در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیک یا بقیه الله فی ارضه» (۱).

این فراز از زیارت ناظر به زمانی است که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در کنار کعبه با قرائت آیه شریفه «بقیه الله خیر لکم» (۲) بقاء و حضور خویش را به جهانیان اعلام می کند؛ چرا که او در ادامه نبوت انبیاء و وصایت اوصیاء علیهم السلام باقی مانده است تا دشمنی ستم پیشگان را از بین ببرد همان گونه که در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است: «السلام علیک یا بقیه الخلیف البر التقی الباقی لازاله الجور و العدوان» (۳) در زیارت مهدوی

ص: ۲۰۸

۱- احتجاج، ج ۲، ص ۳۱۶.

۲- هود: ۸۶.

۳- مصباح الزائر، ص ۴۲۲؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۶.

دیگری نیز آمده است: «ذخرک الله لنصره الدین و اعزاز المسلمین و الانتقام من الجاحدین و المارقین». (۱)

۸. صاحب الزمان

امام در نظام آفرینش، واسطه فیض و حلقه ارتباط مردم با خداست. وجود امام در هر عصری و برای هر نسلی ضرورت دارد. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خلیفه خداوند متعال پس از انبیاء و اولیاء است. او امیر هستی است و زمان به دست اوست و گذر زمان مشکلی در امامتش ایجاد نمی کند. در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است: «سلام الله و برکاته و تحیاته و صلواته علی مولای صاحب الزمان» (۲).

خداوند متعال به امام دوازدهم علیه السلام عمری طولانی عنایت نموده است و تا هر زمان اراده کند طول عمر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ادامه خواهد داشت و خلافت الهی را در زمین عهده دار خواهد بود؛ به گونه ای که زمین و زمان تحت امر او قرار گرفته اند. در فرازی از ادعیه و زیارات آمده است: «وصاحب الدهور و العصور» (۳).

در حقیقت دوران امامت و خلافت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف مدتی طولانی خواهد داشت و حضرت در عصر غیبت نیز به عنوان جانشین خداوند، هدف از نظام آفرینش را تحقق می بخشد؛ چرا که ایام متعلق به

ص: ۲۰۹

۱- المزار الکبیر، ص ۵۸۷.

۲- مصباح الزائر، ص ۴۱۹؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۴.

۳- مصباح الزائر، ص ۴۱۹.

۹. میثاق الله

طرح مسأله امامت و مهدویت به آغاز نظام آفرینش باز می گردد. پیامبران علیهم السلام با توجه به آن در طول تاریخ، مردم را هدایت نموده اند و برای رویارویی با آن آماده ساختند. در ادعیه و زیارات به جهت عهد و پیمان انبیاء الهی علیهم السلام برای ایجاد بستری مناسب مهدویت آمده است: «السلام علیک یا میثاق الله الذی اخذه و وکده» (۱).

گویا سیر نظام مند قانون هستی در سایه هدایت انبیاء و اولیاء علیهم السلام، امامت و مهدویت را هدف خویش قرار داده است و از همان آغاز راه، پیمانی ناگسستنی بین حق و حقیقت و امامت و مهدویت بسته شده است و انبیاء با وفاداری به این پیمان، نبوت و رسالت را به اتمام رسانده، همه آنها زمینه را برای حضور و ظهور آن امام همام آماده نموده اند و تمام رنجها و مشکلات را به امید رسیدن به حضور سبز او در نظام آفرینش به جان خریده اند.

و این حاکی از عظمت شأن و مقام بس عالی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است که افرادی چون انبیاء اولوالعزم علیهم السلام نیز به خدمت او قامت افراشته و همت بلند داشته اند تا بشریت لیاقت بهره مندی از وجود نازنین و مبارک او را داشته باشند. این مقام نزد خداوند متعال بسیار ستوده و ارزشمند است؛ چراکه از همه مقربان در گاه در خصوص آن عهد و

ص: ۲۱۰

پیمان گرفته شده است، تا با حرکتی هماهنگ و شایسته آن، به روزگار رهایی و نقطه اوج وعده الهی بشارت دهند.

۱۰. وعده الله

خداوند متعال به آمدن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بشارت داده است. در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام عليك يا وعده الله الذي ضمنه السلام عليك ايها العلم المنصوب و العلم المصبوب و الغوث و الرحمه الواسعه و عدا غير مكذوب»^(۱).

ظهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف توسط خداوند تضمین شده است. به یقین روزی فرا خواهد رسید که بشریت شاهد تحقق این وعده الهی باشد و به رغم طولانی شدن غیبت و حیرت و ازدیاد شبهات، ظهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف را درک نماید؛ هر چند ممکن است غیبت حضرتش همچنان به طول انجامد و سالها ادامه داشته باشد و یأس و ناامیدی عده زیادی را گرفتار نماید؛ و ارزش ها تغییر یافته؛ و ظلم و جور بیش از پیش گسترش یابد. لکن خروش این امواج مرده، دیری نمی پاید! چراکه خداوند متعال مسیر تاریخ را به سوی ظهور قائم آل محمد علیهم السلام قرار داده است و فرجام تاریخ را هماهنگ با قالب مهدویت ریخته است؛ به گونه ای که هرگز نمی توان مسیر تاریخ را تغییر داد و مسأله امامت و مهدویت را تکذیب کرد؛ همان گونه که در برخی از زیارات آمده است: «وانت الشافع لاتنازع والولی الذی لاتدافع»^(۲).

ص: ۲۱۱

۱- احتجاج، ج ۲، ص ۳۱۶.

۲- المزار الکبیر، ص ۵۸۷.

امام جایگاه ویژه ای در نظام آفرینش دارد؛ به گونه ای که هیچ فردی غیر از او نمی تواند در این مرتبه و مقام جایگزین امام شود و مانند او درخشش نماید و هم شأن امام قرار گیرد؛ چرا که عقل انسان معمولی از درک این مقام عاجز است تا چه رسد به اینکه به آن نایل آید.

در حدیثی از امام هشتم علیه السلام در اشاره به این مطلب آمده است: «ان الامامه اجل قدرا واعظم شأننا واعلی مکانا وامنع جانبنا وابعد غورا من ان يبلغها الناس بعقولهم»؛ جلالت مقام امام وعظمت شأن او و علو مرتبه و سعه وجودی او فراتر از آن است که عقول مردم قادر به درک آن باشند (۱).

مراد از مقام امام، جایگاه معنوی رفیع امام علیه السلام نزد خداوند متعال است و رابطه امام معصوم علیه السلام با خدا و قرآن کریم و انبیاء الهی را مطرح می کند؛ به گونه ای که هیچ گزینه دیگری غیر از امام را بر نمی تابد. برای اشاره به این مطلب در زیارت جامعه کبیره آمده است: «ولکم الموده الواجبه... والشأن الکبیر والجاه العظیم» (۲).

تحقیقات نشان می دهد تفاوت صفات با شأن و مقام امام در این است که شأن به بیان علو مرتبه امام در مقایسه او با همتایی چون پیامبر می پردازد و بر جایگاهی ممتاز و ویژه و اختصاصی برای امام تأکید می کند؛ مانند امامت حضرت ابراهیم علیه السلام که خداوند متعال این مقام را برای او اختصاص داد؛ لکن صفت به مرتبه ای می پردازد که

ص: ۲۱۲

۱- کافی، ج ۱، ص ۱۹۹، ح ۱.

۲- من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۶۱۶، ح ۳۲۱۳.

افراد دیگر می توانند در آن، همتای امام قرار گیرند؛ مانند منصور بودن از سوی خداوند متعال که در آن، امام و پیامبر با یکدیگر برابرند و نصرت الهی شامل هر دو می باشد. به همین لحاظ در این نوشتار تلاش خواهد شد شئون حضرت مهدی علیه السلام به صورت جزئی مورد پژوهش قرار گیرد، بنابراین در این قسمت به بررسی آنها در دعا و زیارت پرداخته می شود.^(۱)

شئون امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات

اشاره

بررسی ساختار شئون نشان می دهد، شأن نیز در زمره صفات قرار می گیرد؛ لکن به جهت اهتمام به شأن امام در اندیشه اسلامی و تحلیل بهتر آنها در این نوشتار تحت عنوان فوق مورد پژوهش قرار گرفته اند؛ از این رو می توان گفت امام جایگاه ویژه ای در نظام آفرینش دارد؛ به گونه ای که هیچ فردی نمی تواند در این مرتبه و مقام جایگزین امام شود و مانند او درخشش نماید و چنانچه حتی شخصی تخلق به صفات انبیاء داشته باشد، مستلزم امامت او نخواهد شد. از این رو وقتی حضرت ابراهیم علیه السلام از رسیدن به مقام امامت مسرور گشته، امامت در ذریه خویش را از خداوند متعال درخواست می کند، به او خطاب می شود: «لاینال عهدی الظالمین»؛^(۲) چرا که خداوند متعال چهره های خاصی را برای این مسئولیت مهم برگزیده است در نتیجه

ص: ۲۱۳

۱- ۲. الفروق اللغویه، ص ۲۹۱.

۲- کافی، ج ۱، ص ۱۹۹، ح ۱.

امامت شأن ویژه ای دارد و شئون، بیان گر عظمت و ابهت و شکوه هر چه بیشتر امامت است؛ به گونه ای که حتی اکثر پیامبران نمی توانند به مرتبه امامت نایل آیند و چهره ای غیر از امام معصوم در این جایگاه کارآمد نیست.

۱. معصوم (عصمت امام دوازدهم در ادعیه و زیارات)

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در بین سایر انبیاء و اولیاء علیهم السلام شأن و جایگاه ویژه ای نزد خداوند متعال دارد. نفس او پاک و مطهر از هر گونه رذیله اخلاقی و به دور از هر گونه پلیدی است. در ادعیه و زیارات آمده است: «و عصمته من الذنوب و براته من العیوب و اطلعتہ علی الغیوب و انعمت علیہ و طهرته من الرجس و نقیته من الدنس»؛^(۱) حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف معصوم است و هرگز گناهی در مورد او تصور نمی شود. ایشان از هر گونه عیب و ایرادی مبرا است. از اسرار خداوند متعال آگاه است و از هر گونه اعمال شیطانی و شیطان صفتی، پاک و منزّه است.

اخلاق آن حضرت پاکیزه از هر گونه آلودگی و لغزش است. امام عصر علیه السلام برگزیده خداوند متعال و سرآمد همه مقربان درگاه الهی است.

شایان ذکر است طبق فرازهای مذکور، شکوه و عظمت و علو مرتبه حضرت ۷ شایسته خداوند متعال است و به تناسب الوهیت ذات الهی عبودیت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف عظمت شأن او را نشان می دهد؛ به گونه ای

ص: ۲۱۴

۱- کمال الدین، ص ۵۱۴، ح ۴؛ الغیبه طوسی، ص ۲۷۹؛ جمال الاسبوع، ص ۳۰۸ با اندکی اختلاف.

که موفق به برپایی حکومتی جهانی می شود.

۲. ولی الله

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از جانب خداوند متعال بر همه امور ولایت دارد و از شایستگی لازم برای مدیریت جهانی بهره مند است. امام دوازدهم علیه السلام با ولایت خویش به جریان حق و حقیقت در شریانهای جامعه جهانی معنی می بخشد و حکومت عدل الهی را برپا می دارد.

ولایت و سرپرستی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف تجلی حاکمیت الهی است و اطاعت از ایشان، اطاعت از خداوند متعال است. در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیک یا ولی الله» (۱).

در زیارت مادر حضرت ولی عصر علیه السلام نیز وارد شده است: «وحملت ولی الله» (۲).

در دعای شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان به جهت اشاره به ولایت امام علیه السلام آمده است: «اللهم کن لولیک...» (۳).

در فرازی دیگر نیز

«اللهم اذفع عن ولیک» (۴) وارد شده است.

ص: ۲۱۵

۱- المزار الکبیر، ص ۵۸۹.

۲- المزار الکبیر، ص ۶۶۰.

۳- کافی، ج ۴، ص ۱۶۲.

۴- جمال الاسبوع، ص ۳۰۷.

۳. ولی الاحکام

مدیریت و ولایت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف همه امور را در بر می گیرد. به رغم ولایت مطلقه امام دوازدهم علیه السلام ولایت ایشان بر احکام نیز به صورت خاص اشاره شده و در ادعیه و زیارات آمده است:

«سلام الله... علی مولای صاحب الزمان... و ولی الاحکام»^(۱).

امام عصر علیه السلام با توجه به جایگاه امام معصوم علیه السلام در نظام آفرینش و بهره مندی از معارف الهی، قانون الهی و جهانی را تهیه و تدوین می نماید و بر اساس آن، احکام اسلامی جاری می شود. این احکام از ناحیه خداوند متعال است و از زبان حضرت مهدی صادر می شود؛ همان گونه که در زیارات و ادعیه آمده است: «و حجتک علی خلقک و لسانک المعبر عنک باذنک الناطق بحکمک»^(۲).

۴. شاهد و ناظر بر اعمال

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف شاهد و ناظر بر اعمال است؛ در زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه آمده است: «السلام علیک یا عین الله فی خلقه» در فرازی دیگر آمده است: «وعینک الناظره علی بریتک و شاهدک علی خلقک»^(۳).

در فرازی دیگر از ادعیه آمده است: «وخلیفتک فی ارضک و شاهدک علی

ص: ۲۱۶

۱- مصباح الزائر، ص ۴۱۹.

۲- جمال الاسبوع، ص ۳۰۷؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۴.

۳- مصباح المتهدد، ص ۴۸۰؛ جمال الاسبوع، ص ۴۲، ف ۳ و ص ۳۰۷، ف ۴۷.

حفظ نظام آفرینش وابسته به حجت الهی است و حتی اگر برای لحظه ای زمین از حجت خالی باشد، اهلش را فرو خواهد برد. آرامش و امنیت و اهلیت و قابلیت حیات و زندگی در این مجموعه عظیم خلقت، با همه گستره وجود و امکاناتش، مرهون وجود نازنین امام علیه السلام است.

بنابراین حضور او در هر عصری و برای هر نسلی گزینه ای گریزناپذیر و امری ضروری و مسلم به شمار می آید. بنابر آنچه در ادعیه و زیارات آمده است؛ شاهد بودن ایشان به معنی حضور نقش آفرین امام در راستای حفظ و بقاء نظم هستی نیز از شئون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. در ادعیه به جهت اشاره به این مطلب آمده است:

«اشهد الله واشهدك يا مولاي بهذا ظاهره كباطنه و سره كعلانيته و انت الشاهد على ذلك» (۲).

در نتیجه هیچ کس جز امام علیه السلام یارای تأمین هدف آفرینش و مقام خلیفه الهی را ندارد.

۵. میزان الاعمال

حضرت صاحب الامر علیه السلام به عنوان انسان کامل، الگو و راهنمای بشریت است.

ص: ۲۱۷

۱- غیبت طوسی، صص ۲۷۹ و ۲۳۸.

۲- المزار الکبیر، ص ۵۸۸.

مهدویت به عنوان یک دکترین، به معنی اندیشه راهبردی و کاربردی بسیار در خور توجه است و احساس حضور او می تواند حضرتش را به عنوان میزان الاعمال قرار دهد. به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه و زیارات آمده است: «وانت یامولای فاشهد بما اشهدتک علیه». (۱)

بعید نیست اتمام حجت، در پی حضور حجت ملازم و مناسب هماهنگی با او باشد؛ زیرا شأن شاهد بودن حضرت صاحب الامر علیه السلام آن قدر مهم است که به تصریح ادعیه و زیارات، عملی بدون عنایت و هماهنگی حضرتش پذیرفته نمی شود؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است:

اشهد ان بولایتک تقبل الاعمال و تزکی الافعال و تضاعف الحسنات فمن جاء بولایتک و من اعترف بامامتک قبلت اعماله و صدقت اقواله و تضاعفت حسناته و محیت سیئاته و من عدل عن ولایتک و جهل معرفتک و استبدل بک غیرک کبه الله علی منخره فی النار و لم یقبل الله له عملاً؛ (۲) شهادت می دهم با ولایت تو اعمال قبول می شود و رفتار تزکیه و پاک از نفاق می گردد و ثواب آن دو چندان می شود، هر آنکه اعتراف به امامت تو کند عملش قبول و گفتارش تصدیق می شود و حسنات و خوبیهای او دو برابر شده و بدی های عمل او محو می شود

ص: ۲۱۸

۱- المزار الکبیر، ص ۵۷۱.

۲- المزار الکبیر، ص ۵۸۷.

و هر آنکه از ولایت تو عدول نمود و سرپیچید و دیگری را به جای تو بپذیرد خدا او را به روی در آتش می افکند و عملی را از او قبول نمی کند.

بنابر این از دیگر شئون حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف میزان الاعمال بودن ایشان است و هر آنکه هماهنگ با ایشان حرکت کند اهل سعادت و نجات است.

واکاوی شئون و مقامات معنوی امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف چنین می نماید که بهترین رتبه و جایگاه حقوقی در اندیشه اسلامی برای امام به عنوان کامل ترین و برترین شخصیت الهی شناخته شده است؛ چرا که آموزه امامت در اندیشه اسلامی، در مرتبه ای بالاتر از نبوت قرار دارد و امام در مرحله ای است که هیچ فردی را توان رسیدن به مرتبه او نیست و رتبه او گزینه دیگری غیر از امام معصوم را بر نمی تابد. برای اشاره به این مطلب در روایتی از امام هشتم علیه السلام آمده است: «الامام واحد دهره ولا یدانیه احد ولا یعادلہ عالم ولا یوجد منه بدل ولا له مثل ولا نظیر»؛ امام یگانه دوران خویش است و هیچ شخصی با او برابری نمی کند؛ دانشمندی مانند او نمی باشد و جایگزینی برای او و شخصیتی مثل او و شبیه او یافت نمی شود. (۱) برابر ادعیه و زیارات مهدوی، امام دوازدهم یگانه و بی نظیر است.

ص: ۲۱۹

اول: غیبت در ادعیه و زیارات

اشاره

حضور و غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات، هماهنگ با آیات و روایات است؛ هرچند تفاوت‌هایی در بیان دیده می‌شود؛ ولی می‌توان جمع‌بندی روایات را در ادعیه و زیارات مهدوی ملاحظه کرد و به نوعی تأکید بر نقاط مشترک دست یافت. در این قسمت از پژوهش به پاره‌ای از آنچه مرتبط با حضور و غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از قبیل مفهوم شناسی غیبت، حکمت آن و وظیفه منتظران در زمان غیبت، پرداخته می‌شود.

الف) مفهوم غیبت

پدیده غیبت طبق آنچه در دعا و زیارت ملاحظه می‌گردد، مستور بودن حضرت صاحب الامر علیه السلام است و گویا حجابی بین ما و امام علیه السلام قرار داده شده است که مانع از شناخت و دسترسی ما به ایشان است. به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه و زیارات آمده است:

«و ثبتنی علی طاعه ولی امرک الذی سترته عن خلقک فبذنک غاب عن بریتک»؛^(۱) خداوند در اطاعت از ولی امر تو که با اذن تو از دید مردم غایب گردیده است ثبات قدم عنایت کن.

در دعای ندبه نیز در اشاره به این حقیقت آمده است: «بنفسی انت من مغیب لم یخل منا، بنفسی انت من نازح مانزح عنا»؛^(۲) حضرت از ما دور و

ص: ۲۲۰

۱- کمال الدین، ص ۵۱۲، ح ۴۳.

۲- المزار الکبیر، ص ۵۸۱.

جدا نیست؛ چرا که اگر این گونه بود توجیهی برای بقاء نظام هستی وجود نداشت. بنابراین غیبت حضرت به معنی عدم معرفت و شناخت ما از امام دوازدهم ۷ است.

(ب) حکمت غیبت: امتحان مردم

غیبت حکیمانه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف امتحان الهی است که برای مهدی یاوران قرار داده شده است. در ادعیه و زیارات مهدوی به آن این گونه اشاره شده است: «اللهم فثبنتی علی دینک و استعملنی بطاعتک و لین قلبی لولی امرک و عافنی مما امتحنت به خلقک»^(۱).

براساس آنچه در دعا و زیارت به آن پرداخته می شود؛ غیبت حضرت صاحب الامر علیه السلام ریشه در امتحان الهی از ناحیه خداوند متعال دارد که در آن، دین مداران از دین شعاران باز شناخته می شوند و بدون عنایت خداوند متعال کسی سر بلند از آن بیرون نمی آید.

(ج) مدت غیبت: طولانی

زمان این امتحان بسیار طولانی است، در دعای معرفت آمده است: «اللهم و لا تسلبنا یقین لطول الامد فی غیبتہ و انقطاع خبره عنا»^(۲).

زمان غیبت، زمانی طولانی است، به گونه ای که چه بسا انسان در آن یقین خود نسبت به امامت و مهدویت را از دست می دهد و گرفتار شک و حیرت شده و از امام خویش نیز خبر ندارد.

ص: ۲۲۱

۱- کمال الدین، ص ۵۱۲، ح ۴۳.

۲- کمال الدین، ص ۵۱۳، ح ۴۳.

۱. صبر

تعجیل وانجام عملی شتاب زده نیز می تواند نتیجه ای به عکس و بازتابی منفی داشته باشد؛ حقیقتی که در دعا به آن این گونه اشاره شده است:

فصبرنی علی ذلک حتی لا احب تعجیل ما اخرت و لا- تأخیر ما عجلت و لا- اکشف عما سترته و لا- ابحت عما کتمته و لا انازعک فی تدبیرک و لا اقول لم و کیف؟ و ما بال ولی الامر لا یظهر و قد امتلأت الارض من الجور و افوض اموری کلها الیک؛ (۱) خداوند! در دوران غیبت به من صبری عنایت کن که تعجیل آنچه را تو به تأخیر انداخته ای از تو درخواست ننمایم و در مقام کشف اسرار و جستار از آنچه پنهان نموده ای نباشم و با تدبیر تو منازعه نکنم و به جهت پر شدن زمین از ظلم و جور بهانه نجویم و تمام امور را به تو واگذار نمایم.

امر غیبت بسیار حکیمانه است و تنها گزینه پیش رو برای امامت و مهدویت در آن فضای سیاسی و اجتماعی مهدی ستیز بوده است. بنا بر این، سزاوار است امر ظهور به خداوند متعال واگذار شود.

۲. دعا

در اهمیت دعا برای حضرت در ادعیه آمده است:

ص: ۲۲۲

«و لا- تنسنا ذكره و انتظاره و الايمان وقوه اليقين في ظهوره و الدعاء له و الصلاه عليه حتى لايقنطنا طول غيبته من ظهوره و قيامه»؛(۱) خداوندا ياد و انتظار امام غايب را از خاطر ما نبر و ايمان و قوت يقين در ظهور او و دعا براي او و درود بر او در خاطر ما هميشه پايدار باشد؛ به گونه ای که طولانی شدن غيبت موجب یأس و ناامیدی از ظهور او نشود.

اگرچه امام غايب است؛ ولی به يقين وجود دارد و آموزه ای است که ايمان راسخ به آن از اعتقادات راستين و صحيح است و دعا براي ظهور موجب اميد به آینده ای روشن و یادآوری ارزشها و رویشها در عصر ظهور می شود.

توصيف دوران غيبت: زمان شدت دشمنی و فتنه

دوران غيبت، دوران فتنه انگیزی و صف آرایی دشمنان است؛ همان گونه که در ادعیه آمده است:

«اللهم انا نشكو اليك فقد نبينا و غيبه و لينا و شده الزمان علينا و وقوع الفتن [بنا] و تظاهر الاعداء [علينا] و كثره عدونا و قله عددنا».(۲)

ص: ۲۲۳

۱- کمال الدین، ص ۵۱۴، ح ۴۳.

۲- کمال الدین، ص ۵۱۴، ح ۴۳.

طبق این فرازها، دوران غیبت، دوران پر آشوبی است و امواج فتنه، زمانه را تحت تأثیر قرار داده، چالشهای زیادی خواهد داشت و دشمنان با تمام قوا و هر آنچه برای ستیزش دارند به مهدی ستیزی و امام گریزی می پردازند و تعداد اندک مهدی یاوران و حق باوران را می آزارند.

دوم: عصر ظهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات

۱. دوران سرور آل محمد

عصر بهارینه ظهور، طبق ادعیه و زیارات، ایام فرح بخش و سرور آل محمد علیهم السلام خواهد بود. در ادعیه و زیارات مهدوی چنین آمده است: «اللهم و سرّ نبیک محمد صلی الله علیه و آله و سلم الطاهرین برویته و من تبعه علی دعوته و ارحم استکانتنا من بعده اللهم اکشف هذه الغمه عن الأمة بحضوره»^(۱).

اهل بیت علیهم السلام از ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خشنود و مسرور می شوند. علاوه بر شادی ایشان، مهدی یاوران نیز به وجد آمده، به زندگی پرنشاط و آکنده از آرامش و آسایش دست می یابند. امید در دل ایشان زنده می شود و این زندگی سرد و بی روح، با دم مسیحایی ولی خدا گرم و دل نواز می گردد و اشک حسرت از دیدگان خیره در غیبت، باز گرفته می شود و غم و اندوه مهدی باوران با حضور آن عزیز بر طرف می گردد و زمینه توحید و عبودیت فراهم می آید و وعده

ص: ۲۲۴

خداوند به صورت کامل تحقق می یابد.

به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه و زیارات آمده است: «و تنجز به وعد المؤمنین حتی لا یشرک بک شیئا و حتی لا یبقی حق الا ظهر و لا عدل الا زهر و حتی لا یستخفی من الحق مخافه احدا من الخلق»^(۱).

دوران حضور دوباره مهدی آل محمد علیهم السلام فرصتی برای بازیابی توحید و روا مداری شرک به خداوند متعال است و از این فراز فهمیده می شود هدف زندگی در زمان ظهور، رسیدن به رشد و تعالی است. گویا انسان جایگاه خویش را یافته، در پی ارج گذاری به مقام خلیفه الهی بر می آید و فریاد توحید را در سرتاسر هستی طنین انداز می کند؛ به گونه ای که حق با همه وسعت دامنه خود و به معنی تمام کلمه در جامعه نمایان می شود و چهره عدالت در سایه عدالت گستر جهان، درخشش می یابد و قلب رنجور و سینه خسته از ظلم و جور ایام غیبت را تسکین می دهد و حق و حقیقت را جلوه گر می سازد؛ این امر تا آنجا پیش می رود که دیگر به دلیل ترس از چالش و ستیزش اهل باطل، حق کتمان نمی گردد و به دلیل ظلم و جور، خلأها و گسست های ناشی از فشار ستم، به دره ها و شکافهای عمیق اجتماعی تبدیل نمی شود؛ چرا که با گسترش معرفت و احساس نیاز مردم به امام معصوم، موانع حق ستیزی و امام گریزی از بین می رود و هیچ کس را یارای مبارزه با حق و مقاومت در برابر

ص: ۲۲۵

۱- مصباح الزائر، ص ۴۲۰؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۵ باب زیاره الامام المستر عن الابصار.

جریان رودخانه خروشان ولایت نخواهد بود. بنابر این بدون اینکه ترس و وحشتی از ناحیه مهدی ستیزان احساس شود، حق اظهار می شود و چهره حقیقت به طور کامل نمایان می گردد.

۲. از بین رفتن دشمنی

گرمای خورشید ولایت، سرمای کینه و غم های عناد دشمنان را ذوب نموده، دشمنی را از بین می برد. در ادعیه آمده است:

السلام علی المهدی الذی وعد الله عزوجل به الامم ان یجمع به الکلم ویلم به الشعث و یملاء به الارض قسطا و عدلا ویمکن له و ینجز به وعد المؤمنین؛(۱) سلام بر مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف که خداوند متعال به امتهای وعده داده است توسط او اعتقادی یکپارچه شکل می گیرد و دشمنی و عناد از بین می رود و زمین را عدل و داد فرا می گیرد و همه چیز بر اساس آرمانهای مهدوی شکل می گیرد و وعده الهی به اهل ایمان تحقق می یابد؛ چرا که ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به معنی تحقق وعده الهی است و همه امتهای پروانه وار نزد شمع وجود او گرد هم می آیند و اتحادی یکپارچه را تشکیل داده، با یکدیگر هم نوا خواهند شد؛ حتی فراتر از همنوایی، همگرایی آنها روی خواهد داد؛ چرا که فاصله ای میان ایشان و امامشان باقی نمی ماند و با متمرکز شدن توجهات در امامت و مهدویت، زمینه ای برای اختلاف طبقاتی و رقابت های نامتوازن

ص: ۲۲۶

۱- مصباح الزائر، ص ۴۴۱؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۱.

زندگی باقی نمی ماند و زمین پر از عدل و داد می شود و مردم از این الگوی کامل در فرصتی استثنایی بهره مند می گردند و آرزوی دیرینه اهل ایمان تحقق می یابد و با رسیدن صبح امید و طلوع خورشید مهر، یخ های سرد و بی روح حیرت ناشی از غیبت ذوب می شود و با جریان چشمه حقیقت، آب حیات در کالبد طبیعت جریان می یابد و تشنگان حقیقت و ره پویان امامت و ولایت و عاشقان مهدویت را سیراب می نماید.

۳. درخشش امامت

عصر ظهور، دوران طلایی حیات بشر است، آن زمان به یقین روزگار رهایی از ظلم و جور و تاریکی و جهالت است؛ چرا که فاصله ای بین امام و مردم وجود نخواهد داشت و همه از فضای نورانی حضور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف بهره مند خواهند شد و نورانیت وجود امام، جهان را آکنده از عطر امامت می کند؛ همان گونه که در زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آمده است:

«سلام الله و برکاته و تحیاته و صلواته علی مولای صاحب الزمان صاحب الضیاء و النور و الدین المأثور و اللواء المشهور و الكتاب المنشور و صاحب الدهور و العصور... و شمس الظلام و بدر التمام و نصره الایام»؛ (۱) سلام و برکات خداوند متعال و صلوات و ثنای او بر صاحب الزمان که صاحب درخشش و نورانیت

ص: ۲۲۷

۱- مصباح الزائر، ص ۴۱۹؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۴.

است؛ همان که صاحب دین ابراهیمی و حیانی و پرچم مشهور الهی است و کتاب آسمانی را به همراه دارد و روزگار به اختیار اوست؛ چرا که او خورشید درخشان و ماه تابان است.

ساختار ادبی این فرازها حکایت از حضور انسان کامل در عصر ظهور دارد. درخشش خورشید عالم تاب امامت، موجب نورافشانی عصر ظهور می شود و بشر گرمای وجود امام را احساس می کند و رفاقت بین خود و امام دوازدهم علیه السلام را تجربه می نماید و با حقیقت اسلام ناب محمدی روبه رو می گردد و چهره زیبای دین مبین الهی مشخص می شود و با ارائه نسخه اصلی ادیان ابراهیمی و پالایش و پیرایش خرافات آنها، پیروان ادیان نیز به خروش آمده و اسلام را محل تلاقی و تکامل ادیان می یابند و با به رسمیت شناختن آن، زیر پرچمی قرار می گیرند که مهدی آل محمد علیه السلام به اهتزاز در می آورد و در پرتو آن خورشید فروزان و ماه تابان، به نعمت آسایش و آرامش دست می یابند و کام یاب می گردند.

وقت ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات

ترسیم و تصویر دوران ظهور آن اندازه جان فزا و روح بخش است که می تواند در هر منتظر مهدی یاوری، شوق و اشتیاق به سوی ظهور را فراهم آورد و حتی چه بسا باعث شتاب زدگی و تعجیل در رسیدن به آن دوران می شود و همواره مورد سؤال منتظران ظهور بوده است. به جهت پاسخ به این سؤال در ادعیه و زیارات آمده است:

« و امرک ينتظر و انت العالم غير معلم بالوقت الذى فيه صلاح امر وليک فى الاذن له باظهار امره و کشف ستره». (۱)

وقت ظهور از منظر ادعیه و زیارات حضرت مهدی علیه السلام معلوم نیست و از اسرار نظام آفرینش به شمار می آید و علم آن در انحصار خداوند متعال است، هر چند در فرازی از دعای عهد آمده است: « و عجل اللهم لنا ظهوره فانهم یرونه بعیدا و نراه قریبا». (۲)

واژه «قریبا» به معنی نزدیک بودن ظهور نیست؛ چرا که با توجه به گذر غیبت، طبیعی است که در هر لحظه به ظهور حضرت نزدیک تر می شویم و این امر معقول نیازی به بیان ندارد؛ بنابر این شایسته است به قرینه فرازهای قبلی «قریبا» به معنی اصطلاحی باشد که حاکی از قطعی بودن پدیده ظهور با همه مسائل نامأنوس آن است. در خصوص روز ظهور نیز در زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه آمده است: «یا مولای یا صاحب الزمان صلوات الله علیک هذا یوم الجمعة و هو یومک المتوقع فیه ظهورک و الفرج». (۳)

انتخاب و انتصاب الهی حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات

واگذاری حکومت جهانی به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اتفاقی نیست و به یقین، حضرتش گزینه شایسته انتخابی خداوند متعال برای رخ دادی

ص: ۲۲۹

۱- کمال الدین، ص ۵۱۲، ح ۴۳.

۲- المزار الکبیر، ص ۶۶۵.

۳- جمال الاسبوع، ص ۴۲، ف ۳.

عظیم و تحقق آینده ای روشن در فرجام تاریخ است؛ چرا که امتیازات ویژه ولی عصر ۴ وجودی سرآمد و برترین شخصیت را از ایشان ترسیم می کند و او را برگزیده خداوند متعال معرفی می کند، شخصیتی که حتی در دوران کودکی زینده این مقام و شایسته این جایگاه بوده است و از همان آغاز موفق به کسب معیارهای الهی شده است و به مقام خاتم الاوصیاء، نائل گردیده است و در ادعیه و زیارات آمده است:

«اشهد ان الله اصطفاك صغيرا و اكمل لك علومه كبيرا و انك حي لاتموت حق تبطل الجبت و الطاغوت».^(۱)

خداوند متعال حضرت مهدی را در دوران خرد سالی برگزیده است و در همان دوران، علوم امامت را برای حضرتش کامل نموده است و زمینه گسترش معرفت توسط او را فراهم آورده است، کودکی که مهدی ستیزان و امام گریزان برای از بین بردن او از هیچ امری فروگذار نکردند، رشد یافته و به حیات خود تا نابودی کامل باطل ادامه می دهد.

در دعایی دیگر به جهت اشاره به انتخاب و انتصاب الهی حضرت مهدی آمده است:

فانه عبدك الذی استخلصته لنفسك و ارتضیته لنصره دین نبیک و اصطفیته بعلمك و عصمته من الذنوب و برأته من العیوب و
اطلعتہ

ص: ۲۳۰

۱- مصباح المتهدجد، ص ۴۰۸؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۳.

علی الغیوب و انعمت علیه و طهرته من الرجس و نقیته من الدنس؛ (۱) امام دوازدهم علیه السلام بنده محبوب خداست، به گونه ای که خداوند متعال با توجه به علم الهی خویش او را برای یاری دین برگزیده است و از هرگونه گناه و لغزش دور داشته است و از عیوب میرا نموده است و از غیب آگاه گردانیده است و نعمتش را بر او ارزانی داشته و به او طهارت از پلیدی و پرهیز از لغزش عنایت کرده است.

طبق آنچه در این فراز از دعا مورد اشاره قرار گرفته است، حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف امتیازی ویژه نسبت به سایر مقربان درگاه خداوند متعال دارد که به خاطر آن برگزیده شده است؛ به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه و زیارات آمده است: «فانه عبدك الذی استخلصته لنفسك». (۲)

حضرت مهدی هماهنگ و متناسب و با اهداف و منویات خداوند متعال، فرجام تاریخ را رقم خواهد زد؛ بنا بر این شکوه و ابهت حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تجلی عظمت خداوند متعال و تحقق آخرین درجه رشد و کمال بشریت است.

نتیجه گیری

ادعیه و زیارات متعددی به صورت خاص و ویژه، امامت و مهدویت و به صورت غیر اختصاصی به مهدویت؛ ابعاد و شئون حضرت مهدی علیه السلام

ص: ۲۳۱

۱- کمال الدین، ص ۵۱۴، ح ۴۳؛ غیبت طوسی، ص ۲۷۹؛ جمال الاسبوع، ص ۳۰۸ بانندکی اختلاف.

۲- کمال الدین، ص ۵۱۴، ح ۴۳

را ترسیم می کنند و به بیان اوصاف واحوال وجایگاه ومقام ومرتبه امام دوازدهم علیه السلام می پردازند. حضور وغیبت نیز در آنها بیان شده است. و در آنها با اشاره به ویژگیهای شخصی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بر وجود حجت حی در هر زمانی تأکید می شود. ناینست آن ننن

ص: ۲۳۲

فصل چهارم: سیمای عمل کردی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

اشاره

ص: ۲۳۳

امامت و مهدویت به عنوان یک اندیشه راهبردی و کاربردی است و توجه به آن و شناخت ساختار حکومت آن حضرت به جهت حرکتی هماهنگ به سوی ظهور، می تواند الگوی سیاسی اجتماعی و فرهنگی و تربیتی قرار گیرد؛ چرا که امامت و مهدویت در امتداد رسالت انبیاء و وصایت اولیاء قرار گرفته است. به رغم ترقی و رشد بشریت در زمان انبیاء گذشته، هنگام ظهور امام دوازدهم علیه السلام اهداف خداوند متعال از نظام آفرینش به صورت کامل محقق خواهد شد. در این قسمت از پژوهش ابتدا به سیمای عمل کردی امام دوازدهم علیه السلام در دوران غیبت و سپس در عصر ظهور از منظر ادعیه و زیارات پرداخته می شود.

اول: آثار تکوینی و سیمای عمل کردی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت

۱. ملجاء، پناه و حافظ نظام آفرینش

امام علیه السلام آثار و فواید و برکات زیادی دارد. آرامش و امنیت مجموعه

هستی از جمله آثار مترتب بر وجود حجت خداوند متعال است. در قرآن کریم به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «و ما كان الله ليعذبهم و انت فيهم» (۱) خداوند مردم را تا زمانی که تو (پیامبر) در بین آنها هستی عقاب و عذاب نمی کند.

خداوند متعال به برکت حضور امام در جامعه، ایشان را در دنیا عذاب نمی کند. امام علیه السلام نقش به سزایی در تأمین امنیت نظام آفرینش دارد. در زیارت حضرت مهدی علیه السلام به جهت اشاره به این مطلب آمده است «السلام عليك يا عين الحياه»؛ (۲) سلام بر تو ای منشأ حیات.

گویا حضور امام در نظام آفرینش به قابلیت آن برای حیات می انجامد. خداوند متعال او را برای ایفای این نقش کلیدی و تحقق هدف نظام آفرینش آفریده است؛ در ادعیه آمده است: «... خلقتنا لعصمه و ملاذا و اقمته لنا قواما و معاذا»؛ (۳) خداوند تو امام را برای خلق به عنوان پناه و مأمن قرار دادی.

در فرازی دیگر آمده است: «و جعلته مفزعا لمظلوم عبادك» (۴).

طبق مضامین وارده در آیات و روایات و ادعیه و زیارات، حفظ و نگهداری اهل زمین از فرو رفتن در کام آن، از جمله آثار و فواید تکوینی امام علیه السلام است.

ص: ۲۳۵

۱- انفال: آیه ۳۳.

۲- جمال الاسبوع، ص ۴۱، ف ۳.

۳- المزار الكبير، ص ۵۸۳.

۴- مصباح المتعجب، ص ۱۵۹.

مهدویت به عنوان اندیشه ای راه بردی و کار بردی، موجب پویایی انتظار و امید به آینده ای روشن خواهد شد و موجب مسئولیت پذیری هر چه بیشتر در زمان غیبت می گردد؛ در ادعیه و زیارات آمده است:

... و یكون یقیننا فی ذلک کیقیننا فی قیام رسولک صلی الله علیه و آله و سلم... و قو قلوبنا علی الایمان به حتی یسلک بنا علی یده منهج الهدی و الحجه العظمی و الطریقه الوسطی و قونا علی طاعته و ثبتنا علی متابعتہ و اجعلنا فی حزبه و اعوانه و انصاره و الراضین بفعله و لاتسلبنا ذلک فی حیاتنا و لا- عند وفاتنا حتی تتوفانا و نحن علی ذلک غیر شاکین و لا ناکثین و لامرتابین و لامکذبین؛(۱) خداوند! به منتظرین ظهور یقینی عنایت کن که همان گونه که در محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله قیام نموده و با یقین به حقانیت آن پیا خاستند همانند آن به یاری امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف برخیزند. خدایا به جهت حرکت در سایه امام زمان و ایمان راسخ به او قوت قلب عنایت کن، چرا که او طریق هدایت و حجت عظیم الشان الهی و رهبری معتدل و معتمد است. خدایا به منتظران ظهورش قوت در اطاعت و ثبات قدم در همراهی و متابعت عنایت فرما و ما را از جمله مهدی باوران و مهدی یاوران قرارده، همان افرادی که رضایت امام خویش را می طلبند و هیچ گونه شک و تردیدی در حقانیت او ندارند و هرگز در یاری او تردید و درنگ نمی کنند.

ص: ۲۳۶

توجه به امام دوازدهم علیه السلام منتظران را از دام متمه‌دیان و مدعیان می‌رهاند و با ارائه الگوی صحیح رفتاری، باعث نجات از جهل و گمراهی و فتنه و آشوب می‌شود و موجب درخشش مهدی یاوران در تجدید پیمان با امام خویش و وفای به آن در ایام غیبت خواهد شد. شایان ذکر است توصیه و تأکید بر این دعا در عصر غیبت به جهت توجه دادن به آثار امام غایب است؛ چرا که اگر آثار امام به دوران ظهور اختصاص می‌یافت، تأکید بر این دعا معنی نداشت. از این رو سعادت در کشتی نجات مهدی آل محمد علیهم السلام است. در زیارت حضرت مهدی به جهت اشاره به این حقیقت آمده است: «السلام عیك یا سفینه النجاه»^(۱).

همان گونه که از ادعیه و زیارات استفاده می‌شود، سعادت دنیا و آخرت در توجه به امام عصر علیه السلام تأمین می‌گردد؛ در دعا وارد شده است: «و اجعلنی بهم فائزاً عندک فی الدنیا و الآخره و من المقربین»^(۲).

عنایت به مهدویت، انتظار را از یک خواسته، به جریان تبدیل می‌کند و حرکتی هماهنگ به جهت زمینه‌سازی ظهور را در پی خواهد داشت؛ در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است:

و اجعلنا فی حزبه القوامین بامرہ الصابریں معہ الطابریں رضاک بمناصحتہ حتی تحشرنا یوم القیامہ فی انصارہ و اعوانہ و مقویہ

ص: ۲۳۷

۱- جمال الاسبوع، ص ۴۲.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، ص ۵۱۶.

همان گونه که در این دعا وارد شده است، شیفتگان عصر ظهور برای زمینه سازی ظهور، قابلیت خویش را افزایش داده، با صبر و استقامت، امام دوازدهم علیه السلام را یاری خواهند نمود و با رضایت به حکومت حضرتش مشروعیت آن را تقویت می نمایند؛ به گونه ای که دیگر تقیه صورت نمی گیرد. در ادعیه آمده است:

و اجعلنا یارب من اعوانه و مقویه سلطانه و الموترین لامره و الراضین بفعله و المسلمین لاحکامه و ممن لاحاجه به الی التقیه من خلقک؛ (۲) خداوند ما را از یاران حضرت مهدی قرار بده و توفیق تقویت حاکمیت او و فرمانبرداری از او امر او و رضایت مندی به حکومت او را به ما عنایت بفرما؛ به گونه ای که سلامت و ایمنی عمل به احکام دین تحقق یابد و نیاز به تقیه و محافظه کاری از شر دشمن در عمل به دین صورت نگیرد.

طبق این فراز، قابلیت و آمادگی عمومی برای استقبال از آموزه امامت و مهدویت لازم است و باور به امامت و ظهور امام غایب، تنها آموزه ای است که به این حقیقت معنی می بخشد و بلوغی اجتماعی را به جهت استقبال از امامت و مهدویت شکل می دهد.

ص: ۲۳۸

۱- جمال الاسبوع، ص ۳۰۹.

۲- جمال الاسبوع، ص ۳۱۹.

۱. اتمام حجت

دوران حضور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف دوران گفتمان و پرسمان و پاسخ به شبهات و از بین بردن جهل و ظلمت است. در ادعیه آمده است:

... ولیک صلواتک علیه وآله ظاهر مقاله واضح الدلاله هادیا من الضلاله شافیا من الجهاله؛(۱) امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف گفتاری روان داشته و بیانش موجب هدایت جامعه است و کلام او به نجات از ضلالت و جهل می انجامد.

هنگام حضور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف گسترش معرفت نمایان شده، زمینه شناخت و معرفت الهی فراهم می آید و بزرگ راه هدایت بازگشایی می شود؛ چرا که امام علیه السلام بدون تقیه به بیان آموزه های دین مبین اسلام می پردازد و بر معرفت مردم می افزاید و ایشان را از حقایق الهی و اسرار ناگفته امامت و مهدویت آگاه می سازد. جامعه نیز با بلوغ اجتماعی چشم گیری از این معرفت بهره مند شده، به مراد امام علیه السلام و واقعیت گفتار و حکمت رفتار ایشان دست می یابد و از ضلالت و گمراهی به سعادت و هدایت نائل می شوند و از جهالت و دشمنی با امامت دست می کشند و فاصله بین امام و مردم به نجات و رفاقت با امام خویش تغییر می یابد.

ص: ۲۳۹

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف همانند انبیاء و اولیاء گذشته با رحمت و رأفت به فکر نجات انسان ها است و برای همه آرزوی سعادت دارد. شمیم مهر در مقابله با ظالمان و جائران، ابتدا ایشان را به دین و مروت و جوان مردی فرا می خواند و به تبشیر و انذار می پردازد تا از شقاوت و بدبختی نجات یابند و در مسیر حقیقت قرار گیرند. در ادعیه و زیارات آمده است: «... القائم بامرک، الداعی الیک الدلیل علیک و حجتک علی خلقک و خلیفتک فی ارضک»؛^(۱) حضرت مهدی علیه السلام در قیام خود، مردم را در فراخوانی گسترده به خداوند متعال و یکتاپرستی دعوت می کند و فرصت توبه و بازگشت را در اختیار همگان قرار می دهد و علاوه بر رهبری اهل ایمان، سایر مردم و نوع بشر را به حق دعوت می نماید و با استدلال و احتجاج و ترسیم و تصویر حقیقت، ایشان را از آثار و فواید و برکات خلیفه خدا در زمین آگاه می کند.

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف با اتمام حجت، افراد غافل را متوجه و متنبه و جاهل را آگاه می نماید. از این رو در این شرایط، دیگر کسی در مقابل عمل انجام شده قرار نمی گیرد و ناخواسته در مسیر اشتباه گام بر نمی دارد و اگر کسی دچار انحراف و انحطاط شود، خویش را دانسته و عالمانه و عامدانه در معرض نابودی قرار داده است و هیچ عاقلی از چنین شخصی در انتخاب غلطش حمایت نمی کند. به همین جهت امام(عج)

ص: ۲۴۰

۱- غیبت طوسی، ص ۲۷۹؛ مصباح المتهجد، ص ۱۵۹ با اختلاف متن.

ظالمان و جائران را از عواقب و پیامدهای ظلم و جور آگاه می کند و راه های خلاصی و رهایی از این گرفتاری را پیش روی آنان می نهد تا مانند حر به حریت و آزادیگی نایل آیند. در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است: «و جعلته هادیا لمن شئت من خلقک»؛^(۱) چرا که هدایت امام دوازدهم علیه السلام محدود به گروه خاصی نیست و حتی افراد ظالم و جائر می توانند در سایه هدایت، از بدرفتاری و بدپروردگی کناره گرفته و نجات یابند و از کشتی نجات مهدی آل محمد علیه السلام استفاده نمایند همان گونه که در زیارت حضرت به مناسبت روز جمعه آمده است: «السلام علیک یا سفینه النجاه»^(۲).

(ب) آثار مختص نسبت به مؤمنان

اشاره

اقدامات عمل کردی حضرت مهدی نسبت به اهل ایمان در عصر ظهور، در حوزه های سیاسی اجتماعی، فرهنگی اخلاقی و قضایی صورت می گیرد. در این قسمت از پژوهش به سیاست های مهدوی در عصر ظهور پرداخته می شود.

ص: ۲۴۱

۱- بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۵.

۲- جمال الاسبوع، ص ۴۲، ف ۳.

۱. تشکیل دولت

اشاره

تشکیل دولت، روی داد بسیار مهم دوران ظهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف است. این امر موجب پدید آمدن آرمان شهر مهدوی و گسترش قسط و عدالت می گردد؛ مدینه فاضله ای که تداعی بخش حضور انبیاء و اولیاء در منزل گاه تاریخ است و با حضور حضرت مهدی علیه السلام و ظهور او، بار دیگر بازآفرینی می شود و جامعه ای ولایت مدار و حق گرا، دستاورد آن خواهد بود، تفاوت این دوران با دوران گذشته، تشکیل ساختار رسمی حکومت الهی اسلامی به امامت امام معصوم و تحقق کامل اهداف نظام آفرینش است، چرا که روش و منش امامت با ساختاری متفاوت از گذشته خواهد بود و به صورت رسمی حکومت تشکیل خواهد داد.

در این ساختار، در رأس هرم قدرت، امام علیه السلام قرار می گیرد و هدف دولت عزت و کمال مسلمین و عبودیت خداوند متعال است. در دعای افتتاح به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «اللهم انا نرغب اليك في دولة كريمه تعز بها الاسلام و اهله»^(۱).

تمام دولت ها در طول حیات سیاسی خود، سیاست هایی را در نظر

ص: ۲۴۲

۱- مصباح المتعجب، ص ۵۸۱؛ اقبال الاعمال با اندکی اختلاف، ج ۱، ص ۱۹۱ و ۴۷۶.

گرفته اند و با توجه به آنها، کار ویژه ها و ساختار حکومت را تعریف و ترسیم کرده اند؛ دولت امام دوازدهم علیه السلام نیز سیاست هایی دارد که در سایه آنها هندسه حکومت عدل الهی را بنا می نهد؛ از جمله سیاست خاصی که از ویژگی های دولت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به شمار می آید، تکریم حق مداران است؛ توصیف دولت با صفت «کریمه» (۱) حاکی از توجه ویژه حکومت امام دوازدهم علیه السلام به شخصیت و قابلیت و لیاقت انسان در عصر ظهور است. از این رو میل و رغبت مردم به دولت مهدی علیه السلام به برقراری رابطه قدرت و سیاست کمک می نماید؛ چرا که در این حکومت، تلاش می شود تا مردم مورد حمایت و تکریم قرار گیرند. بنابراین حکومت حضرتش فراتر از سیاست مردم سالاری و شایسته سالاری، سیاست کرامت پیشه و حق سالار را در پیش خواهد گرفت و بشر با میل و رغبت خویش، جویای کرامت نفس خویش در دولت کریمه مهدوی علیه السلام می شود. و به همین لحاظ انسان کریم در پی دولت کریمه خواهد بود و اجازه نخواهد داد غیر کریم بر او حکومت کند.

در این قسمت از پژوهش به سیاست های دولت مهدوی عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره می شود.

ص: ۲۴۳

الف) اظهار دین

مجموعه هستی از آغاز خلقت تا فرجام آن، هدف مند آفریده شده است. رسیدن به هدف متعالی آن، زیر ساخت و بستر مناسب لازم دارد؛ در این خصوص می توان به حضور فعال انبیاء و اولیاء اشاره کرد که با شهادت و رشادت و استقامت کوشیدند تا دین مبین الهی را اظهار کنند و به رغم ستیزش و چالشهای بسیار از ناحیه کافران و مشرکان، به رسالت خویش عمل نمایند. خداوند متعال در قرآن می فرماید: «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ»؛ (۱) خداوند متعال رسول هدایتگرش را با دینی به حق فرستاد تا دین او را بر سایر ادیان ظاهر و فراگیر نماید؛ هر چند برای مشرکان خوشایند نباشد.

در ادعیه و زیارات وارده مهدوی نیز به جهت اشاره به این حقیقت آمده است: «اللهم اظهر به دینک و سنه نبیک حتی لا يستخفی بشئ من الحق مخافه احد من الخلق». (۲) طلب اظهار دین از زبان امام، کنایه از تحقق آن توسط امام عصر علیه السلام است.

در زیارتی که برای زیارت هر یک از ائمه علیهم السلام وارد شده است؛ آمده است:

ص: ۲۴۴

۱- توبه: ۲۳.

۲- مصباح المتعجد، ص ۵۸۱.

واجعل به صداء الجور عن طريقتك حتى يظهر الحق على يديه في احسن صورته ويهلك الباطل واهله بنور دولته ولا يستخفي بشي من الحق مخافه احد من الخلق؛(۱) خداوندنا سد زنگار وسختی جور را که مانع راه تو شده اند بردار تا حق به بهترین شکل به دست حجت تو ظاهر گردد و باطل و اهل آن به نور دولت او باطل شود و حق و حقیقت به خاطر ترس از مقابله با آن مخفی نگردد.

حضرت مهدی علیه السلام با حمایت از دین مداران، به مدیریت مهدی یاوران، در یاری و نصرت دین مبین اسلام می پردازد. در فرازی از ادعیه مهدوی به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «اللهم انتصر به لدینک و انصر به اولیائک و اولیائه و شیعتہ و انصاره».(۲)

(ب) عزت اسلام، ذلت نفاق

حکومت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف سیاست عزت اسلام و مسلمین و ذلت کافران و مشرکان و منافقان را در پیش خواهد گرفت. در ادعیه و زیارات مهدوی به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «تعز بها الاسلام و اهله و تدل بها النفاق و اهله».(۳)

زمان ظهور امام دوازدهم علیه السلام، مسلمانان در سایه رهبری و حکومت

ص: ۲۴۵

۱- المزار الکبیر، ص ۵۶۳؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۸۲ .

۲- مصباح المتهدج، صص ۴۰۵ و ۵۸۱ با عبارتی مشابه.

۳- مصباح المتهدج، ص ۵۸۱؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۱۲۷ و ۱۴۲ و ۱۹۱ و ۴۷۶ و ۵۰۲ در دعاهاى مختلف.

امام خویش، قامت اسلام را می آریند و دیگر کسی با تظاهر به اسلام قادر به فریب مردم نخواهد بود؛ چرا که مهدی یاوران و دولت مردان مهدوی علیه السلام به نام اسلام به اریکه قدرت دست نمی یازند و در پی منویات امام معصوم علیه السلام دین مداری را در رأس امور قرار می دهند و دین شعاری به عنوان بهانه ای برای عزیز شدن جایگاهی نخواهد داشت.

در آن دوران اقتدار سیاسی اسلام با نگاهی عزت مندانه به آن رخ خواهد داد و حضرتش مردم را به سوی خداوند متعال فرا می خواند و خاستگاه ارادی مردم به موجی از اسلام خواهی تبدیل می شود و نفاق و کفر باطنی از بین می رود.

(ج) جمع بین امتها

سیاست امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در بر پایی حکومت تقریب، وحدت و همدلی بین جامعه بشری است. وی ایشان را به یکتاپرستی دعوت نموده، به سوی هدف نهایی آفرینش سوق می دهد و روحیه ای حقیقت یاب و جامعه ای حق مدار را ساماندهی می کند و از آنجا که با صداقت و درستی با مردم تعامل می شود، مردم خود را در پناه امام ۴ می یابند و بین خود و ایشان فاصله ای احساس نمی کنند در نتیجه، دوران ظهور با احیاء قلوب مردم تحولی عظیم صورت می گیرد که به بیداری بشریت می انجامد؛ چرا که گروه های مختلف در نگاهی مشترک، آموزه امامت و مهدویت را انتخاب خواهند کرد و به فرهنگ جامع مهدوی گرایش پیدا می کنند. در ادعیه به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «اللهم واحی به القلوب المیتة و اجمع به الالهواء»

به تناسب این شور و شعور، موجی از بیداری و آگاهی بشر برای گرایش به موعود شکل می گیرد و جامعه به صورت یک پارچه تحت لوای فریادگر توحید، یکتاپرستی را تجربه خواهد کرد و به دلیل توجه به این هدف والا، از هر گونه خصومت و نزاع و ظلم و بی عدالتی کناره گیری می کند، از این رو در ادعیه آمده است:

السلام علی المهدي، الذی وعد الله عزوجل به الامم ان یجمع به الکلم و یلم به الشعث و یملاً به الارض قسطاً و عدلاً و ینجز به وعد المؤمنین؛ (۲) سلام بر مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف؛ همان که خداوند متعال وعده داده است همگان را گرد هم آورد و دشمنی را از بین می برد و زمین در اختیار او قرار گرفته، پر از عدل و داد می گردد و وعده الهی به مؤمنین تحقق می یابد.

از این فراز استفاده می شود که امت های گذشته نیز از موعود استقبال می کنند و همین امر می تواند بستر احیاء کتاب و سنت را فراهم آورد و دولت اخلاقی امام دوازدهم علیه السلام را مورد حمایت قرار دهد. در ادعیه آمده است: «و وعدته ان تجمع به الکلم و تفرج به عن الامم و تجمع به الممالک کلها». (۳)

ص: ۲۴۷

-
- ۱- کمال الدین، ص ۵۱۵؛ مصباح المتجهد، ص ۱۵۸؛ جمال الاسبوع، ص ۳۱۹
 - ۲- المزار، ج ۵۹۰؛ المزار، ص ۲۰۹؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۶ و ج ۹۹، ص ۱۰۱ با اندکی اختلاف.
 - ۳- بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۵؛ مصباح المجتهد، ص ۱۵۸ با اندکی اختلاف (واجمع به الالهواء المختلفه).

جمع بین امتها موجب وحدت و همدلی و همگرایی در استقبال از دین مبین اسلام خواهد شد و عزت اسلام به نمایش گذارده می شود. به جهت این اتفاق مهم، حکومت حضرت نیز فراگیر و جهانی می گردد. در ادعیه و زیارات به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «حتی لا یشرک بک شیئا»^(۱).

طبق این فراز از ادعیه و زیارات، نسبت به جهانی شدن استفاده می شود؛ روند رویکرد جهانی بشریت به آموزه امامت و مهدویت است و بلوغی اجتماعی در جامعه شکل می گیرد که به اجابت دعوت امام دوازهم علیه السلام می انجامد؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیک ایها المنتظر المجاب»^(۲).

بنابراین در جهانی سازی اسلام، این منتظرین ظهور هستند که با رویارویی حقیقت از آن استقبال می کنند و روند جهانی شدن را با اطاعت پذیری و ولایت مداری امام خویش تحقق می بخشند.

در فرازی دیگر به عنوان قرینه ای بر تأیید این مطلب آمده است: «حتی لا یتستخفی بشی من الحق مخافه احد من الخلق»^(۳) پذیرش حق تا آنجا

ص: ۲۴۸

-
- ۱- بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۵.
 - ۲- مصباح الزائر، ص ۴۲۲؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۶.
 - ۳- کافی، ج ۳، ص ۴۲۳؛ من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۵۴؛ مصباح المتعجد، ص ۵۸۱؛ المزار، ص ۸۲ و ص ۵۶۳؛ اقبال الاعمال، ج ۱، صص ۱۴۲ و ۴۷۶ و ۵۰۲؛ جمال الاسبوع: ص ۳۱۱؛ بحار الانوار، ج ۸۸، صص ۲۵ و ۲۶، ج ۹۲، ص ۳۳۳، ج ۹۴، ص ۳۴۹، ج ۹۹ ص ۱۸۲۸۵، ج ۹۵، ص ۲۰۹، ج ۹۷، ص ۱۹۷،

مورد استقبال قرار می گیرد که به جهت ترس از دشمن نسبت به حقیقت تقیه صورت نمی گیرد؛ چرا که مهدویت خاستگاه ارادی بشر خواهد شد و تمام زمین تحت اختیار حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار می گیرد.

در ادعیه و زیارات به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «حتی تسکنه ارضک طوعاً و تمتعه فیها طویلاً»^(۱).

بنابراین می توان چنین نتیجه گرفت: روند جهانی شدن، مهدویت خواهی بشریت و دوری از شرک است؛ چنان که در ادعیه و زیارات آمده است:

اللهم اجعله الداعی الی کتابک و القائم بدینک استخلفه فی الارض کما استخلفت الذین من قبله مکن له دینه الذی ارتضیته له ابدله من بعد خوفه امناً یعبدک لا یشرک بک شیئاً؛^(۲) خداوند! دعوت به کتاب الهی و برپایی دین را بار دیگر با امام زمان علیه السلام آغاز کن؛ همان گونه که قبل از او دین تو پیا گشته بود و رضایت تو در گرایش جامعه به اوست؛ چرا که با ظهور او امنیت و توحیدی دور از شرک به تو، جایگزین ترس و نگرانی خواهد شد.

بشر تجربه شیرین زندگی تحت تعالیم ولی خدا در زمین را به یاد دارد و از ستیزش با حجت خدا به محرومیت های زیادی گرفتار شده است. از این رو با توجه به رشد و کمالی که در آستانه ظهور برای جامعه بوجود خواهد آمد، از ستیزش با امام علیه السلام فاصله گرفته، با توسل به او یکتا

ص: ۲۴۹

۱- کافی، ج ۴، ص ۱۶۲؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۱۹۱.

۲- مصباح المتعجب، ص ۵۸۱.

پرستی را در سطحی فرامنطقه ای و جهانی به نمایش خواهد گذاشت.

۲. ظلم ستیزی

مبارزه با ظلم و جور از جمله سیاست های بسیار مهم دولت مهدی علیه السلام است؛ به خصوص که حضرت با ریشه ظلم و ستم مبارزه می کند و از آنجا که دولت مهدی علیه السلام دولت قسط و عدالت است و اتحاد و همدلی را در جامعه به صورت جهانی نهادینه می کند، موانع آن را برنمی تابد و با آنچه به ظلم و جور و ستم و تبعیض و بی عدالتی بینجامد مبارزه می نماید و بستر گرایش به کفر و شرک و ستیزش را از بین می برد و اجازه کوچک ترین حرکت ظالمانه به کسی داده نمی شود و مظلومیت فرد، یا گروهی را روا نمی دارد؛ در نتیجه هیچ ظالم یا جائری در زمان ظهور حضرتش امنیت نخواهد داشت؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «اللهم صل علی حجتک فی ارضک... و بوار الکافرین و مجلی الظلمه و منیر الحق»؛ (۱) خداوندا بر حجت خویش درود فرست که او کافران را هلاک می سازد و ریشه ایشان را از بین می برد و حق را نورانیت می بخشد.

در برخی ادعیه نیز این گونه وارد شده است: «و تنیر بعدله الظلم و تطفی به نیران الظلم و تقمع به حر الکفر و آثاره و تطهر به بلادک و تشفی به صدور عبادک... و امت به الجور»؛ (۲) خداوندا در برپایی عدالت او ظلم

ص: ۲۵۰

۱- احتجاج، ج ۲، ص ۳۱۸.

۲- بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۵.

خواهد سوخت و شعله های آتش ظلم در گرو عدالت او خاموش خواهد شد و گرمی حرارت و رونق کفر و آثار آن توسط او از بین می رود و زمین تو از لوث کفر پاک می شود و سینه خسته و رنجور از ظلم بندگان به برکت امام دوازدهم و عدالت او شفا می گیرد و ستم در زمان او می میرد.

از دقت در فرازهای ادعیه و زیارات معلوم می شود حضرت مهدی علیه السلام اساس کفر را نابود می کند و آتش خانمانسوز ظلم را برای همیشه خاموش می کند و کانون کفر و آثار آن را از هم فرو می پاشد. با توجه به تعبیر «و تطهر به بلادک» می توان نتیجه گرفت ظلم ستیزی امام دوازدهم علیه السلام فرامنطقه ای و جهانی است و نقطه امنی برای ظالمان باقی نخواهد ماند.

بنابراین جامعه مهدوی به عنوان مدینه ای فاضله، روزگاری بدون ظلم را تجربه می کند و بشریت از بزهکاری و ناهنجاری نجات می یابد و جور و جائز، گزینه ای نا مأنوس خواهد شد و تبعیض و اختلاف طبقاتی که همیشه سبب رنجش خاطر جامعه بوده است، از بین می رود؛ چرا که با از بین رفتن ریشه ظلم، انگیزه ای برای ظلم و جور باقی نمی ماند. در ادعیه آمده است:

السلام علی المهدی الذی وعد الله عزوجل به الامم ان یجمع به الکلم ویلم به الشعث و یملاء به الارض قسطا و عدلا ویمکن له و ینجز به وعد المؤمنین؛(۱) سلام بر مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، همان که

ص: ۲۵۱

خداوند متعال وعده داده است همگان را گرد هم آورد و دشمنی را از بین می برد و زمین در اختیار او قرار گرفته، پر از عدل و داد می گردد و وعده الهی به مؤمنین تحقق می یابد؛ چرا که با از بین رفتن کینه و دشمنی، فرهنگ همگرایی و همدلی در جامعه شکل می گیرد و بشر به خود اجازه نمی دهد برای رسیدن به امیال و تأمین اهدافش، حقوق دیگران را زیر پا گذارد؛ حتی در صورت تمایل، زمینه ای برای رسیدن به آن نیست و اگر هم حرکتی بر خلاف جریان رودخانه قسط و عدالت داشته باشد، در امواج خروشان آن به سختی گرفتار شده، مجازات خواهد شد.

در سیمای عمل کردی امام دوازدهم علیه السلام نسبت به ظالمان و جائران، توضیحات بیشتری در این باره ارائه خواهد شد.

۳. برپایی قسط و عدالت

دولت حقیقت مدار امام دوازدهم علیه السلام با از بین بردن موانع قسط و عدالت، می کوشد قسط و عدالت جهانی را در جامعه برپا نماید تا بشریت به حقوق خود در عرصه های مختلف دست یابد و به تناسب رهبری امام معصوم علیه السلام و انسان کامل، از تمام استعدادها و قابلیت ها استفاده نماید که شایسته انسان آنها را شکوفا نماید. در این خصوص در ادعیه و زیارات، فرازهای بسیار زیادی هماهنگ با روایات آمده است که فقط به چند نمونه اشاره می شود:

الف: «اشهد علی رجل من ولد الحسین لایسمی و لایکنی حتی یظهر

الله امره و يملأ الارض عدلا و قسطا كما ملئت ظلما و جوراً» (۱).

ب: «اللهم انجز لي ما وعدتني و اتمم لي امري و ثبت و طأتي، املأ الارض عدلا و قسطا» (۲).

ج: «اللهم املأ الارض به عدلا و قسطا» (۳) و «...تملاً به الارض عدلا و قسطا كما ملئت جوراً و ظلماً» (۴).

د: «اللهم صل على حجتك في ارضك... و الداعي الى سييلك و القائم بقسطك... الذي يملأ الارض عدلا و قسطا» (۵).

همان گونه که در ادعیه و زیارات وارد شده است، امام دوازدهم علیه السلام با از بین بردن ظلم و جور، قسط و عدالت را در جامعه فراگیر خواهد نمود و فرهنگ عدالت خواهی و انصاف را جایگزین آن می کند؛ به گونه ای که انگیزه ای برای ظلم و تعدی و تجاوز، افراط و تفریط، فقر و تبعیض، خشونت و ناامنی باقی نمی ماند؛ چرا که با برپایی قسط و عدالت، جامعه حقوق خود را به صورت کامل دریافت خواهد کرد.

۴. حل مشکلات

به رغم تلاش فراوان بشر برای حل مشکلات خود، حل آنها همچنان در حد یک آرزو باقی مانده است و همه انسانها به نوعی

ص: ۲۵۳

۱- غیبت نعمانی، ص ۶۸.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، ص ۴۸۲.

۳- المزار مفید، ص ۱۶۴؛ مصباح المتعجد، صص ۶۹۸ و ۳۷۵.

۴- احتجاج، ج ۲، ص ۳۱۸؛ المزار الکبیر، صص ۴۵۶ و ۵۹۸ با اندکی اختلاف.

۵- اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۱۱۰؛ جمال الاسبوع، ص ۲۶۷ با اندکی اختلاف.

شکستی تلخ در رویارویی با این ناملایمات را در عرصه های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و به خصوص اخلاق و معنویت را احساس می کنند. اما این به معنی ماندگاری سختی ها و مشکلات تا پایان دوران زندگی بشر نیست؛ چرا که ادعیه و زیارات حاکی از گشایش امور به دست مهدی ال محمد علیه السلام در عصر ظهور هستند. در ادعیه آمده است: «فصل علی محمد و آل محمد و اعنا علی ذلک بفتح منک تعجله و بضر تکشفه و نصر تعزه».(۱)

امام دوازدهم علیه السلام در هنگام ظهور، با امامت و مدیریت الهی خویش به حل مشکلات، به خصوص مشکلات روحی، روانی و فرهنگی اخلاقی می پردازد و زمینه آرامش و آسایش زندگی را فراهم می آورد.

۵. عمران و آبادانی

دولت امام دوازدهم علیه السلام با گسترش معرفت، زیر ساخت حکومت الهی را فراهم می کند. حکومت امام معصوم علیه السلام به تمام نیازهای بشر و خدمات لازم برای او توجه می نماید. در ادعیه و زیارات در اشاره به این مطلب آمده است: «و عمر اللهم به بلادک و احی به عبادک فانک قلت و قولک الحق علی لسان نبیک محمد صلی الله علیه و آله ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ؛(۲) خداوندا به سرزمینها به برکت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف حیات و عمران و آبادانی ببخش، چرا که در کلام بر حق تو از

ص: ۲۵۴

۱- رک: مصباح المتعجد، ص ۵۸۱؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۱۴۳.

۲- المزار الکبیر، ص ۶۶۵.

زبان پیامبرت آمده است. فساد در خشکی و دریا توسط مردم وبدون عنایت آنها به امام روی داده است.

طبق این فراز، حضرت در هنگام ظهور برای رسیدگی به مردم و ارائه خدمات رفاهی و اجتماعی به ایشان، سیاست عمران و آبادانی را پیش خواهد گرفت. آنچه مهم است توجه به عمران و آبادانی در تمام عرصه های زندگی به خصوص عرصه های فرهنگی و معنوی و اخلاقی است و این به معنی توجه ویژه و کامل دولت حضرت مهدی علیه السلام به آرامش و آسایش بشریت است.

شایان ذکر است خدمات رفاهی در دولت حضرت به حوزه های اقتصادی و معیشتی خلاصه نمی شود؛ چرا که نیاز بشر به تأمین معیشت محدود و محصور نمی شود و همان گونه که در ادامه دعا اشاره شده است بشر برای رفاه و آسایش خود دریا و خشکی را به فساد و تباهی کشیده است؛ در ادعیه آمده است: «ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ» (۱).

امام دوازدهم علیه السلام با توجه به نیاز جامعه به خدمات رفاهی ونیل به سعادت اخروی، نگاهی دوباره به زندگی را ایجاد می کند.

ص: ۲۵۵

۱. احیای کتاب و سنت

کتاب و سنت در اندیشه اسلامی، جدا کننده حق از باطل است؛ در حدیث نبوی در اشاره به این مطلب آمده است: «انی تارک فیکم امرین ان اخذتم بهما لن تضلوا کتاب الله عزوجل و اهل بیتی عترتی»^(۱). طبق این حدیث هرگونه ضلالت و گمراهی و انحراف و انحطاط از مسیر حق، ناشی از فاصله گرفتن از قرآن کریم و عترت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است؛ از این رو دوران ظهور، حضرتش برای رشد و تکامل مهدی یاوران و ارائه میزانی راهبردی و کاربردی برای برپایی قسط و عدالت، بار دیگر به احیاء کتاب و سنت می پردازد تا جامعه از ضلالت و گمراهی نجات یابد.

در ادعیه و زیارات به جهت اشاره به این سیاست مهدوی آمده است: «السلام علیک ایها المؤمن لاحیاء الدوله الشریفه»^(۲). سلام بر تو که امید می رود دولت شریف عدالت محور را بار دیگر تشکیل دهی. در فرازی دیگر آمده است: «اللهم صل علی ولیک المحیی سنتک»^(۳).

در دعای ندبه نیز وارد شده است:

این المدخر لتجدید الفرائض والسنن این المتخیر لاعاده المله و الشریعه این المومل لاحیاء الکتاب و حدوده این محی معالم الدین؛^(۴)

ص: ۲۵۶

۱- کافی، ج ۱، ص ۲۹۴، ح ۳.

۲- مصباح الزائر، ص ۴۲۱

۳- مصباح المتهدج، ص ۴۰۷؛ غیبت طوسی، ص ۲۷۹؛ المزار الکبیر، ص ۶۶۸.

۴- المزار الکبیر، ص ۵۷۹؛ جمال الاسبوع، ص ۳۰۸ با اندکی اختلاف.

کجاست آن ذخیره الهی که دیگر بار احکام و قوانین الهی را به اجرا می آورد و اجرای آئین اسلام و شریعت پیامبر را اختیار می کند و رسمیت می بخشد و امید می رود عمل به قران و حدود الهی را زنده کند کجاست آن شخصی که امید است علم دین و آموزه های آن را بر دوش کشد؟

حقیقت طرح و برنامه دولت مهدوی ۷ از کتاب و سنت گرفته شده است و حضرت مهدی علیه السلام مجری این طرح عظیم و این سیاست پیچیده است و در دوران ظهور با تمسک به کتاب و سنت، فرهنگ جامع نبوی، راهنما و راهگشای جامعه خواهد بود.

تفاوت دولت مهدوی علیه السلام با گذشته دولت اسلام، در تحقق کامل آموزه های اسلامی است؛ چرا که توجه و توسل به کتاب و سنت نهادینه می شود؛ در نتیجه امام دوازدهم علیه السلام با ارائه نسخه ای کامل و سالم از کتاب و سنت، با بیانی شفاف و لسانی گویا به جامعه مهدی یاور، حیاتی دوباره می بخشد و فرهنگ اسلامی را باز آفرینی نموده، بار دیگر انسان را در شاهره سعادت و عبادت قرار می دهد و ریشه ضلالت و گمراهی را به یک عنوان آسیب جدی در فرهنگ مهدوی از بین می برد.

۲. مبارزه با بدعتها

حضرت مهدی علیه السلام در زمانی ظهور می کند که بشر میراث فرهنگی انبیاء گذشته را در اختیار دارد؛ اما به دلیل پیدایش بدعتها و خرافات در این میراث، کج تابه ها و انحرافات زیادی در آن دیده می شود؛ به

گونه ای که با وجود رگه های متعدد حقیقت در آن، از کاربرد و کارکرد مناسبی برخوردار نیست.

امام دوازدهم علیه السلام برای فرهنگ آفرینی صحیح، ناگزیر به مبارزه و مقابله با این بدعتها و خرافات و کج تابه ها است. به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه آمده است:

و اصلح به ما بدل من حکمک و غیر من سنتک حتی یعود دینک به و علی یدیہ غضا جدیدا صحیحا لاعوج فیہ و لابدعه معہ حتی تطفی بعدله نیران الکافرین؛(۱) خداوند! به برکت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف آنچه از احکام دین تو، به ماهیت دیگری بدل گشته و از سنت پیامبر تو تغییر یافته است اصلاح کن؛ به گونه ای که دین تو بر اساس آن تدوین گردد و به دست او رشد و بالندگی جدید و دوباره در آن روی دهد و به صورت صحیح بدون هر گونه انحراف و کجی و به دور از بدعت پیش رود تا در سایه عدالت او آتشی که کفار بر افروختند، خاموش شود.

امام دوازدهم علیه السلام برای به ثمر نشستن تلاش و کوشش امامت در عرصه فرهنگ و اندیشه دینی، سیاست مبارزه با بدعت ها و خرافات و کج تابه ها را در پیش می گیرد؛ به گونه ای که گویا هندسه فرهنگی جدیدی را پایه ریزی می کند؛ چرا که کج اندیشی و انحراف و انحطاط و اعوجاجی در آن مشاهده نمی شود و دشمن بهره و نصیبی

ص: ۲۵۸

از آن ندارد.

حضرت مهدی علیه السلام میراث ماندگار انبیاء گذشته را به پیروان ادیان ابراهیمی عرضه می دارد و صداقت خویش را اثبات می کند و حقانیت او بر همگان آشکار می شود و دینی را که توسط مدعیان و مهدی ستیزان و امام گریزان، دچار اندراس و انحراف و انحطاط و در نتیجه انشعاب و افتراق شده است را اصلاح می کند و با زدودن خرافات، گوهر ناب دین مبین اسلام را به نمایش می گذارد و تبلیغات منفی و مسموم مشرکین را خنثی می نماید تا مردم با انتخاب خویش و در پی یافتن حقیقت، با واقعیت شیرین دین و اسلام ناب محمدی رو به رو شوند.

در حقیقت امام دوازدهم علیه السلام با خرافه زدایی از فرهنگ و کناره گیری از بدعت ها، چهره زیبای فرهنگ اسلامی را آشکار می کند و با حفاظت و صیانت از آن، بستر فرهنگ آفرینی و حمایت از تلاش گران فرهنگی را فراهم می کند و اجازه نخواهد داد دشمن با نفوذ فرهنگی، شبهه آفرینی و با تشکیک در آموزه های اعتقادی به تخریب ارزشها پردازد و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و یا احکام الهی را تغییر دهد. از این رو حضرت مهدی علیه السلام با احیای ارزش ها، فرهنگ جامع اسلامی را سامان دهی می نماید.

۳. الگوسازی

دولت امام دوازدهم علیه السلام با معرفت زایی و ایجاد فرهنگ جامع برگرفته از کتاب و سنت، موج جدیدی از رشد و تکامل در جامعه ایجاد می کند. حکومت ساختار شکن حضرت مهدی علیه السلام موانع رشد و تکامل و تعلیم و

ص: ۲۵۹

تربیت را از بین می برد و بستر تربیت را فراهم می کند.

سیاست حکیمانه دولت مهدوی علیه السلام با توجه به الگو پذیر بودن انسانها اقتضا می کند حضرت به معرفی الگوی تربیتی پردازد؛ در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیک یا محیی معالم الدین و اهلہ»^(۱). احیاء معالم و تعالیم دینی که ریشه در کتاب و سنت دارند بدون الگوهای شخصیتی که مظهر صحیح و سالم رفتاری باشند ممکن نیست. در نتیجه امام دوازدهم علیه السلام با الگوسازی و معرفی الگوهای صحیح رفتاری و قرائت صحیح از ارزشها، آنها را در جامعه نهادینه می کند.

۴. گسترش معرفت و دانش

دولت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف دولتی اخلاقی است و به عنوان دولت بهتر، توسط انسان برتر، جامعه جهانی را رهبری می کند. در این دولت به سعادت دنیا و آخرت بشر توجه می شود و سیاست های کلان و جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به اخلاق و معنویت جامعه در عصر ظهور اهتمام می ورزد.

بنابراین حرکتی متناسب با رویکرد اخلاق و معنویت الهی را آغاز خواهد نمود و زیر ساخت های تحولی عظیم به جهت رشد جامعه را فراهم می آورد؛ در نتیجه قابلیت قابل شکل گرفته و احساس نیاز به راهنما و راهگشا برای درک سعادت در جامعه پدید می آید و هدایت امام معصوم مورد جستار واقع می شود.

ص: ۲۶۰

۱- المزار الکبیر، ص ۵۷۹؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۵۰۱ به صورت سوال.

به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه و زیارات آمده است: «اللهم انی استلک ان ترینی ولی امرک... ظاهر المقالہ، واضح الدلالہ ہادیا من الضلالہ شافیا من الجہالہ».(۱)

گسترش معرفت در عصر ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و توجه به اخلاق و معنویت، حیاتی دوباره به جامعه می بخشد و از ضلالت و گمراهی می رهاوند؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «و استنقذ بہ عبادک المؤمنین من الذل و انعش بہ البلاد».(۲)

تقوا اساس شکل گیری فرهنگ اسلامی و هسته مرکزی اخلاق مهدوی را تشکیل می دهد؛ در ادعیه مهدوی آمده است: «السلام علیک یا جامع الکلمہ علی التقوی».(۳)

امام دوازدهم علیه السلام مردم را در مسیر تقوای الهی قرار می دهد و آحاد مردم را به پرهیزگاری فرا می خواند.

سوم: سیاست های قضایی

۱. اقامه حدود

دولت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در مقابل زیاده خواهی افراد، ساکت نمی نشیند و اجازه نمی دهد هنجارشکنان برای دست یابی به امیال و مقاصد خود به حریم دیگران تجاوز نمایند. از این رو سیاست اقامه

ص: ۲۶۱

۱- کمال الدین و تمام النعمه، ص ۵۱۳.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، صص ۵۱۳ و ۵۱۴.

۳- المزار الکبیر، ص ۵۷۶؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۶.

حدود و اجرای احکام را در پیش خواهد گرفت تا از جرأت بر گناه و جسارت در مقابل اجتماع جلوگیری کند.

در خصوص این عملکرد، در ادعیه و زیارات آمده است: «... و اقم به الحدود المعطله والاحکام المهمله و اشبع به الخماص الساعبه و ارح به الابدان اللاغبه»؛^(۱) خداوند حدود و احکامی که رها و تعطیل شده اند را به دست امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف جاری کن و شکافهای عمیق و گسترده اجتماعی را به واسطه او پر کن و بدنهای رنجور از ظلم را به حرکت آور و جانی تازه ببخش.

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف برای درخشش عدالت، احکام معطله الهی را اجرا می کند. و با اجرای احکامی که به تعطیلی کشیده شده اند، حدود شرعی را جاری می نماید؛ چراکه درمان زخم های چرکین و شکاف ناشی از زیاده خواهی و درنده خویی افراد در بدن جامعه به اجرای احکام الهی بستگی دارد. اجرای احکام و اقامه حدود، مانند سنگی بزرگ در مقابل این گونه افراد قرار می گیرد و مانع از سیاه نمایی عمل کرد دولت مهدوی علیه السلام خواهد شد و حیات و نشاط و طراوت جامعه را در پی خواهد داشت.

در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است: «و اقم به الحدود المعطله و الا

حکام المهمله حتی لا یبقی حق الا ظهر و لا عدل الا زهر».^(۲)

آنچه مهم است توجه به چرایی اجرا و اقامه حدود است؛ این کار

ص: ۲۶۲

۱- مصباح المتعجد، ص ۱۵۸؛ جمال الاسبوع، ص ۳۰۸ بامتنی متفاوت.

۲- مصباح المتعجد، ص ۴۱۵.

برای قدرت نمایی و اظهار صلابت و شکوه و عظمت امام دوازدهم علیه السلام نیست؛ بلکه برای اظهار حق و نمود حقانیت و درخشش عدالت است. جامعه بدون اجرای احکام، جرم خیز است و جرم و جنایت مانع اظهار حق و عدالت است؛ در نتیجه با برداشت موانع حق و حقیقت، زمینه حرکت فرهنگی و اخلاقی میسر گردیده، جلوه حق آشکار می شود.

۲. فصل خصومت

سیره قضایی امام دوازدهم علیه السلام پیش گیری از وقوع جرم و جرم زدایی است. اختلافات درون گروهی بین مهدی باوران و یا برون گروهی بین مهدی باوران و منجی گرایان تا زمان تثبیت حکومت، گزینه ای اجتناب ناپذیر خواهد بود و ممکن است به تنش و چالش تبدیل شود. امام دوازدهم علیه السلام به جهت رفع کینه و کدورت، به حل اختلافات و فصل خصومت می پردازد. در ادعیه و زیارات به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «السلام علی المهدی الذی وعد الله عزوجل به الامم ان یجمع به الکلم ویلم به الشعث...»؛^(۱) سلام بر مهدی که خداوند وعده داده توسط او بین امتها جمع نموده و وحدت کلمه برقرار نماید و کینه را از بین ببرد.

در فرازی دیگر از ادعیه و زیارات آمده است: «... و فصل القضا یا بین

ص: ۲۶۳

۱- مصباح الزائر، ص ۴۴۱؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۱.

عبادک» (۱) حضرت مهدی علیه السلام برای رسیدن جامعه به اتحاد و همدلی، با سیاست قضایی حل اختلاف و فصل خصومت بین مردم، دیدگاه‌ها را به هم نزدیک و زندگی مسالمت آمیز را بین آنان برقرار می‌نماید تا وحدت و هماهنگی بین ایشان ایجاد گردد.

۳. قاطعیت

دولت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در پی اجرایی شدن سیاست‌های مهدوی هیچ‌گونه مماشات و یا انعطاف‌پذیری در مقابل مخالفان نخواهد داشت و از مواضع الهی سیاسی مهدوی غفلت و یا کناره‌گیری نمی‌کند. طرح و برنامه دولت حضرت، اصول و قوانین موجود در کتاب و سنت است و اجرای آنها می‌تواند به شکل‌گیری مدینه فاضله و آرمان‌شهری واقعی و مهدوی بینجامد. از این رو دولت حضرت از تمام ارزشهای کتاب و سنت حمایت می‌کند و تلاش مستمر می‌نماید تا به صورت کامل به اجرا در آیند.

در دعای عهد از امام صادق علیه السلام به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «و مجدداً لما عطل من احکام کتابک و مشیداً لما ورد من اعلام دینک و سنن نبیک صلی الله علیه و آله»؛ (۲) سلام بر مهدی علیه السلام تجدیدکننده احکام کتاب الهی که تعطیل شده‌اند و تشدیدکننده قوانین دین و سنت

ص: ۲۶۴

۱- مصباح الزائر، ص ۴۴۱؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۵.

۲- المزار الکبیر، ص ۶۶۵؛ مصباح الزائر، ص ۴۵۶ به عنوان دعای عهد؛ بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۹۶ از مصباح الزائر و ح ۸۳ ص ۲۸۶ به عنوان دعای عشرات.

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم.

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با رویکردی دوباره به قوانین و اصول و ارزشهای کتاب و سنت، و تشدید معالم دینی و سنت نبوی، سیاست های دولت خویش را دنبال می کند و مصمم است تا این معارف راهبردی و کاربردی را اجرایی نماید.

ج) آثار مختص نسبت به مشرکان

۱. مبارزه و قیام

مخالفت و ناسازگاری دولت و حکومت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با ظالمان و جائران و کفار و مشرکین به صرف مخالفت و ناخوشنودی خلاصه نمی شود و تا سر حد زوال و فروپاشی با ایشان مبارزه می کند و آنها را از بین می برد؛ در زیارتی که به جهت زیارت هر یک از ائمه علیهم السلام وارد شده، آمده است:

وأجعل به صداء الجور عن طریقتک حتی یظهر الحق علی یدیه فی احسن صورته ویهلک الباطل واهله بنور دولته ولا یستخفی بشی من الحق مخافه احد من الخلق(۱)؛ خداوندا پلیدی ستم را توسط امام زمان از بین ببر؛ تا برپایی حق به دست او در بهترین صورت جلوه کند و تاریکی باطل واهل آن در پرتو نور دولت او از بین برود و هیچ حقیقتی به جهت ترس از جامعه باطل گرا مخفی نگردد.

قدرت و اقتدار حکومت مهدوی، دشمنان را از هر گونه ظلم و

ص: ۲۶۵

۱- المزار الکبیر، ص ۵۶۳؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۸۲.

جنایت و جور و خیانت باز می دارد؛ در ادعیه و زیارات آمده است: «و اذقت اعدائك هوانا و عقابا و ابرت العتاه و جحده الحق و قطعت دابر المتكبرين و اجثت اصول الظالمين»؛^(۱) حضرت به دشمنان خدا و سردمداران کفر که عنادورزی و کینه توزی را در پیش می گیرند، طعم عذاب الهی را می چشاند و آن چنان ایشان را مورد عقاب و تنبیه قرار می دهد که حتی عقبه و پشتیبانی دشمن از هم فرو می پاشد و اساس و بنیان ظلم و کفر و شرک قطع می شود و برای همیشه دست جنایت کاران ظالم و جائز بریده می شود و از دامن اهل ایمان کوتاه می گردد؛ این رویارویی به اندازه ای جدی و سهمگین است که حضرت به رغم رحمت و رأفت پیامبرگونه ای که دارد، در مواردی ناگزیر به کشتار کفار و منافقین می شود؛ چرا که ایشان قتل و کشتار را تنها گزینه پیش روی حضرت قرار می دهند؛ همان گونه که در ادعیه آمده است:

و اقتل به جباره الكفر و اقصم به رؤس الضلاله و ذلل به الجبارين و الكافرين و ابر به المنافقين و الناكثين و جميع المخالفين و الملحدين في مشارق الارض و مغاربها و برها و بحرها و سهلها و جبلها حتى لاتدع منهم ديارا و لا تبقى لهم آثارا و تطهر منهم بلادك و اشف منهم صدور عبادك؛^(۲) خداوند اسران کفر را به دست امام زمان علیه السلام از بین ببر؛ و بنیان نادانی و گمراهی را متلاشی کن

ص: ۲۶۶

۱- المزار الكبير، ص ۵۸۲.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، ص ۵۱۳؛ جمال الاسبوع، ص ۳۰۸ با اندکی اختلاف..؛ مصباح المتعجد، صص ۱۵۸ و ۱۶۰ با اندکی اختلاف؛ المزار الكبير، ص ۵۷۸ با متنی متفاوت.

وسران کفر را ذلیل و خوار نما و منافقین و پیمان شکنان و همه مخالفین و طغیانگران را در شرق و غرب عالم و در دریا و خشکی و کوه و دشت از بین ببر؛ به گونه ای که هیچ سرکرده و یا اثری از ایشان باقی نماند و سرتاسر هستی از لوث وجود این افراد پاک گردد و فرد بندگان را از سیطره آنان رهایی بخش.

در بعضی از ادعیه آمده است:

اللهم اذل کل من ناواه و اهلک کل من عاداه و امکر بمن کاده و استأصل من جحد حقه و استهان بامرہ و سعی فی اطفاء نوره و اراد اخماد ذکرہ؛(۱) خداوندا هر آنکه به مخالفت با امام عصر علیه السلام می پردازد خوار کن و هر آنکه با او به دشمنی می پردازد هلاک نما و مکر و نیرنگ دشمنش را بی اثر کن و هر آنکه منکر حقانیت او می گردد و امر او را سبک می شمارد و تلاش می کند تا نور او خاموش شود و ذکرش از یاد برود را از ریشه برآور.

شایان ذکر است که فرازهای دعا از زبان امام صادق علیه السلام نقل می شود و امام در دعا از اقداماتی خبر می دهد که توسط امام دوازدهم علیه السلام صورت می گیرد و در فرازهای دیگری از ادعیه که به آنها نیز پرداخته می شود به تأیید می رسد؛ از جمله فراز این زیارت که در آن وارد شده است:

ص: ۲۶۷

السلام عليك ايها الامام المبيد لاهل الفسوق و الطغيان، السلام عليك ايها الامام الهادم لبنيان الشرك و النفاق و الحاصد فروع الغي و الشقاق، السلام عليك يا طامس آثار الذبيح و الاهواء و قاطع حبال الكذب و الفتن؛ (۱) سلام بر تو ای امامی که هنجار شکنان و گردنکشان و طغیانگران را از بین می ببری، سلام بر تو ای امامی که اساس و بنیان شرک و نفاق را ویران می کنی و پیامدهای ستم و اختلاف و انحراف را می زدایی و آثار هوا پرستی و زیاده خواهی را پاک می کنی و دستاویز دروغ و آشوب و فتنه را قطع می کنی.

از دقت در ادعیه و زیارات مهدوی استفاده می شود امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف با اصالت شرک و کفر به مبارزه بر می خیزد و هر کسی را که نیت سویی نسبت به توحید و جامعه موحد داشته باشد هدف مبارزه قرار می دهد؛ چرا که این افراد در برابر سنن الهی مقاومت می کنند و دشمنی با حجت خداوند متعال را پیش می گیرند و با فتنه انگیزی و شرارت و دروغ پردازی، جوئی ناسالم در جامعه ایجاد می کنند؛ از این رو ولی عصر ۴ برای عزت اسلام و ایجاد فرهنگ جامعه مهدوی، افراد پلید و بدطینت را در مبارزه ای قاطعانه به ذلت و هلاکت می کشاند و ریشه ظلم، و جور و فسق و فجور، و طغیان و عصیان را خشک می نماید و شبکه کفر و نفاق را متلاشی خواهد کرد؛ به گونه ای که

ص: ۲۶۸

۱- المزار الكبير، ص ۵۷۹؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۵۰۹؛ مصباح الزائر، ص ۴۲۱؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۸۶.

انگیزه ای برای گرایش به فتنه و نفاق پیدا نخواهد شد؛ چرا که امام بنیان شرک و کفر را منهدم می کند و محصولات و آثار و پیامدهای این معضل اجتماعی را قبل از بهره برداری نابود خواهد کرد.

۲. انتقام

دشمنان اسلام در طول دشمنی خود، ضربات و لطمات جبران ناپذیری به اسلام وارد آوردند، به خصوص در مقابله با امامت و مهدویت، از هیچ ستیزشی فرو گذار نکردند؛ لکن از آنجا که پیروزی حق بر باطل از سنت ها و قوانین حاکم بر نظام آفرینش است، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در بخشی از اقدامات حکیمانه بر علیه دشمنان از ایشان انتقام می گیرد. در ادعیه و زیارات به این حقیقت چنین اشاره شده است: «اسألک... ان تصلی علی محمد و آل محمد و ان تعجل فرج المنتقم لک من اعدائک».(۱)

در فراز دیگری آمده است: «وانت المنتقم لنا».(۲)

در زیارت چهارم سرداب مقدس نیز به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «ذخرک الله لنصره الدین واعزاز المؤمنین والانتقام من الجاحدین».(۳)

سیمای عمل کردی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات ایجاب

ص: ۲۶۹

۱- مصباح المتعجد؛ ص ۷۴؛ المزار، ص ۶۳ با اندکی اختلاف.

۲- اقبال الاعمال، ج ۳، ص ۵۵.

۳- مصباح الزائر، ص ۴۳۸.

می کند امام ۴ تاوان خسارات و جنایات وارده از ناحیه دشمنان اسلام را باز پس گیرد و به خون خواهی اجداد طاهرینش بیا خیزد؛ در دعای ندبه به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «این الطالب بذحول الانبیاء و ابناء الانبیاء این الطالب بدم المقتول بکربلاء»؛^(۱) کجاست آن امامی که حقوقی را که از انبیا و فرزندانشان منع نموده اند را مطالبه می نماید و باز پس می گیرد، آن امامی که خون خواه مقتول کربلاست کجاست؟ و چه زمانی قیام خواهد کرد؟

نتیجه گیری

امام در نظام آفرینش، فرا تر از یک باور است و همان گونه که در این قسمت از پژوهش بررسی شد، امام علیه السلام شخصیتی کارکرد گرا در حوزه آثار تشریحی و تکوینی دارد. در زمان غیبت، حفظ نظام آفرینش از جمله بارزترین آثار تکوینی امام علیه السلام است و در عصر ظهور با برپایی حکومت، به تحقق اهداف نظام آفرینش معنی می بخشد و آن را به صورت کامل در سطحی جهانی به اجرا در خواهد آورد و جامعه از رشد و تکامل بهره مند خواهد شد و تحت تعالیم کتاب و سنت، ظلم و ستم را ریشه کن و عدل و داد را در جامعه برپا می دارد.

نتیجه گیری و جمع بندی نوشتار

اشاره

ادعیه و زیارات، معارف اسلامی زیادی را در بر گرفته اند. با مرور

ص: ۲۷۰

۱- المزار الکبیر، ص ۵۷۹؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۵۰۹؛ مصباح الزائر، ص ۴۵۰ با اندکی اختلاف و متنی مشابه در ص ۴۲۱.

آنها در می یابیم بخش قابل توجهی از مسأله امامت و مهدویت به عنوان اندیشه ای راهبردی و کار بردی، هماهنگ با آیات و روایات در آنها تبیین شده است.

واکاوی ادعیه و زیارات نشان می دهد اهل بیت علیهم السلام اهتمام خاصی نسبت به آن داشته اند و انس و الفت با دعا و زیارت را در سیره عملی خویش قرار داده، همواره بر آنها توصیه و تأکید می نمودند؛ چرا که به جهت ادبیات خاص آن در فضای سیاسی حاکم بر آموزه امامت و مهدویت، نقش به سزایی در انتقال معارف کلامی به ویژه در مسأله مهدویت ایفا نمودند و به رغم تشدید مخالفت عباسیان برای قطع رابطه امام با جامعه، دعا و زیارت در قالب مناجات و ارتباط با خدا به صورت غیر مستقیم و بدون جلب توجه مهدی ستیزان، زمینه مبارزه منفی را فراهم آورده، بیان چهار چوب فکری شیعه در سایه آنها میسر گردید.

از این رو انس و الفت با آنها، انتظار را از یک خواسته و انتظار منفعل، به یک جریان و انتظاری پویا و فعال تبدیل می کند و توجه و توسل به آنها ضمن بیداری و معرفت زایی کیفیت ارتباط با مهدویت را ساماندهی نموده، پناه شیعه در حوادث و فتن عصر غیبت تلقی می شوند و موجب تسریع در امر ظهور خواهند شد.

رهیافت و مأخذ ادعیه و زیارات، منابع حدیثی و روایی است؛ طبقه بندی ادعیه و زیارات نشان می دهد سیر ورود آنها در کتب معتبر شیعه، مشخص و عاری از هر گونه ابهام و اشکال است و سند و دلالت

اکثر قریب به اتفاق آنها موجود و قابل دفاع است.

مضامین هماهنگ آنها با کتاب و سنت، حکایت از محتوای ژرف و عمیق آنها دارد. منابع آنها کتب گران سنگی چون کافی کلینی و غیبت نعمانی و مصباح المتعجل شیخ طوسی است و متون آنها توسط افرادی چون شیخ طوسی؛ معروف به شیخ الطائفه و سید بن طاوس تهیه و تنظیم شده است؛ بزرگانی که در طول دوران غیبت کبری تمام تلاش خود را برای حفظ میراث ماندگار اهل بیت علیهم السلام به کار گرفتند تا شیفتگان امامت و ولایت در عصر غیبت در سایه آنها دوران غیبت را پشت سر گذارند، و ره توشه خود قرار دهند.

در نتیجه ادعیه و زیارات، همانند روایات از جمله میراث حدیثی اهل بیت علیهم السلام به شمار می آیند و نقش آنها مانند احادیث، تنویر و روشننگری است.

از جستار در ادعیه و زیارات، معلوم شد محتوای معارف ادعیه و زیارات از سه محور اصلی تشکیل شده است:

الف) مناجات و ارتباط با خدا؛ هسته مرکزی این گونه از ادعیه و زیارات به توحید و عبودیت خداوند متعال می پردازد و از مهدویت در آنها سخنی به میان نمی آید، از این رو در این پژوهش توفیقی برای استفاده از آنها حاصل نشد.

ب) تاریخ و فضایل انبیاء و اولیاء؛ به رغم اشاره به اوصاف و احوال اهل بیت علیهم السلام مطلب خاصی در خصوص مهدویت در آنها مطرح نشده است؛ هر چند به صورت پراکنده و موردی در پاره ای از موارد به صورت

گذرا به مهدویت پرداخته شده است.

ج) کلام و اعتقادات؛ مباحث و معارف در این دسته از ادعیه و زیارات، به بیان مبانی فکری شیعه به خصوص امامت و مهدویت می پردازد؛ نسبت به مهدویت نیز برخی از آنها خاص امامت و مهدویت صادر شده اند و برخی دیگر اختصاص به امامت و مهدویت ندارند و لکن فزاینده‌ای مرتبط با آموزه امامت و مهدویت در آنها یافت می شود.

مضمون ادعیه و زیارات مهدوی در مجموع تحت دو عنوان به بیان ابعاد و شئون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می پردازند:

اول: سیمای وجودی

امتیاز ادعیه و زیارات نسبت به روایات، زبان کنایی و ادبیات غیر مستقیم آنها است. از این رو زمینه بیشتری برای ترسیم تصویر بهتری از مهدویت نسبت به ابعاد و شئون، در آنها وجود دارد. به همین جهت زوایای بیشتری از مسئله مهدویت در آنها بیان می شود. در ادعیه و زیارات آمده است: امام دوازدهم علیه السلام از نسل خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله و سلم است، او فرزند امیر مؤمنان و فاطمه زهرا علیها السلام و در بیت امام حسن عسکری علیه السلام به عنوان نهمین فرزند امام حسین علیه السلام ولادت یافته و نام پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بر او نهاده شده است. دوران امامت را در بیت امامت سپری نموده و به دلیل حکمتی الهی، غایب گردیده است. کنیه های امام دوازدهم علیه السلام به جهت اشاره به بزرگی حضرتش عظمت و ابهت آن امام همام را یاد آور می شوند.

صفات حضرت نیز با تمجید و ستایش امام عصر علیه السلام از اوصاف و احوال

نیک امام پرده بر می دارد.

القاب حضرت با اشاره به ابعاد فراگیر امامت و مهدویت، به شخصیت جهانی او می پردازند و از تحقق کامل اهداف نظام آفرینش در زمان ظهور خبر می دهند.

در ادعیه و زیارات به جهت اشاره به جایگاه امام علیه السلام در اندیشه اسلامی و مقام و مرتبه او نزد خداوند متعال، به عنوان تنها گزینه انتخاب در این جایگاه پرداخته می شود؛ چرا که هیچ انسانی غیر از معصوم را یارای رسیدن به این مرتبه نیست.

انتخاب و انتصاب الهی حضرت، از منظر ادعیه و زیارات، حاکی از هدف مندی نظام آفرینش و هماهنگی آن، با آموزه امامت و مهدویت بوده، حرکت آینده جهان به سوی ظهور را نوید می دهد. شایان ذکر است در ادعیه و زیارات به علایم و شرایط ظهور پرداخته نشده است.

دوم: سیمای عمل کردی

امام در نظام آفرینش، آثار و فوایدی دارد که مجموعه هستی از آن متأثر است. کارکردگرایی امام تا آنجاست که در ادعیه و زیارات، امنیت زمین و اهل آن به عنوان اثر تکوینی امام شناخته شده و مورد توجه قرار گرفته است.

نسبت به آثار تشریحی و اقدامات حضرت در عصر ظهور، در حوزه های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... بر اساس آنچه در ادعیه وارد شده است و در زیارات به تأیید می رسد، امام دوازدهم علیه السلام دولت تشکیل می دهد؛ چرا که تشکیل حکومت زیربنای بر پای قسط

و عدالت خواهد بود و مبارزه با ظلم و ستم و زدودن بدعت و خرافات از دین و گسترش قسط و عدالت و احیای کتاب و سنت از دستاورد های حکومت امام دوازدهم علیه السلام است.

هدف از این حکومت، رشد و کمال خواهد بود و به جهت بهره مندی همگان از حکومت امام دوازدهم علیه السلام حجت بر مردم تمام خواهد شد و در پی ارتباط مردم با ولی خدا، وحدت و یک دلی در جامعه شکل خواهد گرفت و با برپایی سیاستهای قضایی دولت امام دوازدهم علیه السلام حق مظلومان و مستضعفان بازستانده خواهد شد و انتقام آنها توسط امام دوازدهم علیه السلام گرفته خواهد شد.

شایان ذکر است از واکاوی ادعیه و زیارات به دست می آید در عصر ظهور، تمام اهداف نظام آفرینش به صورت کامل تحقق می یابد و حکومت حضرت در سطحی گسترده و جهانی تشکیل می گردد.

سخن آخر

ادعیه و زیارات موجب گسترش معرفت هرچه بیشتر مهدی باوران می شود و با آموختن کیفیت ارتباط با آموزه مهدویت در عصر غیبت، به تثبیت اعتقاد به مهدویت و تربیت مهدی باوران می پردازند؛ از این رو با توجه به توصیه و تأکید اهل بیت علیهم السلام بر آنها، از وثیق ترین راههای ارتباطی با آموزه امامت و مهدویت به شمار می آیند و توسل به آنها موجب تعجیل و تسریع در امر فرج و گشایش امر منتظران خواهد شد.

١. قرآن كريم
٢. ابن طاوس، سيدعلي بن موسى، اقبال الاعمال، قم، مكتبه الاعلام الاسلامي، ١٤١٤ق.
٣. _____، جمال الاسبوع، تهران، موسسه الآفاق، ١٣٧١ش.
٤. _____، فلاح السائل، قم، مكتبه الاعلام الاسلامي، ١٣٧٠ش.
٥. _____، كشف المحجبه، نجف، منشورات المطبعه الحيدريه، ١٣٧٠ق.
٦. _____، مهج الدعوات، تهران، دارالكتب الاسلاميه، ١٣٧٥ش.
٧. _____، مصباح الزائر، قم، موسسه آل البيت، ١٤١٦ق.
٨. ابن قولويه، جعفر بن محمد، كامل الزيارات، تهران، موسسه نشر الفقاهه، ١٤٢٧ق.
٩. ابن هبه الله، سعيد، دعوات، قم، مدرسه الامام المهدي، ١٤٠٧ق.
١٠. امام سجاد عليه السلام، صحيفه سجديه، قم، خادم الرضا، ١٣٨١ش.
١١. بهاء الدين، محمد بن حسين بن عبدالصمد، مفتاح الفلاح، قم، دفتر نشر فرهنگ اسلامي، ١٣٢٤ق.
١٢. حر عاملي، محمد بن حسن، امل الآمل، بغداد، مكتبه الاندلس، بي تا.
١٣. حلي، احمد بن فهد، عده الداعي، قم، وجداني، بي تا.

۱۴. صدوق، محمد بن علی بن الحسین، ثواب الاعمال، قم، منشورات رضی، چ ۲، ۱۳۶۸ ش.

۱۵. _____، کمال الدین و تمام النعمه، قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۳ ش.

۱۶. _____، من لایحضره الفقیه، قم، موسسه نشر اسلامی، چ ۲، بی تا.

۱۷. طبرسی، احمد بن علی، احتجاج، نجف اشرف، ۱۳۸۶ ش.

۱۸. طبری، محمد بن جریر، دلائل الامامه، قم، موسسه البعثه، ۱۴۱۳ ق.

۱۹. طوسی، محمد بن حسن، الغیبه، قم، موسسه المعارف الاسلامیه، ۱۴۱۱ ق.

۲۰. _____، الفهرست، قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۷ ق.

۲۱. _____، مصباح المتهدجد، بیروت، موسسه فقه الشیعہ، ۱۴۱۱ ق.

۲۲. عاملی جزینی، محمد بن مکی، المزار، قم، موسسه امام مهدی، ۱۴۱۰ ق.

۲۳. عسکری، ابو هلال، فروق اللغه، قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۲ ق.

۲۴. قیومی، شیخ جواد، صحیفه المهدی، قم، موسسه نشر اسلامی، چ ۲، ۱۳۵۷ ش.

۲۵. کفعمی، ابراهیم بن علی، مصباح کفعمی، بیروت، موسسه الاعلمی، چ ۲، ۱۴۰۳ ق.

۲۶. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چ ۵، ۱۳۶۳ ش.

۲۷. مجتهدی، سید مرتضی، صحیفه مهدیه، قم، دارالثقلین، ۱۳۷۹ ش.

۲۸. مجلسی، علامه محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، موسسه اللواء، چ ۲، ۱۴۰۳ ق.

٢٩. مشهدى، محمد بن جعفر، المزار، قم، نشر قیوم، ١٤١٩ق.

٣٠. مفید، محمد بن محمد بن نعمان، المزار، بیروت، ج ٢، ١٤١٤ق.

٣١. موسوی اصفهانی، میرزا محمد تقی، مکیال المکارم، بیروت، موسسه الاعلمی، ١٤٢١ق.

٣٢. نجاشی، احمد بن علی بن احمد، رجال، قم، موسسه نشر اسلامی، ج ٥، ١٤١٦ق.

٣٣. نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبه نعمانی، قم، انوار المهدی، بی تا.

٣٤. واسطی زبیدی، سید محمد مرتضی الحسینی، تاج العروس، بیروت، دارالفکر، ١٤١٤ق.

ص: ٢٧٨

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقاتی و ترجمانی

اصفهان

خانه کتاب

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

